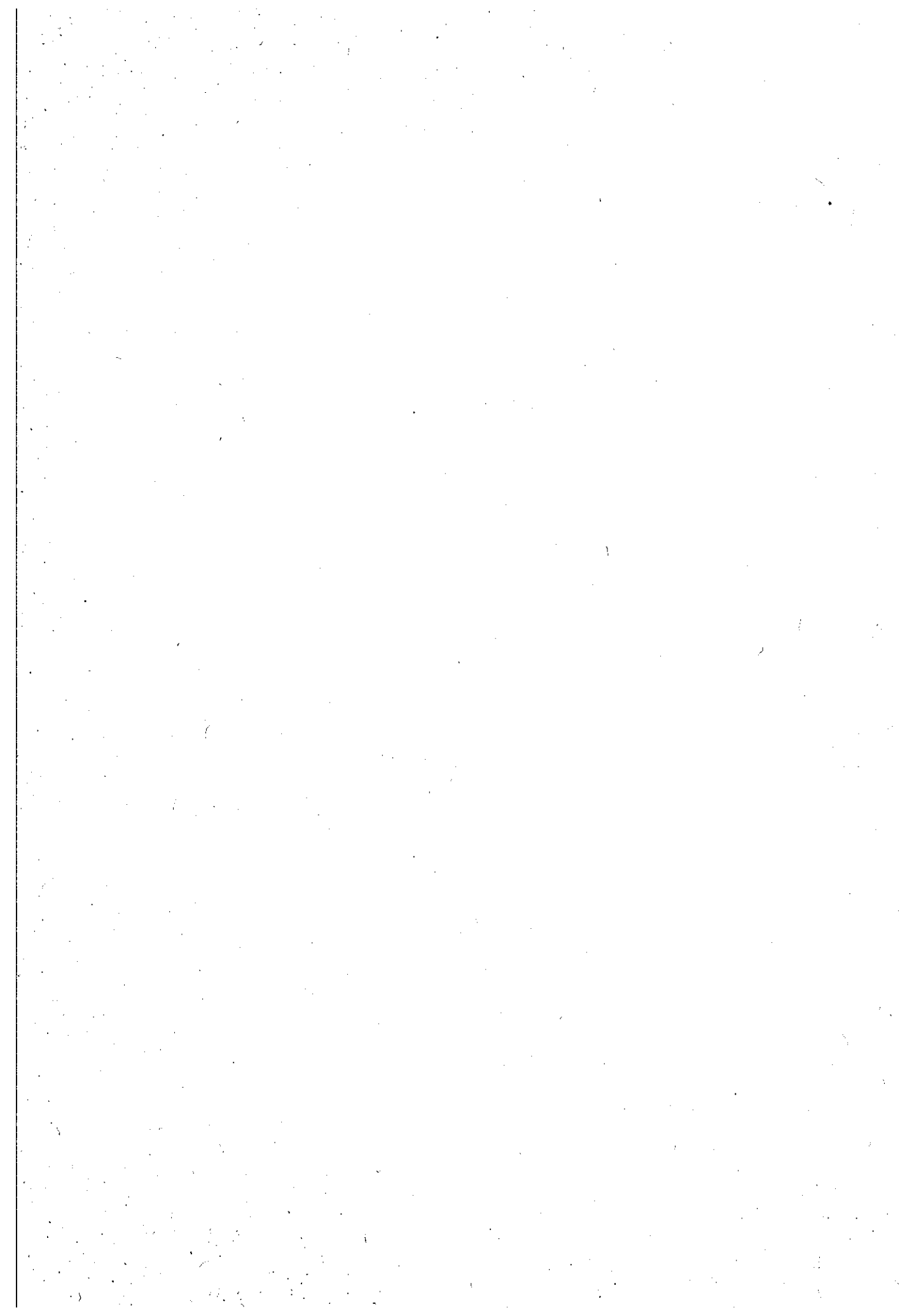

Melding for året 1971
fra
Stortingets ombudsmann for forvaltningen

Avgitt til Stortinget 5. januar 1972

Dokument nr. 4.

(1971—72)

Melding for året 1971

fra

Stortingets ombudsmann for forvaltningen

Avgitt til Stortinget 5. januar 1972

Innhold.

	Side
Innledning	5
I. Institusjonens alminnelige forhold.	
1. Personalforholdene	7
2. Tilpassing av offentlighetslovens bestemmelser på ombudsmannens virksomhet	7
3. Ombudsmannens kontakt med klagere i fjernereliggende distrikter	8
II. Opplysninger om sakene og saksbehandlingen.	
1. Sakmengden	8
2. Klagebehandlingen og resultatet av den	9
A. Sakbeholdning	9
B. Avviste saker	9
C. Saker som er realitetsbehandlet	10
D. Behandlingstiden for klagesaker	13
III. Tilleggsopplysninger om saker, referert i tidligere årsmeldinger	13
IV. Referat av saker i henhold til instruksens § 14.	
1. Søker til lektorstilling plassert i adjunktstilling uten å være forespurt	15
2. Kirke- og undervisningsdepartementets kompetanse til å ansette lektorer i lærerskolen ..	17
3. Kompetansefordelingen mellom tilsettings- og innstillingsmyndighet ved tilsetting av lektorer ved teknisk skole	19
4. Mangelfulle opplysninger ved tidsbegrenset ansettelse	20
5. Saksbehandlingsfeil i sak om oppsigelse av midlertidig ansatt faglærer ved yrkesskole ..	21
6. Undervisningsplikt og godtgjøring for hjelpelærer ved universitetet	24
7. Spørsmål om midlertidig ansettelse av faglærer for et skoleår han skulle ha tjenestefri for å gå på lærerskole	26
8. Lønn for lærer uten godkjent utdanning, som avtjente militærtjeneste uten å være permittert fra lærerstilling	27
9. Behandling av søknad om kommunalt lærerstipend	28
10. Skoleinspektør som ble oppsagt ved kommunesammenslutning, hadde ikke krav på ansettelse som skoleinspektør i den nye storkommune	29
11. Spørsmål om tjenestemanns stilling ved kommunesammenslutning	30
12. Offentliggjøring av søkerliste	31
13. Partsoffentlighet i ansettelsessak — søkers adgang til å se den tilsattes søknad	32
14. Personlig lønn til tjenestemann — sen saksbehandling	32
15. Alderstillegg til sykepleier i halv stilling	34
16. Forvaltningsloven — spørsmål om avslag på erstatningskrav var enkeltvedtak	35
17. Oppsigelse av kontrakt om betjening av garderobe i rådhus	36
18. Refusjonskrav etter bygningsloven. Beregningen av kravet og spørsmål om det kunne inndrives ved motregning i skattetilgodehavende	37
19. Beslutning om skatteavregning med ektefeller, truffet på grunnlag av opplysninger bare fra den ene av ektefellene	39
20. Nedsettelse av skatt for ektepar som uriktig var lignet under ett	40
21. Inntektsbeskatning av alderspensjonist for verdien av arbeid på eget boligbygg	41
22. Tolking av reglene om skattelettelse for selvforsørgende ungdom under utdanning	41
23. Uheldig bruk av skjema brev til skattyter	42

	Side
24. Sen behandling av krav om ekspropriasjonserstatning fra staten	43
25. Grunneier fikk ikke erstatning for skader, voldt ved bygging av kraftlinje	45
26. Godtgjøring for å følge skolebarn til skolen	46
27. Uheldig at opprettholdelse av meddelt konsesjon på del av eiendom ble gjort betinget av at resteiendommen ble overdratt videre	46
28. Mangelfullt grunnlag for vurdering av konsesjonssøkers jordbruksfaglige kvalifikasjoner i konsesjonssaker	48
29. Kommunes forkjøpsrett etter konsesjonslovene kunne ikke benyttes for å få høyere pris fra kjøper	49
30. Dekning av saksomkostninger etter forvaltningslovens § 36 i forkjøps sak etter jordloven	51
31. Kommunes forkjøpsrett etter lov om forkjøpsrett til utbyggingsformål og til friluftsførmål tapt ved passivitet	52
32. Spørsmål om kommunes plikt til vedlikehold av bureisingsveg	55
33. Kommunalt tilskott til skogsbilveger	58
34. Formannskap avslo feilaktig å behandle en sak som refusjonssak etter bygningslovens § 55	59
35. Mangelfull orientering til husbygger om kommunens forslag til utgiftsdeling ved øking av vannledningsdimensjon	61
36. Uheldig behandling av klager over kloakk- og spillvannsutslipp fra naboer	62
37. Misvisende opplysninger fra bygningsråd til departementet i klagesak	64
38. Spørsmål om regelen i bygningslovens § 66 nr. 2 om tomtefradeling gjelder når tomten er bebygd	65
39. Søknader om tomtefradeling og byggetillatelse avslått uten at det var nedlagt byggeforbud	66
40. Kommune kunne ikke gi utenforstående adgang til å nytte privat atkomstveg	67
41. Ugrunnet forskjellsbehandling av søknader om dispensasjon fra vedtektsbestemte krav ved hyttebygging	68
42. Spørsmål om Norges Statsbaner hadde adgang til å si opp festekontrakt	70
43. Pristakst over andelsleilighet — ikke forsvarlig vurdering av tillegg for forbedringer ...	71
44. Sen gjennomføring av vedtak om utvisning fra riket	72
45. Forkynnelse av tiltalebeslutning for varetektsfengslede	73
46. Sykepenger for innsatt som hadde arbeidet utenfor anstalten	74
47. Yrkesskadetrygdsak ble forsinket fordi saken ble liggende hos lege	75
48. Legeerklæring i uføretrygdsaker — lang behandlingstid hos distriktslege	76
49. Arbeidsgiveravgift til folketrygden — spørsmål om det forelå tjenesteforhold	76
50. Fremgangsmåten ved innleggelse i psykiatrisk sykehus og behandlingen av pasientens klage over innleggelsen kritisert	77
51. Bidragsinnfordring ved lønnstrekk når bidragsplikten ikke er misligholdt. Saksbehandling i bidragsinnfordringssak	80
52. Forsømmelser ved bidragsinnkreving	82
53. Utbetaling av bidragsforskott	84
54. Sen saksbehandling ved kommuneingeniørkontor. Misvisende opplysninger gitt ombudsmannen	85
55. Sen behandling av navnesøknad ved lensmannskontor	87
56. Behandlingstid ved forberedelse av uføretrygdsak i trygdekantor	87
57. Kritisert at lærerskoleelev ble nektet oppflyttet fra 2. til 3. klasse. Mangelfull saksbehandling	88
58. Ombudsmannen har ikke kompetanse overfor Styret for sluttvederlagsordningen	92
59. Utenfor ombudsmannens kompetanse å behandle klage over rapport til bruk for dansk domstol	93
60. Avslag på søknad fra industribedrift om fritak for elektrisitetsavgift	93
61. Klage over at støyforebyggende regler for Oslo lufthavn var overtrådt	94
62. Fordeling av tjenestegjøring i Sivilforsvaret på kvinnelige tjenestepiktige	97
Register	100

Til Stortinget

I henhold til § 12 i lov om Stortingets ombudsmann for forvaltningen av 22. juni 1962 med endringslov av 22. mars 1968, jfr. § 14 i Stortingets instruks av 8. juni 1968, skal jeg med dette få gi melding om ombudsmannens virksomhet i 1971.

Meldingen er, som tidligere, ordnet i fire avsnitt. Avsnitt I omhandler institusjonens alminnelige forhold, i avsnitt II er det gitt opplysninger om sakene og resultatet av saksbehandlingen og i avsnitt III tilleggsopplysninger om enkelte saker, som har vært referert i tidligere årsmeldinger. I avsnitt IV er referert 62 enkeltsaker som det er tatt standpunkt til i året.

Oslo, 5. januar 1972.

Andreas Schei.

I. Institusjonens alminnelige forhold.

1. Personalforholdene.

Kontorsjef Jacob Walnum ble i januar 1971 utnevnt til sorenskriver i Asker og Vestre Bærum. Som ny kontorsjef ansatte Stortingets Presidentskap den 18. februar s. å. konsulent ved ombudsmannens kontor, Tore Sinding-Larsen, i samsvar med min innstilling. Konsulent Jan-Fredrik Rafen fratrådte sin stilling ved kontoret den 31. mai 1971 for å gå over i advokatvirksomhet. I de to ledige stillinger etter dem ansatte Stortingets Presidentskap dommerfullmektig Liv Gjelstad og juridisk sekretær i Oslo kommune, Magne Spilde, begge innstilt av meg.

Konsulent Svein Arild Pihlstrøm har fått permisjon i 1 år for å gjøre tjeneste som dommerfullmektig. Som vikar for ham har Stortingets Presidentskap i samsvar med min innstilling ansatt konsulent Rakel Surlien Nordtømme.

Personalforholdene er ellers som tidligere.

2. Tilpassing av offentlighetslovens bestemmelser på ombudsmannens virksomhet.

Lov av 19. juni 1970 nr. 69 om offentlighet i forvaltningen, som trådte i kraft 1. juli 1971, gjelder ikke for ombudsmannens virksomhet. Jeg har likevel funnet det riktig å tilpasse lovens bestemmelser mest mulig på virksomheten ved ombudsmannsinstitusjonen. Forskjellige forhold har imidlertid gjort det nødvendig å gå fram på en noe annen måte enn den administrasjonen følger ved praktiseringen av loven. I administrasjonen danner sakjournalen utgangspunktet for pressens dokumentinnsyn. Ombudsmannens klagejournal kan imidlertid vanskelig være offentlig tilgjengelig. Mange klager vil være undergitt taushetsplikt etter ombudsmannslovens § 9, og i andre vil offentlighet være avhengig av partenes samtykke etter offentlighetslovens § 6 nr. 3 fordi de angår personlige forhold. Dessuten er det i Stortingets instruks for ombudsmannen § 14 tredje ledd, jfr. § 12 i.f., bestemt at når ombudsmannen finner en klage grunnløs, skal

verken klagerens eller tjenestemanns navn nevnes. Å føre egen journal for saker hvor disse bestemmelser kommer til anvendelse, vil ikke være praktisk. Dertil er de for det første for mange, og dessuten er det først når behandling av en sak avsluttes, ikke allerede ved journalføringen av den, at det kan tas standpunkt til om den er grunnløs.

Den ordning som følges, er i hovedtrekkene denne:

a) En klagesak undergis i alminnelighet først offentlighet når behandlingen er avsluttet. Samtidig med at den avsluttes, tar ombudsmannen standpunkt til om den kan være offentlig eller ikke, og anmerker dette på saken.

b) Utgangspunktet er at alle avsluttede saker skal være offentlig tilgjengelige, så langt ikke bestemmelser i ombudsmannsloven er til hinder for det eller offentlighetsloven har unntatt saken fra offentlighet i forvaltningen. Det er likevel gjort unntak for klagesaker som er avvist (ikke realitetsbehandlet), med mindre sakene har allmenn eller prinsipiell interesse (kompetansespørsmål e.l.) eller andre særlige grunner tilsier offentlighet. Synspunktet har her vært at når en klage i det hele tatt ikke tas opp, er det rimeligere at klageren selv går til pressen med den om han finner grunn til det, enn at den skal være offentlig tilgjengelig hos ombudsmannen.

c) Det som er offentlig tilgjengelig i klagesakene, er først og fremst ombudsmannens avsluttende brev. Avslutningsbrevet søkes formet slik at det gir tilstrekkelig oversikt over saken, både når det gjelder det faktiske saksforhold, klagerens og administrasjonens anførsler og ombudsmannens standpunkt. Gjennpart av brevet legges i en mappe som er tilgjengelig for pressen. Er det ønskelig å få belyst saksforholdet ytterligere, legges det ved kopi av saksdokumenter som det kan være spørsmål om. Ber pressen om mer materiale, får den det.

I alminnelighet blir navn på klagere og tjenestemenn strøket i de dokumenter som gjøres offentlig tilgjengelige, og inntil videre blir

det samme gjort med navn på kommuner og mindre forvaltningsorganer.

Hittil er det i alt vesentlig journalister fra Norsk Telegrambyrå som har gjort bruk av offentlighetsordningen ved ombudsmannsinstitusjonen og formidlet stoffet videre til avisene. Ordningen synes å virke tilfredsstillende, men skulle senere erfaringer tilsi det, vil spørsmålet om endringer bli overveid.

d) Offentlighetsordningen ved ombudsmannsinstitusjonen gjelder bare for pressen og for organer som representerer den. Hittil har det ikke vært henvendelser om dokumentinnsyn fra noen utenfor denne krets. Klagesakene ligger heller ikke vel til rette for at dokumentene uten videre bør være tilgjengelige for hvem som helst. Kommer det henvendelser fra andre enn pressefolk, vil tilfellene bli bedømt konkret. Har vedkommende en saklig interesse av å få se dokumentene i en sak, er det rimelig at han får adgang til det, med mindre det ellers foreligger forhold som gjør det betenkelig.

3. Ombudsmannens kontakt med klagere i fjernereliggende distrikter.

Det er hvert år mellom 400 og 500 personlige besøk ved ombudsmannens kontor. De fleste som kommer, har vært parter i forvaltningssaker som de ikke har fått medhold i. De møter fram personlig fordi de ønsker å legge sin sak fram muntlig. Ofte er de i tvil om hva

som videre kan gjøres, eller de ber om bistand med å få satt opp skriftlig klage. Som man kunne vente, er storparten av disse besøkende fra Oslo og de omkringliggende distrikter. Av nær 500 personer som oppsøkte kontoret i 1970, var vel 50 pst. fra Oslo og nær 85 pst. fra Østlandet med Oslo. I vel 200 tilfeller førte de personlige samtaler til avklaring av forholdet, slik at det ikke ble aktuelt å klage. I over 150 saker ble skriftlig klage satt opp eller inngitt senere.

Det er ikke tvilsomt at parter som bor slik til at de kan besøke kontoret personlig, uten at det koster for mye av penger og besvær, har en fordel fremfor dem som ikke kan det. Gjennom veiledning og annen hjelp kan ombudsmannens kontor gi klagere som bor i eller forholdsvis nær Oslo, en service som fjernereboende klagere ikke kan få i samme utstrekning. Etter min mening bør det overveies om man ikke kan få rettet en del på denne skjevhet gjennom samarbeid med advokater, tilknyttet fylkenes frie rettsrådsordninger. Klagere som måtte ønske det, kunne i så fall henvende seg til en av disse advokater og få lignende førstebistand med veiledning og oppstilling av skriftlig klage som ombudsmannens kontor gir. Denne bistand måtte, på samme måten som den hjelp kontoret gir, være gratis for klagerne. Spørsmålet om å få i stand et slikt samarbeid som en forsøksordning i de nordligste fylker, tas opp med Stortinget som egen sak.

II. Opplysninger om sakene og saksbehandlingen.

1. Sakmengden.

a) Tilgangen på saker i 1971:

Klager	1 219
Forespørsler o. l.	67
Saker, tatt opp av eget tiltak ...	19
I alt	1 305 saker

Fordelingen gjennom året fremgår av følgende oversikt, der også tallene for de to foregående år er tatt med til sammenligning:

Klager og forespørsler m. v.	1969	1970	1971
Januar	173	199	128
Februar	148	127	114
Mars	139	124	134

Klager og forespørsler m. v.	1969	1970	1971
April	123	137	108
Mai	96	101	94
Juni	96	99	107
Juli	98	70	78
August	97	87	77
September	113	100	86
Oktober	111	139	100
November	156	123	153
Desember	132	96	107
	1 482	1 402	1 286
Saker, tatt opp av eget tiltak	25	26	19
Saker i alt	1 507	1 428	1 305

Saktallet er således gått ned med 123 saker fra i fjor. Av dette tall faller 62 saker på klage-mål mot primærkommuner.

Det har i 1971 vært 433 personlige besøk, mot 481 i fjor.

b) *Hvor klagene m.v. kommer fra.*

Som tidligere er det ved den geografiske

fordeling av sakene ikke tatt med klager som er innkommet fra sentrale anstalter med klientel fra hele landet eller fra større deler av det. Fra sentrale anstalter, vesentlig fengselsanstalter, kom det inn 171 klager og fra utlandet 12 klager. Tilbake blir da $1\ 286 \div 183 = 1\ 103$ saker, som fordeler seg slik fylkesvis:

Fylke	Antall klager	Klagene fordeler seg på:		Klager i pst. av samlet klagetall	Folkemengde i pst. av rikets — 1970
		statsforvaltning	kommunalforvaltning		
Østfold	46	29	17	4,1	5,6
Akershus	73	39	34	6,6	8,0
Oslo	221	144	77	20,8	12,6
Hedmark	36	26	10	3,2	4,6
Oppland	40	25	15	3,6	4,4
Buskerud	51	33	18	4,6	5,1
Vestfold	33	24	9	3,0	4,5
Telemark	30	20	10	2,7	4,1
Aust-Agder	29	18	11	2,6	2,1
Vest-Agder	28	16	12	2,5	3,2
Rogaland	49	40	9	4,4	6,9
Hordaland	53	32	21	4,6	6,6
Bergen	47	38	9	4,2	3,0
Sogn og Fjordane	31	25	6	2,8	2,6
Møre og Romsdal	35	26	9	3,1	5,7
Sør-Trøndelag	54	39	15	4,9	6,0
Nord-Trøndelag	25	19	6	2,2	3,1
Nordland	107	88	19	9,7	6,3
Troms	72	54	18	6,5	3,6
Finnmark	43	36	7	3,9	2,0
	1 103	771	332	100	100

Tallet på klager fra innsatte i fengselsvesenets anstalter utgjorde i 1971 148, mot 158 året før. 50 klager fra innsatte har i første omgang vært henvist til tilsynsrådet eller høyere administrativ myndighet.

7 klager har vært forelagt for fengselsledelsen og 9 for Fengselsstyret.

2. Klagebehandlingen og resultatet av den.

A. Sakbeholdning.

Beholdningen av uavgjorte saker	
pr. 1. januar 1971 utgjorde ..	86 saker
Nye saker i 1971	1 305 »
Til behandling i året	1 391 saker
Herav avsluttet pr. 31. desember	
1971	1 260 »
Beholdning av uavgjorte saker	
pr. 1. januar 1972	131 saker

Dette tall svarer omtrent til det antall saker som gjennomsnittlig avgjøres i løpet av ca. 5 uker.

De saker som ikke var avsluttet ved årsskiftet, skriver seg fra følgende år:

1969	3 saker
1970	4 »
1971	124 »
	<u>131 saker</u>

I en del saker er klagebehandlingen foreløpig stilt i bero etter anmodning av klageren, eller fordi administrasjonen har tatt saken opp til ny behandling.

Av de øvrige beholdningssaker var 39 under behandling ved ombudsmannsinstitusjonen, mens resten var til uttalelse hos vedkommende forvaltningsorgan eller hos klageren.

B. Avviste saker.

Av de 1 260 saker som det er tatt standpunkt til i 1971, har 906, eller ca. 72 pst., ikke gitt grunnlag for realitetsbehandling. Det tilsvarende prosentall i fjor var ca. 73.

Etter avvísingsgrunnen kan de avviste sakene grupperes slik:

	Stats- forvaltningen	Kommunal- forvaltningen	Total
1. Forhold utenfor kompetanseområdet:			
a) Domstolenes virksomhet	103		
b) Tidligere behandlet av Stortinget	5		
c) Avgjørelser i statsråd	9		
d) Avgjørelser, eksklusivt tillagt kommunestyre	1		
e) Andre utenforliggende forhold	72		190
2. Forholdet foreldet	21	9	30
3. Klagerett til høyere administrativ myndighet	235	89	324
4. Utilstrekkelig klagegrunnlag	210	72	282
5. Tilbakekalte klager	8	1	9
6. Anonyme og uforståelige henvendelser	4	0	4
			839
7. Forespørsler m. v. uten tilknytning til klagesak	57	10	67
			906

Av de avviste sakene er 48 oversendt til andre myndigheter som rette vedkommende, herav 10 til Ombudsmannen for Forsvaret.

Størstedelen av sakene i gruppen «utilstrekkelig klagegrunnlag» utgjøres av klagemål som i og for seg ikke kan sies å være fremsatt uten grunn, men som det likevel ikke har vært rimelig å undergi regulær klagebehandling. De fleste har som tidligere vært klager over at administrasjonen ennå ikke hadde avgjort de sakene det var spørsmål om. Mesteparten av dem har angått trygdesaker, der Rikstrygdeverkets forberedelse av ankesaker til Trygderetten og Trygderettens egen saksbehandling fremdeles tar lang tid.

Gruppen «forespørsler m. v. uten tilknytning til klagesak» omfatter som før henvendelser av meget forskjellig innhold. Så langt forespørselene hører under bestemte forvaltningsorganer som naturlig bør svare på dem, er praksis at de oversendes dit og spørsmålsstil-

lerne underrettes om dette. Ellers gir ombudsmannen orientering og veiledning så langt dette med rimelighet kan gjøres. Når forespørselene likevel statistikkføres som avviste klager, er grunnen at de ikke er klagesaker.

C. Saker som er realitetsbehandlet.

Det er i 1971 undersøkt og tatt realitetsstandpunkt til 354 saker, mot 408 året før. I 238 av sakene er det innhentet uttalelse fra vedkommende forvaltningsorgan. I 116 saker har det ikke vært nødvendig å forelegge klagen til uttalelse for administrasjonen, idet allerede en gjennomgåelse av dokumentene, til dels supplert med enkelte undersøkelser, gjorde det klart at klagen ikke kunne føre fram.

Hvilke forvaltningsorganer klagen har vært rettet mot og hvilket hovedresultat saksbehandlingen har gitt, fremgår av følgende tabell:

Forvaltningsorgan	Saker i alt	Klager (eller eget tiltaksaker) ført frem	Saker ikke gitt grunn til bemerkninger
1. Statsforvaltningen.			
Finans- og tolldepartementet	7	2	5
Ansettelsesråd	2	0	2
Avgiftsdirektoratet	1	0	1
Skattemyndigheter	11	3	8
Statens bygge- og eiendomsdirektorat..	2	0	2
	—		
Fiskeridepartementet	2	0	2
Statens Fiskarbank	1	0	1
	—		
Forsvarsdepartementet	6	0	6
Forsvarets intendantur	1	0	1
	—		

Forvaltningsorgan	Saker i alt	Klager (eller eget tiltaksaker) ført frem	Saker ikke gitt grunn til bemerkninger
Departementet for handel og skipsfart ..	1	1	0
Direktoratet for sjømenn	2	2	0
Departementet for industri og håndverk ..	2	1	1
Norges vassdrags- og elektrisitetsvesen	2	0	2
Justis- og politidepartementet	16	2	14
Fengselsvesenet	13	3	10
Fylkesmenn	4	3	1
Politi- og påtalemyndighet	25	8	17
Sivilforsvaret	1	1	0
Statens utlendingskontor	1	1	0
Kirke- og undervisningsdepartementet ..	26	17	9
Lærlingnemnd	1	0	1
Rådet for sosialarbeiderutdanning	1	0	1
Skoledirektør	1	0	1
Sokneprest	1	0	1
Statens lånekasse for utdanning	3	2	1
Universitet	1	0	1
Yrkesskole	1	1	0
Kommunal- og arbeidsdepartementet	7	2	5
Arbeidsdirektoratet	2	1	1
Den Norske Stats Husbank	1	0	1
Fylkesarbeidskontor	2	0	2
Landbruksdepartementet	11	6	5
Direktoratet for jakt, viltstell og fersk- vannsfiske	1	0	1
Direktoratet for statens skoger	1	0	1
Jordskifteverket	1	1	0
Landbruksmyndigheter	3	0	3
Lappefogd	1	0	1
Norges veterinærhøgskole	1	1	0
Statens landbruksbank	1	0	1
Statens naturskadefond	1	1	0
Lønns- og prisdepartementet	0	0	0
Prismyndigheter	4	2	2
Samferdselsdepartementet	3	0	3
Norges geografiske oppmåling	1	1	0
Norges Statsbaner	3	1	2
Postdirektoratet	3	0	3
Televerket	1	0	1
Vegmyndighetene	5	3	2
Sosialdepartementet	5	2	3
Offentlige leger	3	1	2
Psykiatriske sykehus og kontroll- kommisjoner	1	1	0
Statens pensjonskasse	2	1	1
Sykehus	2	0	2
Trygdemyndigheter	19	8	11

Forvaltningsorgan	Saker i alt	Klager (eller eget tiltaksaker) ført frem	Saker ikke gitt grunn til bemerkninger
Utenriksdepartementet	0	0	0
Norsk utviklingshjelp	2	0	2
	222	77	145
2. Kommunalforvaltningen.			
A. Primærkommuner.			
Kommunestyre, formannskap, ordfører, rådmann	46	25	21
Bygningsmyndigheter	36	14	22
Sosiale myndigheter, herunder sykehus og aldershjem	18	6	12
Skattemyndigheter og skatteinnkrevingsmyndigheter	11	5	6
Skolemyndigheter	6	4	2
Helseråd	2	0	2
Kommunale bedrifter	8	5	3
B. Fylkeskommuner.	5	1	4
	132	60	72

Som tidligere har en meget stor del av de kommunale klagen angått forvaltningsområder som er regulert i særlovgivningen. Føl-

gende oversikt viser hvordan de kommunale og fylkeskommunale klagesaker fordeler seg etter sakområder:

Område	Filsammen	Hva klagen gjelder Saksbehandling		Avgjørelser			
		Behandl.tid	Annet				
1. Spesiallovgivningen.							
a) Skattesaker, herunder også inndrivning og ettergivelse	12	1	0	11			
b) Bygnings- og reguleringssaker, saker etter strandloven og friluftsløven samt saker om elektrisitetsforsyning, vann og kloakk og vegsaker	61	12	11	38			
c) Skolesaker, herunder tjenestesaker vedr. personalet	8	1	0	7			
d) Sosialsektoren, herunder også barnevern, psykiatriske sykehus og helseråd, edruelighetsnemnd	20	1	15	8	19	11	67
2. Kommunalforvaltningen ellers.							
a) Personalsaker	7	0	4	3			
b) Erstatningssaker	3	0	0	3			
c) Tomtetildelingssaker	3	2	0	1			
d) Søknader om lån, garanti, tilskott, stipend m. v.	5	1	0	4			
e) Kommunal forkjøpsrett	2	0	0	2			
f) Diverse	6	2	5	1	5	3	16
	127	20	24	83			

Av de 128 klager m. v. som har ført fram, har 61 angått avgjørelser, 58 forhold vedrørende saksbehandlingen og 9 mangler ved administrative bestemmelser eller praksis.

82 saker er avsluttet med kritikk og/eller henstillinger til forvaltningsorganene, og i 46 saker har forvaltningsorganet rettet opp forholdet uten bemerkninger fra ombudsman-

nen. Henstillingene har dels vært oppfordringer til vedkommende forvaltningsorgan om å overveie det påklagede vedtak på ny med sikte på omgjøring, eller å søke skadevirkninger avbøtet på annen måte, dersom omgjøring ikke kunne foretas eller ville være utilstrekkelig til å oppveie tap som var lidt. Dels har forvaltningsorganet vært bedt om å overveie tiltak av generell karakter (sak 12, 28, 45, 53 og 62).

I alt har forvaltningsorganene helt eller delvis rettet på de forhold klagen gjaldt i 77 tilfeller. For de sakers vedkommende der administrasjonen kan rette på forholdet, men ved årets utløp ennå ikke har tatt standpunkt til ombudsmannens uttalelse, vil det i kommende årsmeldinger på vanlig måte bli gitt tilleggsopplysning om resultatet.

Det er gitt erstatning eller foretatt tilbakebetaling eller etterbetaling til klagere i 25 saker, hvorav 15 er referert under sak 6, 7, 14, 15, 17, 18, 20, 22, 25, 30, 33, 35, 46, 49 og 52.

Også i 1971 har det vist seg at det ved behandlingen av kommunale klagesaker bare i liten utstrekning har vært nødvendig med fylkesmannen som mellomledd. I det alt overveiende antall saker er det mest praktisk å holde direkte kontakt med kommunene.

III. Tilleggsopplysninger om saker, referert i tidligere årsmeldinger.

Melding for 1965.

Nr. 45 (side 68—70, 1965) —

jfr. melding for 1968 (side 11).

Har tjenestemann som søker avansementsstilling, krav på å få se overordnedes uttalelser om ham?

Siden det hadde vist seg at administrasjonens praksis på dette område er forskjellig, tok jeg opp med Lønns- og prisdepartementet spørsmålet om det ikke burde fastsettes generelle regler, gjeldende for hele statsforvaltningen.

I rundskriv av 20. januar 1971 til samtlige departementer og Riksrevisjonen uttalte departementet:

«Etter forvaltningslovens § 18, annet ledd, første punktum, vil søkerne til en stilling ikke ha krav på å få se arbeidsdokumenter og utredninger m. v. som innhentes fra andre enn søkerne, uten lovbestemt plikt. En tjenestemann vil derfor ikke ha krav på å få referert uttalelser som inneholder rent skjønsmessige vurderinger av vedkommendes kvalifikasjoner. Dog vil søkerne ha krav på å få alle faktiske opplysninger som skal legges til grunn for avgjørelsen, selv om disse opplysninger er tatt inn i slike arbeidsdokumenter.

Praksis på dette område har hittil vært noe forskjellig i staten. På foranledning av en

D. Behandlingstiden for klagesaker.

For saker som er avvist, har det tatt gjennomsnittlig 8 dager fra klage kom inn til svarbrevet til klageren ble sendt. Det trekkes gjennomsnittet opp at det i ganske mange saker er nødvendig å få lånt saksdokumentene i administrasjonen og gjennomgå dem før avvisningsspørsmålet kan avgjøres.

Når det gjelder saker som er realitetsbehandlet, varierer behandlingstiden sterkt, alt etter sakens art og omfanget av de undersøkelser som må foretas. I en del saker har behandlingen vært stilt i bero etter anmodning av klageren eller fordi forvaltningsorganet eller overordnet forvaltningsorgan hadde tatt saken opp til ny behandling. Dette trekkes den gjennomsnittlige behandlingstid opp. Gjennomsnittlig har behandlingstiden vært 91 dager. Hvis de større, mer kompliserte saker som har særlig lang behandlingstid (i 70 saker har behandlingstiden vært over 150 dager) holdes utenfor, blir behandlingstiden for de øvrige 48 dager i gjennomsnitt. Den tid som gjennomsnittlig medgår fra saken er klar til avslutning og til avsluttende brev sendes ut, har vært 8 dager.

henvendelse fra Stortingets ombudsmann for forvaltningen ble spørsmålet om hvorvidt en tjenestemann som søker avansementsstilling bør få se overordnedes uttalelser om ham, behandlet av Tjenestemannslovutvalget av 1967. En viser for såvidt til sidene 13—15 i tilleggsinnstilling II av 14. desember 1967 om ny lov om offentlige tjenestemenn.

Det uttales her at det er to forskjellige formål med personvurderingssystemene. Det ene formål er å gi vedkommende tjenestemann en forståelse av hvordan han selv og hans tjenstlige forhold oppfattes av hans overordnede og gi ham et vink om hva det for såvidt innvendes og på hvilke områder han bør søke å kvalifisere seg ytterligere. Hvis slike vurderinger skal tjene sitt formål må de gjøres kjent for den tjenestemann det gjelder.

Det annet formål er å gi foresatte myndigheter et vurderingsgrunnlag ved stillingsbestemmelser og lignende. Hvis også disse uttalelser skal meddeles vedkommende tjenestemann kan det resultere i at vurderingene blir gitt i runde og uangripelige vendinger, mens de underliggende forhold blir meddelt muntlig. Derfor mente Tjenestemannslovutvalget at man burde unngå at vurderingene av en tjenestemanns kvalifikasjoner i forhold til andres, i forbindelse med en ansettelse blir meddelt ham. Utvalget konkluderte med at det bør søkes truffet generelle regler om dette for hele statsforvaltningen.

Stortingets ombudsmann for forvaltningen har i brev av 21. november 1970 forespurt hvordan denne saken står nå, og bemerket at forvaltningslovens regler om partsoffentlighet i seg selv neppe vil føre til ensartet praksis på dette området.

Lønns- og prisdepartementet er for sin del enig med Tjenestemannslovutvalget i at man bør unngå at vurderingene av en tjenestemanns kvalifikasjoner i forhold til andres, i forbindelse med en ansettelse blir meddelt ham.

Lønns- og prisdepartementet antar derfor at en tjenestemann som søker avansementsstilling som hovedregel bare bør meddeles de rent faktiske opplysninger som inngår i overordnede uttalelser om ham. Unntak kan gjøres hvor det er eller blir innført systematiske personvurderingsordninger og forskrifter for opprykk, som f. eks. de årsuttalelser som gis om befal i Forsvaret.»

Melding for 1967.

Nr. 53 (side 78—113, 1967).

Undersøkelse av forholdene ved statens spesialskoler for evnevelke.

Kirke- og undervisningsdepartementet redegjorde i brev av 29. januar 1968 (side 111—113 i meldingen for 1967) for tiltak som det på grunnlag av uttalelsen herfra ville foreta eller overveie for å bedre forholdene ved spesialskolene. På spørsmål om hva som senere er gjort i saken, har departementet i brev av 1. desember 1971 uttalt:

«Ved kongelig resolusjon 28. februar 1969 ble det oppnevnt et utvalg på 7 medlemmer med følgende mandat:

1. Utarbeide nye lovregler om ansvar for igangsetting, drift og tilsyn med den undervisning og andre spesialpedagogiske tiltak som gjelder ulike kategorier av barn og ungdom med funksjonshemninger, blant annet slike tiltak som går inn under lov av 23. november 1951 om spesialskoler. Med utgangspunkt i budsjettdebatten i Stortinget 3. desember 1968, jfr. Budsjett-innstilling S. nr. 12 for 1968—69 skal utvalget såvidt mulig innarbeide de foreslåtte lovregler i lov om grunnskolen, jfr. Ot. prp. nr. 59 for 1966—67.
2. Legge fram forslag om eventuelle endringer og tilføyelser i gjeldende lover for det videregående skoleverket.
3. Utarbeide forslag til reglement og instruksjoner på grunnlag av sine forslag til lovregler.»

Utvalget, som la fram sin innstilling den 21. desember 1970, foreslo at lovreglene om spesialundervisning skulle integreres i lov om grunnskolen. Innstillingen har vært sendt til uttalelse med svarfrist den 30. september 1971. Departementet har forutsatt å legge fram proposisjon for Stortinget i løpet av våren 1972.

Utvalget tok i sin innstilling ikke med punkt 3 i mandatet og har derfor ikke foreslått nytt reglement og nye instruksjoner. Utvalget har uttalt at arbeidet med reglement, instruksjoner og detaljregler bør overlates til et eget utvalg med en annen sammensetning. Arbeidet med å

utarbeide reglement og nye instruksjoner for spesialskolene vil bli tatt opp igjen så snart det er klart hvilke endringer i lov om grunnskolen departementet vil foreslå i den Ot. prp. som vil bli lagt fram for Stortinget våren 1972.

Departementet antar at det vil gå en tid før eventuelle nye lovregler kan bli gjort gjeldende for spesialskolene. Det er derfor foretatt en justering av de eksisterende instruksjoner som det er forutsatt skal gjøres gjeldende fra 1. januar 1972. Forslaget til justering av instruksjoner er i samsvar med forvaltningslovens § 37 sendt de engasjerte organisasjoner til uttalelse.

Til de andre punktene som er nevnt i skriv 29. januar 1968 fra Kirke- og undervisningsdepartementet til Stortingets ombudsmann for forvaltningen kan vi opplyse at utbyggingen av spesialskolene har foregått etter de retningslinjer som er trukket opp i St. meld. nr. 42 (1965—66), jfr. Innst. S. nr. 4 (1966—67) og som Stortinget behandlet den 13. januar 1967.»

Melding for 1969.

Nr. 39 (side 73—77, 1969).

1. Antatt at omlegging til et års obligatorisk konfirmantundervisning ikke var hjemlet i konfirmasjonsloven, da omleggingen savnet grunnlag i «særegne omstendigheter».
2. Det var ikke gjort tilstrekkelig klart at deltagelse i et innføringsprogram forut for den obligatoriske konfirmantundervisning var frivillig.

Ved lov nr. 44 av 14. mai 1971 er lov om konfirmantforberedelse og konfirmation endret. Kirke- og undervisningsdepartementet kan nå etter lovens § 1 første ledd, fjerde punktum, fastsette en annen inntegningstid for konfirmanter enn den loven foreskriver «når menighetsmøtet andrar derom». Det tidligere krav om at det dessuten måtte foreligge «særegne omstendigheter» før Kirke- og undervisningsdepartementet kunne imøtekomme en slik anmodning, er bortfalt.

Melding for 1970.

Nr. 8 (side 29—31, 1970).

Spørsmål om det forelå rettskrav på opprykk som ikke kunne fratras tjenestemenn ved senere forhandlinger etter tjenestetvistloven.

Klagerne har opplyst at Lønns- og prisdepartementet har samtykket i at de får personlig avlønning som flygeleder I med virkning fra 1. januar 1970 inntil opprykk finner sted etter de vanlige regler. Det var søkt om personlig lønnsstatus som flygeleder I fra 25. mai 1967 da omplasseringen i vaktoppsettet ble foretatt. En av klagerne hadde allerede før 1. januar 1970 rykket opp til flygeleder I, mens en annen rykket opp 25. februar 1971. Klagerne opplyste at de hadde akseptert ordningen.

Det ble videre opplyst at det er gitt samtykke til en tilsvarende personlig ordning for tre andre, yngre flygeledere som på grunn av det nye avansementssystemet var i samme situasjon som klagerne.

Nr. 56 (side 108—109, 1970).

At en enke fikk enketrygd, ga ikke kommunen rett til å inndra en tidligere bevilget pensjon.

Etter henstilling fra ombudsmannen ga Justis- og politidepartementet klageren fri sakførsel, og hun reiste sak mot kommunen ved stevning av 21. juli 1970. Under sakens gang anmodet kommunens prosessfullmektig formannskapet om å behandle saken på ny. Den 29. september s. å. fattet formannskapet deretter slikt enstemmig vedtak:

«Formannskapet innstiller like overfor kommunestyret på at «pensjonen» til enke — blir utbetalt i samsvar med vedtaket av 20.2.1953 — dog bare etter de satser som gjaldt ved lovens opphør 1. januar 1967.»

I kommunestyrets møte den 7. desember 1970 ble formannskapets innstilling tiltrådt av kommunestyret. Etter kommunens endrede standpunkt gjaldt saken således i fortsettelsen bare spørsmålet om hvilke satser pensjonen skulle utbetales etter. Saksøkeren ble gitt medhold av herredsretten, som avsa dom med slik domsslutning:

- «1. — — — kommune dømmes til å betale — — —
  - a) alderstrygden for enkelt personer med det beløp trygden var fastsatt til for 1966.
  - b) fra 1. januar 1967 og så lenge — — — lever og ikke inngår nytt ekteskap en årlig pensjon svarende til grunnpensjonen i folketrygden.
2. 5 pst. årlig rente fra forfall av de under 1 a og 1 b nevnte beløp.
3. I saksomkostninger til det offentlige betaler — — — kommune ved ordføreren kr. 20,— — tyvekroner — samt det beløp hvortil salæret til saksøkerens prosessfullmektig etter endelig revisjon fastsettes.»

Dommen er i samsvar med ombudsmannens uttalelse og er ikke påanket.

IV. Referat av saker i henhold til instruksens § 14.

1.

Teolog som søkte lektorstilling i ungdomsskolen, ble plassert i adjunktstilling uten at spørsmålet var forelagt for ham, og uten at det var gjort klart for ham at ansettelsen gjaldt en stilling enn den han hadde søkt.

(Sak 702/71).

En teolog klaget over at han, etter å ha søkt stilling som lektor i ungdomsskolen, var blitt plassert i adjunktstilling og lønnet som adjunkt. Han anførte at når skolestyret uten bemerkninger hadde ansatt ham på grunnlag av hans søknad som bare gjaldt lektorstilling, måtte han i alle fall på rent avtalegrunnlag ha krav på lønn som lektor.

Saksforholdet var følgende:

I januar 1969 ble det lyst ledig inntil 22 oppsigelige lektor-, adjunkt-, lærer- og faglærerstillinger fra 1. juli 1969 ved en ungdomsskole på Østlandet. I kunngjøringen het det bl. a.:

«— Tilsetningsvilkår, lønn, leseplikt og arbeidsvilkår i samsvar med lov, lønnsregulativ, reglement og instruks som gjelder til enhver tid. —»

Klageren var da lektor ved lærerskole i Nord-Norge. I hans søknad av 30. januar 1969 het det:

«Idet jeg viser til annonse i «Norsk Lysingsblad» for 23. januar i år, tillater jeg meg med

dette å søke ledig lektorstilling ved — — — ungdomsskole — — —.»

På grunnlag av søknaden tilsatte skolestyret ham som første varamann i oppsigelig post, filologiske fag, i møte den 21. mars 1969. Vedkommende som var tilsatt som nr. 1 falt bort, og tilsetningen av klageren ble godkjent av skoledirektøren. I skolestyrets meddelelse til klageren av 8. april 1969 het det:

«Herved har en den glede å meddele at — — skolestyret i møte 21. mars 1969 tilsatte Dem i hel oppsigelig lærerstilling ved — — — ungdomsskole fra 1. juli 1969 på de vilkår som var kunngjort for stillingene. (Norsk Lysingsblad 23. januar 1969.)

Skoledirektøren i — — — har i brev av 31. mars 1969 godkjent tilsetningen «dog med det forbehold at — — — har avlagt fullstendig pedagogisk eksamen». Hvis ikke blir tilsetningen å betrakte som midlertidig.»

I brev av 12. april 1969 meddelte klageren at han mottok stillingen forutsatt at tilsetningen ikke var å betrakte som midlertidig. Han opplyste at vitnemål fra Pedagogisk seminar i Oslo ville bli oversendt skolestyret.

I brev til skoledirektøren av 28. august 1969 tok skoleinspektøren opp spørsmålet om klagerens lønnsstatus. Skoledirektøren svarte den 30. august 1969 at klageren bare fylte kravene til adjunktutdanning. Klageren hadde teolo-

gisk embetseksamen, norsk mellomfag og pedagogisk utdanning. Etter Kirke- og undervisningsdepartementets forskrifter av 15. juni 1963, gitt i medhold av lov om utdanningskrav for lærer i skulen § 5, måtte han i tillegg ha et grunnfag for å få lektorkompetanse. Klageren søkte flere ganger Kirke- og undervisningsdepartementet om dispensasjon fra utdanningskravene. Skolestyret tilrådte dispensasjon, men departementet avslo søknadene.

Teologen klaget til ombudsmannen i brev av 30. april 1971, og sendte klagen tjenestevei gjennom skolestyreren ved vedkommende ungdomsskole. Skolestyreren sendte klagen videre til skolestyret, som ekspederte den til skoledirektøren den 6. mai. Skoledirektøren videre sendte saken til departementet den 25. mai med en lengre redegjørelse. Saken ble ikke ekspedert videre fra Kirke- og undervisningsdepartementet før klageren henvendte seg direkte til ombudsmannen og fikk rede på at denne ikke hadde mottatt klagen. Den 6. juli 1971 oversendte klageren derfor gjenpart av klagen, idet han også besværet seg over sen oversendelse. Etter telefonhenvendelse fra ombudsmannen til Kirke- og undervisningsdepartementet ble klagen og sakens dokumenter oversendt. Det ble opplyst at klagerens siste søknad om dispensasjon fra utdanningskravene var avslått av departementet den 11. juni 1971.

Klageren viste til at han uttrykkelig hadde begrenset søknaden til å gjelde lektorstilling. Han var ikke interessert i å gå fra stilling som lektor ved lærerskole til stilling som adjunkt ved ungdomsskole. Betegnelsen «lærerstilling» i tilsettingsbrevet hadde han forstått som fellesbetegnelse for alle kategorier undervisningsstillinger. Han hadde tiltrådt stillingen ved ungdomsskolen i den tro at han var tilsatt som lektor. Han hadde ikke trodd at hans status som lektor kunne bli tatt fra ham ved overgang fra lærerskole til ungdomsskole.

I uttalelsen av 25. mai 1971 fra skoledirektøren het det bl. a.:

« — — — ble — — — skolestyre tilsatt i hel oppsigelig lærerstilling fra 1.7.1969 på de vilkår som var kunngjort for stillingene, og han bekreftet i brev av 12.4.1969 at han mottok stillingen ved — — — ungdomsskole i samsvar med skolestyrets vedtak i møte 21.3.1969 — forutsatt at tilsettingen ikke ble betraktet som midlertidig. — — — ble godkjent tilsatt på oppsigelse og dermed var hans forutsetning for å ta imot stillingen oppfylt. — — — har med andre ord inngått en avtale med — — — skolestyre om tilsetting i hel oppsigelig lærerstilling. Konkret inneholder avtalen intet om — — — s lønsmessige status, idet denne er avhengig av utdanning og tjenestetid. — — — Skoledirektøren kan for sin del ikke se at den inngåtte avtale med — — — skolestyre

hjemler — — — rett til lønn etter lektorstigen. En kan til en viss grad forstå hans skuffelse over ikke å få lektorlønn, men tatt i betraktning at han var klar over den tilleggsutdanning han måtte ta for å fylle kravene til lektorutdanning, og samtidig måtte være klar over at han ikke hadde supplert sin utdanning i samsvar hermed, må det kunne hevdes at hans forhåpninger om å få lønn etter lektorstigen bygget på et noe tynt grunnlag. — — »

I brev til Kirke- og undervisningsdepartementet av 9. september 1971 anførte jeg:

« — — — Etter det som foreligger, må det anses på det rene at den stilling det gjelder, var lyst ledig også som lektorstilling og at — — — s søknad utelukkende gjaldt lektorstilling. Når — — — nå er plassert i adjunktstilling, er således forholdet at han er satt i en stilling som han ikke har søkt, og at han først ble gjort kjent med dette etter at han hadde akseptert ansettelsen, flyttet fra — — — til — — — og tiltrådt stillingen der. Verken i skolestyrets meddelelse til klageren om ansettelsen eller i skoledirektørens godkjenning av den, er det anført noe om at ansettelsen skulle gjelde en annen og lavere stilling enn den han hadde søkt.

Det har vært pekt på at han ikke fyller kompetansekravene til lektorstilling og måtte være klar over det. Til det er å si at han var lektor ved — — — lærerskole, og det kunne da neppe være klart for ham at han ikke ville bli godtatt som lektor ved ungdomsskolen. Departementet har dispensasjonsadgang. Men avgjørende må det i alle fall være at han bare hadde søkt lektorstilling og at ansettelsesmyndigheten da ikke ensidig kunne plassere ham i en annen og lavere stilling, som han heller ikke subsidiært hadde søkt. Siden også ansettelsesmyndighetene jo måtte være klar over dette, viser forholdet etter min mening tydelig at det må være som lektor ansettelsesmyndigheten har ment å ansette ham.

Jeg finner resultatet klart urimelig for — — —. Slik situasjonen er, synes det mest nærliggende å være at han får dispensasjon fra kompetansekravene. Finner ikke departementet å kunne gjøre det, bør han i det minste gis personlig lønn som lektor. Spørsmålet om erstatning til — — — går jeg i denne omgang forbi, idet jeg avventer departementets standpunkt, som jeg ber meg underrettet om. — — »

Samtidig ba jeg opplyst hvorfor klagen, som var stemplet mottatt i departementet den 1. juni 1971, først ble sendt ombudsmannen den 22. juli 1971.

Departementet svarte:

« — — — Departementet mener at det ikke er noe grunnlag for å gi — — — personlig lønn som lektor.

Departementet kan ikke være enig i at — — — har ervervet noen rett til lektorlønn p. g. a. uklarheter under behandlingen av tilsettingsaken. Utlysingen tok sikte på både lektorer og adjunkter foruten andre lærerkategorier, og — — — måtte være klar over at han ikke hadde lektorkompetanse i grunnskolen. Lønnen skulle ifølge utlysingen være i samsvar med lov, lønnsregulativ osv. Tilsettingsbrevet

er ikke i strid med dette når det benytter den generelle betegnelse «lærerstilling».

Departementet kan være enig i at noe taler for at — — — skolestyre burde ha sagt fra om at det ikke kunne bli tale om lektorstilling for — — —s vedkommende, men en finner ikke å kunne legge avgjørende vekt på dette moment, da han ikke kan ansees å ha vært i god tro.

— — — var forøvrig i en tilsvarende situasjon i 1963 da han søkte stilling i — — — kommune, etter at han hadde vært tilsatt ved — — — skole (en Oslo-skole) fra 1959 med lønn som lektor. I denne sammenheng søkte han i brev av 26. juni 1963 om å få «beholde lektorstatus». Departementet svarte i brev av 10. juli 1963 til skoledirektøren i Oslo bl. a. følgende:

«For å få lektorkompetanse må han i tillegg til sin nåværende utdanning ta et mellomfag som er undervisningsfag i skolen. Dersom han velger å utvide sin eksamen i norsk til mellomfag, må han ta grunnfags-eksamen i et nytt fag. Søkeren kan ikke tilsettes i fast lektorstilling med den utdanning han har idag, jfr. § 2 i lov om utdanningskrav for lærere i skolen.»

Departementet har forutsatt at — — — er blitt gjort kjent med innholdet i dette brevet. En har også gått ut fra at — — — kjenner loven om utdanningskrav for lærere av 1961. Som det vil fremgå av § 1 i loven, gjelder den ikke for lærerskolen, hvor — — — har vært tilsatt fra 1963, forøvrig som eneste søker til vedkommende stilling.

Grunnen til at saken ble forsinket under oversendelsen til ombudsmannen skyldes, foruten det sterke arbeidspresset og avviklingen av ferien som fant sted på den tiden, at saken berørte flere kontorer.»

Jeg forela departementets svar for klageren, som bekreftet at han var kjent med departementets brev av 10. juli 1963. Han mente imidlertid at situasjonen ved ansettelsen i 1969 var en helt annen enn i 1963, idet han i mellomtiden hadde tatt norsk mellomfagseksamen og hadde vært tilsatt som lektor ved lærerskole.

I avsluttende brev til Kirke- og undervisningsdepartementet bemerket jeg:

«— — — Departementet har i sitt brev av 22. oktober anført at — — — ikke kan anses for å ha vært i god tro. Det er vist til et brev til skoledirektøren i Oslo av 10. juli 1963, der det ble gitt opplysning om hvilken tilleggsutdanning — — — måtte ta for å kunne tilsettes fast i lektorstilling.

Etter min mening bringer dette brevet neppe saken i noen annen stilling. Jeg viser for det første til det — — — har anført om hvilke endringer i situasjonen som var intrådt etter 1963: Seks års praksis i lærerskolen, mellomfagseksamen i norsk og fast tilsetning som lektor i lærerskolen siden 1966. Selv om loven om utdanningskrav ikke gjelder for lærerskolen, kunne det, som før sagt, neppe være klart for — — — at han som var lektor ved lærerskole, ikke kunne godkjennes som lektor i ungdomsskolen. Det kan her være grunn til å merke seg at det iallfall ikke synes å ha vært klart for skolestyret og skoledirektøren. Det

var gjort ganske klart at det bare var lektorstilling han søkte og hans kvalifikasjoner var på det rene, men ingen av dem reagerte. Skolestyreren har i brev av 29. oktober 1970 uttrykt det slik at «som lektor i lærerskolen burde ikke denne status kunne bli fratatt ham om han går over i det skoleslag lærerskolen utdanner lærere for».

Under enhver omstendighet står det forhold urokket at ansettelsesmyndigheten ikke ensidig kunne sette ham i en annen og lavere stilling enn den han hadde søkt. Han måtte i det minste selv få velge. Jeg viser for så vidt til mitt brev av 9. september 1971.

— — —s klage til ombudsmannen, datert 30. april d. å., ble mottatt i departementet den 1. juni d. å., men først oversendt hit den 22. juli d. å. Departementet opplyser at oversendelsen ble forsinket på grunn av at saken berørte flere kontorer, stort arbeidspresst og ferieavviklingen. Det dreide seg imidlertid bare om en enkel oversendelse, jfr. departementets oversendelsesbrev av 22. juli d. å. Forholdet må beklages.»

Jeg underrettet samtidig klageren om at jeg, etter det standpunkt departementet hadde tatt, ikke kunne gjøre noe mer. Jeg gjorde ham oppmerksom på at han kunne bringe saken inn for domstolene og der få bindende avgjort om han hadde krav på lektorlønn, eventuelt krav på erstatning.

2.

Kirke- og undervisningsdepartementets kompetanse til å ansette lektorer i lærerskolen

(Sak 15E/70).

I en klagesak (sak 1276/69 — meldingen for 1970 side 34—35) opplyste Kirke- og undervisningsdepartementet at alle lektoransettelser i lærerskolen ble foretatt av departementet i henhold til lærerskolelovens § 11 annet ledd, tredje punktum. Etter bestemmelsens ordlyd har departementet imidlertid bare ansettelsesrett «ved millombels lærarskular eller når klassetalet av særlege grunnar vert auka». Også lovens forarbeider syntes å vise at det ikke var meningen å overføre samtlige ansettelsessaker fra Kongen til departementet. Jeg forela saken for Kirke- og undervisningsdepartementet og viste til lovens ordlyd og forarbeidene til § 11. Det ble pekt på Ot. prp. nr. 28 for 1959, der det heter:

«Sidan 1945 er det sett i gang i alt 6 millombels lærarskolar, og ved dei 8 faste lærarskolane er klassetalet auka monaleg, anten ved ei sterkare utnytting av klasserom og spesialrom, eller ved å plasera klassar i leigde rom. På denne måten er klassetalet i lærarskolen dobla i siste femårsbolken og firedobla sidan skoleåret 1939—40. Dette har ført til ei sterk auke i lærartalet ved lærarskolane.

Den utbygginga av den obligatoriske skolen og utviding av skoletida som vi no står framfor, krev at det høge elevtalet ved lærarskolane blir halde oppe i åra som kjem. Det bør difor kunna gjevast utnemning til ein del av dei

mellombels lektorane. Men det bør likevel vera høve til å tilsetja ein del lektorar i mellombels stilling på vanleg 3 månaders oppseiing eller berre for eit avgrensa tidsrom, t. d. eit skoleår om gongen. Dette er naudsynt av administrative grunnar. Å driva skolane med berre fast utnemnt personale vil vera vanskeleg. Det gjeld serleg no då det er i gang fleire lærarskoletiltak som ikkje er gjorde permanente.

Etter lærarskolelova er det berre fastsett utnemning som tilsetjingsmåte for lektorane. I § 11 heiter det såleis at rektorar og lektorar skal utnemnast av Kongen. Lærarane skal tilsetjast av departementet på 3 månaders oppseiing.

Departementet gjer framlegg om dette brigg det i § 11, 2. lekken:

«Kongen nemner ut rektorar og faste lektorar. Lærarar og mellombels lektorar blir tilsette av departementet, anten på 3 månaders oppseiing eller for eit avgrensa tidsrom.»

I Innst. O. nr. 105 for 1959 heter det:

«Med det høye elevtallet som lærerskolene i lengre tid framover kommer til å ha, vil det stadig vere nødvendig med skoler og klasser som vil måtte betegnes som midlertidige. Da det er uhensiktsmessig å utnevne i statsråd lektorar i midlertidige stillingar, har departementet villet ha lovhjæmmel for å kunne foreta slike midlertidige tilsetjingar. Dette er bakgrunnen for proposisjonen, for så vidt angår forandringa av § 11, 2. ledd.»

K o m i t é e n er i hovedsaken enig med departementet, men har ikke villet ta realitetsstandpunkt til prinsippet om midlertidige ansettelser, og den har derfor i et eget ledd foreslått å gi departementet en tidsbegrenset lovhjæmmel for slik midlertidig tilsetjing.»

Ordningen er senere opprettholdt og med samme begrunnelse. I Ot. prp. nr. 51 for 1965—66 heter det således:

«Grunnen til lovendringa var at det etter kvart måtte setjast i gang fleire mellombels lærarskolar, og dei vanlege lærarskolane måtte ta fleire klassar enn vanleg. På denne bakgrunnen var det ikkje forsvarleg å utnevne alle lektorane, og departementet fekk endra lova.»

Utbygginga av den obligatoriske skolen og utvidinga av skoletida m. m. som nå går for seg, krev at det høge elevtallet ved lærarskolane blir halde oppe i åra som kjem. Departementet må derfor ennå ei tid ha høve til å tilsetje lektorar på oppseiing eller for eit avgrensa tidsrom, og ber om at tidsfristen som er sett i § 11, 2. ledd, i lova om lærarskolane blir lengd til 1. juli 1969.»

Jeg ba om departementets uttalelse om grunnlaget for den praksis som ble fulgt. Departementet svarte i brev av 9. desember 1970:

«Tilsettingsmåten.

Heimelen for tilsetjing av midlertidige lektorar er lærarskolelovens § 11, 2, tredje pkt. Når regelen er brukt også for søkere til faste lærarskoler, kommer det av at skolene i årene etter krigen har måttet ha et klassetall som langt overstiger det klassetallet skolene er

bygd for. Normalklassetallet var 4—6. I dag er det 12—15.

Klassetallet i lærerskolen.

Ombudsmannens siste spørsmål (om man regner med færre lærarskoleklasser i fremtiden) er det vanskelig å gi et presist svar på. Departementet arbeider for tiden med prognoser på dette felt. Foreløpig må en vise til Regjeringens langtidsprogram for 1970—73 (St. meld. nr. 55, 1968—69), der det (side 111) er uttalt:

«Etterspørselen etter nye lærere må ventes å avta i løpet av perioden. I programperioden tar en derfor sikte på gradvis å senke elevtallet ved lærerskolene noe.»

Jeg anførte i brev av 21. s. m.:

«— — — Jeg forstår det slik at det er riktig at samtlige lektoransettelser i lærerskolen i de senere år er foretatt av departementet i henhold til lærarskolelovens § 11 annet ledd, tredje punktum. Som anført i brev herfra den 1. oktober, synes både lovens ordlyd og forarbeidene å vise at meningen ikke har vært at alle ansettelser skulle regnes som midlertidige og foretas av departementet, jfr. således Ot. prp. nr. 28 for 1959, der det heter at «det bør likevel vera høve til å tilsetja ein del lektorar i mellombels stilling — — —». Etter min mening kan loven ikke gi departementet grunnlag for å foreta midlertidig tilsetjing ved faste lærarskoler i stillingar som ikke er opprettet som følge av økt klassetall. Det bes derfor opplyst om departementet også har foretatt midlertidige tilsetjingar i slike stillingar. I tilfelle bes om en nærmere begrunnelse.»

Bakgrunnen for ordningen med midlertidig tilsetjing er at det er regnet med et lavere klassetall og dermed et redusert behov for lektorar i lærerskolene i fremtiden. Hvis bare de lektorar som var ansatt ved midlertidige lærarskoler eller i stillingar som er opprettet ved faste lærarskoler på grunn av økt klassetall, var midlertidig ansatt, ville det vere klart hvilke lektorar som vil bli oppsagt når klassetallet reduseres, mens det synes å kunne bli atskillig uklarthet på dette punkt når alle er ansatt midlertidig. — — —»

Departementet svarte i brev av 4. februar 1971 bl. a.:

«— — — Siden siste halvår 1959 er alle tilsetjingar foretatt av departementet. Dette er gjort både etter lovens § 11, 2. ledds 2. og 3. punktum. Grunnen til dette er at Kongens utnevningrett av lektorar etter 1. punktum, er delegert til Kirke- og undervisningsdepartementet fra samme tid.»

Som det vil fremgå av mitt brev av 21. desember 1970, som er referert foran, har jeg ikke ansett det tvilsomt at departementet er delegert myndighet til å ansette midlertidige lektorar. Loven gir imidlertid bare adgang til midlertidig tilsetjing i nærmere angitte tilfeller, og det var derfor etter min mening en feil når departementet hadde foretatt midlertidig tilsetjing også i andre tilfeller. Dette var allerede påpekt i brevet av 21. desember.

3.

Forholdet mellom Kirke- og undervisningsdepartementet som tilsettingsmyndighet og skolens styre som innstillende myndighet ved tilsetting av lektorer ved teknisk skole.

(Sak 331/70 og 361/70).

To sivilingeniører, A. og B., som var ansatt i lektorstillinger ved en teknisk skole, klaget over bl. a. saksbehandlingen i en tilsettings-sak ved Sørlandets tekniske skole (SøTS).

Det ble i 1968 lyst ut flere lektorstillinger ved SøTS, bl. a. i realfag og elektronikk. A. søkte både realfagstillingen og elektronikkstillingen, mens B. bare søkte realfagstillingen. Skolen hadde forsømt å føre A. opp på listen over søkere til realfagstillingen, og som følge av dette hadde departementet ikke vært oppmerksom på at A. var søker også til denne stillingen. A. klaget også over dette forhold.

Før saken ble innklaget for ombudsmannen, hadde klagerne tatt den opp med Kirke- og undervisningsdepartementet både direkte og gjennom sine organisasjoner. Departementet hadde i brev av 25. august 1969 til klagerne anført bl. a.:

«— — — Når det gjelder tilsetting av lektorer i teknisk skole, er det skolens styre som har innstillende myndighet. Departementet har tilsettingsmyndigheten i samsvar med bestemmelsene i yrkesskoleloven. Hvis departementet skal fravike en innstilling fra skolens styre, må det foreligge vektige grunner for dette, eksempelvis at den innstilte ikke er kvalifisert eller vesentlig dårligere kvalifisert enn andre søkere. Dette kan man si er ordinær praksis. — — —»

Ved foreleggelsen av saken for departementet pekte jeg på at det ikke uten videre var klart at en slik praksis var i samsvar med yrkesskolelovens § 13 som legger tilsettingsmyndigheten til departementet. Jeg anførte at forutsetningen vel måtte være at den best kvalifiserte skulle ansettes, og at styret så vidt skjøntes ikke ville ha bedre kjennskap til søkerne enn departementet.

Departementet anførte bl. a. at både skolens styre og departementet i sine vurderinger i noen grad ville måtte bygge på skjønn, og at departementet, siden det dreide seg om institusjoner som blir eid og drevet av fylker og styrt av folkevalgte organer, gjerne fulgte styrets innstilling, med mindre det syntes å være tatt usaklige hensyn. Det het videre bl. a.:

«— — — Departementet er selvsagt enig i at den forutsetningsvis best kvalifiserte søker skal tilsettes. Det er skolene selv som er nærmest til å bedømme behovene til enhver tid og som har de beste opplysninger om søkerne gjennom intervjuer, referanser m. v.

På grunnlag av tilgjengelige opplysninger skal skolen sette opp liste over søkerne der alle

relevante data skal være oppført for samtlige søkere. Skolen gir også forslag til innstilling, men det er styret som avgir innstilling. — — —»

Klagerne innvendte til dette bl. a. at ingen av dem hadde vært innkalt til konferanse eller blitt bedt om å gi tilleggsopplysninger, dette til tross for at A. var innstilt som nr. 3 til elektronikkstillingen og således skulle være blant de søkere det var aktuelt å vurdere. Skolen anførte til dette bl. a.:

«— — — Skolen har ikke på sitt budsjett midler til å dekke reisutgiftene m. v. for søkere på ledige stillinger ved frammøte til konferanser i forbindelse med vår vurdering av søkerne. En del av de intervju som har funnet sted i de sakene det her gjelder, har da også kommet i stand ved at søkerne på eget initiativ har oppsøkt skolen, avlagt besøk ved gjennomreise e.l. Forøvrig er opplysninger innhentet over telefon overfor de søkere hvis papirer indikerte at nærmere opplysninger ville være ønskelige.

I mange ansettelsessaker vil det jo ikke komme på tale å arrangere intervju eller innhente supplerende opplysninger om samtlige søkere. Ofte vil en på grunnlag av søknadene og de opplysninger som er gitt der være i stand til å skille ut en gruppe av søkerne som er særlig aktuelle, og som da gjøres til gjenstand for mer inngående vurderinger og undersøkelser. Dette vil i særlig grad være påkrevet når søkerantallet er såvidt høyt som i det ene av de foreliggende tilfelle (52 stk.). — — —»

På spørsmål fra ombudsmannen om hvilke tilleggsopplysninger som var innhentet av skolen og som ikke forelå for departementet, uttalte skolen at «de tilleggsopplysningene skolen satt inne med er meddelt departementet gjennom de avgitte innstillinger».

Jeg bemerket:

«— — — I lovgivningen er kompetansefordelingen mellom forvaltningsorganer som skal medvirke i en ansettelsessak, forskjellig ordnet. Ordningen kan være at et forvaltningsorgan avgir innstilling og et annet ansetter, og at ansettelsen da er gyldig uten godkjenning av annen myndighet, mens det i andre tilfeller kreves at ansettelsesvedtaket skal godkjennes av overordnet myndighet. Eksempel på den sistnevnte ordning er f. eks. lov om grunnskolen § 20 hvoretter skolestyret ansetter, men ansettelsen krever godkjenning av skoledirektøren. Man må kunne gå ut fra at det her er tilsiktet en reell forskjell, og at utgangspunktet må være at det organ som er tillagt ansettelsesmyndighet, skal foreta en selvstendig vurdering av søkerne og ansette den som etter denne vurdering er best kvalifisert. Dersom det organ som er tillagt ansettelsesmyndighet skal kunne innskrenke seg til å vurdere om det foreligger formelle feil eller om den innstilte «ikke er kvalifisert eller vesentlig dårligere kvalifisert enn andre søkere», må det etter min mening kunne påvises særlige grunner for dette. At skolen er fylkeskommunal og «styres av folkevalgte organer»,

kan ikke anses som en slik særlig grunn. Forholdet må antas å ha vært tatt i betraktning ved lovens fordeling av kompetansen mellom departementet og skolens styre. Det skal i denne forbindelse pekes på at skolens styre er gitt tilsetningsmyndighet når det gjelder de tjenestemenn som er nevnt i yrkesskolelovens § 13 første ledd nr. 4.

Det kan heller ikke sees at skolens styre vil ha et sikrere grunnlag for sin vurdering i ansettelsessaker som gjelder lektorer, enn departementet. Det må gås ut fra at det i styrets innstilling kan gjøres klart hvilket undervisningsbehov som er ment dekket ved tilsetningen. Det kan heller ikke sees at skolens styre vil sitte inne med et bedre kjennskap til søkerne enn departementet. Søkerkretsen er ikke lokal. Det bygges i liten utstrekning på personlige konferanser, og det beror mer eller mindre på tilfeldigheter om dette kan gjøres. Etter det som er anført fra skolen, er også alle opplysninger som det er bygd på, meddelt departementet. Det kan således ikke sees å være påvist reelle grunner for at departementet ikke skal foreta den vurdering som vanligvis tilligger en ansettelingsmyndighet. Den praksis departementet etter det som er opplyst følger med bare å fravike innstillingen når det er «viktige grunner for dette, eksempelvis at den innstilte ikke er kvalifisert eller vesentlig dårligere kvalifisert enn andre søkere», må derfor antas ikke å være i samsvar med yrkesskolelovens § 13. — — —»

Til A's klage over at han ikke var vurdert som søker til realfagstillingen, anførte skolen:

«— — — Når det gjelder det forholdet at lektor A. ikke har vært ført opp på listen over søkere til realfagstillingen, skyldes dette en feil under skolens første gjennomgåelse og sortering av de søknadene som var kommet inn. Det er likeledes en feil at han ikke ble føyet til på listen da forholdet senere ble oppdaget under behandlingen av søknadene til den andre stillingen han hadde søkt. Han har imidlertid vært vurdert som søker til begge stillingene under skolens og styrets behandling av ansettelsene. — — —»

Jeg uttalte:

«— — — Det er på det rene at A.s søknad omfattet også denne stillingen, og at han ikke var oppført på den liste over søkere til denne stilling som ble sendt departementet. Forholdet ble heller ikke oppdaget av departementet da søknadene til elektronikkstillingene ble gjennomgått skjønt A. her var innstilt som nr. 3.

Av de dokumenter som er innsendt av A., fremgår det at skolen i alle fall ble kjent med at han søkte begge stillinger ved hans brev av 28. april 1969 og at ansettelse da ikke var foretatt, jfr. brev av 29. s. m. til sivilingeniør B.

Det må sterkt beklages at skolen ikke sørget for å få rettet opp feilen og å få gjort departementet oppmerksom på forholdet så snart det ble oppdaget. — — —»

Departementet anførte:

«— — — Det skyldes et beklagelig sammen treff at opplysningen i A.s søknad om at han også var søker til realfagstillingen ble oversett i departementet. Vi er nemlig så godt kjent fra før med hans kvalifikasjoner, at hans søknad ikke ble gjennomgått så detaljert som de andre søkerne. — — —»

A. bemerket til dette bl. a.:

«— — — Jeg kan bare huske å ha gitt departementet dokumenterte opplysninger om mine kvalifikasjoner en gang tidligere, nemlig i 1955, og det må være vanskelig å huske detaljer og følge med i mulige endringer. Dessuten forstår jeg ikke at departementets kjennskap til mine kvalifikasjoner gjorde det så lett å stadfeste styrets innstilling at min søknad ikke engang ble lest like grundig som de andre søkerne. Det var 2 elektronikkstillinger som skulle besettes, og en nøye vurdering av innstilte nr. 3 burde være på sin plass. — — —»

Jeg pekte på at A.s søknad av 14. desember 1968 ble innledet slik:

«Med dette er jeg så fri å søke om å bli ansatt i en av de lektorstillingene som nylig er utlyst ved Sørlandets tekniske skole.

Den fagkretsen jeg kan påta meg undervisning i, omfatter elektrofag (herunder elektronikk, teleteknikk m.v.), matematikk og eventuelt fysikk. — — —»

Jeg uttalte at departementet ikke burde ha oversett at A.s søknad omfattet også realfagstillingen. Forholdet ga grunn til tvil om hvor grundig departementet hadde vurdert søknaden.

4.

Ansettelse for ett skoleår i faglærerstilling som var utlyst uten tidsbegrensning. Opplysning burde vært gitt om at annen søker samtidig var blitt tilsatt i stillingen fra og med neste skoleår.

(Sak 463/71).

A. klaget over skolemyndighetenes behandling av ansettelsesak. I juni 1970 hadde hun søkt stilling som faglærer i husstell ved X. yrkesskole. Stillingen var lyst ledig i Norsk lysingsblad for 8. juni 1970, hvor det om tilsetningsvilkår het:

«Lærere i yrkesskolen blir tilsatt midlertidig, og de to første årene er å betrakte som prøveår. Lærere som har minst 2 års lærerpraksis, og som fyller de vilkår som er satt etter lov om utdanningskrav for lærere i skolen, kan få fast tilsetting.

Midlertidig tilsetting skjer på vilkår som fastsatt i den instruks og det reglement som gjelder til enhver tid. Fast tilsetting skjer på vilkår som fastsatt i lov av 15. februar 1918 om offentlige tjenestemenn og i det reglement som gjelder til enhver tid. — — —»

I brev av 10. august 1970 fra Kirke- og undervisningsdepartementet fikk hun melding om

at hun var tilsatt. I tilsetningsbrevet sto det bl. a.:

«Kirke- og undervisningsdepartementet tilsetter Dem som midlertidig faglærer ved X. yrkeskole for skoleåret 1970/71 fra 1. august 1970 med lønn som oppgitt i kunngjøringen og plikt til å gjøre lovfestet innskott i Statens pensjonskasse. Tilsetningen skjer på vilkår som fastsatt i den instruks og det reglement som gjelder til enhver tid. — — —»

Hun meddelte departementet at hun mottok stillingen på de nevnte vilkår.

I klagen til ombudsmannen anførte A. at hun hadde oppsøkt rektor ved yrkesskolen for å få rede på hva som lå i tilsetningsbrevets formulering «midlertidig — — — for skoleåret 1970/71», og at rektor hadde svart at dette var en alminnelig formulering av en tilsetning. Først i begynnelsen av mars 1971 fikk hun vite at hennes tilsetning ikke ville bli forlenget og at stillingen heller ikke ville bli lyst ut igjen, da en annen var tilsatt i den fra høsten 1971. A. anførte at hun ikke ville tatt stillingen dersom hun ved ansettelsen var blitt gjort oppmerksom på at det bare var spørsmål om ansettelse for ett år.

Jeg forela klagen for Kirke- og undervisningsdepartementet og ba departementet innhente uttalelse fra rektor om den samtale A. viste til.

Det fremgikk av saksdokumentene at det etter utlysning av stillingen i juni 1970 meldte seg to søkere, A. og B. Kirke- og undervisningsdepartementet redegjorde i brev av 15. juli 1971 for tilsettingssaken. Det het:

«— — — Av vedlagte saksdokumenter fremgår det at departementet fant B. å være den best kvalifiserte søker til faglærerstillingen i husstell ved X. yrkeskole. Av saksdokumentene fremgår det at en la avgjørende vekt på utdanning, praksis og ikke minst tilleggsutdanning. Fra 1. august 1970 har hun adjunkt-kompetanse.

Stillingen ble først kunngjort i Norsk lyssingsblad 8. juni 1970. Tilsettingssaken kom til departementet 17. juni. A. var innstilt til faglærerstilling i husstell fra 1. august 1970 mens B. ble innstilt til faglærerstilling for skoleåret 1970—71 — parallellklasse. Selv om B. var tilsatt ved Y. yrkeskole og selv om Y. yrkeskole opplyste at skolen sannsynligvis ikke kunne skaffe kvalifisert faglærer innen nytt skoleår tok til, fant departementet ikke grunnlag for å se bort fra B.s søknad.

Departementet kontaktet faglærer B. og da hun erklarte seg enig i at tiltredelse ved X. yrkeskole først skulle finne sted fra høsten 1971, ble hun tilsatt ved X. yrkeskole fra 1. august 1971. Spørsmål om parallellklasse i husstell ved X. yrkeskole fra høsten 1970 falt bort i og med at det ikke kunne skaffes 2 kvalifiserte faglærere med mindre en ikke ville ta hensyn til Y. yrkeskoles behov for kvalifisert faglærer.

Før tilsetning av ovenfornevnte faglærere

ble foretatt, ble rektor orientert om at B. ville bli tilsatt fra høsten 1971 og A. for skoleåret 1970—71 dersom ikke skolen kunne skaffe kvalifisert vikar for B. skoleåret 1970—71.

Rektor anså det ikke som realistisk at skolen kunne skaffe kvalifisert faglærervikar innen skoleåret skulle ta til. — — —»

I rektors uttalelse i saken het det bl. a.:

«Jeg kan ikke huske at klageren, A., i fjor høst ba om en nærmere forklaring på formuleringen i ansettelsesbrevet. Dersom hun hadde gjort det, ville jeg nok ha svart at det var en vanlig formulering av et tilsetningsbrev, men jeg ville sikkert også ha tilføyd at det var tilsatt en annen fra høsten -71. For jeg var kjent med at departementet hadde gått mot innstillingen fra yrkesutvalget, og at tilsetningen for A. kun gjaldt — — — «for skoleåret 1970/71». Dette sitat — denne formulering i tilsetningsbrevet visste jo A. også om, og skolen fikk skriftlig svar fra henne at hun tok stillingen på de nevnte vilkår. — — —»

Hva rektor eventuelt hadde uttalt under samtale med A., var således uklart. Det kunne ikke bygges på at det var gitt villedende opplysninger fra rektor. Det var imidlertid på det rene at A. ikke hadde fått vite at en annen søker var tilsatt i stillingen fra skoleåret 1971/72. I brev til Kirke- og undervisningsdepartementet av 13. oktober 1971 bemerket jeg:

«— — — Den stilling klageren søkte, var utlyst uten tidsbegrensning, utover vanlig forbehold om midlertidig ansettelse. I tilsetningsbrevet het det at hun var tilsatt for skoleåret 1970/71, uten nærmere opplysninger. Det var uheldig at klageren ikke fikk klar beskjed om at en annen søker var tilsatt i stillingen fra skoleåret 1971/72. Når dette ikke ble gjort, kunne det skape forventning om at stillingen iallfall ville bli lyst ut igjen. — — —»

5.

Oppsigelse i prøvetid av midlertidig ansatt faglærer ved yrkeskole. At selve oppsigelsesvedtaket var truffet av departementet, ikke av skolens styre som bare hadde tilrådd oppsigelse, medførte ikke ugyldighet. Også andre feil ved behandlingen av saken.

(Sak 652/70).

En faglærer, A., ble i april 1970 oppsagt fra stilling som midlertidig faglærer ved en yrkeskole, og Norges Yrkeslærerlag klaget i mai s. å. på hans vegne over behandlingen og avgjørelsen i oppsigelsessaken.

Kirke- og undervisningsdepartementet tilsatte i august 1968 A. som midlertidig faglærer ved yrkesskolen. I ansettelsesbrevet ble sagt at de to første år var å betrakte som prøveår. I brev av 2. juli 1969 skrev skolens rektor til departementet om A., og anførte at han ønsket at departementet skulle «være kjent med visse forhold som jeg neppe kan

karakterisere som tilfredsstillende». Han beskrev i brevet en rekke konkrete og tidfestede uregelmessigheter fra A.s side. Bl. a. nevnte han forskjellige tilfeller der A. hadde møtt for sent til undervisningstimer, forlatt timer før de var slutt eller helt uteblitt. Han anførte videre at A. ved en anledning hadde nyttet skolens elever til privat flytting. Han trakk også fram flere tilfeller som han mente viste at A. ikke hadde ført tilstrekkelig tilsyn med elevene, og anførte at han heller ikke hadde hatt fornøden kontroll med materialforbruket ved rørleggeravdelingen, der det forelå betydelige overskridelser av de tildelte midler til materialinnkjøp. Kirke- og undervisningsdepartementet svarte at det så meget alvorlig på de påpekte forhold og ba om at rektors rapport ble forelagt for A. til uttalelse, og at saken deretter ble behandlet i skolens utvalg og fylkesskolestyret med sikte på vurdering av spørsmålet om A. skulle sies opp. Rektor forela imidlertid ikke brevet av 2. juli for A., men skrev i stedet et nytt brev til ham — datert 18. juli — der han ikke, slik som i brevet til departementet, konkretiserte og tidfestet klagemålene, men ga en generell beskrivelse, ordnet i seks punkter, av de forhold han var misnøyd med. Han sa heller ikke uttrykkelig i brevet til A. at saken ville bli behandlet som oppsigelsessak, men ba ham gi uttalelse «før det foretas noe videre i saken». A. ga tilsvaret av 25. juli. I et nytt brev av 28. juli 1969 til departementet tok rektor igjen opp A.s forhold, og med utgangspunkt i sitt brev av 18. s. m. til A. anga han konkret hvilke forsømmelser som etter hans mening ga dekning for den generelle beskrivelse der. Til dels ble også trukket inn andre forhold enn de som var nevnt i rektors første brev til departementet. Heller ikke dette brevet ble forelagt for A. Den foreliggende korrespondanse og dessuten et brev fra fylkeskassereren til A. om skyldig husleie, ble forelagt for skolens utvalg, som i møte 1. august 1969 tilrådte «at det i dette tilfelle blir gjort bruk av adgangen til å avskjedige faglærer A. innenfor prøveperioden på 2 år».

Utvalget fastholdt vedtaket i et senere møte, og under henvisning til de to vedtak i skoleutvalget og til sakens øvrige dokumenter tilrådte fylkesskolestyret i møte 12. desember 1969 at A. ble oppsagt med virkning fra prøvetidens utløp. Saken ble deretter ekspedert til departementet, som ved sin behandling ble oppmerksom på at rektors brev av 2. og 28. juli ikke hadde vært forelagt for A. Departementet foranlediget at dette ble gjort, og A. ga nytt tilsvaret i saken gjennom sin organisasjon, Norges Yrkeslærerlag, som også selv ga uttalelse. Mens saken var under behandling, oversendte skoledirektøren til departementet

to brev fra elever i A.s klasse ved yrkesskolen. Elevene ga uttrykk for sterk misnøye med hans undervisning og forlangte ny lærer. Departementet sendte elevenes klage til fylkesskolestyret med anmodning om at den ble forelagt for skolen, og at A. også fikk anledning til å uttale seg om de forhold elevene hadde tatt opp. Departementets anmodning ble imidlertid ikke etterkommet, og saken ble sendt tilbake til departementet uten noen uttalelse fra skolen og uten at A. eller Norges Yrkeslærerlag var gjort kjent med klagen fra elevene. Saken ble heller ikke behandlet på ny av fylkesskolestyret. I brev av 22. april 1970 til A. anførte departementet bl. a.:

«— — — Etter innstilling fra skoleutvalget og fylkesskolestyret finner departementet å måtte si Dem opp med 3 måneders varsel fra Deres faglærerstilling ved — — — yrkesskole med fratreden av stillingen ved prøvetidens utløp den 31. juli 1970. — — —»

Som innvending mot saksbehandlingen pekte yrkeslærerlaget på at rektor, i strid med departementets anmodning, ikke forela rapporten av 2. juli 1969 for A. Han fikk dermed ikke anledning til å imøtegå de konkrete forhold som skolen overfor utvalg, fylkesskolestyre og departement bygde anmodningen om oppsigelsen på. Det ble videre anført at de tilsvaret som lærerlaget og A. ga etter at de ble gjort kjent med rektors rapport, burde vært forelagt for fylkesskolestyret til behandling før departementet tok standpunkt i oppsigelsessaken. Det var etter lagets mening også uriktig av departementet å avgjøre oppsigelsessaken uten at A. fikk se og uttale seg om elevenes klage på ham.

Manglene ved saksbehandlingen medførte etter lærerlagets oppfatning at avgjørelsen om oppsigelse var truffet på sviktende grunnlag. De forhold rektor tok opp, burde heller ikke gi grunnlag for oppsigelse. Rektor hadde under skoleåret ikke gitt A. noen veiledning om hvordan han skulle forholde seg, og de angivelige forsømmelser, som etter lagets mening dreide seg om bagateller, kunne i det alt vesentlige vært unngått om rektor hadde gitt nødvendig veiledning. Laget anførte at det med hensyn til oppsigelsesadgangen ikke var noen forskjell om læreren var på prøvetid eller var tilsatt midlertidig på vanlig måte.

Det ble innhentet uttalelse til klagen fra departementet, fra fylkesskolestyret og fra skolens rektor.

Etter § 13, nest siste ledd, i lov om yrkesskoler for håndverk og industri av 1. mars 1940 skal vedtak om oppsigelse av ikke fast tilsatt lærer «treffes av skolens styre og må godkjennes av departementet». Yrkesskolen

ble drevet av fylket, slik at fylkesskolestyret var styre for skolen — jfr. § 18 nr. 2 i yrkesskoleloven. Fylkesskolestyret hadde imidlertid ved sin behandling av saken ikke truffet vedtak om oppsigelse. Det hadde, i samsvar med departementets anmodning, i møtet 12. desember 1969 begrenset seg til å gi innstilling til departementet og der «tilrådd» at A. ble oppsagt. Departementet hadde deretter sagt A. opp fra stillingen. Jeg pekte overfor departementet og fylkesskolestyret på lovens regel, og reiste spørsmålet om det ikke var fylkesskolestyret, og ikke departementet, som skulle truffet avgjørelse i saken. Dersom departementet ikke var avgjørelsesmyndighet, men bare hadde kompetanse til å godkjenne eventuelle oppsigelser fra fylkesskolestyrets side, kunne det spørres om det i saken i det hele forelå gyldig vedtak om oppsigelse.

Fylkesskolestyret uttalte at det hadde antatt at det tillå departementet — som tilsetningsmyndighet — å treffe vedtak om oppsigelse. Departementet var enig i at det etter loven var fylkesskolestyret som skulle ha avgjort oppsigelsesspørsmålet. At dette ble oversett, skyldtes at det relativt sjelden var tale om oppsigelse av ikke fast tilsatte lærere, og at regelen for de fast tilsatte lærere er at oppsigelseskompetansen er tillagt tilsetningsmyndigheten. Etter departementets oppfatning kunne det imidlertid ikke medføre ugyldighet at vedtaket i dette tilfelle ble truffet av departementet i stedet for av skolens styre. Departementet anførte om spørsmålet:

«— — — Denne sak ble behandlet første gang i skolens utvalg den 1. august 1969 der det enstemmig ble uttalt at det fant A. ikke skikket for stillingen og tilrådde enstemmig at han ble sagt opp innenfor prøvetiden. Vedtaket ble gjentatt på nytt den 3. desember 1969. Videre har skolens yrkesutvalg anbefalt at han blir oppsagt.

— — — fylkesskolestyre har den 12. februar 1970 tilrådd at A. blir oppsagt.

Alle instanser har enstemmig vært av den oppfatning at A. bør oppsies og det er ingen grunn til å anta at resultatet hadde blitt annerledes om selve avgjørelsen var blitt tatt av fylkesskolestyret.

Man har i dette tilfelle satt til side de lovbestemmelser som gjelder i det konkrete tilfelle, og lagt til grunn lovbestemmelser som gjelder for offentlige tjenestemenn og da de regler som gjelder for fast tilsatte lærere. Etter departementets oppfatning kan en ugyldighet av oppsigelsen bare begrunnes med at den er åpenbart uberettiget og at man har benyttet regler som har stilt vedkommende i en ugunstigere stilling. Departementet kan ikke se at noen av disse vilkår foreligger. — — —»

Jeg kom også til at forholdet i seg selv neppe kunne føre til at oppsigelsen var ugyldig. Jeg la avgjørende vekt på at fylkesskolestyret hadde realitetsvurdert oppsigelsesspørsmålet

og funnet at A. burde oppsies. Selv om vurderingen var kommet til uttrykk i en tilråding om oppsigelse, var det, som departementet hadde pekt på, neppe grunn til å anta at resultatet ville blitt annerledes om fylkesskolestyret hadde vært klar over lovens ordning, og at det derfor var spørsmål om et oppsigelsesvedtak og ikke en tilråding.

Når det gjaldt den materielle adgang til å si opp midlertidig ansatte lærere i prøvetiden, uttalte departementet:

«— — — I de forskjellige skolelover er det fastsatt delvis ganske detaljerte regler for tilsetting og oppsigelse av lærere. Årsaken til dette er at lærere ofte vil stå i en mere utsatt posisjon overfor enkeltgrupper og personer på grunn av sin stilling og arbeid. Departementet ser lærerpersonligheten som den viktigste enkeltfaktor i undervisningsprosessen og det er derfor at man på den ene side bør ha mulighet for å skifte ham ut dersom han ikke ansees skikket, på den annen side sikre hans stilling overfor uberettigete angrep. Departementet har derfor i de senere år — i likhet med utviklingen innenfor det offentlige tjenesteverk — innført ordningen med prøvetid over to år. Grunnen til dette er nettopp at skolen skal ha mulighet for å prøve en lærer og kunne si ham opp når man har ment at han ikke passer for stillingen. Etter tjenestemannsloven er det bare grovere tjenesteforsømmelser som kan føre til oppsigelse. Men en lærer kan være meget uduelig som lærer uten at han gjør seg skyldig i de grove tjenesteforsømmelser som tjenestemannsloven forutsetter. Av hensyn til elevene — som tross alt er det sentrale — må skolen ha anledning til i løpet av en prøvetid å kunne oppsi en lærer man ikke finner egnet. Selvsagt må også en slik oppsigelse være bygget på saklige og redelige begrunnelser, men man kan ikke kreve lagt til grunn de samme grader av tjenesteforsømmelser som faktisk blir krevet ved senere oppsigelser.»

Om vurderingen av A.s sak anførte departementet:

«— — — Fra departementets side har oppsigelsen vært bygget på en helhetsvurdering i tillegg til innstillinger fra skoleutvalg og fylkesskolestyre.

Inn under denne helhetsvurdering kommer også at A. i sin søknad på faglærerstillingen opplyser at han har: «Middelskoleeksamen ved — — — Høyere Skole 1927/30.» Ved brev av 9. desember 1969 til rektor ved — — — yrkesskole blir det opplyst at A. ikke besto middelskoleeksamen.

Etter vurdering av det foreliggende materiale fant departementet grunn til å anta at A. var så vidt uegnet som lærer at departementet burde følge skoleutvalgets og fylkesskolestyrets tilråding og si ham opp ved utløpet av prøvetiden. — — —»

Jeg var enig med departementet i at når det i et ansettelsesbrev er fastsatt en prøvetid, vil det i alminnelighet innebære at administrasjonen står friere med hensyn til å si tjeneste-

mannen opp i prøvetiden enn etter utløpet av denne. Det må være tilstrekkelig til å begrunne oppsigelse at skolemyndighetene ut fra en vurdering av lærerens forhold i prøvetiden og ut fra hensynet til tjenestens tarv, finner at læreren ikke passer for stillingen. Ved en slik vurdering er det ikke bare lærerens faglige nivå som teller med. Også skolens og skolemyndighetenes syn på hans skikkethet som lærer i prøvetiden må kunne tas i betraktning.

Vurderingen av oppsigelsesspørsmålet måtte imidlertid også i prøvetiden bygges på riktig faktisk grunnlag. Rektor fremmet den foreliggende sak på grunnlag av påståtte konkrete, tidfestede tjenesteforsømmelser fra A.s side. Det var da etter min mening en klar feil at disse konkrete klagepunkter ikke ble forelagt for A., som derved ikke fikk anledning til å uttale seg om dem på forsvarlig måte før fylkesskolestyret behandlet saken. Den rent generelle og ikke tidfestede angivelse av klagemål som ble foretatt i rektors brev til A. av 18. juli 1969, kunne ikke tre i stedet for foreleggelse av rapporten av 2. s.m. Det var i brevet til A. heller ikke sagt at spørsmålet om oppsigelse ville bli tatt opp. Om grunnen til at han ikke forela brevet av 2. juli 1969 for A., anførte rektor bl. a.:

«— — — I skolens skriv av 2. juli 1969 er det anført datoer for bestemte forhold som rektor fant å ikke kunne karakterisere som tilfredsstillende. I skolens skriv av 18. juli 1969 til A. er disse forhold oppført i grupper etter sin art slik:

1 og 2) for sent frammøte, 3) tilsyn med elevene, 4) tilsyn med verktøy og utstyr, 5) kontroll med innkjøp og 6) at elever ble nytet til utenforstående oppdrag.

Skolen anså det ønskelig at rapporten til A. fikk en form der det tydelig ble klargjort hvilke forhold som skolen var lite tilfreds med. Det må erindres at skolen også det etterfølgende skoleår skulle ha A. som faglærer. En generell rapport vedrørende de forskjellige forhold burde forventes å ha sin innvirkning for det etterfølgende skoleår.

Ut fra det som er nevnt foran fikk rapporten til A. den form som skolens skriv av 18. juli viser.»

Også før forvaltningsloven trådte i kraft, hørte det med til en forsvarlig saksbehandling at en part fikk anledning til å se og uttale seg om faktiske omstendigheter som ble anført mot ham. Departementet hadde her også uttrykkelig bedt om at rektors rapport av 2. juli ble forelagt for A. Det rektor hadde anført, ga ikke tilfredsstillende forklaring på hvorfor departementets instruks ikke ble fulgt, og forholdet måtte kritiseres. Også rektors brev av 28. juli 1969, som til dels inneholdt nye faktiske anførsler, burde A. fått se før oppsigelsessaken ble forelagt for skoleutvalg og fyl-

kesskolestyre. I tiden mellom fylkesskolestyrets vedtak og departementets oppsigelse av A. var det, som nevnt, også kommet klager fra A.s elever mot ham. Det var en feil som måtte kritiseres, at heller ikke disse brev ble forelagt for A., til tross for at departementet uttrykkelig ba om det i brev til fylkesskolestyret. Fylkesskolestyret uttalte at administrasjonen fant det «på daværende tidspunkt ikke tilrådelig av hensyn til undervisningen i den gjenstående del av skoleåret å legge saken fram for faglærer A.». Noen holdbar grunn til ikke å la A. få se elevenes klager, var dette etter min mening ikke.

Det hadde også vært naturlig om yrkesutvalget var hørt før fylkesskolestyret behandlet saken. Jeg viste her til yrkesskolelovens § 21 tredje ledd, som bestemmer at utvalget skal gi forslag om ansettelse av faglærere, og til departementets rundskriv nr. 47 Ys/1967 P, der det bl.a. sies at spørsmålet om lærere i praktisk arbeid skal få fortsette utover prøvetiden, bør behandles i yrkesutvalget før saken blir forelagt for skolens utvalg og styre.

Jeg kom imidlertid til at de foreliggende saksbehandlingsfeil neppe kunne antas å ha hatt betydning for resultatet i saken og fant ikke å kunne fastslå at oppsigelsen var ugyldig.

Jeg la i denne forbindelse også en viss vekt på at det etter fylkesskolestyrets behandling var kommet til et annet moment av betydning for vurderingen av oppsigelsesspørsmålet. I brev av 13. desember 1969 til departementet og skoledirektøren meddelte rektor at det hadde vist seg at A. ikke hadde middelskoleeksamen, noe han hadde oppgitt i søknaden om stillingen ved skolen. Forholdet var bekreftet av rektor ved den skole hvor A. hadde gått og var ikke imøtegått av A. eller Norges Yrkeslærerlag.

Det som var fremkommet, ga alt i alt ikke grunnlag for å anta at det da departementet traff sin avgjørelse, ikke var tilstrekkelig grunnlag for oppsigelse i A.s prøvetid.

6.

Undervisningsplikt og godtgjøring for hjelpe lærer ved universitet.

(Sak 1156/69).

En dosent, dr. med., som var hjelpe lærer ved Det medisinske fakultetet, Universitetet i Bergen, klaget i oktober 1969 over undervisningsplikten og godtgjøringen i hjelpe lærerstillingen. Han opplyste at han i flere år hadde hatt opptil 160 undervisningstimer pr. år. Universitetet la til grunn at han hadde plikt til å undervise i 117 timer årlig, og han fikk derfor ekstra godtgjøring bare for det antall

timer som oversteg dette tall. Klageren mente at universitetet ikke hadde hjemmel for å pålegge ham så mange undervisningstimer for den fastsatte årslønn, og at han derfor hadde krav på ekstra godtgjøring for et større antall timer. Han opplyste dessuten at han ved siden av den vanlige undervisning var pålagt undervisning av utenlandsstudenter. Denne undervisningen gikk etter hans oppfatning ikke inn under hans undervisningsplikt og måtte godtgjøres særskilt, uavhengig av time-tallet ellers. Han gjorde også gjeldende at han måtte ha krav på betaling for ekstratimene etter høyere timesatser. Timelønnen for overskytende undervisning hadde universitetet beregnet på grunnlag av årslønnen og en undervisningsplikt på 117 timer årlig.

Klageren hadde tidligere henvendt seg til universitetet om saken, og den var derfra sendt Kirke- og undervisningsdepartementet ved brev av 10. august 1967. Jeg skrev derfor i første omgang til departementet og ba opplyst hvordan saken nå sto og om den snart kunne ventes avgjort. Departementet viste til sitt svar av 5. januar 1970 til brev av samme dag til universitetet, der det bl. a. ble sagt:

«— — — I forbindelse med de spørsmål som — — — (klageren) har reist overfor Ombudsmannen skal departementet få uttale:

Bistillingsutvalget var, da det tilrådte plassering av bistillingene, klar over at undervisningsrådet ved Universitetet i Bergen var 15 + 13 uker, til sammen 33 uker, og ved Universitetet i Oslo 12 + 15 uker, til sammen 27 uker. Utvalget uttaler på side 290, annen spalte, Bind II, at en har imidlertid ikke funnet å kunne legge avgjørende vekt på dette, og tilrådte like satser for de to universiteter.

Det må således være klart at godtgjørelsen ved de to universiteter skal utbetales etter de samme satser, til tross for at undervisningsplikten i Bergen er større.

Departementet antar at undervisning av de nevnte 40 utenlandsstudenter går inn under den vanlige undervisningsplikt.»

For øvrig anførte departementet at universitetets henvendelse av 10. august 1967 angående bistillingsgodtgjøring til klageren var besvart ved departementets brev av 4. desember s. å., der en uttalelse av 15. november s. å. fra Lønns- og prisdepartementet var referert. I denne uttalelsen het det bl. a.:

«— — — Når det gjelder undervisningspliktens utstrekning for hjelpelærere i bistilling ved Universitetet i Bergen sett i relasjon til tilsvarende plikt ved Universitetet i Oslo forutsetter en at dette spesielle spørsmål eventuelt blir tatt opp særskilt. En viser i denne forbindelse til telefonkonferanse med byråsjef — — —.»

Jeg tok saken opp igjen med departementet og anførte:

«— — — har etter det opplyste vært ansatt i bistilling som hjelpelærer ved Universitetet i Bergen. Grunnlaget for beregningen av hans godtgjøring og leseplikt har så vidt skjønnes vært Bistillingsregulativet — jfr. Bistillingsutvalgets særinnstilling nr. 82 om godtgjørelse til forelesere ved Universitetet i Bergen. — — — er ansatt for å høre til de hjelpelærere som foretar «Gjennomgåelse av trykt stoff i 3 timer ukentlig i året» og som er plassert i lønnsgruppe III blant hjelpelærere — jfr. side 289 første spalte i bind II av Bistillingsutvalgets innstilling. — — —»

Om undervisningsplikten på årsbasis viste jeg til det departementet hadde anført i brevet av 5. januar til universitetet (sitert foran), og fortsatte:

«— — — Av universitetets brev av 10. august 1967 til Kirke- og undervisningsdepartementet fremgår imidlertid at det har ment å kunne pålegge hjelpelærerne en undervisning på 3 timer pr. uke i hele 39 uker. Det bes opplyst hvordan departementet ser på dette, og i tilfelle hvilken hjemmel departementet mener at universitetet har for uten ekstra godtgjøring å pålegge hjelpelærerne en undervisningsplikt som går ut over den Bistillingsutvalget la til grunn ved fastsettelse av årslønnen.

Så vidt skjønnes har universitetet fulgt den regel at — — — ikke har fått noe ekstrahonorar med mindre hans undervisningstimetall pr. år har overskredet 117 timer (3 × 39). Siden — — —s undervisningsplikt er fastsatt til 3 timer pr. uke, er det imidlertid ikke uten videre klart at det er timetallet på årsbasis og ikke timetallet i den enkelte uke som er avgjørende for spørsmålet om det foreligger overtimer. Det kan med andre ord spørres om ikke timetallet på over 3 i en uke gir rett til ekstra godtgjøring, uansett om årstimetallet ligger under det som kan pålegges — jfr. i denne forbindelse — — —s opplysning om at han i september 1966 hadde 40 timers ekstraordinær undervisning.

Det er også av interesse å få departementets uttalelse om de satser som er nyttet for betaling av — — —s ekstratimer. Universitetet har så vidt skjønnes anvendt den timesats som fremkommer ved at årslønnen divideres med et årstimetall på 117. Også her oppstår spørsmålet om det er riktig å ta utgangspunkt i et undervisningsår på 39 uker, når Bistillingsutvalget ved fastsettelsen av årslønnen har bygd på 33 uker. Dessuten kan det spørres om det ikke ved ekstratimer for årslønte hjelpelærere skal nyttes den sats som er fastsatt for timelærere i samme lønnsgruppe — jfr. bl. a. det — — — har anført under pkt. 1 i brev av 8. mai 1967 og i nest siste avsnitt i brevet av 6. februar d. å. (1970).

For øvrig bes om slik uttalelse som saken foranlediger. Saken bør vel forelegges for Lønns- og prisdepartementet, som Bistillingsregulativet hører under.»

Lønns- og prisdepartementet, som saken deretter ble forelagt for, uttalte:

«Lønns- og prisdepartementet er enig med Kirkedepartementet i at Universitetet i Ber-

gen ikke antas å ha adgang til å pålegge hjelpelærer i bistilling mer enn 99 timer pr. undervisningsår (gjennomsnittlig 3 timer pr. uke i 33 uker pr. år) uten ekstra godtgjørelse.

En er oppmerksom på at undervisningsåret ved Universitetet i Oslo er 27 uker. En viser i den forbindelse til Bistillingsutvalgets innstilling (1957) bind II, særinnstilling nr. 82, hvor det på side 290 spalte 2, framgår at utvalget når det gjelder hjelpelærer i bistilling var klar over at undervisningsåret ved Universitetet i Bergen er noe lengre enn undervisningsåret ved Universitetet i Oslo, men at Utvalget ikke har funnet å kunne legge avgjørende vekt på dette.

Lønns- og prisdepartementet antar i likhet med Kirkedepartementet at det må være adgang til å forskyve undervisningsplikten pr. uke ved å pålegge en hjelpelærer mer enn 3 timers undervisningsplikt pr. uke uten ekstra godtgjørelse når grunnen er forskyvning i den fastlagte undervisning og det samlede antall undervisningstimer pr. undervisningsår ikke overstiger 99 timer. En er videre enig med Kirkedepartementet i at det ikke er adgang til å pålegge ekstraordinær undervisning ut over gjennomsnittlig 3 timer pr. uke uten ekstra godtgjørelse.

Lønns- og prisdepartementet har ikke noe å merke ved at ekstratimer inntil videre kan honoreres etter den sats som er fastsatt for timelærer.

Når det gjelder spørsmålet om eventuell harmonisering av undervisningspliktens omfang for hjelpelærere ved universitetene i Oslo og Bergen forutsetter Lønns- og prisdepartementet at Kirkedepartementet overveier å ta opp dette særskilt, jfr. det som er uttalt i Lønns- og prisdepartementets brev av 15. november 1967 til Kirkedepartementet i.f. hvor det etter forhåndstelefonkonferanse er gitt uttrykk for samme forutsetning.»

Under henvisning til Lønns- og prisdepartementets uttalelse skrev Kirke- og undervisningsdepartementet deretter slik til Universitetet i Bergen:

«— — — Etter dette skal hjelpelærere inntil videre utbetales godtgjørelse for undervisning utover 99 timer pr. år og for ekstraordinær undervisning utover 3 timer pr. uke etter den sats som er fastsatt for timelærer.

Etterbetaling for — — — skal gis med virkning fra 1. januar 1964. Også for de øvrige lærere bes etterbetaling foretatt i den utstrekning kravene ikke er foreldet.

Før spørsmålet om en harmonisering av undervisningspliktens omfang for hjelpelærere ved Universitetet i Oslo og Universitetet i Bergen tas opp, jfr. Bistillingsutvalgets innstilling 1957 bind 2, Særinnstilling nr. 82, ber en om universitetets tilråding.»

Klageren erklærte seg tilfreds med den løsning saken hadde fått. Jeg pekte i brev til departementet på at det nå var gått ca. 4 år siden klageren hadde reist spørsmålene om undervisningsplikt og godtgjøring for ekstratimer. Etterbetalingen burde derfor søkes foretatt snarest.

Departementet meddelte i brev av 21. juni 1971 at klageren hadde fått utbetalt kr. 20 106,82.

7.

Lønnsvilkår for faglærere som har permisjon for å gå på lærerskolen. Faglærer som på grunn av en misforståelse hadde fått avslag på søknad om ansettelse og permisjon, holdt økonomisk skadesløs.

(Sak 854/69).

En faglærer klaget over at skoledirektøren hadde nektet å godkjenne skolestyrets beslutning om å ansette ham midlertidig for skoleåret 1968/69, for deretter å gi ham permisjon for å gå annet år ved lærerskolen. I og med at faglæreren av denne grunn ble uten stilling, kunne han ikke nyte godt av regelen om at lærere som har permisjon for videreutdanning, får utbetalt opptjente alderstillegg i permisjonstiden.

Faglæreren hadde tatt saken opp med skoledirektøren, som i brev av 28. august 1968 anførte om grunnen til at han ikke hadde funnet å kunne godkjenne skolestyrets ansettelse av faglæreren for skoleåret 1968/69:

«Da det i 1967 ble spørsmål om permisjon, gjorde skolestyret til møte 7/4 1967 vedtak om å tilsette Dem midlertidig for skoleåret 1967/68 og ga Dem deretter permisjon for videreutdanning. Denne utdanningen skulle tas i Trondheim, og ved en misforståelse ble da saken oppfattet slik her at De skulle gå et kurs ved Norges lærerhøgskole, og at det altså dreide seg om en ordinær videreutdanning. Under denne forutsetning ble samtykke gitt til at De skulle få beholde alderstillegg og ansiennitet under permisjonen. Da en senere ble oppmerksom på at det var et vikarlærerkurs De skulle gå, og at det altså dreide seg om utdanning for å oppnå lærerkompetanse, — altså slik utdanning som til vanlig regnes som grunnutdanning — var saken kommet så langt at en fant det urimelig å gjøre om igjen tilsagnet om alderstillegg m. v. Av denne grunn har De altså fått beholde alderstillegg og ansiennitet i 1967/68, enda det vel er tvilsomt om det egentlig er full hjemmel for skoledirektørens samtykke. På grunn av en misforståelse har De altså fått beholde rettigheter under grunnutdanning som egentlig bare tilkommer lærere som tar videreutdanning. Skoleinspektøren i — — — ble orientert om hvordan saken lå an, og ble gjort oppmerksom på at det ikke kunne regnes med godkjenning av en lignende ordning i 1968/69. Senere er også bestemmelsene i rundskriv nr. 8 A Ø 1968 kommet til og gjør det enda vanskeligere å godkjenne permisjon med alderstillegg for mer enn ett år i sammenheng. Til tross for dette gjorde skolestyret under sak — — —/68 vedtak om å tilsette Dem i post ved — — — framhaldsskole. Skoledirektøren var da klar over at De ikke kunne overta posten i 1968/69, og mente — og mener fremdeles — at De av ovennevnte grunner ikke kunne få rett til å oppebære alderstillegg dette året. Endelig gikk skoledirektøren ut fra at det var en midlertidig tilsetning for skoleåret 1968/69 det dreide seg om, og at De — når utdanningen var fullført — ville være så å si selvskreven til å overta posten igjen fra 1/7 1969, dersom De ønsket det. Under

disse omstendigheter fant en at det ikke kunne være noen grunn til å ta Dem med i innstillingen ved tilsettingen av lærer ved — — — framholdsskole for 1968/69.»

Faglæreren tok saken opp med Kirke- og undervisningsdepartementet, som i brev til skoledirektøren av 18. mars 1969 anførte:

«Kirke- og undervisningsdepartementet har i brev av 29. mars 1968, jnr. — — —, tatt stilling til en lignende sak. Avgjørelsen her gikk ut på at departementet betraktet lærerskolen som videreutdanning for faglærere, og at det i slike tilfeller kunne gis dispensasjon fra pkt. c i rundskriv nr. 8 Aø Ø 1968.

Dersom skolestyrets vedtak om tilsetting av — — — (klageren) i 1968/69 var blitt opprettholdt, ville departementet også i dette tilfelle ha kunnet gå med på at læreren fikk beholde sine alderstillegg i 2 år.

Slik denne saken har utviklet seg vil departementet for sin del ikke motsette seg at kommunen — dersom kommunen ønsker det — gir — — — de rettigheter under studiepermisjon som er nevnt ovenfor, eksempelvis i samband med midlertidig tilsetting i en eventuell ledig stilling.»

Den løsning departementet foreslo, lot seg imidlertid ikke gjennomføre, idet kommunen ikke fant det mulig å ansette faglæreren i lærerpost etter at alle ansettelser var foretatt ved skoleårets begynnelse. I skoleinspektørens brev av 25. mars 1969 het det til slutt:

«Under forutsetning av departementets godkjenning og tilsagn om vanlig statstilskudd, vil en fremme søknad til de kommunale myndigheter om å innvilge — — — alderstillegg for skoleåret 1968/69 selv om han ikke har vært innehaver av noen lærerpost.»

Det kunne etter det som forelå, neppe være tvilsomt at grunnen til at skoledirektøren ikke godkjente ansettelsen, var at han mente at det ikke ville være adgang til å gi faglæreren permisjon med utbetaling av alderstilleggene i permisjonstiden. Det måtte legges til grunn at om skoledirektøren hadde vært kjent med departementets forståelse av rundskriv nr. 8 Aø Ø 1968, ville faglæreren blitt ansatt og fått alderstillegg utbetalt i permisjonstiden. Selv om skoledirektøren ikke i og for seg kunne kritiseres for sitt standpunkt, hadde departementet funnet det rimelig at faglæreren skulle ikke påføres noe tap ved denne situasjon som var oppstått.

Både skolekontoret og departementet hadde således vært innstilt på å finne en ordning slik at faglæreren økonomisk kom i samme stilling som om han var blitt ansatt og permittert med rett til å oppbære alderstillegg, men saken hadde ikke kunnet løses på grunn av rent formelle vanskeligheter. I brev til departementet anførte jeg at slike vanskeligheter ikke burde hindre en ellers rimelig løsning. Den

ansettelse departementet foreslo i sitt brev av 18. mars 1969, ville ha vært en ren formalitet, og etter min mening ville det være grunn for departementet til å godta den ordning som ble foreslått av skoleinspektøren i brev av 25. mars 1969.

Departementet meddelte deretter i brev av 26. april 1971:

«En skal opplyse at — — — har fått utbetalt en sum svarende til alderstilleggene for året 1968/69, jfr. mellom annet det forslag til løsning som framkommer i Ombudsmannens brev til Kirke- og undervisningsdepartementet av 23. september 1970. — — —»

8.

Lønn for lærer som ikke hadde godkjent utdanning, og som avtjente sin militærtjeneste uten å være permittert fra lærerstillingen.

(Sak 296/71).

A. arbeidet skoleårene 1966/67, 1967/68, 1968/69 og 1970/71 i folkeskolen som midlertidig lærer uten godkjent utdanning. Skoleåret 1969/70 avtjente A. militær førstegangstjeneste uten å være permittert fra sin stilling i skolen. Skoleåret 1966/67 var A. lønnet i lønnsklasse 12, mens han de to påfølgende år oppebar lønn i klasse 13 — i begge tilfeller uten adgang til å tjene opp alderstillegg. Etter endt militærtjeneste ble A. i skoleåret 1970/71 på ny plassert i lønnsklasse 12. A. brakte saken inn for Kirke- og undervisningsdepartementet, som i sin avgjørelse viste til en bestemmelse i rundskriv 24 R 1962, der det bl. a. heter:

«En som tjenestegjør i lærerstilling og som ikke har godkjent utdanning, lønnes en lønnsklasse lavere enn lærer med godkjent lærerutdanning. Etter ett års tjeneste gis lønn etter samme lønnsklasse som lærer med lærerutdanning, men uten adgang til å opptjene alderstillegg.»

Da A.s klage til ombudsmannen ble forelagt for Kirke- og undervisningsdepartementet, pekte jeg på at departementet i sin avgjørelse hadde fremhevet at A. avtjente militærtjeneste uten å være permittert fra stilling i skolen. Jeg gikk ut fra at han ville fått beholde lønnsklasse 13 om han hadde hatt permisjon og uttalte videre bl. a.:

«— — — Det kan ikke sees å følge av rundskrivet at avbrudd i tjenesten skal medføre at en lærer som har oppnådd opprykk til klasse 13, skal rykke ned i klasse 12. Under enhver omstendighet virker det svært formelt at det skal være avgjørende om læreren har hatt permisjon i et tilfelle som det foreliggende hvor avbruddet skyldes militærtjeneste og læreren igjen begynner i den stilling han tidligere hadde. — — —»

Til dette anførte departementet i brev av 3. mai 1971 bl. a.:

« — — — Som hovedregel lønnes lærer uten godkjent utdanning i folkeskolen i lønnsklasse 12 uten adgang til å tjene opp alders-tillegg, jfr. rundskriv 24 R. 1962. Lærere av denne kategori kan etter ett års tjeneste gis lønn i lønnsklasse 13. Det dreier seg imidlertid ikke om opptjent ansiennitet som læreren kan beholde dersom han fratrer tjeneste i skolen.

Denne bestemmelsen har vært praktisert slik at det har vært krevet ett års tjeneste og direkte overgang til nytt engasjement i skolen for å få lønn i klasse 13. Det var med denne praksis som bakgrunn at departementet i sitt brev av 15. februar d.å. la avgjørende vekt på at A. ikke hadde permisjon fra stilling i skolen under den tid han avtjente sin verneplikt. Denne betraktning må kan synes noe formell, men en vil anføre at departementets strenge fortolkning av bestemmelsen må ses på bakgrunn av at ordningen med lavere lønn for lærere uten godkjent utdanning er kommet i stand for å sikre barn og ungdom best mulige lærerkrefter — og for å stimulere «erstatningslærere» til å skaffe seg utdanning. Vi vedlegger til orientering fotostatkopi av brev 23. september 1963, 24. januar 1968, 27. februar 1968 og 20. mai 1969 som viser den praksis departementet har fulgt, og følger på dette området. Departementet har imidlertid etter fornyet vurdering i dette spesielle tilfelle funnet å kunne samtykke i at A. gis lønn etter lønnsklasse 13 også i skoleåret 1970/71. En har da lagt vekt på at avbruddet i lærerstillingen skyldtes militærtjeneste, at han delvis var beskjeftiget med undervisning under tjenesten, og at han etter endt tjeneste ble tilsatt i sin tidligere lærerstilling.»

Saken var etter dette ordnet.

9.

Behandling av søknad om kommunalt lærerstipend. Ubeføyd å ta i betraktning til skade for søkeren at han i tidligere stipendsak hadde klaget til ombudsmannen.

(Sak 345 K/71).

En lærer klaget over kommunens behandling av en søknad om kommunalt stipend for videreutdanning. Læreren hadde søkt om stipend i henhold til kunngjøring ved oppslag på lærerværelset om at det på skolestyrets budsjett for 1970 var ført opp kr. 2 000,— til lærerstipend. Skolestyret anbefalte i møte 4. juni 1970 at klageren og en annen søker fikk kr. 1 000,— hver av stipendmidlene, men i møte 4. august 1970 avslo formannskapet, i samsvar med kontorsjefens innstilling, søknadene. I innstillingen ble bl. a. anført at klageren «fikk ved formannskapsvedtak den 1/10-69 tildelt et stipend på kr 300,—, men dette har han ikke hevet, og formannskapet er kjent med de aksjoner som han og en annen stipendsøker satte igang angående saksbehandlingen m. m.» Formannskapets vedtak an-

gående klagerens søknad hadde følgende ordlyd:

«Formannskapet viser til sitt vedtak av 1/10-69 når det gjelder yting av et stipend stort kr 300,— til — — — (klageren). Denne stipendbevilgning står ved makt under forutsetning av at søkeren binder seg til tjeneste i kommunens skoleverk for skoleåret 1970/71. Formannskapet viser til at stipendbevilgningen på årets driftsbudsjett ennå ikke er godkjent og at kommunens økonomi er meget anstrengt.»

Klageren anførte at formannskapets henvisning til at årets driftsbudsjett ennå ikke var godkjent, måtte forstås slik at hans stipend søknad ikke var realitetsvurdert. Han viste til at dette også syntes å være skolestyrets syn. Skolestyret hadde i møte 9. oktober 1970 henstilt til formannskapet at saken «tas opp til reell behandling siden det nå foreligger godkjenning på driftsbudsjettet for 1970». Skolestyrets henstilling hadde ikke ført til ny behandling i formannskapet.

Når det gjaldt henvisningen i kontorsjefens innstilling til at han ikke hadde hevet det bevilgede stipend for 1969, pekte han på at stipendbeløpet, som var på kr. 300,—, var knyttet til det vilkår at han bandt seg til 1 års tjeneste i kommunen. På denne bakgrunn og også fordi stipendtildelingen til ham i 1969 innebar overskridelse av kommunebudsjettet, hadde han ikke funnet å ville motta stipendet. Han mente det ikke kunne være riktig å tillegge dette forholdet vekt ved behandlingen av stipend søknaden for 1970.

Til slutt anførte han om kontorsjefens innstilling:

« — — — I denne innstilling står blant annet: «... og formannskapet er kjent med de aksjoner som han og en annen stipendsøker satte i gang angående saksbehandlingen m. m.» Her må det utvilsomt siktes til at fordelingen av stipend til lærere for 1969 ble omtalt i avisen i form av åpent brev til skolestyret, (etter at andre henvendelser ikke vant fram), og at saken senere ble brakt inn for Sivilombudsmannen og behandlet der, jfr. sak — — —»

Personlig har jeg forstått det slik at det er fullt ut legalt og demokratisk å fremme en sak gjennom pressen eller Sivilombudsmannen? Det kan nesten se ut som det er helt andre forhold enn fylkesmannens godkjenning av driftsbudsjettet, eller mangel på sådan, som spiller inn for kontorsjefen i hans innstilling til saken. Jeg mener dette bevisst ved nevnte innstilling datert 1/8-70. — — —»

Den tidligere klage til ombudsmannen som er omhandlet, gjaldt stipendtildelingen for foregående år, og det var bl. a. klaget over at kommunen satte som vilkår for stipendtildeling at vedkommende lærer bandt seg til 1

års tjeneste i kommunen. Denne klagen førte ikke fram.

Ved foreleggelsen av klagen for formannskapet ble jeg først klarlagt om det var den manglende budsjettgodkjenning som hadde vært utslagsgivende for formannskapets standpunkt til stipendsøknaden. I så fall syntes det å være grunn til å behandle saken på ny i formannskapet etter at budsjettet nå var godkjent. Hvis formannskapets vedtak var slik å forstå at klagerens søknad ble avslått uten hensyn til om det senere viste seg å bli budsjettmessig dekning for stipendutbetaling, ba jeg opplyst om grunnen til avslaget var den som var anført i kontorsjefens innstilling — at klageren året før hadde fått et stipend på kr. 300,— som han ikke hadde hevet, og «de aksjoner som han og en annen stipendsøker satte igang angående saksbehandlingen m.m.», eller om andre forhold hadde vært avgjørende for formannskapet.

Formannskapet innskrenket seg til å uttale at

«Det er formannskapets oppfatning at — — — (klageren) ved formannskapsvedtak 4/8-70 er ytet stipend stort kr. 300,—. Formannskapet har ikke funnet å ville behandle saken påny i sitt møte 22/9-70. Formannskapet fastholder også nå sin tidligere beslutning.»

I et avsluttende brev til formannskapet anførte jeg:

«— — — Kommunestyrets vedtak om å bevilge kr. 2 000,— til stipend for lærere kunne utvilsomt ikke forstås slik at formannskapet var forpliktet til å fordele hele det bevilgede beløp på de søkere som meldte seg, selv om disse fylte de vilkår kommunestyret hadde fastsatt i vedtaket av 5. mai 1961. Formannskapet var heller ikke bundet av skolestyrets innstilling. Formannskapets vedtak av 4. august 1970 synes å vise at det ved stipendtildelingen til — — — er tatt hensyn til «at kommunens økonomi er meget anstrengt». Det tilligger imidlertid kommunestyret ved budsjettbehandlingen å treffe bestemmelse om hvordan kommunens midler skal anvendes, og når det her forelå bevilgning fra kommunestyret, er det etter min mening uriktig av formannskapet å trekke inn hensynet til kommunens økonomi ved stipendtildelingen.

I kontorsjefens innstilling til formannskapet er påpekt at — — — ikke hadde hevet det stipend han fikk i 1969, og at han og en annen stipendsøker hadde satt i gang «aksjoner — — — angående saksbehandlingen», jfr. også formannskapets henvisning til vedtaket fra 1969. Det tidligere vedtak fra 1969 om et stipend på kr. 300,— og det at — — — ikke fant å ville motta dette, burde etter min mening heller ikke telle med ved vurderingen av stipendsøknaden for 1970/71. Det kan vanskelig reises innvendinger mot at — — — avslø et stipend av en slik størrelsesorden som var knyttet til vilkåret om å binde seg til 1 års tjeneste i kommunen.

I sin klage anførte — — — at når det i kontorsjefens innstilling av 1. august 1970 er henvist til de aksjoner han og en annen søker satte i gang i 1969, siktes det utvilsomt bl. a. til at stipendsaken ble brakt inn for Sivilombudsmannen. Det ble pekt spesielt på dette punkt i brevet herfra til formannskapet av 1. april d. å. (1971), men formannskapet har ikke berørt det i sitt svar. Jeg finner grunn til å presisere at retten til å klage til ombudsmannen er lovfestet i ombudsmannslovens § 6, og at også offentlige tjenestemenn har denne rett. Det er derfor klart ubeføyd om klagen til ombudsmannen er trukket inn ved bedømmelsen av stipendsøknaden.»

10.

Skoleinspektør som ble oppsagt ved kommunesammenslutning, hadde ikke krav på ansettelse som skoleinspektør i den nye storkommunen.

(Sak 712 K/71).

A, hadde vært skoleinspektør i en av tre kommuner som ble slått sammen, og ble ved kommunesammenslutningen oppsagt fra stillingen. Han klaget gjennom Norsk Lærerlag over at han ikke ble ansatt som skoleinspektør i den nye storkommunen.

A. var den eneste av skoleinspektørene i de tre kommuner som søkte stillingen i felleskommunen, og lærerlaget gjorde gjeldende at skolestyret ved ikke å ansette A., så bort fra de retningslinjer som er trukket opp av Stortinget og Kirke- og undervisningsdepartementet om tjenestemennenes stilling ved kommunesammenslutninger. Lærerlaget viste også til at det i brevet til A. om oppsigelse fra stillingen var sagt:

«Det er en forutsetning at alle som er ansatt i de nåværende kommuner skal søkes plassert i en så vidt mulig likeverdig stilling i den nye kommunen, og at ingen skal få redusert lønn ved overgangen til den nye kommuneinndelingen.»

Brevet var undertegnet av ordførerne i de tre kommuner.

Skoledirektøren hadde ikke godkjent skolestyrets ansettelsesvedtak, fordi han mente A. burde vært ansatt. Han anførte overfor skolestyret som sin oppfatning at

«det er rimelig at skoleinspektører som har tjenestegjort i de sammensluttede kommuner, bør ha en fortrinnsrett fremfor andre søkere når det skal ansettes skoleinspektør i en ny sammensluttet kommune, når de har de nødvendige kvalifikasjoner og under ellers like vilkår. — — —»

Skolestyret fastholdt imidlertid den foretatte ansettelse ved annengangs behandling, og skoledirektøren anket saken til Kirke- og undervisningsdepartementet, som stadfestet skolestyrets vedtak.

I sin uttalelse i ombudsmannssaken anførte departementet at det for sin del ikke hadde noe å innvende mot den oppfatning skoledirektøren hadde gitt uttrykk for. Det la imidlertid til at det gjaldt en henstilling

«som skolestyret deretter har tatt stilling til ved 2. gangs behandling, men som ikke er blitt tillagt slik vekt at det har fått virkning for avstemningsresultatet: kvalifisert flertall for den som nå er tilsatt. — — —»

I min uttalelse anførte jeg at verken folkeskoleloven eller skolens regelverk for øvrig gir skoleinspektør i kommuner som sammen- sluttes noen fortrinnsrett til stilling som skoleinspektør i den nye kommune. Regelen er at slike stillinger skal kunngjøres og ansettelse foretas på vanlig måte. Skolestyret må da både ha rett og plikt til å vurdere de søkere som melder seg. Selv om det bl. a. på bakgrunn av det som er sagt i Kommunal- og arbeidsdepartementets rundskriv om tjenestemennenes stilling ved kommunesammenslutninger ofte vil være naturlig å legge vekt på den stilling søkeren har hatt, kan skolestyret neppe være bundet til å ansette den søker som har hatt tilsvarende stilling i en av de sammensluttede kommuner. Heller ikke den generelle formulering i oppsigelsesbrevet om at oppsagte tjenestemann skulle søkes plassert i en så vidt mulig likeverdig stilling, kunne etter min mening gi A. krav på ansettelse som skoleinspektør, selv om han var den eneste av de tidligere inspektører som søkte. At A. hadde vært skoleinspektør i en av de tre sammensluttede kommuner, var etter min mening et moment det var rimelig å ta i betraktning i tilsettingssaken, men hvilken vekt det skulle tillegges i forhold til søkerens kvalifikasjoner m. v., tillå det skolestyret å avgjøre. Jeg fant ikke grunnlag for å anfekte det skjønn skolestyret hadde utøvd.

11.

Spørsmål om tjenestemanns stilling ved kommunesammenslutning.

(Sak 562 K/71).

En kommunal tjenestemann klaget over at han etter en sammenslutning av tre kommuner ikke fikk slik stilling i den nye kommune, som han mente å ha krav på. Han hadde vært byingeniør i en av kommunene, men ble, på samme måte som de øvrige tjenestemenn i de tre kommuner, oppsagt i forbindelse med sammenslutningen. I storkommunen var det ingen byingeniørstilling, men de kommunaltekniske oppgaver var samlet i en etat under ledelse av en teknisk sjef. Klageren var tilbudt stilling som avdelingsingeniør og leder av

byggnings- og oppmålingsavdelingen og stilling som oppmålingssjef. Han aksepterte ikke noen av tilbudene, fordi han mente stillingene ikke var likeverdig med hans tidligere stilling når det gjaldt arbeids- og ansvarsområde. Han gjorde ikke krav på stillingen som leder av storkommunens tekniske etat, men mente kommunen måtte være forpliktet til å ansette ham i en annen stilling som var likeverdig med den byingeniørstilling han tidligere hadde hatt. Kravet bygde han på at han ved oppsigelsen fra byingeniørstillingen var lovet en så vidt mulig likeverdig stilling i samsvar med Kommunal- og arbeidsdepartementets retningslinjer om tjenestemennenes stilling ved kommunesammenslutninger. Han hadde overfor formannskapet foreslått at han ble ansatt som bygningssjef med gjøremål som «beskrevet i bygningssloven, tilhørende forskrifter og vedtekter og i instruks for stillingen». Både formannskapet og kommunestyret hadde forkastet forslaget, og det var i ordførers innstilling om saken bl. a. anført at det er «vanskelig å kunne opprettholde stillingen som Bygningssjef for ing. — — — uten at man kommer i konflikt med hele organisasjonsmønsteret og også i konflikt med tilsetting av siv.ing. — — —, som teknisk sjef».

I brev til klageren anførte jeg bl. a.:

«— — — De retningslinjer fra Kommunal- og arbeidsdepartementet som det etter det opplyste ble vist til ved Deres oppsigelse, er inntatt i et rundskriv fra 1958. I rundskrivet heter det bl. a.:

«spørsmålet om hvordan det i praksis bør forholdes når det gjelder kommunale tjenestemenn m. v. hvis stilling blir berørt ved inndelingsendring, er drøftet i Innst. S. nr. 64 for 1956 fra Stortingets Kommunalkomité (s. 202). Kommunalkomitéen uttaler her bl. a. følgende:

— — — Det er på det rene at en alminnelig revisjon av kommuneinndelingen vil få virkning også for en rekke embets- og tjenestemenn. Man må regne med at flere prester, lensmenn, skoleinspektører og kommunale tjenestemenn vil måtte komme i en annen lønns- og tjenestemessig status enn den någjeldende. Komitéen vil understreke at de embets- og tjenestemenn hvis arbeidsområde og stilling blir berørt av revisjonen, ikke må bringes i en ugunstigere stilling med hensyn til lønns- og arbeidsforhold enn den nåværende ordning innebærer. — — —

Kommunalkomitéens uttalelse foranlediget ingen innvending under Stortingets behandling av de prinsipielle retningslinjer for revisjonen av kommuneinndelingen.

Det her nevnte spørsmål er også drøftet i Ot. prp. nr. 17 for 1957 om sammenslutning av Haugesund og Skåre kommuner, hvor det, s. 18—19, bl. a. er uttalt:

— — — Departementet er prinsipielt av den oppfatning at ingen kommunal tjenestemann bør lide noe tap på grunn av sammenslutningen. Skåre kommunes funksjonærer m. v. bør derfor skaffes beskjefteigelse i den nye felleskommunen uten at lønnen blir redusert. Rett nok kan enkelte av Skåres funksjonærer på denne måten muligens få en lønnsinntekt som i en overgangsperiode ligger over det som betales tilsvarende funksjonærer i Haugesund. En må imidlertid se ordningen som en éngangsforetøelse og forholdet bør ikke få noen konsekvenser for felleskommunens alminnelige lønnsnivå.

Det vil i alminnelighet være styret i ny eller endret kommune som bestemmer hvordan det skal forholdes med tjenestemenn som har vært ansatt i de(n) gamle kommune(r). Departementet går imidlertid ut fra at styret i praksis vil følge de retningslinjer som således er angitt av Storting og departementet.»

Det som her er sagt, kan imidlertid etter mitt syn ikke forstås slik at kommunale tjenestemenn ved kommunesammenslutninger skal ha et ubetinget krav på å beholde det samme arbeids- og ansvarsområde som de hadde i de gamle kommuner. Det kan bl. a. neppe være tvilsomt at en ny storkommune må kunne bygge opp sin administrasjon etter et annet og mer rasjonelt mønster enn det de gamle kommuner hadde. Tjenestemennene kan neppe kreve mer enn det som for så vidt også ble sagt ved Deres oppsigelse — en «så vidt mulig likeverdig stilling», og da innenfor det nye organisasjonsmønster. Selv om de stillinger De er tilbuddt ikke helt ut har det samme ansvarsområde som det De hadde i den gamle — — — kommune, finner jeg således ikke at De kan ha noe krav på ansettelse som bygningssjef — en ansettelse som etter det opplyste ikke vil kunne innpasses i det vedtatte organisasjonsmønster. Jeg vil også peke på at spørsmålet om hva som skal anses som likeverdige stillinger, i stor utstrekning vil være et vurderingsspørsmål. Det er, som ordføreren har pekt på i brev av 11. mai 1971 til formannskapet, ikke uten videre klart at ikke «en avdelingsingeniør-stilling i bygnings- og oppmålingsavdelingen eller oppmålingssjef i en kommune med 11.700 innb. og et areal på over 300 km² kan sidestilles med en byingeniørstilling i en kommune med 2.700 innb. og et areal på 2 km²». — — —»

Da klageren kom tilbake til saken, skrev jeg slik til ham:

«Jeg kan ikke se at uttalelsen herfra kan etterlate tvil om mitt standpunkt til klagen. Det Kommunal- og arbeidsdepartementets retningslinjer tar sikte på, er å søke å sikre at tjenestemennene ved kommunesammenslutninger ikke går ned i lønn, og at de så vidt mulig får en likeverdig stilling i den nye storkommune. Retningslinjene har ingen bestemmelse om at tjenestemennene skal ha samme «stillingsmessige status» i den nye kommune, og de kan etter min mening heller ikke forstås slik at en storkommune av hen-

syn til den status og det arbeidsområde en tjenestemann har i en av de gamle kommuner, ikke skal kunne velge det administrasjonsmønster som finnes mest rasjonelt og hensiktsmessig. Hvordan administrasjonsordningen skal legges opp er et vurderingsspørsmål, som ikke kan overprøves av ombudsmanen.»

12.

Offentliggjøring av søkerliste.

(Sak 10 E/71).

I pressemelding om søkerne til ledig embete som sjøfartsdirektør ble gjengitt navnene på 10 av de 14 søkerne. Det het til slutt i meldingen at «fire søkere har anmodet om at deres navn ikke blir offentliggjort». Jeg gikk ut fra at avisnotisen bygde på pressemelding fra Departementet for handel og skipsfart, og ba i brev til departementet opplyst om departementet hadde holdt tilbake navnene for de fire søkere, og i tilfelle med hvilken hjemmel. Jeg viste til offentlighetslovens § 6 nr. 5, siste setning, som fastsetter at unntaket fra offentlighet i ansettelsessaker ikke gjelder søkerliste. Departementet uttalte:

«Avisnotisen er i samsvar med den pressemelding som Handelsdepartementet sendte ut.

Departementet fant å burde ta hensyn til de fire søkeres anmodning om at deres navn ikke skulle offentliggjøres. Dette antar departementet at det hadde adgang til å gjøre, jfr. Justisdepartementets trykte orientering av juni 1971 om offentlighetsloven, bemerkningene til § 6 nr. 5, hvor det i siste punktum heter: «Derimot vil det være adgang for en søker til å be pressen om at hans navn ikke blir offentliggjort».

Hvis det fra pressens side var blitt anmodet om å få utlevert den fullstendige søkerliste, ville dette blitt etterkommet.

Dette er hittil det eneste tilfelle av offentliggjørelse av søkerliste som Handelsdepartementet har hatt etter ikrafttredelsen av offentlighetsloven.»

I brev til departementet bemerket jeg:

«Som departementet vil kjenne til, kom regelen om at søkerlister ikke er unntatt fra offentlighet, inn ved Stortingets behandling av offentlighetsloven — jfr. Innst. O. XIV 1969—70, side 12—13. Komitéflertallet sier i sin begrunnelse for regelen bl. a. «at det å søke offentlig stilling ikke er noen privatsak», og det forutsettes i innstillingen at søkere som utgangspunkt ikke har anledning til å be om at navnet holdes tilbake. Det ville etter min mening vært mest korrekt om departementet når det av eget tiltak sendte ut søkerliste, hadde navngitt alle søkere, men opplyst hvilke søkere som hadde bedt om at navnet ikke ble offentliggjort. Spørsmålet om offentliggjøring ville da bli overlatt pressen, jfr. den bemerkning til § 6 nr. 5 i offentlighetsloven som det er vist til i departementets brev.»

Av senere pressemeldinger om søkerlister fremgår det at også andre departementer føl-

ger samme fremgangsmåte og således ikke tar med navn på søkere som har bedt om at navnet ikke offentliggjøres.

Fra Justis- og politidepartementets lovavdeling fikk jeg senere oversendt kopi av en uttalelse av 29. november 1971 til Handelsdepartementet om offentliggjøring av søkerliste. Det het i uttalelsen:

«Justisdepartementet vil bemerke at offentlighetsloven ikke innebærer noen plikt for forvaltningen til å sende ut pressemelding om hvem som har søkt ansettelse i det offentlige tjeneste. Dersom det sendes ut slik melding, vil det derfor i og for seg neppe være lovstridig å unnlate å ta med navn på søkere som har gitt uttrykk for at de ikke ønsker sitt navn offentliggjort, forutsatt at dette blir opplyst.

Men pressen og andre vil ved henvendelse til forvaltningen ha krav på å få se alle søkernavnene, jfr. offentlighetslovens § 6 nr. 5. Justisdepartementet antar at det vil være mest i samsvar med lovens intensjoner på dette område at navnene på alle søkerne tas med i pressemeldinger om hvem som har søkt ansettelse i det offentlige tjeneste, og at man særskilt angir hvilke personer som har bedt om at deres navn ikke blir offentliggjort. Det vil i så fall bero på pressens vurdering om den vil følge en slik henstilling.»

13.

Partsoffentlighet i ansettelsessak — søkers adgang til å se den tilsattes søknad.

(Sak 944 K/71).

A., som hadde søkt stilling som installasjonssjef ved kommunalt elektrisitetsverk, klaget over at formannskapet hadde avslått hans anmodning om å få gjøre seg kjent med den tilsattes søknad og attester. Etter å ha gjennomgått sakens dokumenter anførte jeg i brev til formannskapet:

«— — — I rådmannens innstilling om saken til formannskapet synes det ikke å være foretatt noen konkret vurdering av A.s anmodning i relasjon til det dokument det var spørsmål om å få se. Det er så vidt skjønnes, generelt lagt til grunn at en søker ikke har krav på å få se dokumentene i en ansettelsessak etter at den er endelig avgjort. Også i formannskapets vedtak sies det generelt at

«saken er avgjort med endelig virkning og at det i ansettelsessak ikke vil bli gitt adgang til å gjøre seg kjent med sakens dokumenter, jfr. forvaltningslovens § 19, annet ledd b, jfr. §§ 3 og 28, annet ledd.»

Jeg vil først peke på at det neppe kan være tvil om at A., som søker til stillingen, var part i ansettelsessaken — jfr. definisjonen av begrepet part i forvaltningslovens § 2 e. Spørsmålet om en parts rett til å gjøre seg kjent med dokumenter i en ansettelsessak etter at ansettelse er foretatt, har vært fremme i en tidligere klagesak for ombudsmannen. Saken

er referert som sak nr. 4 (side 20 flg.) i ombudsmannens melding til Stortinget for 1970. Et eksemplar av meldingen vedlegges. Som det fremgår, ga jeg i saken bl. a. uttrykk for at det må

«være et klart utgangspunkt at en søker som innen en rimelig tid etter at ansettelsessaken er avgjort tar spørsmålet opp, bør få gjøre seg kjent med sakens dokumenter i den utstrekning som følger av forvaltningslovens §§ 18 flg., hvis man angir en rimelig grunn for begjæringen.»

Søknader, attester o. l. som søkere sender inn i ansettelsessaker, hører ikke til den gruppe dokumenter som er unntatt fra partsoffentlighet etter forvaltningslovens § 18 annet ledd. Utgangspunktet må være at en søker da har krav på å få se søknadene fra andre søkere, med mindre de inneholder opplysninger som gjør at dokumentene må unntas fra partsoffentlighet etter reglene i § 19. I rådmannens innstilling er vist til § 19 annet ledd, punkt b (så vidt skjønnes feilskrevet for tredje ledd, punkt b). Det heter der:

«Med mindre det er av vesentlig betydning for en part å kjenne opplysningen for på forsvarlig måte å kunne varetta sitt tarv i saken, har han heller ikke rett til å gjøre seg kjent med et dokument for så vidt dette inneholder:

- a) — — —
- b) opplysning vedrørende en annen persons helseforhold, drifts- eller forretningsforhold som ikke er alminnelig kjent, eller opplysning for øvrig som av særlige grunner ikke bør meddeles videre.»

Bestemmelsen kan neppe medføre at søknader som ikke inneholder opplysninger utover de som vanligvis gis om praksis, utdanning m. v., kan unntas fra partsoffentlighet. For at aktinnsikt skal være avhengig av om det har «vesentlig betydning» for parten, må det etter min mening kreves at dokumentet inneholder spesielle opplysninger, f. eks. om helt personlige forhold, som det er særlig grunn til ikke å meddele videre.

Jeg ber formannskapet se på denne saken på ny. Det bes overveid om det generelle standpunkt til aktinnsikt i ansettelsessaker som vedtaket av 14. september gir uttrykk for, bør opprettholdes, og om det ikke bør foretas en konkret vurdering av A.s begjæring om dokumentinnsikt og av om den søknad A. har bedt om å få se, inneholder opplysninger som gjør at den bør holdes tilbake.»

Formannskapet omgjorde etter dette sitt tidligere vedtak, og klageren ble tilsendt kopier av den tilsattes søknad og attester.

14.

Sen behandling av sak om personlig lønn til tjenestemann. Lønnsforbedring innrømmet under klagebehandlingen.

(Sak 311/71).

En konsulent i Statens filmsentral, A., klaget 13. mars 1971 over at det ikke var truffet avgjørelse i en sak om personlig lønn for ham.

Klageren fungerte som kontorsjef i filmsentralen i ca. 6 år og søkte stillingen da den i 1969 ble utlyst. En annen søker, B., ble imidlertid tilsatt. I et brev av 1. juli 1969, der klageren ble underrettet om ansettelsesvedtaket, anførte Kirke og undervisningsdepartementet:

«— — — Til orientering kan vi meddele at departementet vil ta opp spørsmålet om tillatelse til å lønne Dem i lønnsklasse 23 som personlig ordning.»

Klageren hadde minnet departementet om lønnsaken i brev av 13. mai 1970, og også styret i filmsentralen hadde purret.

I brev av 19. mars 1971 til departementet ba jeg opplyst hvordan saken sto, og meddelt årsaken til den lange behandlingstid. Departementet anførte i brev av 13. mai s. å. at

«— — — Ved en inkurie er saken blitt liggende i departementet inntil 20. april d. å. da den ble tatt opp med Lønns- og prisdepartementet. — — —»

På forespørsel om hvilken feil som var gjort og hvorfor det ikke tidligere var oppdaget at saken hadde ligget ubehandlet siden 1969, svarte departementet:

«— — — Årsaken til at saken ikke er blitt ferdigbehandlet tidligere er den ytterst vanskelige arbeidssituasjon i departementet, ikke minst på de arbeidsområder som gjelder lønns- og personalspørsmål. — — —»

På anmodning oversendte departementet deretter saksdokumentene og ga følgende tilleggsuttalelse om behandlingstiden:

«Som det vil sees er saken behandlet av to kontorer i Kirke- og undervisningsdepartementet. Ansettelsessaken ble behandlet av Kontoret for kunst og kulturarbeid som, da B. ble foretrukket som kontorsjef for Statens Filmsentral, samtidig meddelte konsulent A. at departementet ville ta opp spørsmålet om tillatelse til å lønne ham i ktl. 23 som en personlig ordning. — Den videre behandling av lønsspørsmålet ble overlatt til Lønnskoret i Kirke- og undervisningsdepartementet. Arbeidssituasjonen i dette kontor har i de senere år vært meget vanskelig, og er det fremdeles. — Kontoret har som arbeidsoppgave behandlingen av alle lønnsaker for tjenestemenn i ytre etater under departementet, bortsett fra de embets- og tjenestemenn som sorterer under departementets Kirkeavdeling. — I denne forbindelse er forhandlinger med de berørte tjenestemannsorganisasjoner overlatt kontoret. Pågangen av forespørsler og av saker er stor og behandlingen av sakene er tidkrevende. — Hertil kommer at personalsituasjonen har vært vanskelig. Kontorets tidligere byråsjef avgikk ved døden vinteren 1969 etter lang tids sykdom. Det har også vært lange perioder med underbemanning i forbindelse med personskifte i saksbehandlerstillingene. Departementet ser ingen uoverensstemmelse

mellom de to utsagn, nemlig at det mot denne ytterst vanskelige arbeidssituasjon kan oppstå inkurier av den karakter som nå har rammet behandlingen av A.s lønnsak. I tilknytning til dette vil en nevne at vedkommende tjenestemann som hadde saken til behandling var særlig sterkt belastet på grunn av arbeidssituasjonen i kontoret — særlig med forhandlingssaker. Det er forståelig, om ikke til å unnskyldes, at enkelte saker ble oversett trass i purringer. Det var ved denne tjenestemanns fratreden for å overta stilling utenfor departementet, at saken ble brakt fram og behandlet.

Departementet må sterkt beklage den «inkurie» som på grunn av «arbeidssituasjonen» kom til å forsinke behandlingen av konsulent A.s lønnsak, og vil uttale håp om at denne redegjørelse, sammen med de dokumenter som følger til utlån, gir tilstrekkelig forklaring.»

Lønns- og prisdepartementet avgjorde i brev av 3. juni 1971 klagerens lønnsak. Det samtykket ikke i at klageren fikk lønn etter lønnsklasse 23, men gikk med på at han fikk personlig avlønning etter lønnsklasse 21 med virkning fra 1. januar 1971.

I brev av 28. juni 1971 til Kirke- og undervisningsdepartementet bemerket jeg om saksbehandlingen og avgjørelsen i lønnsaken:

«Som A. har pekt på, er det ikke han som har tatt opp spørsmålet om avlønning i lønnsklasse 23, men han ble ved departementets brev av 1. juli 1969 meddelt «at departementet vil ta opp spørsmålet om tillatelse til å lønne Dem i lønnsklasse 23 som personlig ordning». Bakgrunnen for departementets initiativ i saken er så vidt skjønnes bl. a. at styret i Statens filmsentral ved innstillingen av B. til kontorsjefstillingen tok følgende uttrykkelige forbehold:

«Da styret er av den oppfatning at fungerende kontorsjef A. er en meget verdifull medarbeider i Statens Filmsentral, forutsetter styret at han får beholde sin nåværende lønsplassering, eventuelt ved et personlig tillegg.»

Kirke- og undervisningsdepartementet sees ved ansettelsen av kontorsjef å ha bygd på innstillingen i den form den forelå, og det kan da spørres om A. ikke bør få lønn i samsvar med det som ble forutsatt ved innstillingen av en annen søker til stillingen. Det er ikke gitt at innstillingen ville blitt den samme om saken var blitt sendt tilbake til styret for ny innstilling uten en slik forutsetning. I Kirke- og undervisningsdepartementets brev av 20. april d. å. er det forbehold styret tok i innstillingen ikke nevnt, og så vidt skjønnes er Lønns- og prisdepartementet heller ikke på annen måte gjort kjent med dette.

Det pekes også på det A. har anført om at han fremdeles skjønner en rekke av de oppgaver han arbeidet med som kontorsjef. Han synes å mene at det ikke er riktig når Lønns- og prisdepartementet forutsetter at det merarbeid og det ansvar han hadde under fungeringsperioden, er opphørt.

Som nevnt ble A. ved brev av 1. juli 1969

underrettet om at lønsspørsmålet ville bli tatt opp. Kirke- og undervisningsdepartementet forela imidlertid saken for Lønns- og prisdepartementet først ved brev av 20. april 1971, og da etter at A. hadde klaget hit. Det er opplyst at A. purret på saken ved brev til departementet av 13. mai 1970 og styret i Norsk filmsentral ved brev av 17. juli 1970. Det departementet har anført om arbeidssituasjonen i lønnskontoet, gir ikke fyldestgjørende forklaring på at en sak som denne er blitt liggende i departementet i nesten 2 år. Forholdet må kritiseres.

Lønns- og prisdepartementet har gitt avgjørelsen om personlig avlønning virkning fra 1. januar 1971. Det synes lite rimelig at A. på grunn av den usedvanlig sene behandling i Kirke- og undervisningsdepartementet skal få lønnstillegget senere enn han ellers ville fått.

Saken bes forelagt for Lønns- og prisdepartementet, som bes overveie på ny både spørsmålet om hvilken lønnsklasse A. skal få og fra hvilket tidspunkt.»

I brev av 27. juli s.å. meddelte Kirke- og undervisningsdepartementet at Lønns- og prisdepartementet i skriv av 23. juli hadde samtykket i at klageren fikk personlig lønn i lønnsklasse 23, og at lønnsforbedringen ble gitt virkning fra 1. juli 1969.

15.

Alderstillegg til sykepleier, midlertidig ansatt i halv stilling.
(Sak 260 F/71).

En sykepleier, A., hadde i perioden april 1962 til juli 1967 og fra februar 1969 til juni 1969 tjenestegjort midlertidig i halv stilling ved et fylkessykehus. Hun mente at hun i disse perioder ikke hadde fått de alderstillegg hun var berettiget til, og klaget over at hennes krav om lønsetterbetaling på dette grunnlag var avslått.

Sykehuset hadde før 1970 praktisert den ordning at sykepleiere med halv tjeneste måtte arbeide i 4 år for å få halvt alderstillegg. I desember 1969 tok økonomisjefen forholdet opp med sykehusets tilsynsnemnd. Han karakteriserte den praktiserte beregningsmåte som åpenbart feilaktig og ba om fullmakt til

«på grunnlag av faktisk ansiennitet og tjeneste i ½ nattevaktstilling å foranledige beregnet og utbetalt differansen mellom faktisk opptjent og faktisk utbetalte alderstillegg. Som grunnlag legges den noterte data for tilfredelse i fast ½ stilling, med overenskomstens bestemmelse om at tjeneste under 18 timer pr. uke ikke gir ansiennitetsopptjening.
— — —»

Tilsynsnemnda ga i møte 19. desember 1969 samtykke til omberegning og etterbetaling, men begrenset justeringen til å gjelde det personale som da var ansatt ved sykehuset. Det var ikke klageren på dette tidspunkt, og hen-

nes krav om etterbetaling ble av den grunn avslått av nemnda. Også fylkesutvalget, som klageren deretter tok saken opp med, avviste kravet. I fylkesmannens framlegg til fylkets lønnsutvalg het det bl. a.:

«— — — Bestemmelsen om forholdsmessig opptjening av alderstillegg for ansatte med minst 18 timer pr. uke kommer inn i fellesbestemmelsene fra begynnelsen av tariffperioden 1968—70, — d.v.s. fra 1. mai 1968. Jeg antar at regulering og etterbetaling bare bør finne sted for de som var ansatt ved sykehuset da tilsynsnemnda gjorde vedtaket i møtet 19. desember 1969 og for disse med virkning bakover ikke lenger enn til 1. mai 1968. Da A. sluttet 24. juli 1967 kan hennes søknad ikke imøtekommes.»

Jeg anførte i brev til fylkesmannen at jeg ved henvendelse til Norges By- og Herredsforbund hadde fått opplyst at det allerede fra 1. mai 1966 hadde vært inntatt bestemmelse i tariffavtalen om at «deltidsansatte med minst halv stilling, opptjener forholdsmessig alderstillegg etter de vanlige regler». Bestemmelsen skilte ikke mellom fast og midlertidig ansatte, og jeg ba opplyst om ikke denne bestemmelsen gjaldt for A.s tjeneste ved sykehuset. Det var i så fall ikke klart at hun ikke hadde krav på å få rettet opp en eventuell uriktig ansiennitetsberegning, selv om hun var sluttet ved sykehuset.

Fylkesmannen var enig i at tariffbestemmelsen om opptjening av alderstillegg for deltidsansatte gjaldt allerede fra 1. mai 1966, og ikke først fra 1968 som ble lagt til grunn ved behandlingen i fylkesutvalget. Han viste imidlertid til uttalelse fra sykehusets økonomisjef, som fastholdt at A. ikke hadde krav på etterbetaling. Økonomisjefen presiserte at det før 1. mai 1966 ikke var tariffmessig utformede bestemmelser om alderstillegg for deltidsansatte. Det tillå hvert enkelt sykehus å vurdere hvorledes alderstilleggsbestemmelsene skulle anvendes på deltidsansatte. Etter hans mening var den alminnelige ordning at faktisk sammenhengende tjeneste i 4 år i halv stilling var nødvendig for at alderstillegg kunne bli tilkjent. Han anførte bl. a. at slik var ordningen da klageren ble ansatt, og at

«tariffoverenskomsten og dens bestemmelser er nøyaktig tidsbestemt. Overenskomstene inneholder for hver periode forandring av tildels vesentlig og ny art som gjelder vedkommende tariffperiode og de som er ansatt under den.

Ingen bestemmelser gjøres gjeldende for personale ansatt på tidligere og andre betingelser, uten at dette klart angis i den nye overenskomst. — — —»

Da A.s lønnskrav var bygd på bestemmelser, fastsatt i overenskomst med forhandlingsor-

ganasjonen i Norges By- og Herredsforbund, forela jeg saken for forbundet. Jeg anførte bl. a.:

«— — — Økonomisjefen ved sykehuset har imidlertid i uttalelsen av 25. mai presisert at før 1. mai 1966 fantes det «ingen tariffmessig utformede bestemmelser om alderstillegg for deltidsansatte». Hvis dette er så, er det så vidt skjønnes ingen feil at sykehuset før 1. mai 1966 nyttet den beregningsmåte som er angitt i økonomisjefens uttalelse — «at faktisk sammenhengende tjeneste i ½ stilling betinget 4 års tjeneste før alderstillegg ble tilkjent» — jfr. også det som sies i økonomisjefens framlegg av 3. desember 1969 til sykehusnemnda om den tidligere beregningsmåte for alderstillegg til deltidsansatte. Derimot kan det spørres om ikke saken kom i en annen stilling etter at det fra 1. mai 1966 ble tariffestet den regel at «deltidsansatte med minst halv stilling, opptjener forholdsmessig alderstillegg etter de vanlige regler». Det er neppe klart at denne regelen ikke kan få anvendelse på A. fordi hun var ansatt før 1. mai 1966, slik økonomisjefen synes å mene. Overenskomsten synes å måtte medføre at A.s tjeneste etter 1. mai 1966 gir alderstillegg etter de nye regler. Det kan kanskje også spørres om det ikke følger av overenskomsten at A. skulle hatt alderstillegg også for tjenesten før 1. mai 1966 etter de nye beregningsregler med virkning fra denne dato. — — —»

Forhandlingsorganisasjonen uttalte:

«Forhandlingsorganisasjonen er enig med ombudsmannen i at fellesoverenskomstens alderstilleggsregler for deltidsansatte medfører at A.s tjeneste etter 1. mai 1966 gir rett til alderstillegg etter de nye regler.

Når det gjelder beregningsmåten, vil vi konkretisere denne med følgende eksempler hvor kr. 20.000,— er basislønn, hvert alderstillegg er kr. 2.000,—.

	A	B	C
1.4.1962	20.000	20.000	20.000
1.4.1964			21.000
1.4.1966	21.000	22.000	22.000

Kolonne A viser sykehusets tidligere praksis som innebar at sykepleiere med ½ tjeneste etter 4 års tjeneste ved en feil fra sykehusets side fikk halvt alderstillegg i stedet for helt, jfr. økonomisjefens framlegg av 3. des. 1969.

Kolonne B viser riktig alderstilleggsberegning etter de regler sykehuset praktiserte før 1. mai 1966.

Kolonne C viser hvordan alderstilleggene ville blitt beregnet dersom forholdsmessighetsprinsippet som kom inn i fellesoverenskomsten fra 1. mai 1966, hadde gjeldt fra 1. april 1962.

Beregningsmåten vist under kolonne A skyldtes etter det opplyste en feil fra sykehusets side. A. må etter vår oppfatning ha krav på å få denne feil rettet, selv om hun ikke lenger er ansatt ved sykehuset. Fra 1. april 1966 vil hun således etter vår oppfatning på grunnlag av de regler sykehuset da praktiserte, ha krav på fullt alderstillegg.

Fra 1. mai 1966 har hun krav på dette alderstillegget i henhold til fellesoverenskom-

ten. Det må i denne forbindelse være uten betydning om hun senere har sluttet ved sykehuset.

De alderstillegg A. hadde opptjent i henhold til ovenstående, må etter vår oppfatning også legges til grunn ved hennes tjeneste ved sykehuset i tiden 1. februar—1. juni 1969.»

Jeg tok saken opp igjen med fylkesmannen, og anførte at det etter forhandlingsorganisasjonens uttalelse måtte være grunn for fylkesmyndighetene til å vurdere A.s krav på ny. Saken ble deretter behandlet i fylkesutvalget, som i møte 12. august 1971 vedtok å tiltre fylkesmannens forslag om at A.

«tilstås alderstillegg i henhold til fellesoverenskomsten med virkning fra 1/5 1966 og til hun fratradte 24/7 1967 og dessuten for tidsrommet 1. februar—1. juni 1969, jfr. Forhandlingsorganisasjonens skriv av 9/7 1971 til sivilombudsmannen.»

16.

Forvaltningsloven — spørsmål om avslag på erstatningskrav var enkeltvedtak.

(Sak 2/71).

En tjenestemann i studentsamskipnaden ble oppsagt fra sin stilling av styret for samskipnaden. Han mente at styret i forbindelse med oppsigelsen hadde gjort seg skyldig i forgåelser mot ham og krevde erstatning og oppreisning av staten. Kirke- og undervisningsdepartementet avslo kravet, idet departementet ikke kunne se at det forelå ansvarsgrunnlag mot staten. Under henvisning til forvaltningslovens §§ 24 og 27 ba han deretter departementet om å begrunne avslaget nærmere og gi opplysning om klageadgang og klagefrist. Departementet svarte at avslaget på erstatningskravet ikke er «enkelvedtak etter Forvaltningslovens pgr. 2 b og kommer således ikke inn under Forvaltningslovens bestemmelser om klage og grunngiing i kapitlene IV—VI».

Han klaget deretter til ombudsmannen, og gjorde gjeldende at «det i aller høyeste grad gjelder et enkeltvedtak som angår mine offentligrettslige rettigheter, jfr. pgr. 2 e i forvaltningsloven».

Jeg uttalte i brev til klageren:

«— — — Forvaltningsloven definerer i § 2 a og b hva som forstås med vedtak og enkeltvedtak. Det heter her:

«I denne lov menes med:

- vedtak, en avgjørelse som generelt eller konkret er bestemmende for rettsstillingen til private personer (enkeltpersoner eller andre rettssubjekter);
- enkelvedtak, et vedtak som gjelder en bestemt eller flere bestemte personers rettigheter eller plikter på det offentligrettslige område;»

Jeg er enig med Kirke- og undervisningsdepartementet i at avvisningen av Deres erstatningskrav ikke er et enkeltvedtak i lovens mening og således ikke går inn under forvaltningslovens bestemmelser om klage og grunngeving. Departementets standpunkt; at det ikke kan anerkjenne Deres krav på erstatning og oppreisning, er ikke bestemmende for Deres rettsstilling. Departementet hadde ingen myndighet til å innrømme ansvar for staten i saken, og på Deres side har De, uansett departementets standpunkt, i behold ethvert erstatningskrav som De i tilfelle måtte ha mot staten. Om De bringer saken inn for domstolene, er det ikke departementets standpunkt retten vil ha å prøve; det den i tilfelle skal vurdere, er selve erstatningskravets berettigelse uten hensyn til det syn departementet har hatt på dette. Når departementet har funnet at kravet må avvises, er dette derfor ikke en avgjørelse av om staten har erstatningsansvar eller ikke, men en meningsytring fra departementets side om hvordan det ser på spørsmålet. Det kan tilføyes at departementet etter kgl. resolusjon av 26. april 1963 om regler om behandlingen av erstatningsaker mot staten, ikke ville ha hatt adgang til å innrømme ansvar for staten, selv om det hadde ment at erstatningsgrunnlag forelå. Var departementet kommet til at ansvar burde innrømmes, skulle saken oversendes Justis- og politidepartementet til avgjørelse, men etter Kirke- og undervisningsdepartementets syn på berettigelsen av kravet ble dette ikke aktuelt.

Vil De gå videre med erstatningskravet, må De etter min mening reise sak mot staten. Gjør De det, skal saken etter § 2 i den nevnte kgl. resolusjon forelegges for Justisdepartementet med Regjeringsadvokatens uttalelse.

Jeg vil for øvrig tilføye at på grunnlag av det De hadde anført i Deres brev av 26. januar f. å. (1970), har departementet etter min mening gitt den begrunnelse for sitt standpunkt som det var naturlig å gi, — at det ikke kunne sees å foreligge ansvarsgrunnlag mot staten.»

17.

Oppsigelse av kontrakt om betjening av garderobe i rådhus. Kompensasjon gitt for kort utviklingstid.

(Sak 850 K/70).

Fru A. klaget over at kommunen hadde sagt opp avtale om betjening av rådhusets garderobe. Garderobetjenesten var i 1950 blitt overlatt hennes mann, A. Avtalen skulle i første omgang bare gjelde ut året 1950, men forholdet fortsatte, uten at det var klart om det hadde vært truffet formell avtale om forlengelse. A. ble tilkalt ved tilstelninger i rådhuset og skulle selv ordne med nødvendig garderobebetjening. Vederlaget var opprinnelig stipulert til kr. 0,40 pr. gjest, men var senere blitt hevet, slik at det pr. 1. januar 1970 var kr. 0,55. Garderobetjenesten hadde hele tiden faktisk vært besørget av fru A. i hennes manns sted.

Foranledningen til kontraktsforholdets opphør var brev av 14. februar 1970 fra A. til kommunen, hvor det het:

«Jeg tør herved anmode — — — Kommune om en forhøyelse av garderobeavgiften i Rådhusets festgarderobe fra 0.55 kr. til 1.— kr. pr. stk. Forhøyelsen innebærer stigning i personalets gasjer, stigning i folketrygden samt en forhøyet godtgjørelse grunnet almindelig prisstigning.

Til orientering:

Garderobeavgiften i hotell- og restaurantbransjen er forhøyet til 1.— kr.

Samtidig ber jeg om at mitt forhold vis à vis — — — Kommune blir å overføre til min hustru fru A. som hele tiden (i ca. 20 år) har bestyrt garderoben.»

Rådhusforvalteren svarte i brev av 4. mars 1970:

«Under henvisning til Deres brev av 14. februar d. å. vil jeg få meddele at jeg etter konferanse med — — — hos finansrådmannen, ikke finner å kunne gå med på overføring av det bestående forhold vedrørende garderobetjenesten i Rådhuset til Deres frue.

Jeg betrakter derfor dette som opphørt pr. 31/3-1970.»

Jeg tok saken opp med kommunen, som i brev av 25. september 1970 ga slik redegjørelse for forholdet:

«— — — Fra 1/1 d. å. da merverdiavgiften kom var jeg klar over at satsene for betaling av garderobetjenesten, som var kr. 0.55 pr. gjest, måtte forhøyes. Allerede 2. januar, ved en mottagelse vi hadde i Rådhuset, konfererte jeg med fru A. om dette. Jeg ba henne tenke på hvilken forhøyelse det kunne bli tale om og ba henne underrette meg. Jeg hørte ikke noe og tok på nytt kontakt med henne i slutten av måneden. Jeg fikk heller ikke da noe forslag, men jeg antydte at kommunen var villig til å øke betalingen pr. gjest samt muligens gi bestyreren et mindre personlig tillegg pr. gang for fremmøte. Etter å ha konferert litt frem og tilbake fremkom fru A. med et krav på kr. 12 000.— pr. år for hennes arbeid hvortil kom en forhøyelse av betalingen pr. gjest. Dette kunne jeg ikke godta idet kravet var altfor høyt og jeg antydte en avgift på 70—75 øre + moms og kr. 50—100 pr. gang. (Det dreier seg om 40—50 tilstelninger i året med 25—30 000 gjester.) Jeg tok forbehold at jeg måtte forelegge mitt forslag for — — — hos finansrådmannen idet jeg ikke hadde noen myndighet til å kunne avgjøre dette. — — — godtok dette hvilket ble meddelt fru A. over telefonen for eventuell godkjenning idet jeg ikke fant å ville forelegge dette for formannskapet uten at jeg visste at det ville bli godtatt. Etter noen dager mottok jeg A.s brev av 14. februar d. å. med krav om kr. 1.— pr. gjest. I en telefonsamtale dagen etter spurte jeg om det til dette beløp (kr. 1.—) skulle tillegges moms og svaret var at selv sagt kom momsen i tillegg. Dette ville innebære en øking fra kr. 0.55 til kr. 1.20 pr. gjest samtidig som spørsmålet om en spesiell godtgjørelse fremdeles sto ubesvart. Etter dette

fant jeg, etter konferanse med finansrådmannens kontor, å måtte engasjere ny garderobier som overtok garderobetjenesten på akseptable vilkår. Dette ble meddelt A. i mitt brev av 4/3 d. å. — — —»

Fru A. bekreftet at hun hadde fått en henvendelse ved en tilstelning 2. januar 1970. Hun hadde da tatt opp spørsmålet om overføring av kontrakten til henne og fikk inntrykk av at man ikke stilte seg avvisende til dette. Det var enighet om at det var grunn til å ta spørsmålet om vederlaget for garderobetjenesten opp til revisjon. Spørsmålet om vederlagets størrelse var blitt nærmere diskutert i en senere konferanse. Fru A. benektet at hun skulle ha fremsatt noe krav om kr. 1 000,— pr. måned. Hun hadde riktignok antydning beløpet for spøk, men var klar over at det ikke kom på tale. Hun opplyste at hun var blitt oppfordret til å komme med forslag vedrørende vederlaget. Hun var senere tilbudt kr. 0,80, inklusive moms, pr. gjest. Dette var bakgrunnen for A.s brev av 14. februar 1970. Fru A. hevdet at hennes mann ikke hadde sagt opp avtalen med kommunen, og heller ikke fremsatt noe krav, men at brevet bare var ment som et forhandlingsgrunnlag.

Det var fortsatt ikke helt klart hva som var bakgrunnen for at avtalen om garderobetjenesten var brakt til opphør og hvem som kunne sies å ha oppsagt den. Til dette bemerket kommunen i brev av 7. januar 1971:

«A. har i sitt brev av 14. februar 1970 bedt om at det bestående forhold vis à vis — — — kommune må bli overført til hans kone. Dette er blitt betraktet som en oppsigelse fra hans side hvilket jo også er bekreftet av hans kone idet hun i sitt brev av 21. oktober 1970 uttaler:

«Under en telefonsamtale med kontordamen på — — — kontor antydning jeg at min mann gjerne så seg fritatt for forholdet vedrørende garderobetjenesten i Rådhuset.»
Når dertil kommer at A.s brev av 14. februar 1970 også inneholder forslag om en garderobeavgift som var for høy og man ikke tidligere var kommet til enighet var det begge disse faktorer som bevirket mitt svar av 4. mars 1970. Jeg peker forøvrig på at — — — kommune må kunne stå helt fritt om man ønsker å overføre forholdet til fru A. eller en annen i det øyeblikk A. ønsker seg fritatt for ansvaret med garderobetjenesten. Det er derfor ikke — — — kommune som har sagt opp forholdet, men bare godtatt A.s anmodning. — — —»

I brev til kommunen anførte jeg:

«— — — Det fremgår av Deres brev av 7. januar d. å. at A.s brev av 14. februar f. å. av Dem er oppfattet som en oppsigelse av forholdet, dersom kommunen ikke fant å kunne gå med på en overføring til klageren. Etter min mening er det meget tvilsomt om brevet av 14. februar kan forstås på denne måten.

Hensett til brevets ordlyd og til den omstendighet at det i alle år hadde vært klageren som rent faktisk besørget garderobetjenesten utført, ville det være naturlig for ekteparet A. at forholdet fortsatte som før, dersom kommunen ikke ville samtykke i en formell overføring. Av det som er fremkommet i saken, er det intet som tyder på at det fra kommunens side har vært reist innsigelser mot at klageren i realiteten sto for oppfyllelsen av entrepris kontrakten.

Dette spørsmål vil imidlertid ikke være avgjørende, idet det må være helt på det rene at kontrakten kunne oppsis av kommunen. Spørsmålet om oppsigelsestidens lengde kan imidlertid være tvilsomt. Den opprinnelige avtale inneholdt intet om dette. Dette var for så vidt en konsekvens av at kontrakten først var tidsbegrenset. Hensett til at forholdet hadde bestått i ca. 20 år, kan den frist som er gitt i Deres brev av 4. mars f. å., synes svært knapp. Som nevnt foran, kan man neppe se det slik at kontrakten var oppsagt av A. allerede 14. februar s. å.

Jeg vil be kommunen overveie om det ikke kan være grunn til å legge en noe lengre avviklingstid til grunn og yte klageren en viss økonomisk kompensasjon på dette grunnlag. Det synes naturlig at spørsmålet tas opp med formannskapet, eventuelt ordføreren.»

Det ble senere meddelt at formannskapet hadde vedtatt å yte A. en godtgjøring på kr. 1 000,— som kompensasjon for den forholdsvis korte avviklingsfrist. Forutsetningen var at saken derved ble ansett oppgjort, noe A. selv måtte ta stilling til. Saken ga etter dette ikke grunnlag for mer fra min side.

18.

Refusjonskrav etter bygningsloven kunne ikke motregnes i skattefildogehavende. Kravet heller ikke beregnet i samsvar med bygningslovens regler. Sen besvarelse av henvendelser fra ombudsmannen.

(Sak 1199 K/70, 83 K/71 og 5 E/71).

Sammen med flere andre huseiere i kommunen hadde A. ved brev av 15. oktober 1970 til formannskapet klaget over pålagt refusjon for kommunens utgifter til veg og kloakk, og over at refusjonsbeløpet til dels var trukket i skattepenger huseierne hadde til gode. Han ba i brev av 3. november 1970 også om ombudsmannens vurdering av saken. Jeg henviste ham til å avvente formannskapets svar på klagen i første omgang, men tilføyde at han kunne komme tilbake hvis det drøydde urimelig lenge før han hørte noe fra kommunen. I brev av 16. januar 1971 klaget han over at det ennå ikke var kommet svar fra formannskapet. Jeg tok straks saken opp med kommunen og ba opplyst når huseiernes henvendelse kunne ventes besvart. Jeg pekte på at henvendelsen ikke bare gjaldt at refusjon var pålagt, men også at refusjonsbeløpet helt el-

ler delvis var trukket i for meget innbetalt skatt. Uansett om kommunen hadde krav på refusjon, var det ikke klart at refusjonsbeløpet kunne inndrives ved trekk i skattetilgodehavende.

Min henvendelse til kommunen ble først besvart ved brev av 16. juni 1971 fra rådmannen og da etter at jeg hadde purret en rekke ganger og også bedt fylkesmannen om bistand til å få svar. Om grunnen til forsinkelsen uttalte rådmannen:

«— — — Når det tok så lang tid før ombudsmannens henvendelse av 21. januar d. å. ble besvart så skyldes det i vesentlig grad følgende forhold:

1. Det helt ekstraordinært store arbeidspress blant annet som følge av kommunens ytterst slette likviditetsmessige stilling spesielt det siste året.
2. Påvente av konferanse ved gjennomreise i — — — med vedkommende som var ansatt som kommuneingeniør i kommunen da arbeidet ble utført.

Jeg er imidlertid fullt oppmerksom på at besvarelse på en henvendelse fra Stortingets ombudsmann bør ha 1. prioritet, og beklager forsinkelsen.»

Om realiteten i saken het det i rådmannens brev av 16. juni:

«Ettersommeren 1967 henvendte oppsitterne i boligfeltet — — — seg til daværende kommuneingeniør om å få framført vei, vann og kloakk til feltet. Kommunen arbeidet da på andre felter, og en hadde ikke tatt med på kapitalbudsjettet noen utgifter til framføring av vei, vann og kloakk til dette felt. Det ble derfor sagt til kommuneingeniøren at så fremt en kunne få en ordning i stand med grunneierne om betaling av refusjon for utgiftene til kloakk og vei, slik at refusjonen kunne inntektsføres på budsjettet samme år, kunne arbeidet settes i gang.

På grunnlag av dette hadde kommuneingeniøren konferert med tomtefesterne og satte arbeidet i gang, og den 23. oktober skrev han til formannskapet slik som vedliggende fotostatkopi viser.

Som det sees er utgiftene beregnet til kr. 1 890,16 pr. tomt, hvilket svarer til mellom 1/2 og 1/3 av de refusjonsbeløp og/eller innfestningssummer som oppsitterne på de andre felter måtte betale til kommunen. Ved en lapsus har det ikke blitt sendt ut regninger til oppsitterne samtidig som at fordelingen fant sted den 23. oktober 1967.

En er av den oppfatning at skattebetalingslovens § 24 ikke er til hinder for motregning etter de alminnelige ulovfestede regler, og at kommunen bør kunne motregne sitt tilgodehavende i forbindelse med opparbeidelse av vei og kloakk i vedkommende klagers krav på tilbakebetaling av for meget innbetalt skatt. En har ment å ha støtte for en slik oppfatning i Skatteinnbetalingsloven med kommentar — Hirsch og Friis-Petterson side 193 — samt i rundskriv fra Direktøren for skattevesenet nr. 44 og 52 og sirkulære datert 2. april 1971 fra samme, — — —»

Formannskapet behandlet saken i møte 6. juli og fastholdt refusjonsbeløpene. Det hadde ikke noe å merke til at det var foretatt likvidasjon i oppsitternes skattetilgodehavende.

Skattebetalingslovens § 24 nr. 1 — jfr. § 24 nr. 3 — fastsetter at det beløp skattyteren får til gode ved avregningen, skal betales tilbake til ham, dog kan beløpet «i nødvendig utstrekning nyttes til dekning av skatt for eldre år, forskottsskatt for det løpende inntektsår som den skattepliktige står til rest med og annen skatt som den skattepliktige er ansvarlig for». Jeg har i flere klagesaker lagt til grunn at bestemmelsen er slik å forstå at skattyteren har et ubetinget krav på å få tilbake for meget betalt forskottstrekk eller forskottsskatt, og at kommunen bortsett fra det nevnte unntak for visse skattekrav, ikke uten skattyterens samtykke ved motregning har adgang til å bruke skattetilgodehavendet til dekning av annen gjeld som skattyteren har til kommunen. I et av de rundskriv rådmannen hadde vist til — sirkulære av 2. april 1971 — hadde imidlertid Skattedirektøren gitt en uttalelse om motregning av krav på renovasjonsavgift i skattetilgodebeløp som tydet på at han hadde en annen oppfatning. I sirkulæret fastslo Skattedirektøren innledningsvis «at tilgodebeløp ved avregningen ikke uten skattyterens samtykke kan nyttes til dekning av renovasjonsavgift, se skattebetalingslovens § 24». Men så het det videre bl. a.:

«Det kan i omhandlede tilfelle komme på tale å motregne på grunnlag av de alminnelige motregningsbestemmelser, dvs. bestemmelser som ikke er fastsatt i lov og som gjelder alle gjeldsforhold. — — —»

Jeg tok saken opp med Skattedirektøren og anførte bl. a.:

«— — — Det er uklart hvilken forskjell det antas å være på å «nytte til dekning» og å kreve motregning. Hvis skattyterens tilgodebeløp brukes til dekning av krav kommunen har på ham, synes dette i alle fall å måtte skje ved en motregning. Hvis man, som Skattedirektøren gjør, antar at tilgodebeløpet ikke uten skattyterens samtykke kan nyttes til dekning av f. eks. renovasjonsavgift, synes dette å måtte innebære at motregning er utelukket. — — —»

Motregningsspørsmålet ble av Skattedirektøren forelagt for Finans- og tolldepartementet, som uttalte:

«Departementet er for sitt vedkommende enig med Stortingets ombudsmann i at en kommunes krav på refusjon for utgifter til veg og kloakk ikke kan nyttes til motregning

overfor skattyters krav på tilbakebetaling av for meget betalt skatt.»

I et senere sirkulære av 23. august 1971 fra Skattedirektøren er Finans- og tolldepartementets uttalelse gjengitt, og Skattedirektøren gir der uttrykk for at han vil holde seg til denne. Det sies i rundskrivet at den tidligere uttalelse om adgang til motregning av skyldig renovasjonsavgift i tilgodebeløp ved skatteavregningen, ikke opprettholdes.

I brev til kommunen viste jeg til Finans- og tolldepartementets uttalelse og anførte at de oppsittere som ikke hadde samtykket i den foretatt likvidasjon, snarest burde få hele sitt skattetilgodehavende utbetalt.

Om beregningen av refusjonskravet bemerket jeg:

«— — — Når det gjelder realiteten i saken, gir de tilsendte dokumenter ikke grunnlag for å vurdere berettigelsen av kommunens refusjonskrav. Jeg vil imidlertid peke på at det etter det som foreligger, synes noe uklart hva refusjonskravet er bygd på. Rådmannens brev av 16. juni 1971 kan forstås slik at kravet er bygd på avtale, — jfr. det som sies i brevet om kommuneingeniørens konferanse med tomtefesterne. Som det vil fremgå av brev av 17. juli d.å. fra A. — oversendt kommunen ved ekspedisjon av 23. s. m. — har imidlertid A. anført at det for ham og for flere andre av oppsitterne er ukjent «at vi skal ha henvendt oss til Kommuneingeniøren for å få framført vei, vann og kloakk til feltet, likeså er det ukjent at Kommuneingeniøren har konferert med tomtefesterne før arbeidet ble satt i gang». Han synes for øvrig også å hevde at kommunen først bygde veg i boligfeltet i 1970. De tilsendte dokumenter viser heller ikke at refusjonsbeløpene er fastsatt i samsvar med bygningslovens regler. Bl. a. synes ikke fordelingsreglene i lovens § 48 å være iaktatt, og A. har også hevdet at han ikke har fått slik oppgave som foreskrevet i bygningslovens § 48 nr. 5. Så vidt skjønnes, er oppsitterne heller ikke orientert om adgangen til å kreve skjønn etter lovens § 57. Hvis det ikke kan dokumenteres avtale med oppsitterne som hjemler den foretatte refusjonsberegning og beregningen heller ikke er foretatt etter de regler som bygningsloven fastsetter, kan det spørres om det ikke bør foretas ny refusjonsberegning i samsvar med bygningslovens regler. Oppsitterne vil da eventuelt kunne få refusjonsoppgjøret overprøvd ved skjønn hvis de ikke vil godta kommunens beregning. Også dette spørsmål bes forelagt for formannskapet. — — —»

Jeg anførte om kommunens behandling av mine henvendelser:

«— — — A.s klage over at oppsitterne ikke fikk svar på besværingen til formannskapet, ble forelagt for kommunen ved brev herfra av 21. januar 1971 og ble først besvart ved rådmannens brev av 16. juni. Kommunen var da minnet om saken i brev av 24. februar og 19. mars, og i brev av 20. april ble fylkes-

mannen i — — — anmodet om bistand til å få svar fra kommunen. Gjennom fylkesmannen ble det igjen purret på saken ved brev herfra av 3. juni. For at ombudsmannen skal kunne utføre sitt verv på forsvarlig måte, er det nødvendig at henvendelser herfra besvares uten unødig opphold. Dette er understreket av Stortingets justiskomite i Innst. S. nr. 119 for 1969—70 om virksomheten til Stortingets ombudsmann for forvaltningen i 1969. Den sene behandling av klagesaken i kommunen må sterkt beklages.»

Rådmannen meddelte senere at han hadde bedt kommunekassereren om å utbetale de inntrukne skattetilgodehavender til de oppsittere som ikke hadde samtykket i en slik oppgjørsmåte. Refusjonssaken ville bli forelagt for formannskapet når det var innhentet nærmere opplysninger fra den tidligere kommuneingeniør.

19.

Kommunekasserer traff avgjørelse om ektefellers skatteavregning på grunnlag av opplysninger bare fra den ene ektefelle.

(Sak 906 K/71).

A. klaget over at en kommunekasserer ved avregning etter ligningen for 1969 utbetalte hans hustru et tilgodehavende på kr. 2 065,—, mens han ble krevd for restskatt, kr. 1 822,—. Vanlig praksis var etter A.s mening at den ene ektefelles restskatt ble dekket av den annens tilgodehavende, og han fant ikke at det var grunn til å fravike denne praksis i det foreliggende tilfelle.

Ligningsmyndighetene hadde ved forskottsutskrivningen antatt at klagerens hustru ville få den laveste inntekten, og hadde derfor lagt til grunn at hun skulle lignes særskilt da dette ville gi den minste samlede skatt for ektefellene. Ved ligningen viste det seg imidlertid at det var mannen som hadde hatt den laveste inntekten i 1969, slik at det ble han som måtte lignes særskilt. Særlig fordi hustruen da fikk klassefradragene for barna, resulterte dette i at hun ble ilignet mindre skatt og fikk et tilgodebeløp. Siden ektemannen dermed ikke fikk klassefradrag, ble han ilignet større skatt enn det var regnet med ved forskottsutskrivningen, og resultatet ble restskatt.

Ved det forslag til avregning som hullkortsentralen utarbeidet, ble det lagt til grunn at hustruens tilgodebeløp skulle benyttes til dekning av mannens restskatt. Etter en henvendelse fra hustruen som opplyste at ektefellene var separert og hadde flyttet fra hverandre, holdt kommunekassereren imidlertid avregningsoppgjøret fra hullkortsentralen tilbake og utarbeidet et nytt avregningsoppgjør. Hustruens tilgodebeløp ble etter dette tilbakebe-

talt henne, mens mannen ble krevd for hele restskatten.

På spørsmål om hvilke bestemmelser som lå til grunn for kommunekassererens omgjøring av avregningen fra ligningskontorets hullkortsentral, anførte kommunekassereren i påtegning av 3. november 1970:

«I bestemmelser i Skatteleggingen av ektefeller heter det på side 12 i Skattedirektørens rundskriv av oktober 1962:

«Da unntaksbestemmelsene om forholdsmessig fordeling av ilignet skatt ved separasjon, skilsmisse eller dødsfall kan nyttes både for sist forløpne inntektsår og tidligere år når det foreligger restanser som ektefellene er solidarisk ansvarlige for, skal det i slike tilfeller foretas ny avregning for hver av ektefellene.»

Dette er gjort i foreliggende tilfelle.»

Klageren forela saken for Finans- og tolldepartementet, som bl. a. anførte:

«— — — I slike tilfeller kan kommunekassereren med hjemmel i skattebetalingslovens § 24 nr. 4, anvende den ene ektefellens tilgodebeløp til dekning av den andre ektefellens restskatt. Hadde kommunekassereren benyttet seg av denne rett i dette tilfellet ville De ha sluppet å betale restskatten, mens Deres hustru på sin side bare ville fått tilbakebetalt en del av sitt tilgodebeløp, nemlig kr. 243,—. Deres hustru ville med andre ord i så fall ha betalt en del av Deres skatt. Kommunekassereren er imidlertid ikke forpliktet til å anvende den ene ektefellens tilgodebeløp til dekning av den andre ektefellens restskatt. Han kan hvis han finner grunn til det kreve hele restskatten innbetalt av den av ektefellene som skylder den og utbetale den andre ektefellen hele dennes tilgodebeløp. Det er dette kommunekassereren har gjort i dette tilfellet. — — —»

Departementet antok at kommunekassererens fremgangsmåte ikke var i strid med loven.

I min uttalelse til kommunekassereren uttalte jeg:

«— — — Den avregningsmåte som er benyttet, er ikke i strid med loven, men vil så vidt skjønnes bare rent unntaksvis bli benyttet. På denne bakgrunn burde etter min mening A. fått anledning til å uttale seg før hustruens anmodning ble tatt til følge. De innvendinger A. senere har fremkommet med mot avregningen, bl. a. at hans nettoinntekt etter trekk av skatt i sin helhet var brukt til ektefellenes felles husholdning, kunne da ha vært vurdert av kommunekassereren før det ble besluttet hvorledes avregning skulle foretas. Også spørsmålet om det forelå formell eller bare faktisk separasjon og fra hvilket tidspunkt, kunne ha blitt nærmere belyst.

Som anført i brev herfra den 11. oktober, er det ikke uten videre klart at det var grunn til å ta fru A.s anmodning til følge. Etter det som foreligger, var grunnen til at hustruen fikk et tilgodebeløp det rent skattetekniske

forhold at klassefradragene kom henne til gode, fordi hun i motsetning til det som var antatt ved fastsettelsen av forskottstrekket, fikk større inntekt enn ektefellen. Ektefellenes samlede forskottstrekk var temmelig nøyaktig lik den skatt som totalt ble ilignet. Hvis forholdet da var at ektefellenes samlede nettoinntekt etter fradrag av skatten var brukt i den felles husholdning, bl. a. fordi ektefellene som i inntektsåret bodde sammen, med rette gikk ut fra at skattetrekkene i sum tilsvarte den skatt som kunne påregnes, vil kommunekassererens avgjørelse bety en formuesoverføring fra den ene ektefelle til den annen.

På denne bakgrunn finner jeg det uheldig at kommunekassereren tok fru A.s begjæring til følge uten nærmere undersøkelser. — — —»

Jeg anførte videre:

«— — — Kommunekassereren har som begrunnelse for sitt standpunkt vist til reglene om forholdsmessig fordeling av ilignet skatt ved separasjon, skilsmisse eller dødsfall. Henvisningen til reglene om forholdsmessig fordeling av ilignet skatt som ektefellene er solidarisk ansvarlige for, var misvisende, da det i dette tilfelle var foretatt særskilt ligning etter byskattelovens § 11 tredje ledd. Henvisningen synes også lite relevant i dette tilfelle, idet reglene om fordeling i tilfelle separasjon m. v. er begrunnet med at det er lite rimelig at den ene ektefelle under de endrede forhold som da inntreffer, skal sitte igjen med det fulle ansvar for skatteforpliktelsene som er oppstått under samlivet.»

20.

Et ektepar som i årene 1960—65 hadde vært ilignet under ett, fikk etter klage skattene for disse år nedsatt til det beløp de samlet ville ha utgjort om ektefellene hadde vært ilignet hver for seg.

(Sak 1019/71).

A. klaget over at Finans- og tolldepartementet hadde avslått å sette ned hans foreldres skatt for årene 1960—65. Moren var avgått ved døden i oktober 1967, og faren i september 1970. A. hadde i 1968, på farens vegne, søkt Oslo ligningskontor om å få omregnet foreldrenes skatt fra 1960 til og med 1966 til det beløp de ville ha utgjort ved særskilt ligning bl. a. av morens andel av en «pensjon» som var en del av det vederlag foreldrene hadde fått ved salg av en fast eiendom i 1960. Krav om særskilt ligning var første gang fremsatt for inntektsåret 1966. Kravet ble avslått, men ble gjentatt året etter og innvilget for inntektsåret 1967. Ligningskontoret behandlet saken som søknad om nedsettelse av skatt på billighetsgrunnlag og fremla den for Finans- og tolldepartementet som avgjørelsen hørte under, på grunn av størrelsen av det beløp nedsettelsen gjaldt. Departementet godkjente skattenedsettelse for 1966, men avslo søknaden for de tidligere år. Etter å ha gjennomgått departementets og

ligningskontorets dokumenter i saken, forela jeg klagen for departementet. Ved oversendelsen skrev jeg bl. a.:

«— — — Ligningskontoret har funnet at pensjonen det her gjelder, gir rett til særskilt ligning etter byskattelovens § 11 fjerde ledd, og etter det som foreligger har så vel ligningskontoret som departementet lagt til grunn at hustruens inntekter fra 1960 ville ha berettiget til særskilt ligning med unntak for renteavkastningen av obligasjonen. For 1966 har departementet nedsatt skatten, så vidt skjønnes til det beløp den ville ha utgjort for ektefellene tilsammen ved særskilt ligning. For de tidligere år er skatten fastholdt uforandret. Avgjørelsen bygger etter det jeg kan se, bl. a. på at departementet har antatt at skattelovene ikke oppstiller noen plikt for ligningsmyndighetene til å undersøke hvilken ligningsmåte ektefellene er best tjent med, og at det således ikke var noen feil i relasjon til skattelovene at ligningen ble foretatt under ett når det ikke var fremsatt krav om særskilt ligning. Det synes å være lagt en viss vekt på at det kunne være tvilsomt om det dreide seg om en pensjon som ga rett til særskilt ligning.

Når det imidlertid ved ligningen for 1967 er gitt særskilt ligning og ligningskontoret har lagt til grunn at dette også burde ha vært gjort de tidligere år, noe departementet i prinsippet har akseptert for 1966 ved den nedsettelse som er innrømmet, synes konsekvensen å burde være at det heller ikke skjules hen til det mulige tvilsspørsmål i ettergivelsessaken.

Etter min oppfatning bør det veie tungt at praksis ved Oslo ligningskontor i henhold til intern instruks, er at ektefeller, uansett om de har sendt inn hver sin selvangivelse, skal lignedes på gunstigste måte. Siden vilkårene for særskilt ligning er antatt å ha vært til stede fra 1960, er ekteparet — — — således blitt ugunstigere stilt enn andre skattytere i Oslo i samme situasjon. Det er et forhold som er så lite tilfredsstillende at sterke grunner etter min mening taler for at det rettes opp. At ektefellene er avgått ved døden, synes ikke å gi grunn til å vurdere saken annerledes; søknaden ble fremsatt i 1968 mens mannen ennå levde. Jeg har funnet det riktig å be departementet vurdere saken på ny.»

I sitt svar uttalte departementet:

«Idet en viser til Deres brev av 22. november 1971 skal en meddele at departementet etter å ha overveiet saken på ny finner å burde nedsette disse skatter til de beløp som ville fremkomme som samlet skatt for ektefellene ved særskilt ligning på hustruens hånd av hennes andel av den omhandlede pensjon.

I samsvar med vanlig praksis vil det ikke bli tilstått rentegodtgjørelse av det beløp som skal tilbakebetales. På den annen side vil det ikke bli krevet arveavgift av refusjonsbeløpet.

Før omregning av skattene effektueres, tør en be meddelt om ombudsmannen finner denne løsning tilfredsstillende.»

Jeg underrettet departementet om at jeg ikke hadde noe å innvende mot den løsning av

saken som var foreslått. Også klageren var enig i avgjørelsen.

Det er senere opplyst at det er tilbakebetalt i alt kr. 21 383,—.

21.

Inntektsbeskatning av alderspensjonist for verdien av arbeid på eget boligbygg.

(Sak 495 K/71).

En alderspensjonist klaget over at han var blitt inntektsbeskattet av verdien av arbeid på egen bolig, som han hadde bygd etter at han var fylt 70 år og blitt pensjonist. Pensjonisten hadde også klaget til overligningsnemnda, og jeg underrettet ham derfor om at han måtte avvente overligningsnemndas avgjørelse før saken kunne tas opp som klagesak for ombudsmannen. Jeg fant det imidlertid riktig allerede straks å gjøre ligningskontoret kjent med en uttalelse fra Finans- og tolldepartementet i et tilsvarende tilfelle. Jeg vedla gjenpart av mitt brev til klageren og anførte:

«— — — Som det fremgår, vil realiteten i saken ikke bli behandlet herfra på det nåværende tidspunkt. Med hensyn til inntekt av arbeid på eget boligbygg skal det allikevel vises til Finans- og tolldepartementets skriv av 28. februar 1959, jfr. Thomles kommentarer til skattelov for landet, 16. utgave, side 300, der det heter:

«Når det gjelder personer som har alderspensjon, har F.dept. for sitt vedkommende ikke noe å bemerke til at disse i alminnelighet ikke blir inntektsbeskattet for verdien av arbeid på eget boligbygg m. v. (skr. 28. febr. 1959).»

Det ble senere opplyst at overligningsnemnda hadde endret ligningen slik at inntektskatt for arbeid på boligen ikke ble beregnet.

22.

Tolking av reglene om skattelettelse for selvforørgende ungdom under utdanning.

(Sak 569 K/71).

En student klaget over at formannskapet i en mindre kommune ikke hadde innvilget nedsettelse av skatten for inntektsåret 1969 etter reglene om skattelettelse for selvforørgende ungdom under utdanning.

I Finans- og tolldepartementets veiledende regler om beregningen av nedsettelse av skatt for selvforørgende ungdom under utdanning, gitt i medhold av skattebetalingslovens § 42 nr. 5, heter det:

«§ 3.

Når den antatte inntekt ved statsskatteligningen overstiger 5 000 kroner og for en vesentlig del består av arbeidsinntekt, bør skatten nedsettes slik at den ikke overstiger 40 prosent av inntekt utover 5 000 kroner.

§ 4.

Dersom utdannelsen har vart bare en del av inntektsåret, bør den nedsettelse som følger av §§ 2 og 3, reduseres tilsvarende.»

Klageren hadde gått på skole fra august 1969 og ut året. Hans inntekt dette året var oppgitt til kr. 7 900,—. Han var ilignet skatt med kr. 1 791,—, hvilket var over 60 pst. av den del av inntekten som oversteg kr. 5 000,—.

Formannskapet hadde ved avgjørelsen lagt til grunn at i tilfelle hvor utdannelsen bare hadde vart en del av inntektsåret, var det det skattefrie beløp, kr. 5 000,—, som i henhold til reglenes § 3 ble å nedsette. Jeg pekte på at formuleringen i § 4 sammenholdt med § 3, tydet på at det er skattnedsettelsen som skal reduseres forholdsmessig, og ba opplyst hva formannskapet bygde sin tolking av reglene på. Jeg nevnte også at det var naturlig at eventuell tolkingstvil ble forelagt for Finansdepartementet.

Formannskapet uttalte i møte 8. juni 1971:

«Det er klart at det kan forekomme tvil ved tolkningen av ovennevnte regler.

Formannskapet fant det naturlig at det skattefrie beløp kr. 5.000,— fikk full virkning ved helårs utdannelse.

— — — som hadde studert bare en del av året, ble behandlet i samsvar med en slik innstilling og resonnement, og det skattefrie beløp ble derfor redusert i forhold til hvor mange studiemåneder han hadde hatt i året.

Samme bedømmelsesmåte er også lagt til grunn ved behandling av andre slike saker.»

Jeg forela så tolkingsspørsmålet for Finansdepartementet, som i brev av 15. juli uttalte:

«Departementet mener § 4 i regler av 24. november 1965 om skattelettelse for selvforsørgende ungdom under utdannelse må forstås slik at det er skatten som skal reduseres forholdsmessig, ikke det skattefrie beløp på kr. 5.000,—.»

Jeg var enig i Finansdepartementets forståelse av reglene og forela saken på ny for formannskapet, som i møte 9. august fattet slikt enstemmig vedtak:

«Formannskapet fastholder sitt tidligere vedtak.

En har tatt Sivilombudsmannens og departementets underretning i saken til etterretning, og en vil gå inn for å vurdere fremtidige søknader i samsvar med det syn som er fremholdt i departementets brev.

Enn videre finner formannskapet det uriktig å ta opp til ny behandling samtlige slike søknader som er behandlet i kommunen etter at «Regler om skattelettelse for selvforsørgende ungdom under utdannelse» er trådt i kraft.»

I brev til formannskapet bemerket jeg bl. a.:

«— — — Når det er på det rene at formannskapet tidligere har bygd på en uriktig forståelse av bestemmelsen, synes det å være grunn til å rette opp dette i den utstrekning det er praktisk mulig. Det er vanskelig å forstå med hvilken begrunnelse formannskapet finner det «uriktig å ta opp til ny behandling» søknader som allerede er avgjort. Det er ikke tvilsomt at det er adgang til å ta slike saker opp til ny vurdering.

— — — har overfor formannskapet påpekt den uriktige forståelse av bestemmelsene og deretter fulgt saken opp med klage til ombudsmannen. På denne bakgrunn synes formannskapet under enhver omstendighet å burde revurdere hans sak, uten hensyn til de praktiske vanskeligheter som måtte være til hinder for at andre saker blir tatt opp igjen. — — —»

Jeg mottok senere melding fra formannskapet om at det i møte 22. oktober 1971 hadde vedtatt å nedsette klagerens skatt for 1969 i samsvar med reglenes § 3.

23.

Uheldig bruk av skjembrev til skattyter som hadde unnlatt å sende inn selvangivelse.

(Sak 493/71).

En skattyter klaget over innholdet i et brev han mottok fra X. ligningskontor i anledning av at han ikke hadde sendt inn selvangivelse for inntektsåret 1970. Skattyteren flyttet i inntektsåret 1970 fra sin tidligere bostedskommune til X. kommune, hvor han hadde kjøpt seg et mindre hus. Han fikk tilsendt selvangivelsesskjema fra bostedskommunen, påført navn og personnummer, og hadde returnert dette i utfyllt og undertegnet stand innen fristen 31. januar 1971. Selvangivelse var imidlertid ikke sendt til X. kommune, da han ikke var oppmerksom på sin plikt til å levere selvangivelse også i den kommune hvor han hadde fast eiendom.

Ligningskontoret sendte 18. mars 1971 slikt stensilert brev til skattyteren:

«Så vidt en kan se har De ikke oppfylt Deres plikt til å sende inn selvangivelse for inntektsåret 1970.

Følgen av at pliktig selvangivelse ikke sendes inn er for det første at ligningsmyndighetene får rett til å fastsette Deres formue og inntekt etter skjønn. Ligningsmyndighetene er etter loven i de fleste tilfelle forpliktet til ved skjønnet å forhøye fjorårets formue- og inntektsansettelse med minst 10 % (i gjentagelsestilfelle det dobbelte), hvis ikke særlige grunner taler for å unnlate dette.

Følgen av at pliktig selvangivelse ikke er innsendt, er videre at De taper klageretten etter sktl. § 89, bysktl. § 81.

Endelig fastsetter l.sktl. § 110, bysktl. § 110, straff for skattepliktige som i inntektsåret har hatt nettoinntekt av minst kr. 4.000,—, og som forsettlig eller grovt uaktsomt har unn-

latt å sende inn selvangivelse. Det er også straffbart ikke å sende inn pliktig næringsoppgave, uansett inntektens størrelse.

De gis her ved anledning til å komme med Deres uttalelse, som bl. a. skal nyttes ved vurderingen av om forholdet skal anmeldes til påtalemyndighetene. — — —»

Jeg fant grunn til å forelegge forholdet for Direktøren for skattevesenet og anførte:

«Etter det som foreligger, gås ut fra at klageren hadde plikt til å levere selvangivelse også til X., og at det således var en forsømmelse fra hans side at selvangivelse ikke var sendt. Det kan likevel spørres om ikke det stensilerte brev fra X. ligningskontor av 18. mars d. å., i et tilfelle som det foreliggende, virker uheldig ved sin form. Det vises spesielt til siste avsnitt der det heter:

«De gis her ved anledning til å komme med Deres uttalelse, som bl. a. skal nyttes ved vurderingen av om forholdet skal anmeldes til påtalemyndighetene.»

Det bes opplyst om det fra Skattedirektøren er gitt nærmere retningslinjer for innholdet av slike brev som det her er tale om, og om slik uttalelse som saken ellers gir grunn til.»

Skattedirektøren uttalte bl. a. at det fra hans side ikke var gitt forskrifter om innholdet av slike purrekriv. Han uttalte videre:

«— — — I de helt overveiende antall tilfeller vil unnlattelsen av å sende selvangivelse bero på slendrian fra den skattepliktiges side. Det standardbrev som ligningskontorene bruker angir derfor alle de konsekvenser som unnlattelsen av å levere selvangivelse kan medføre.

Til — — — (klageren) som for 1970 for første gang skulle sende selvangivelse til X., fordi han var blitt eier av fast eiendom i byen, burde det være sendt selvangivelsesblanketter med anmodning om å sende selvangivelse også til X.

Kontrollen med at pliktige oppgaver er kommet inn, må utføres av underordnet kontorpersonale, som også besørger utsendelsen av varselbrev til de skattytere som ikke har sendt selvangivelse.

Det må derfor betraktes som et meget beklagelig arbeidsuhell når ligningskontorets vanlige purrebrev med dets ganske drastiske trusler ble sendt — — —, som tydeligvis er en meget samvittighetsfull og lovyldig borger. Slike uhell er det, tross alle gode forsetter, ikke alltid mulig å forhindre.

En går ut fra at — — — nå har sendt selvangivelse for 1970 også til X. Noen straffereaksjon blir det da selvsagt ikke tale om.»

Jeg skrev til skattyteren og sluttet meg til den beklagelse av forholdet Skattedirektøren hadde gitt uttrykk for.

24.

Sen behandling av krav om ekspropriasjonserstatning fra staten etter oreigningslovens § 25 fjerde ledd.

(Sak 1329/70).

En høyesterettsadvokat, C., klaget på vegne av to grunneiere, A. og B., over behandlingen i Industridepartementet av deres krav om at staten skulle betale forfalt ekspropriasjonserstatning. Departementet hadde gitt en skaffefabrikk tillatelse til å ekspropriere klagernes eiendom, og hadde også i medhold av oreigningslovens § 25 samtykket i at fabrikkene fikk tiltre eiendommen før skjønn var holdt. Når det gis slikt samtykke til forhåndstiltredelse, er regelen etter oreigningslovens § 25 fjerde ledd at staten står inne for at ekspropriasjonserstatningen blir betalt.

Da ekspropriasjonserstatningen var fastsatt ved endelig overskjønn, ba høyesterettsadvokat C. skaffefabrikkene betale erstatningen. Etter en del korrespondanse mellom partene, ble kravet avvist ved brev av 31. august 1970 fra skaffefabrikkens advokat, D. Høyesterettsadvokat C. skrev så 2. september 1970 til Industridepartementet, og anmodet om at departementet i henhold til oreigningslovens § 25 fjerde ledd betalte ekspropriasjonserstatningen. Han klaget til ombudsmannen 5. desember s. å. over at han ennå ikke hadde fått betaling fra staten. Han anførte bl. a.:

«— — — Oreigningslovens § 25, 4. ledd antas nettopp å være gitt for at en ekspropriert ikke skal lide tap ved manglende betalingsvilje eller vilje hos eksproprianten. Jeg skal la være usagt hva som er tilfelle her, men jeg kan ikke se annet enn at den nevnte bestemmelse gjøres illusorisk dersom man også skal møte manglende betalingsvilje hos staten eller slik sendretthet som man her har vært vitne til. — — —»

I brev av 14. desember 1970 uttalte Industridepartementet til klagen bl. a.:

«— — — Den 3. september mottok Industridepartementet et brev fra h.r.advokat C., som på vegne av A. og B. krevde utbetalt av staten kr. 46 500. Kravet var, som det fremgår av den fremstilling det ovenfor er henvist til, begrunnet i en henvisning til oreigningslovens § 25 fjerde ledd.

Saken ble behandlet av Det juridiske kontor.

Vedkommende saksbehandler gikk straks gjennom brevet og bilagene, hvorefter han pr. telefon ba om å få tilsendt ytterligere materiale. Dette ble mottatt 7. september, hvorefter saken samme dag ble sendt — — — Skaffefabrikkens prosessfullmektig, h.r.advokat D., til uttalelse. Hans svar innkom 11. september.

Saken ble etter dette utredet av saksbehandleren og flere ganger drøftet mellom ham og kontorets sjef. De fant begge avgjørelsen tvilsom og vanskelig. Før man var nådd fram til noen endelig konklusjon, ble saksbehand-

leren syk den 24. september og var fraværende til 3. oktober.

Etter sin tilbakekomst konfererte saksbehandleren over telefon et par ganger med vedkommende byråsjef i Lovavdelingen. Han konkluderte deretter i et notat datert 7. oktober at kravet måtte imøtekommes. Kontorets sjef fant imidlertid avgjørelsen fortsatt tvilsom, og mente saken burde forelegges Lovavdelingen i skriftlig form. Dette ble gjort ved brev av 14. oktober.

Lovavdelingens svar forelå den 21. oktober og gikk ut på at kravet mot staten måtte imøtekommes. Begge advokater ble underrettet telefonisk om avgjørelsen den 23. oktober, og dessuten med brev av 26. oktober. I brevet til h.r.advokat D. fremsatte departementet videre anmodning om at — — — Skafftefabrikk for å forenkle saken utbetalte beløpet direkte til A. og B.

Anmodningen ble avvist ved D.s brev av 2. november. I brevet ble det dessuten protestert mot avgjørelsen, samtidig som det ble fremsatt nye og utdypede argumenter mot den. D. hadde videre innvendinger når det gjaldt den arealberegning som lå til grunn for utregningen av beløpet.

Saken ble straks tatt opp med Lovavdelingen på ny med spørsmål om man kunne få en samtale om det nye som var fremkommet. Lovavdelingens representanter ville imidlertid først ha de siste dokumenter oversendt, hvilket ble gjort den 4. november. Dette ble h.r.advokat C. v/fullmektigen gjort oppmerksom på over telefon dagen etter. Han protesterte skriftlig samme dag både mot forsinkelsen og mot D.s argumenter. Den 7. november ringte A. selv og purret på saken.

Konferansen med Lovavdelingen fant sted den 11. november. Man ble enige om prinsipielt å fastholde avgjørelsen, men nøye seg med å utbetale et noe lavere beløp enn kravet fra h.r.advokat C. på grunn av tvilen om arealets størrelse. Den 13. november ble så Finansdepartementet tilskrevet med anmodning om samtykke til å anvise beløpet til utbetaling. Advokatene ble ikke underrettet om dette skritt, da man tilsiktet å gi underretning samtidig med at utbetalingen faktisk fant sted. H.r.advokat C.s fullmektig fikk over telefon vite at saken skulle til Finansdepartementet.

Den 30. november ringte fullmektigen på ny for å høre hvordan det gikk med saken. Vedkommende byråsjef i Finansdepartementet ble straks kontaktet og lovte da å ta saken med det første.

Den 1. desember tok saken en ny vending. Da mottok departementet fra h.r.advokat D. et brev bilagt en arrestbegjæring framsatt av Skafftefabrikken mot A. Begjæringen gjaldt blant annet forbud for A.s vedkommende mot å foranledige utbetaling fra Industridepartementet av noe av erstatningsbeløpet.

I brev av 7. desember samtykket Finansdepartementet i utbetaling av beløpet. Industridepartementet var på dette tidspunkt blitt kjent med at namsretten hadde berammet møte til behandling av arrestbegjæringen den 9. desember. Etter å ha drøftet saken med Lovavdelingen v/underdirektøren, ble det besluttet ikke å utbetale beløpet før namsrettens beslutning forelå. Begge advokater ble samme dag telefonisk underrettet om dette standpunkt.

Industridepartementet kan ikke være enig i

den kritikk h.r.advokat C. reiser mot saksbehandlingen. Saken har vært meget vanskelig, og har behøvd en grundig saksbehandling så vel i Industridepartementet som i Justisdepartementets Lovavdeling. Hvert enkelt skritt i saken har vært foretatt så raskt som med rimelighet kunne forlanges.»

I en tilleggsuttalelse av 7. januar 1971 anførte departementet:

«Industridepartementet vil bemerke at når saken ble forelagt — — — Skafftefabrikk v/h.r.advokat D. på ny ved brev av 26. oktober, skyldtes det at man håpet fabrikken ville betale frivillig etter at Justisdepartementets Lovavdeling hadde slått fast at statens garantiansvar var blitt aktuelt. Advokat — — — hadde dessuten på forhånd over telefon lovet å vurdere spørsmålet om frivillig utbetaling. Dette fremgår av notatet av 23. oktober som Ombudsmannen allerede er i besittelse av kopi av.

Det er riktig at h.r.advokat D. oversatt den fastsatte frist (4 dager) med et par dager. Men da hans svar innkam, var departementet faktisk allerede i gang med å forberede utbetalingen, jfr. kopi av notatet av 2. november.

H.r.advokat D.s brev av 2. november inneholdt til dels helt nye anførsler. Departementet må fastholde at disse gjorde det nødvendig å vurdere saken på ny i samarbeid med Lovavdelingen. Når det gjelder arealets størrelse hadde departementet vært innstilt på å godta h.r.advokat C.s angivelse. Det var først de konkrete innsigelser i h.r.advokat D.s brev av 2. november som førte til en ny vurdering på dette punkt.

Industridepartementet har ikke ment å karakterisere selve utbetalingsprosessen som «vanskelig». Man tilsiktet bare å gi en faktisk redegjørelse når det gjaldt denne side av saken.

Når det gjelder den senere utvikling i saken, kan opplyses at — — — namsrett tok — — — Skafftefabrikks begjæring om arrest til følge. Det har deretter skjedd oppgjør mellom partene ved at B. har fått utbetalt sin del av erstatningen, kr. 10 500. Dessuten er kr. 20 000 av A.s andel utbetalt til hans mor for avlesning av kårytelse. Den resterende del av erstatningsbeløpet, kr. 73 000, er utbetalt A. ved innsettelse på sperret konto i bank, slik besluttet av namsretten.»

Høyesterettsadvokat C. bekreftet at ekspropriasjonserstatningen nå var betalt direkte av skafftefabrikken, og at statens ansvar i henhold til oreigningslovens § 25 dermed var bortfalt.

Jeg kunne vanskelig se at høyesterettsadvokat D.s brev av 2. november ga tilstrekkelig grunn for departementet til å vente ytterligere med å foreta utbetaling. I lovavdelingens brev av 19. oktober 1970 var klart gitt uttrykk for at kravet måtte imøtekommes, og ved Industridepartementets brev av 26. oktober 1970 var statens ansvar også erkjent overfor ekspropriatene. Høyesterettsadvokat D.s brev av 2. november 1970 inneholdt etter min mening

ikke opplysninger som kunne gi departementet grunnlag for å fragå tilsagnet om betaling. Slik jeg så det, hadde det vært grunn for departementet, etter at det var på det rene at eksproprianten heller ikke nå ville betale, til snarest å foranledige utbetalt iallfall den delen av beløpet som arealspørsmålet ikke ga grunnlag for tvil om. Det hadde da medgått atskillig tid til overveielser av ansvarsspørsmålet. Det høyesterettsadvokat D. hadde anført om størrelsen av det areal som var tatt i bruk, kunne under ingen omstendigheter gi grunnlag for å holde tilbake også den del av erstatningen som gjaldt det uomtvistede areal.

25.

Grunneier fikk ikke erstatning for skader, voldt ved bygging av kraftlinje, fordi kraftlag og kommune var uenige om hvem som var ansvarlig.
(Sak 216 F/70).

En grunneier, A., som mente å ha krav på kr. 3 750,— i erstatning for ødelagt skog og for arbeid med opprydding etter at det i 1969 var anlagt en kraftlinje over hans eiendom, klaget over at verken X. kraftlag, som hadde bygd linjen, eller kommunen ville ta standpunkt til kravet. Kraftlinjen gikk over klagerens eiendom i en lengde av 1 080 m. Den førte ikke strøm til klageren, men var bygd for fremføring av kraft til skiferfelter i kommunen. Ekspropriasjon var ikke foretatt, og det var heller ikke inngått noen avtale om linjebyggingen. Kraftlaget hadde betalt klageren kr. 300,— for skader på dyrket mark under byggingen, men hadde henvist ham til kommunen når det gjaldt kravet om erstatning for ødelagt skog og for oppryddingsarbeid. Kraftlaget mente dette var kommunens sak, fordi kommunen pliktet å stille grunn til disposisjon for fremføring av linjen. Heller ikke kommunen, som klageren deretter tok saken opp med, ville behandle kravet. Formannskapet viste til at kravet ikke gjaldt erstatning for avståelse av grunn, men oppryddingskostninger, og ba klageren igjen ta kontakt med kraftlaget. Hensett til at kraftlaget allerede hadde avvist kravet, fant klageren dette hensiktsløst.

Jeg forela i første omgang klagen for kommunen, og ba overveid om ikke kommunen selv burde ta saken opp med kraftlaget for å få klarlagt spørsmålet om hvem som etter det underliggende forhold skulle betale erstatning til klageren. Det var etter min mening lite rimelig å henvise klageren til kraftlaget som tidligere hadde avvist ham.

Etter at kommunen hadde forelagt saken for fylkets elektrisitetsforsyning, anmodet ordføreren kraftlaget om å utbetale klagerer

kr. 1 250,— som herredsagronomen hadde funnet at det fremsatte krav på kr. 3 750,— måtte reduseres til. Kommunen fastholdt at kraftlaget pliktet å dekke kravet, fordi det ikke gjaldt erstatning for grunn, men arbeidsutgifter til opprydding etter kraftlagets linjebygging. Kommunen bekreftet ellers at den ikke hadde inngått noen avtale med klageren om grunn til linjebyggingen, og at den heller ikke hadde fått noen anmodning fra kraftlaget om å innhente grunneiererklæring. Det ble i denne forbindelse gitt uttrykk for at det måtte være kraftlagets sak — som linjebygger — å inngå avtaler med grunneierne.

Kraftlaget avviste fortsatt kravet som seg uredkommende, og anførte at slike omkostninger måtte bæres av den som skulle ordne med grunn til linjen. Etter kraftlagets oppfatning var dette kommunen eller vedkommende abonnent. Laget opplyste også at linjebyggingen var utført etter oppdrag av Y. kraftlag, og at det eventuelt måtte være dette som var erstatningsansvarlig.

Kraftlaget som bygde linjen, var interkommunalt, med fylkeskommunen og en del kommuner som andelshavere. Jeg tok derfor saken opp i brev til fylkesmannen og anførte bl. a.:

« — — — I brev av 3. september d. å. (1970) har — — — kommune opplyst at kommunen ikke har inngått noen avtale med A. i forbindelse med byggingen av den kraftlinje saken gjelder. Heller ikke kraftlaget har så vidt skjønnes noen avtale med A. Det er på denne bakgrunn uklart hvilket rettsgrunnlag linjebyggingen over klagerens eiendom hviler på. Siden A. imidlertid ikke har reist noen innsigelse mot at linjen er bygd, går jeg ikke nærmere inn på dette spørsmål. Det som foreligger gir heller ikke tilstrekkelig grunnlag for å ta stilling til om det er X. kraftlag eller — — — kommune — eventuelt Y. kraftlag eller abonnenten — som i siste omgang skal bære utgiftene ved en erstatning til A. Uansett hvordan dette spørsmålet stiller seg, kan det spørres om ikke kraftlaget — som har bygd kraftlinjen over eiendommen — må være direkte ansvarlig overfor A. for skader og tap som kraftlinjebyggingen har medført. Hvorvidt kraftlaget kan kreve refusjon for utlagt erstatning hos andre, er en sak som må være A. uvedkommende. Etter min mening bør derfor kraftlaget nå ta realitetsstandpunkt til A.s krav. Dersom kravet ikke godtas eller det på annen måte ikke oppnås enighet om erstatningens størrelse, er det grunn til å overveie om ikke det bør begjæres skjønn til fastsettelse av erstatningen. — — —»

Kraftlaget tilbød seg etter dette å betale klageren kr. 1 250,— som dekning for alle ulempene ved kraftlinjen nå og i fremtiden. Beløpet ville bli utbetalt mot grunnavståelseserklæring fra hans side. Klageren godtok ikke tilbudet.

Jeg anførte deretter i brev til fylkesmannen:

«— — — Spørsmålet om hvilken erstatning som skal svares i et tilfelle som dette, er lite egnet til å løses ved uttalelse herfra, og de foreliggende opplysninger er også for snau til at det kan tas standpunkt til erstatningens størrelse. Når partene ikke er enige om denne, må spørsmålet etter min mening avgjøres av domstolene. Kraftlinjebyggingen er etter det opplyste utført uten at det er innhentet samtykke fra A., og det er heller ikke foretatt ekspropriasjon til linjebyggingen. At eiendomsinngrepet således synes å være foretatt uten at nødvendig hjemmel var sikret på forhånd, bør imidlertid ikke føre til at A. får en annen partsstilling enn om formell ekspropriasjon hadde vært gjennomført. Hvis kraftlaget ikke godtar A.s krav, bør det derfor begjære skjønn til fastsettelse av erstatningens størrelse.

Jeg har tidligere pekt på at A., når det gjelder erstatningen, må kunne holde seg til X. kraftlag, som har bygd kraftlinjen. Eventuell uenighet mellom kraftlaget på den ene side og Y. kraftlag og — — — kommune på den annen om hvem som i siste instans skal bære erstatningen, bør ikke føre til ytterligere forsinkelse av erstatningsfastsettelsen.»

Kraftlaget meddelte at det fant saken for liten til å løses ved skjønn, og at det godtok A.s krav på kr. 3 750,—.

26.

Godtgjøring for å følge skolebarn til skolen.

(Sak 914 K/70).

To husmødre som hadde fulgt skolebarn over en molo til skolen, klaget over at kommunen avslø å betale dem godtgjøring for den siste tid ordningen hadde vart.

Husmødrene hadde påtatt seg å følge barna etter henvendelse fra kretsens representant i skolestyret, første gang høsten 1967 og deretter fra begynnelsen av skoleåret 1968. Etter juleferien 1968 fortsatte de med ordningen fram til 28. april 1969, da de fikk melding om at skolestyret den 8. s. m. hadde oppsagt dem med virkning fra 1. januar 1969. De mente at oppsigelsen ikke kunne gis virkning tilbake. De hadde bare fått oppgjør ut 1968, og skolestyret og kommunestyret hadde avslått å betale dem for tiden etter 1. januar 1969.

Det fremgikk av dokumentene at det ikke var inngått noen skriftlig avtale. Da ordningen kom i stand, pågikk det arbeid på moloen, og veg var under anlegg på denne. Disse arbeider var ferdig til 1. januar 1969, og kommunen mente at klagerne oppdrag dermed var opphørt. Meningen hadde vært at ordningen skulle vare til arbeidet med moloen og vegen var avsluttet. Senere var det ikke nødvendig å følge barna. Etter kommunens mening burde klagerne i alle fall ha spurt seg for da arbeidet var ferdig.

Klagerne gjorde gjeldende at de ikke hadde fått noen beskjed om at ordningen bare skulle

vare så lenge vegen ikke var ferdig. De mente at barna fortsatt hadde behov for følge og viste til de værharde forhold på stedet. De hevdet at ordningen ikke kunne anses for opphørt av seg selv, men at de måtte ha krav på oppsigelse.

Skolestyret og kommunestyret behandlet saken på ny, og fastholdt at det var forutsetningen at ordningen med å følge barna skulle opphøre når vegen over moloen var ferdig. I kommunestyrets vedtak var opplyst at det er brystvern og lys på moloen.

Jeg fant ikke at det var grunnlag for å reise innvendinger mot kommunens standpunkt. Det syntes klart at de forhold som hadde foranlediget ledsagerordningen var vesentlig endret i og med at det var bygd veg med utstyr som nevnt.

I brev til klagerne anførte jeg at de måtte gå til domstolene, hvis de ville fremme sitt krav videre. Jeg gjorde dem kjent med at skolestyret hadde opplyst at begge klagerne møtte på skolestyrets møte 5. juni 1969 og der selv uttalte «at dei syntest det var merkelig at dei skulle følge borna etter at moloen var ferdig, men dei hadde ikkje fått noka oppseiing».

27.

Uheldig at opprettholdelse av meddelt konsesjon på del av eiendom ble gjort betinget av at resteiendommen ble overdratt videre.

(Sak 232/71).

To lærere, som på tvangsauksjon hadde kjøpt en jord- og skogbrukseiendom på ca. 200 mål, klaget over behandlingen av konsesjonssaken.

Klagen gjaldt først og fremst at Landbruksdepartementet ikke hadde gitt konsesjon på hele eiendommen, men bare på en parsell på ca. 30 mål. At klagerne ikke fikk tillatelse til å erverve hele eiendommen, var imidlertid i samsvar med den linje departementet følger i saker om erverv av skog, jord eller fjellstrekning til ferieformål. Det gis i slike tilfeller i alminnelighet bare konsesjon for mindre arealer, og ved at klagerne hadde fått erverve 30 mål, hadde departementet strukket seg langt. Denne side av saken ga derfor ikke grunn til bemerkninger.

Et annet klagepunkt var at Landbruksdepartementet hadde gitt uttrykk for at den konsesjon som var gitt for parsellen på 30 mål, ville kunne bortfalle dersom ikke de resterende 170 mål ble overført til nabobruk. Dette førte til at klagerne, for å få beholde den konsesjon som var gitt, så seg nødt til å selge resteieendommen til fylkeslandbrukssty-

ret for den pris det tilbød. Dette tilbudet lå etter klagerne mening under det de hadde betalt for denne del av eiendommen da de kjøpte den. Jeg tok denne side av saken opp med departementet og anførte bl. a.:

«— — — Fylkeslandbruksstyrets tilbud fra møtet 12. juni 1970 sier bare at styret er villig til for kr. 7 000,— å kjøpe den del av eiendommen som det ikke er gitt konsesjon for, og tilbudet fremstår i seg selv ikke som noe klagerne skulle føle seg tvunget til å akseptere for å få beholde den konsesjon som var gitt. Derimot kan Landbruksdepartementets brev av 19. desember 1969 til — — — (en av klagerne) forstås slik at det ville få følger for konsesjonsspørsmålet dersom klagerne ikke sørget for å få overført resten av eiendommen til nabobruk. Det heter i brevet bl. a.:

«Etter de opplysninger som foreligger, er det fremdeles ikke foretatt deling av eiendommen og overføring til nabobruk, og det kan derfor bli tale om å betrakte den gitte konsesjon som bortfalt. Det vil da bli satt en kort frist, hvorefter eiendommen vil bli begjært solgt ved tvangsauksjon.»

Det er på det rene at klagerne ikke har rett til å sitte med den del av eiendommen som de ikke har konsesjon for, og at unnlattelse av å bringe konsesjonsforholdet i orden kan medføre tvangsauksjon av denne del. Det er imidlertid ikke klart at klagerne forsømmelse på dette punkt kan gi grunnlag for å trekke tilbake den konsesjon som er gitt og som etter det som foreligger, gjelder en klart avgrenset del av eiendommen. Ombudsmannen vil gjerne høre hvilken hjemmel departementet mener å ha for det standpunkt som det har gitt uttrykk for i brevet til — — —. I konsesjonsavgjørelsen av 16. februar 1968 er ikke satt noen betingelser når det gjelder resteiendommen. — — —»

Landbruksdepartementet uttalte bl. a.:

«— — — Avslaget på den opprinnelige konsesjonssøknad var i samsvar med faste retningslinjer. Konsekvensen av avslaget var at eiendommen måtte overdras til noen som var berettiget til å erverve den.

Landbruksmyndighetene har strukket seg meget langt og hatt et betydelig arbeid med å hjelpe til å finne en løsning som konsesjonssøkerne var best mulig tjent med. Ved å gå med på å gi konsesjon på et så stort areal som 30 dekar, gikk departementet ut over den arealnorm som ellers legges til grunn. Dette ble knyttet til forutsetninger som konsesjonssøkerne ikke kan ha vært i noen som helst tvil om. En viser for så vidt til dok. — — —. En nevner særlig fylkeslandbruksstyrets brev 10. november 1965 hvori søkerne ble underrettet om at konsesjon kunne påregnes gitt på de resterende ca. 30 dekar dersom 170 dekar ble overført til fylkeslandbruksstyret, jfr. fylkeslandbruksstyrets brev av 2. september 1965 til konsesjonssøkerne.

Det var etter departementets mening ved meddelelse av konsesjon den 16. februar 1968 en så åpenbar forutsetning for konsesjon at resten av eiendommen, ca. 170 dekar, ble vi-

deresolgt, at det måtte være unødvendig uttrykkelig å presisere dette også i selve meddelelsen.

En viser videre særskilt til departementets brev av 23. juni 1966 til konsesjonssøkerne og til departementets brev samme dag til herredsagronomen i — — —.

Tilbudet om at konsesjon kunne påregnes ble gjentatt i departementets brev av 25. januar 1967 til søkerne og i departementets brev av 17. august 1967 til søkerne ble det påpekt at dersom ikke ordningen med videresalg ble gjennomført ville det bli begjært tvangsauksjon over eiendommen.

Departementet er av den oppfatning at unnlattelse av å videreselge de ca. 170 dekar av eiendommen — etter de klare uttalelser som forelå om dette forhold — måtte gi grunnlag for å trekke tilbake konsesjonsmeddelelsen for de ca. 30 dekar vedkommende.

Klagerne ble sittende med hele eiendommen udelte på tross av at det var deres forpliktelse å videreselge 170 dekar. Det synes tvilsomt om departementet kunne ha fremtvunget den deling av eiendommen som ville vært en forutsetning for salg av 170 dekar ved tvangsauksjon, og en mener i alle fall at en slik fremgangsmåte ikke ville vært naturlig eller hensiktsmessig. — — —»

Det var etter det som forelå ikke tvilsomt at det hadde vært landbruksmyndighetenes forutsetning at resteiendommen på ca. 170 dekar ble videresolgt. I og med at denne forutsetning ikke var tatt med som vilkår i konsesjonstillatelsen, ga jeg overfor departementet uttrykk for at det etter min mening kunne reises tvil om klagerne unnlattelse av å videreselge de 170 dekar kunne gi grunnlag for å trekke tilbake den konsesjon som var gitt for de 30 dekar. Jeg anførte videre i brev til departementet:

«— — — Det er etter mitt syn også i det hele uheldig at overdragelse av resteiendommen settes som vilkår for å opprettholde konsesjon på en del av eiendommen. Særlig gjelder dette når staten v/fylkeslandbruksstyret melder seg som kjøper av resteiendommen og overdragelsessummen ikke allerede er på det rene når konsesjon gis. Et slikt vilkår setter konsesjonshaverne i en tvangssituasjon — — —, jfr. det klagerne har anført om at de «nødtvunget» har akseptert fylkeslandbruksstyrets tilbud på «kr. 7.000,— og at det er bare under trusel om å bli fratatt det vi har fått som får oss til å godta tilbudet». Så vidt skjønnes ville det latt seg gjøre å få fraskilt de 30 dekar og således få delt eiendommen før konsesjon ble gitt. I så fall ville det ikke budt på praktiske vanskeligheter å sette resteiendommen til tvangsauksjon dersom frivillig overdragelse ikke fant sted.»

Overfor klagerne presiserte jeg at de ikke hadde adgang til å sitte med hele eiendommen når de bare hadde fått konsesjon på 30 dekar. Resteiendommen på 170 dekar måtte avhendes. Dersom den ikke ble overdratt til fylkeslandbruksstyret eller andre kjøpere som kunne

få konsesjon, måtte den selges ved tvangsauksjon. En eventuell tvangsauksjon ville skje for klagernes regning, og de ville ikke ha noen sikkerhet for at kjøpesummen ved auksjonen svarte til det de hadde betalt for denne del av eiendommen.

28.

Mangelfullt grunnlag for vurdering av konsesjonssøkeres jordbruksfaglige kvalifikasjoner i konsesjonssaker.

(Sak 476/71 og 11 E/71).

En konsesjonssøker klaget ved advokat over at Landbruksdepartementet hadde avslått å gi ham konsesjon på kjøp av en jordbrukseiendom, stor ca. 63 dekar. Kjøpesummen, inklusive redskaper, var kr. 450 000,—. Konsesjonssøkeren drev egen transportvirksomhet, men aktet å oppgi denne og drive den eiendom det gjaldt som gartneribruk.

Departementets standpunkt til konsesjonsspørsmålet var i samsvar med tilråding fra kommunestyret og fylkeslandbruksstyret. Det het i departementets avgjørelse av 20. november 1970 at det særlig la vekt på at «søkeren yrkesmessig ikke er knyttet til jordbruksnæringen». På spørsmål fra klagerens advokat om det i dette lå at det i konsesjonssaken ble stilt krav om at søkere på forhånd måtte tilhøre jordbruksnæringen og hvilke andre hensyn som hadde telt med ved vurderingen av konsesjonssøknaden, svarte departementet i brev av 23. januar 1971:

«Konsesjonslovene fastsetter at konsesjon kan gis dersom almene hensyn ikke taler imot det, jfr. skogkonsesjonslovens og jordkonsesjonslovens §§ 7. Det er et alment hensyn at jord og skog blir drevet av eiere som er skikket til det, og en konsesjonssøkers tilknytning til jord- og skogbruksyrket blir derfor tillagt stor vekt ved avgjørelse av om konsesjon skal gis på erverv av jord- og skogeiendommer. Hvorvidt en konsesjonssøker anses skikket til å drive den eiendom søknaden gjelder, må bli å avgjøre etter en samlet vurdering av søkerens kvalifikasjoner hvor det må legges særlig vekt på søkerens praktiske og teoretiske kunnskaper.

Til det siste spørsmål i Deres brev bemerkes at departementet også har lagt vekt på at den avtalte pris antas å ligge betydelig over eiendommens verdi som jordbruk.»

Advokaten gjorde bl. a. gjeldende at klageren måtte anses skikket som jordbruker. Han var født og oppvokst på gård. I årene 1946—51 forpaktet og drev han en frukthage sammen med sin far, og fra 1948 til og med 1952 drev han jordbruksmessig virksomhet på en del av en jordbrukseiendom. Advokaten pekte i denne forbindelse på at departementet

i en annen sak hadde gitt konsesjon til en søker, B., som ikke hadde større jordbruksfaglig erfaring enn hans klient. Om denne søkeren var opplyst at han var vokst opp på landet, hadde drevet med jordbruk til 19-årsalderen og arbeidet i jordbruket hver ferie.

Advokaten hevdet at departementet måtte være avskåret fra å nekte konsesjon på det grunnlag at prisen lå over jordbruksverdien. Han viste for øvrig til en fremlagt uttalelse fra en hagebrukskandidat om at den avtalte pris svarte godt til verdien av eiendommen.

I sin uttalelse til klagen anførte Landbruksdepartementet:

«Konsesjonssøknader avslås ofte med den begrunnelse at søkeren yrkesmessig ikke er knyttet til jord- og skogbruksnæringen. Grunnen til at det stilles visse krav til søkerens personlige kvalifikasjoner er bl. a. ønske om at jord- og skogbrukseiendommene her i landet skal bli drevet på en mest mulig forsvarlig og rasjonell måte.

De krav, som departementet stiller til søkerens kvalifikasjoner som jord- og skogbruker, må, som anført i departementets brev av 23. januar 1971 til advokat — — —, avgjøres ut fra en samlet vurdering. En legger bl. a. vekt på den teoretiske utdanning som søkeren tidligere har innen jord- og skogbruk.

Videre legges det vekt på søkerens tilknytning til og praktiske erfaring i yrket. Det tas herunder hensyn til karakteren og omfanget av denne praksis. Det vil være av betydning at tidligere jordbrukspraksis ikke er av for fjern fortid.

Hvis ikke søkeren på søknadstidspunktet er knyttet til jordbruksnæringen vil departementet vurdere sannsynligheten for at søkeren vil realisere sine planer om tilflytting og forsvarlig drift av eiendommen i minst 5 år sammenhengende. Erfaringen viser at mange kjøpere «gir opp» og flytter fra eiendommen igjen etter kortere tid. Driften av eiendommen er ofte i mellomtiden vært svak. Årsaken til dette forhold er nok i mange tilfelle at inntekts- og arbeidsforholdene innen jord- og skogbruk er dårligere enn i mange andre yrker. Dette fører til at en i noen grad må ta i betraktning hvilket yrke søkeren tidligere er knyttet til ved vurderingen av hans kvalifikasjoner som jordbruker.

Når det gjelder nærværende sak, viser en til vedtak i — — — jordstyre i møte den 12. februar 1971. Søkeren har etter de opplysninger som foreligger vært knyttet til jordbruksnæringen i tidsrommet 1946 til 1952. Departementet er av den oppfatning at en har full dekning for å hevde at søkeren ikke har yrkesmessig tilknytning til jordbruksnæringen, når søkeren i nærmere 20 år har vært knyttet til annen virksomhet. Søkeren har for øvrig sin jordbruksmessige erfaring fra meget ung alder, og forpaktningen av gården — — — i tidsrommet 1946 til 1951 skjedde sammen med søkerens far.

Vurderingen av hvorvidt søkeren har de tilstrekkelige yrkesmessige kvalifikasjoner må til sist bero på et skjønn fra departementets side. En viser i denne forbindelse til at Buskerud fylkeslandbruksstyre, som det fremste jordbruksfaglige organ innen fylket,

har frarådd søknaden med samme begrunnelse som departementet.

Når det gjelder prisen for omsøkte eiendom, så er departementet av den oppfatning at den avtalte pris ligger betydelig over dens verdi som jordbruk. Jfr. siste avsnitt i departementets brev av 23. januar 1971 til advokat — —.

Departementet regner med at den avtalte kjøpesum er influert av den høye tomteverdien i Drammen og omegn. Omsøkte eiendom ligger sentralt til i nærheten av Drammen by. Eiendommen er imidlertid i forslag til generalplan utlagt til jordbruk og må prismessig vurderes deretter.

Ved fastsettelsen av eiendommens verdi som jordbruk må en legge til grunn hva eiendommen kan forrente som jordbruk. Hagebrukskandidat — — —s henvisning til ekspropriasjonerstatninger for motorvei i Lier og villa i Reistadlia har etter departementets mening ingenting å gjøre med verdifastsettelsen av en eiendom som i fremtiden skal bevares som jordbruk.

Det vises også til at fylkeslandbruksstyrets pristilbud var på kr. 250 000,—.

Til advokat — — —s anførsel i klagen på side 9, siste avsnitt flg. om at departementet på et tidligere tidspunkt burde avslått konsesjon, bemerkes at fylkeslandbruksstyrets brev av 13. mars 1969 kun ble betraktet som en forespørsel og ble behandlet deretter. Partene hadde på dette tidspunkt selvsagt full anledning til å orientere seg om hvorvidt konsesjon kunne påregnes innvilget, hvilket de altså ikke gjorde. — — —s (klagerens) konsesjons-søknad er av departementet innregistrert den 28. oktober 1970. Søknaden ble avslått ved departementets brev av 20. november 1970.

Det er derfor ikke grunnlag for advokat — — —s påstand om at det er departementet som har forsinket denne saken og holdt partene i uvisse.

Når det gjelder overdragelsen av — — —, så tilrådte samtlige av de lokale instanser at konsesjon ble innvilget til B. Kjøpesummen i B.-saken vil kunne illustrere den reelle prisen på jordbrukseieendommer i — — —. Bl. a. disse ovennevnte momenter virket til fordel for søker i avgjørelsen av denne saken. Ut fra en samlet vurdering fant departementet under tvil å kunne innvilge konsesjon i B.-saken, selv om søkerens yrkesmessige tilknytning til jord- og skogbruk ikke var så sterk som en kunne ønske. Departementet vil derfor hevde at det er B.-saken som representerer unntaket i kravet til søkerens yrkesmessige kvalifikasjoner, og i k k e — — — (klageren)-saken.»

Jeg var enig med departementet i at kjøpesummens forhold til eiendommens antatte verdi som jordbrukseieendom, måtte kunne tillegges vekt ved avgjørelsen av konsesjonssaken. Etter min mening ville imidlertid departementet hatt et sikrere grunnlag å vurdere prisspørsmålet på dersom den fremlagte redegjørelse fra hagebrukskandidaten var blitt forelagt for fylkeslandbruksstyret til uttalelse. Så vidt jeg forsto, bygde departementets vurdering av jordbruksverdien først og fremst på fylkeslandbruksstyrets pristilbud på kr. 250 000,—. Hvordan dette beløpet var fremkommet, gikk imidlertid ikke fram av saken.

Det var likevel ikke grunnlag for å fastslå at departementet tok feil, når det bygde på at den avtalte pris lå over verdien av gården som jordbrukseieendom.

Når det gjaldt kravet om yrkesmessig tilknytning, forsto jeg departementet slik at det i og for seg ikke var utslagsgivende om konsesjonssøkeren var knyttet til jord- eller skogbruksnæringen på tidspunktet for søknaden, men at det var bygd på en vurdering av søkerens jordbruksfaglige kvalifikasjoner og hans skikkethet for å drive den eiendom det var spørsmål om. At erververe som ikke hadde aktuell tilknytning til jord- og skogbruket, kunne få konsesjon, var også i samsvar med det syn departementet hadde gitt uttrykk for i tidligere klagesaker. Den uttrykksmåte som var valgt i konsesjonsavslaget i saken — at «søkeren yrkesmessig ikke er knyttet til jordbruksnæringen» — var på denne bakgrunn neppe helt dekkende.

Jeg var likevel enig med departementet i at en søkers skikkethet for å drive jordbrukseieendom, måtte kunne tillegges vekt ved vurderingen av konsesjonsspørsmålet. Det syntes ikke klart at klageren med hensyn til jordbruksfaglige kvalifikasjoner sto tilbake for søkeren i den annen konsesjonssak som advokaten hadde vist til, og der konsesjon var gitt, men det standpunkt som var tatt i denne saken, kunne i seg selv ikke gi klageren krav på konsesjon. Det gjaldt her en skjønnsmessig vurdering.

Jeg tok opp generelt med departementet spørsmålet om det lar seg gjøre å fastsette mer faste kriterier for de krav som bør stilles til en konsesjonssøkers jordbruksmessige kvalifikasjoner. Hvis det ikke er mulig, kunne det eventuelt komme på tale å få hans kvalifikasjoner bedømt konkret av kompetent, stedlig jordbruksmyndighet.

Departementet fant at det neppe var mulig å fastsette klart spesifiserte krav til jordbrukskyndighet som kan gjelde generelt. Etter departementets oppfatning var det naturlig at det spørsmål som var reist, fikk sin avklaring sammen med andre spørsmål i forbindelse med utarbeidelsen og behandlingen av den nye konsesjonsloven.

29.

Kritisert at kommunestyre nyttet forkjøpsrett etter konsesjonslovene for å kunne belaste kjøperen av eiendommen med en høyere pris enn den han skulle betale etter den avtale kommunen trådte inn i.

(Sak 16 E/70).

En gårdbruker som hadde kjøpt en del av naboeiendom, klaget over at Nore og Uvdal kommunestyre hadde benyttet sin forkjøps-

rett etter konsesjonslovene, for deretter å tilby ham eiendommen til en høyere pris.

Vedtak om å nytte forkjøpsrett etter konsesjonslovene må treffes av kommunestyret. Saken falt dermed etter ombudsmannens § 4 første ledd, punkt d, utenfor ombudsmannens arbeidsområde. Jeg fant imidlertid å burde ta saken opp i henhold til instruksens § 3 siste ledd, jfr. lovens § 4 annet ledd, punkt c.

De faktiske forhold i saken var i hovedtrekk:

Gårdsbruket tilhørte et dødsbø, og til gården hørte også en setereiendom. Arvingene fradelte setereiendommen ved skylddelingsforretning av 24. september 1966. Setereiendommen ble solgt til en entreprenør for kr. 40 000,—, mens gårdsbruket ble solgt til klageren for kr. 20 000,—.

En annen nabo, B., ba om at statens forkjøpsrett måtte bli brukt for setereiendommens vedkommende, slik at han kunne få denne som tilleggsjord. Entreprenøren fremsette tilbud om at B. kunne få overta setereiendommen på de betingelser som var fastsatt i kjøpekontrakten. B. avslo, idet han fant prisen for høy.

Jordstyret anbefalte at delingen av eiendommen ble godkjent, at hovedbruket ble overtatt av klageren og at B. fikk seteren. Fylkeslandbruksstyret godkjente i møte den 16. desember 1966 delingen, og fant at betingelsene for å nytte forkjøpsretten etter jordloven ikke var til stede fordi entreprenøren hadde erklært seg villig til å overdra setereiendommen til B. på samme vilkår som han selv hadde etter kjøpekontrakten.

I brev av 8. februar 1967 til Nore og Uvdal kommunestyre — gjennom jordstyret og skogutvalget — skrev B. bl. a. at prisen på setereiendommen, kr. 40 000,—, var altfor høy i forhold til den pris som var fastsatt for den gjenværende del av eiendommen, kr. 20 000,—. Samlet pris på hele eiendommen, kr. 60 000,—, kunne B. godta, men kr. 40 000,— for setereiendommen syntes «å bunne i en direkte pengeplassering av en ikke jordbruker».

Den videre behandling av saken er referert i kommunestyrets møtebok for 14. august 1967:

«Jordstyret har i møte 17/4-67, sak nr. — — —, gjort slikt vedtak: «Jordstyret vill anbefale at kommunen bruker sin forkjøpsrett etter konsesjonsloven på både — — — (setereiendommen) og — — — (gårdsbruket). Jordstyret mener at kommunen skal selge eiendommen igjen etter takst som tilleggsjord til eiendommer i — — —. Grunnen for at jordstyret anbefaler at forkjøpsretten blir nyttet er at en mener at kjøpesummen er skjev fordelt mellom de to eiendommer».

Skogutvalget har gjort slikt enst. vedtak: «Jordstyrets vedtak i sak — — — tiltres.

Da B. er medeier i forannevnte sameie og har bruk for — — — (setereiendommen) til sitt gårdsbruk, tillegges denne del B. Videre får — — — (klageren) tillagt sin eiendom den gjenværende del av — — — (gårdsbruket) som omsøkt. Kommunen anbefales derfor at forkjøpsrett gjøres gjeldende».

3/8-67. Formannskapet foreslår slikt vedtak:

F.sak nr. — — —, «I det en viser til jordstyrets og skogutvalgets uttalelse, søker kommunen om å få benytte forkjøpsretten etter konsesjonsloven til g.nr. — — —, b.nr. — — — i Nore og Uvdal».

Kommunestyrets behandling:
— — — (et kommunestyremedlem) fremsette følgende forslag: Kommunestyret gjør ikke sin forkjøpsrett gjeldende. Konsesjon anbefales gitt til — — — (klageren) og — — — (entreprenøren).

Vedtak:

Formannskapets innstilling ble vedtatt med 19 mot 8 stemmer.»

Det ble i juni 1969 holdt takst «til fordeling av en kjøpesum på kr. 60 000,—» på de to eiendommer. Takstmennene kom frem til en fordeling med kr. 34 600,— på gårdsbruket og kr. 25 400,— på setereiendommen. Kommunestyret vedtok den 30. september s.å. å selge gårdsbruket til klageren for kr. 34 600,— + omkostninger og setereiendommen til B. for kr. 25 400,— + omkostninger.

Jeg bemerket:

«— — — Salget av de to deler av — — — eiendom må anses som to selvstendige salg, og kommunen kunne utvilsomt benytte forkjøpsretten på det ene salg uten å gripe inn i det annet. Spørsmålet om det var grunnlag for å benytte forkjøpsretten, og om de grunner som har vært avgjørende, er holdbare, må derfor vurderes særskilt for hvert av de to salg. Det kan ikke sees at det av noen av de instanser som har behandlet saken, har vært ansett tvilsomt at — — — (klageren) burde få overta den eiendom hans kjøpekontrakt gjaldt, og kommunestyret har også i samsvar med dette den 30. september 1969 vedtatt å selge eiendommen til — — — (klageren). Det må således anses på det rene at kommunestyrets eneste formål med å nytte forkjøpsretten for den del av eiendommen som var solgt til — — — (klageren), var å belaste ham med en høyere kjøpesum enn den som var fastsatt i den avtale kommunen trådte inn i. Jeg anser det for lite tvilsomt at forkjøpsretten ikke kan brukes til dette formål. Det kan i denne forbindelse pekes på skogkonsesjonslovens § 33, hvorefter det ved gavesalg kan kreves at den reelle verdi legges til grunn ved forkjøpet. At kommunen aktet å bruke differansen til å subsidiere B.s kjøp av — — — (setereiendommen), bringer ikke saken i noen annen stilling i forhold til konsesjonsloven. Jeg vil her igjen presisere at det forelå to selvstendige salg. Forkjøpsvedtaket er derfor etter min mening ugyldig.

Jeg vil henstille til kommunestyret å ta saken opp til ny vurdering.»

Kommunestyret behandlet saken på ny, men vedtok med 22 mot 5 stemmer å oppretteholde sitt tidligere vedtak.

Noe mer kunne ikke gjøres i saken herfra.

30.

Part i forkjøps sak etter jordloven fikk etter klage dekket utgifter til advokat i henhold til forvaltningslovens § 36. Spørsmål om erstatningen kunne begrenses til utgifter som hadde vært nødvendige for å oppnå omgjøring.

(Sak 799/70).

En høyesterettsadvokat klaget over at Landbruksdepartementet hadde avslått å tilstå hans klient, A., saksomkostninger etter forvaltningslovens § 36 i en forkjøps sak etter jordloven. Saksforholdet var i hovedtrekk:

A. hadde kjøpt en jordbrukseiendom ved kjøpekontrakt av 23. juni 1969. Fylkeslandbruksstyret vedtok 9. oktober s.å. ikke å nytte statens forkjøpsrett etter jordloven. Etter klage fra to naboer vedtok Landbruksdepartementet 21. oktober å nytte forkjøpsretten. A.s advokat klaget over forkjøpsvedtaket, og dette ble omgjort 31. januar 1970, idet det ble antatt at fristen for å gjøre gjeldende forkjøpsrett var oversittet. Det ble lagt til grunn at A. i brev av 20. juli til fylkeslandbruksstyret hadde opplyst om salget og at han hadde levert skrevet på landbruksselskapets kontor 21. juli. Da fylkeslandbruksstyret registrerte brevet, ble datoen feillest som 22. juli, og det ble gått ut fra at brevet tidligst kunne ha vært mottatt dagen etter at det var datert, dvs. 23. juli. Med utgangspunkt i denne dato ble det antatt at forkjøpsfristen løp ut 23. oktober 1969, jfr. jordlovens § 13 første ledd. Departementets vedtak av 21. oktober om å gjøre forkjøpsretten gjeldende ble først mottatt av selger og kjøper 22. oktober, og når forkjøpsfristens utløp måtte settes til 21. oktober, var således kravet om forkjøp for sent fremsatt.

I sin klage hadde høyesterettsadvokaten, foruten å ta opp fristspørsmålet, også fremsatt en rekke andre innvendinger mot departementets vedtak.

Etter forvaltningslovens § 36 kan en part «tilkjennes hel eller delvis dekning for særlige saksomkostninger som han har pådratt sig for å få endret vedtaket».

Som begrunnelse for å avslå søknaden om saksomkostninger, hadde departementet bl. a. anført at en part som har fått endret et vedtak til gunst for seg, ikke har noe ubetinget krav på å få dekket saksomkostninger. Omgjøring skyldtes i dette tilfelle utelukkende innvendingene som var reist mot utgangspunktet for forkjøpsfristen. Arbeidet som var nedlagt i den forbindelse, kunne etter depar-

tementets mening ikke ha medført «særlige saksomkostninger» av vesentlig betydning. De øvrige innvendinger som høyesterettsadvokaten hadde gjort gjeldende, og som hadde utgjort den overveiende del av klagen, hadde etter departementets mening ikke hatt betydning for avgjørelsen, og de omkostninger arbeidet med denne del av klagen hadde medført, kunne av den grunn ikke kreves dekket. Departementet hadde også lagt en viss vekt på at det var under tvil at departementet hadde godtatt innsigelsen mot fristberegningen.

Jeg tok saken opp med departementet og anførte at det ikke kunne ventes at A. selv skulle være klar over regelen om at melding om forkjøpsvedtaket måtte være kommet fram til partene innen forkjøpsfristens utløp, og at det ikke kunne reises innvendinger mot at A. hadde søkt bistand fra advokat. Hvis det måtte godtas at A. søkte advokat, var det spørsmål om det ikke også måtte legges til grunn at han hadde hatt utgifter som burde dekkes etter forvaltningslovens § 36. Jeg pekte også på at det ofte vil foreligge tvil i saker hvor et vedtak omgjøres etter klage, og at denne tvil neppe burde komme i betraktning ved vurderingen av omkostningsspørsmålet.

Departementet anførte i sitt svar at det hadde vært tvilsomt om A.s brev av 20. juli 1969 hadde vært å anse som en salgsmelding, og at det derfor hadde vært tvilsomt om forkjøpsfristen var utløpt før forkjøpsvedtaket kom fram til A.. Departementet fastholdt at det ved omkostningsavgjørelsen måtte kunne legges vekt på om omgjøringsspørsmålet hadde vært tvilsomt. Det måtte også kunne legges vekt på om omkostningene hadde vært nødvendige.

Jeg anførte i brev til departementet at omgjøringsspørsmålet ikke kunne sees å ha vært særlig tvilsomt. Selv om det skulle være så at fylkeslandbruksstyret kunne ha krevd ytterligere opplysninger, måtte det anses på det rene at brevet av 20. juli var blitt godtatt og behandlet som en salgsmelding, og at det ikke før departementets forkjøpsvedtak ble angrepet, var reist tvil om at brevet var utgangspunktet for beregningen av forkjøpsfristen. Jeg ba departementet om å ta avslaget på søknaden om saksomkostninger opp til ny vurdering. I departementets svar het det:

«Landbruksdepartementet finner for sitt vedkommende å måtte fastholde at beregning av forkjøpsfristen må foretas på grunnlag av objektive kriterier. Det er riktig at jordloven ikke gir bestemmelser om hva salgsmeldingen skal inneholde, men en antar at det må være et minstekrav at prisen er oppgitt. At en melding til jordstyret om salg oppdrag i h. t. loven om eiendomsmevling ikke utløser noen forkjøpsfrist selv om meldingen skulle foranledige visse undersøkelser og eventuelt

foreløpige vurderinger fra jordmyndighetenes side, anser en for gitt.

Departementet mener fortsatt at der forelå et relevant, objektivt grunnlag for tvil angående forkjøpsfristen da forkjøpsvedtaket ble opphevet av departementet.

Med denne reservasjon har departementet på grunnlag av Sivilombudsmannens henstilling under tvil tilkjent A. kr. 500,— i saksomkostninger.

Gjenpart av dette brev sendes høyesterettsadvokat — — —»

For arbeidet med saken hadde høyesterettsadvokaten beregnet seg et salær på kr. 2 000,— som var søkt dekket av departementet. Han klaget over erstatningsutmålingen til departementet, som uttalte:

«De tilkjente saksomkostninger er fastsatt skjønsmessig under hensyn til det arbeid som med rimelighet er ansett relevant for den aktuelle sak og avgjørelsen av klagesaken, først og fremst spørsmålet om tidsfristen. En viser i denne forbindelse til departementets skriv av 4. juli 1970 og skriv av 11. februar 1971 til Sivilombudsmannen.»

I sin klage hit over departementets standpunkt, anførte høyesterettsadvokaten bl. a.:

«— — — Det er mulig at Departementets brev av 2. april d. å. (1971) kan forstås dithen at man alene har funnet å burde tilkjenne saksomkostninger for det arbeide som spørsmålet om tidsfristen måtte ha ført med seg, mens de andre innvendinger som er tatt med i klagen, ikke er verd honorering. Jeg tror at Departementet her er inne på en noe skjev vurdering. Jeg skal være enig i at det arbeide som åpenbart uholdbare og ubegrunnede påstander og anførsler måtte føre med seg, ikke bør komme i betraktning ved fastsettelse av saksomkostninger etter forvaltningslovens § 36. På den annen side mener jeg at det vil være like uriktig for departementet å gi seg til å vurdere særskilt de enkelte anførsler, slik som Departementet her er inne på, som det vil være av en domstol å gjøre noe tilsvarende i en sivil sak. — — —»

Jeg viste i mitt svar til høyesterettsadvokaten til ordlyden i forvaltningslovens § 36 og uttalte videre:

«— — — Det må således anses på det rene at vedkommende forvaltningsorgan kan beslutte at bare en del av saksomkostningene skal dekkes. Spørsmålet om hel eller delvis dekning må i en viss utstrekning bero på en vurdering fra forvaltningsorganets side. Ved denne vurdering må det kunne tas hensyn til i hvilken utstrekning utgiftene antas å ha vært nødvendige for å oppnå omgjøring. Hvis en avgjørelse, som i det foreliggende tilfelle, er angrepet på flere grunnlag, vil det kunne være forsvarlig å avslå å dekke utgifter som er påført ved at grunnlag som ikke antas å kunne føre fram, er tatt opp. De anfører selv at «det arbeide som åpenbart uholdbare og ubegrunnede påstander og anførsler måtte føre med seg, ikke bør komme i betraktning ved fastsettelse av saksomkostninger etter forvaltnings-

lovens § 36». Siden avgjørelsen av om det skal gis hel eller delvis dekning av saksomkostningene til en viss grad er skjønsmessig, kan det imidlertid etter min mening neppe kreves at det må dreie seg om «åpenbart» uholdbare anførsler m. v. Jeg finner derfor ikke at det herfra kan reises innvendinger mot at departementet bare har villet dekke saksomkostningene i den utstrekning de etter departementets vurdering kan henføres til fristspørsmålet.»

31.

Kommunes forkjøpsrett etter lov om forkjøpsrett for kommunene til utbyggingsformål og til fri-luftsformål tappt ved passivitet.

(Sak 5 K/71).

En advokat klaget på vegne av en klient, som hadde kjøpt en hyttetomt, over kommunes behandling av søknader om tomtefradeling og byggetillatelse, og over at kommunen, etter at disse spørsmål hadde vært under behandling i omkring to år, gjorde forkjøpsrett gjeldende til tomten etter lov av 25. juni 1965 nr. 4 om forkjøpsrett for kommunene til utbyggingsformål og tilfriluftformål. Han klaget videre over at kommuneingeniøren etter at byggetillatelse var gitt, nektet utstikning under henvisning til forkjøpsaken.

Klageren søkte om fradeling av tomten den 30. oktober 1967. Den 19. oktober s. å. traff bygningsrådet slikt vedtak:

«I medhald av § 33 i bygningslova vert saka utsett til generalplanen for — — — er vedteken.»

Den 19. oktober 1968 skrev klageren til bygningsrådet og pekte på at byggeforbud etter bygningslovens § 33 bare gjaldt for ett år, og ba under henvisning til dette om at delings-saken nå måtte bli behandlet. Bygningsrådet vedtok i møte den 12. desember 1968 å be Kommunal- og arbeidsdepartementet forlange byggeforbudet med ett år. I brev av 28. april 1969 meddelte departementet at bygningsrådet ikke hadde hjemmel for å legge ned byggeforbud etter bygningslovens § 33 fordi en ventet på generalplan. Det ble deretter gitt delingstillatelse den 20. juni 1969. Bygningsrådet hadde imidlertid da i møte den 19. mai gjort slikt vedtak:

«Saka vert å senda — — — formannskap med førespurnad om kommunen vil gjera bruk av forkjøpsretten til tomta, jfr. forkjøpsrettlova av 25/6-65.»

Vedtaket ble meddelt klageren.

Formannskapet vedtok i møte den 27. mai 1969 å nytte forkjøpsretten. Dette vedtaket ble ikke meddelt partene, og saken ble heller ikke fulgt videre opp på dette tidspunkt. Kla-

gerens advokat hadde i brev av 9. juni 1969 anført at vilkårene for å nytte forkjøpsretten ikke var til stede, både fordi tomten ikke trengtes til de formål som var nevnt i forkjøpsloven, og fordi fristen for å nytte retten var oversittet.

Klagerens søknad om byggetillatelse ble behandlet av bygningsrådet i møte den 10. september 1969, og det ble truffet slikt vedtak:

«— — — bygningsråd kan i medhald av vedtekt til § 82 i bygningslova ikkje godkjenna byggemeldinga.»

Bygningsrådets vedtak ble påklaget til Kommunal og arbeidsdepartementet, som i brev av 5. juni 1970 skrev bl. a.:

«— — — Handsaminga av søknaden av 12. juni 1967 om å få bygge hytte på tomta, vart som fylgje av delingssaka seinaka med omlag 2 år. Bygningsrådet hadde ikkje etter vedtekta av 16. august 1966 eller seinare vedtekter til § 82 i bygningslova heimel til å nekta frådejing av tomt for hyttebygging. Bygningsrådet skulle såleis ha godkjent delinga i 1967. Ein vil i den samanheng merka at § 63 i bygningslova — innført i vedtekta til § 82 — ikkje gjev heimel til å nekta deling dersom vilkåra i § 63 nr. 1 stettast. Bygningsrådet hadde heller ikkje heimel for sitt vedtak om å leggja ned byggeforbod etter § 33 av di ein venta på generalplan, jfr. brev av 28. april 1969 frå departementet.

Ein finn etter dette det ikkje rimeleg at bygningsrådet skal kunne nekta oppføring av hytte dersom byggesøknaden elles stettar krava i bygningslova. Under omsyn hertil ber ein om at saka vert teken opp til ny handsaming i bygningsrådet. — — —»

Bygningsrådet vedtok i møte den 20. august 1970 å opprettholde avslaget. Også dette avslag ble påklaget til Kommunal- og arbeidsdepartementet, som i brev av 9. november s. å. igjen ba om at saken måtte bli lagt fram for bygningsrådet til nytt vedtak. Bygningsrådet vedtok i møte den 24. november 1970 å gi byggetillatelse.

Forkjøpsspørsmålet var blitt tatt opp igjen høsten 1970. Ved brev av 16. september fra kommunens advokat ble klageren anmodet om å sende melding om salget i henhold til forkjøpslovens § 8. Kravet om melding ble gjen tatt i senere brev fra kommunens advokat. Da klageren nektet å sende melding, ble det den 14. desember sendt likelydende brev til kjøper og selger fra formannskapet der det het:

«— — — kommune vil ha forkjøpsrett når salg finner sted, jfr. lov av 25/6-1965, nr. 4 § 4. Etter § 8 i samme lov plikter både selger og kjøper å gi skriftlig melding til kommunen om salg med opplysninger om alle vilkår for overføring av eiendommen. Avskrift av eventuell kjøpekontrakt skal innsendes til kommunen. Deretter vil — — — kommune innen en frist av 3 måneder

ta standpunkt til om forkjøpsretten skal benyttes. — — —»

Klageren mente at fristen for å nytte forkjøpsretten var utløpt og avslo å sende melding.

Etter at byggetillatelse var gitt, nektet kommuneingeniøren, under henvisning til forkjøpssaken, å foreta utstikning.

Saken ble forelagt for kommunen til uttalelse om forkjøpsspørsmålet og nektelsen av å foreta utstikning.

Når det gjaldt forkjøpsspørsmålet, svarte formannskapskontoret:

«— — — Formannskapetets vedtak av 29/5-69 (skal være 27/5) om forkjøpsrett var et foreløpig vedtak. Det var stemplet fortrolig og skulle ikke meddeles parten for kommunen fikk den melding den etter forkjøpsloven har krav på. Da skulle kommunen på vanlig måte gjøre sin forkjøpsrett gjeldende. Først da hadde en noe konkret å holde seg til, en avtale å gå inn i.

Det har aldri foresvevet formannskapet et meddelelsen om bygningsrådets vedtak om å forespørre om formannskapet vil gjøre forkjøpsretten gjeldende skulle frita parten fra å gi den melding som forkjøpsrettsloven pålegger denne.»

Det ble også fremlagt en uttalelse fra kommunens advokat, som bl. a. anførte:

«— — — Ombudsmannen antyder at melding etter forkjøpslovens § 8 ikke kan kreves i nærværende tilfelle idet partene måtte regne med at formannskapet ville be om de nødvendige opplysninger. Jeg er ikke enig i dette syn i og med at lovens § 8 kategorisk pålegger melding, det skal straks gis skriftlig melding. I alle fall på det aktuelle tidspunkt i mai-juni 1969 var — — — (klageren) representert ved advokat som måtte være vel vitende om meldeplikten. Kommunens administrasjon har regnet med at fristen først begynte å løpe fra meding ble mottatt fra sorenkriveren eller fra partene. Den 25/9 1969 skrev formannskapskontoret til sorenkriveren for å få vite om skjøte var tinglyst og fikk negativt svar. Jeg har for øvrig i dag konstatert i panteregistret at det fremdeles ikke er tinglyst skjøte.

Det foreligger et avgjørende moment i saken som må frita formannskapet for i nærværende sak å kreve tilleggsopplysninger, jeg sikter til — — — (klagerens advokats) brev til kommuneingeniøren av 9. juni 1969. Her erklæres kategorisk at forkjøpsfristen forlengt er oversittet, et syn som ombudsmannen tydeligvis ikke deler. Kjøperen har altså kategorisk meddelt at forkjøpsretten etter hans syn er bortfalt og i denne situasjon hadde kommunen ingen foranledning til å be om melding. Advokat — — — har klart gitt uttrykk for at han ikke vil sende noen melding. Det ville derfor være et slag i luften å avkreve melding, dette har jo også vist seg senere, jfr. bilag — — — hermed.

— — — kommune venter fremdeles på å få vite hva kjøpsavtalen går ut på, enten denne melding skal komme fra sorenskriveren eller fra partene, og først når partene velger å lette på sløret kan forkjøpsretten gjøres gjeldende. — — —»

Bygningsrådet anførte at det fant «dekning for å nekte utstikking og plassering av hytte i kap. II, § 9, 2. ledd, i bygningslova, der det m. a. heiter: «bygningsrådet skal søke samarbeid med andre offentlige myndigheter som har interesser innenfor rådets arbeidsområde og innhente uttalelse i spørsmål som hører under vedkommende myndighets saksområde.»

I min uttalelse pekte jeg innledningsvis på at det måtte anses på det rene at bygningsrådet ikke hadde hatt hjemmel for å nekte fradeling av tomten. Jeg viste for så vidt til det som var anført av Kommunal- og arbeidsdepartementet i det siterte brev av 5. juni 1970. Siden det da saken ble tatt opp i klage til ombudsmannen, var gitt både delings- og byggetillatelse, gikk jeg ikke nærmere inn på behandlingen av disse saker, men bemerket at det var grunn til å vurdere forkjøps-saken på bakgrunn av den behandling disse saker hadde fått.

Om forkjøpsspørsmålet uttalte jeg:

«— — — Etter midlertidig lov om forkjøpsrett for kommunene av 25. juni 1965 § 8 tredje ledd må vedtak om å nytte forkjøpsretten være gjort innen tre måneder etter at kommunen har fått skriftlig melding etter samme paragrafs første eller annet ledd. Det er på det rene at kommunen i det foreliggende tilfelle ikke har mottatt slik melding. En søknad til bygningsmyndighetene om fradeling kan ikke regnes som melding etter forkjøpslovens § 8, og det kan heller ikke være tilstrekkelig til at forkjøpsfristen begynner å løpe, at kommunale myndigheter eller medlemmer av formannskap eller kommunestyre har fått kjennskap til salget på annen måte enn gjennom melding etter § 8. På den annen side kan melding etter § 8 ikke anses som en betingelse for at forkjøpsretten kan gjøres gjeldende, dersom kommunestyret på annen måte får brakt på det rene at salg har funnet sted. Skulle loven forstås på annen måte, ville partene kunne legge vanskeligheter i veien for kjøp ved å unnlate å sende melding. Jeg antar derfor at den melding formannskapet i mai 1969 fikk fra bygningsrådet, ga formannskap og kommunestyre tilstrekkelig grunnlag for å ta forkjøpsspørsmålet opp. Hvis forkjøpsspørsmålet tas opp uten at melding er mottatt og partene får meddelelse om dette, kan kommunen etter min mening neppe senere falle tilbake på at melding etter § 8 ikke er mottatt og at forkjøpsfristen derfor ikke er begynt å løpe. Dette ville virke som en felle for partene som ikke vil ha noen oppfordring til å sende melding, når de er underrettet om at saken allerede er tatt opp som forkjøps-sak. I det foreliggende tilfelle kompliseres

situasjonen noe ved at meddelelsen til partene bare gjelder bygningsrådets beslutning om å sende saken over til formannskapet med spørsmål om kommunen ville gjøre forkjøpsrett gjeldende. Når saken faktisk ble oversendt formannskapet og der behandlet som forkjøps-sak, finner jeg imidlertid at dette neppe kan være avgjørende. Meget taler derfor, etter min mening, for at adgangen til å gjøre forkjøpsretten gjeldende er bortfalt når — — — (klageren ved sin advokat) ved brev av 29. mai 1969 ble underrettet om at saken var sendt formannskapet som forkjøps-sak og saken deretter først ble fulgt opp i september 1970. — — —»

I forbindelse med det som var anført av kommunens advokat, bemerket jeg at det forhold at klagerens advokat gikk ut fra at forkjøpsfristen allerede var utløpt, måtte gi kommunen en særlig oppfordring til å gjøre det klart at den ikke var enig. Det kunne ikke sees at brevet av 9. juni 1969 fra klagerens advokat ga rimelig foranledning for kommunen til å vente mer enn et år med å be om de tilleggsopplysninger som ble ansett nødvendige for å avgjøre om forkjøpsretten skulle gjøres gjeldende. Ikke minst sett på bakgrunn av at det allerede var gått nærmere to år siden bygningsrådet mottok søknad om fradeling av tomten, måtte det være all grunn til å få forkjøpsspørsmålet avklart så snart som mulig.

Om utstikningsspørsmålet uttalte jeg:

«— — — Ved bygningsrådets brev av 7. januar 1971 ble — — — (klageren) gitt byggetillatelse bl. a. på det vilkår at utstikning ble rekvisitert fra oppmålingsvesenet. Ved brev av 22. januar s. å. fra kommuneingeniøren ble utstikning avslått under henvisning til at formannskapet hadde «opprettholdt vedtak om forkjøpsrett for parsellen». Bygningsrådet har i vedtak av 16. april d. å. fastholdt nektelsen av å foreta utstikning bl. a. under henvisning til bygningslovens § 9 annet ledd, — — —. Denne bestemmelse tar neppe sikte på tilfelle som det foreliggende og kan under ingen omstendighet sees å gi bygningsrådet hjemmel for å nekte utstikning når byggetillatelse allerede er gitt. Bygningsrådet henviser også til pkt. 3 i — — —s (kommunens advokats) uttalelse der det heter:

«— — — (klageren) vil tydeligvis trumfe seg frem ved å oppføre hytten før kommunen overhodet har hatt adgang til å gjøre forkjøpsrett gjeldende. Han nekter å oppfylle sin plikt etter forkjøpslovens § 8 og i denne situasjon må kommunen kunne nekte å foreta utstikking og dermed tvinge kjøperen til å følge lovlig fremgangsmåte.»

Selv om kommunen har en reell interesse i å bruke nektelse av utstikning som press mot — — —, er dette ikke tilstrekkelig dersom bygningsloven ikke gir hjemmel for nektelsen, noe den som anført foran ikke kan sees å gjøre. — — —»

Siden det kunne bli spørsmål om gyldigheten av et eventuelt forkjøpsvedtak fra kommunestyrets side, fant jeg det riktig å avgi uttalelsen i saken gjennom fylkesmannen.

Jeg har senere fått underretning om at kommunen den 25. august 1971 har skrevet slik til klagerens advokat:

«Ovannemnde sak har som De kjenner til vore lagt fram for sivilombudsmannen. Sivilombudsmannen seier kort og godt at bygningsrådet ikkje har heimel for å nekta fradeling av tomta.

Spørsmålet om kommunens forkjøpsrett drøfta sivilombudsmannen inngåande og konkluderar med at kommunen burde ha fått forkjøpsspørsmålet avklåra tidlegare.

Med desse nye opplysningar vart saka lagt fram for — — — formannskap i møte den 17. august 1971 og formannskapet vedtok samrøystes at kommunen ikkje går vidare med forkjøpsrettsaka.

Til orientering kan ein nå opplysa at — — — bygningsvesen har føreteke utstikking av tomta.»

32.

Spørsmål om kommune plikket å vedlikeholde veg; eventuell omlegging av vedlikeholdsplikten.

(Sak 1335 K/70).

A. klaget på vegne av sin far over at kommunen ikke hadde oppfylt vedlikeholdsplikt som den hadde påtatt seg ved anlegg av bureisingsveg. Hun anførte at kommunen, i hvert fall de siste årene, helt hadde forsømt å vedlikeholde vegen. Hennes familie hadde derfor måttet foreta visse utbedringer selv, men vegen hadde hele tiden forfalt. Hun nevnte spesielt at hennes svoger sist vinter, 1969—70, hadde fått beskjed av vegformannen om at han måtte besøge brøyting av vegen selv. Han hadde leid hjelp til snømåking, men fikk ikke dekket regning, stor kr. 750,—, av kommunen.

Bakgrunnen for saken var følgende:

Herredsstyret vedtok den 24. juni 1947 å søke staten om bidrag til anlegg av bureisingsveg. I reglene om tilståelse av statsbidrag til bureisings- og seterveger heter det i § 3 bl. a.:

«— — — S ø k n a d e n skal vedlegges utskrift av herredsstyrets beslutning om å søke statsbidrag samt for bureisingsveier om overtagelsen av veiens fremtidige vedlikehold eller garanti herfor.

Kravet om herredsstyrets beslutning om veiens fremtidige vedlikehold kan sløifes for seterveier og veier til avsidesliggende bruk. I tilfelle må de interesserte overta veivedlikeholdet og erklæring herom skal vedlegges undertegnet av alle disse. Kommunen må da påta sig å føre kontroll med vedlikeholdet. Herom må vedligge erklæring fra kommunen. — — —»

I brev av 29. mai 1948 til landbruksselskapet i fylket meddelte Landbruksdepartementet

at kommunen var tilstått kr. 4700,— til bureisingsvegen på betingelse av at kommunen overtok det fremtidige vedlikehold. Reglens alternativ om kommunegaranti for vedlikeholdet ble ikke tatt med i brevet. Meldingen ble referert i herredsstyrets møte 9. juli 1948, der herredsstyret fattet slikt vedtak:

«Under forutsetning av at grunneierne som vanlig frafaller ethvert krav på erstatning for grunn, gjerdehold, grustak og andre ulemper som måtte voldes ved anlegget, samt at de påtar seg å yte resten til vegens fullføring etter planen, enten i form av gratis arbeid eller kontanter, vil kommunen overta vegens framtidige vedlikehold som vanlig bygdeveg. Fristen for anleggets fullføring er satt til 29/5-1951 — tre år etter tilståelsen av statsbidraget.»

Utskrift av vedtaket var sendt klagerens far, idet det bl. a. ble anført:

«Sendes — — — til underretning, da jeg antar at det er De som har mest interesse av denne vegen. Jeg går ut fra at De påtar Dem å sørge for at vegen blir opparbeidet etter planen innen den fastsatte frist, mot at De får utbetalt statsbidraget. — — —»

Fristen for fullføring av veganlegget ble senere forlenget til 25. oktober 1952. Den 16. august 1952 meddelte faren kommunen at vegen var ferdig, og tilføyde:

«— — — Etter vedtak i herredsstyret skal alt fremtidig vedlikehold overtaes av kommunen. Jeg går ut fra at dette blir gjort nu når vegen er ferdig og godkjent.»

Den 6. desember 1952 oversendte kommune-kontoret vegtilsynsmannen i kommunen særutskrift av møteboken for herredsstyrets møte den 13. september 1952, hvor skriv fra Landbruksdepartementet om at bureisingsvegen var ferdig og godkjent, ble referert.

Foranlediget av forespørsel fra klagerens bror om hvem kommunen hadde satt til å stå for vedlikeholdet av vegen, fattet herredsstyret i møte 22. juli 1961 slikt vedtak:

«Da vegparsellen — — — er overtatt som offentlig bygdeveg, oversendes skrivet vegtilsynsmannen til forføyning.»

Etter klage over manglende vedlikehold av vegstrekningen vedtok kommunestyret den 27. oktober 1962:

«— — — Kommunestyret vil sterkt kritisere den fremgangsmåten brukeren av bureisingsvegen — — — benytter seg av ved å true med saksanlegg for at kommunen angivelig har forsømt vedlikeholdet av nevnte veg. Til tross for at — — — (broren) påstår at det ikke har foregått noe vedlikehold av vegen, vil en påstå at dette ikke medfører riktighet. En vil også gjøre — — — oppmerksom på at overtakelsen av bureisingsvegen — — —»

til fremtidig vedlikehold, etter kommunestyrets mening, ikke er formelt i orden.

Kommunestyret vedtar under forutsetning av at — — — trekker tilbake sin trusel om saksanlegg og krav om erstatning, å anmode vegformannen om så snart forholdene tillater det å foreta den nødvendige utbedring i den grad trafikforholdene tilsier det.»

Fra 1. januar 1964 ble kommunen sluttet sammen med nabokommune. Etter nye klager fra klagerens bror fattet formannskapet den 3. november 1964 slikt vedtak:

«Da de forutsetninger som er knyttet til vedtaket i kommunestyret i tidligere — — — kommune om overtakelse av vegens framtidige vedlikehold ikke er oppfylt fra søkerens side, anser — — — formannskap vedlikeholdet av vegen — — — kommunen uvedkommende.»

På forespørsel om hvilke forutsetninger kommunen ikke anså oppfylt, ble det vist til at det ikke forelå tinglyste frigrunnserklæringer. Frigrunnserklæringer fra to grunneiere var imidlertid avgitt den 19. juni 1947. Erklæringene berodde i Landbruksdepartementet, uten å være tinglyst. Frigrunnserklæring fra klagerens far manglet, men ble utstedt 17. februar 1965. Frigrunnserklæringene ble deretter besørget tinglyst av grunneierne.

I brev av 29. september 1970 klaget vegoppsitterne samlet over manglende vegvedlikehold, idet de viste til at kommunalt vedlikehold var et vilkår for statsbidrag til vegen. I møte 10. november 1970 fastholdt formannskapet sitt tidligere vedtak fra 3. november 1964, og pekte på at «også for andre lignende veger er vedlikeholdsplikten overført til veginteressentene, hvilket kommunen har adgang til i henhold til bestemmelsen om statstilskudd til jordbruksveger, fastsatt av Landbruksdepartementet, Jorddyrkningsdirektoratet».

Jeg tok saken opp med kommunen og ba om en nærmere begrunnelse for formannskapets vedtak av 3. november 1964 og 10. november 1970. Det ble pekt på at kommunen før kommunesammenslutningen i 1964 ikke syntes å ha ansett tinglysing av frigrunnserklæringer som vilkår for å overta vedlikeholdet. Jeg ba opplyst om kommunen hadde besørget eller bekostet vedlikeholdet av vegen etter 1964 og de nærmere omstendigheter ved brøytingen vinteren 1969—70. Jeg kunne ikke se at reglene om tilståelse av statsbidrag til bureisings- og seterveger inneholdt bestemmelse om adgang til å overføre vedlikeholdet til veginteressentene, og ba opplyst hvilke regler formannskapet hadde siktet til i sitt siste vedtak.

Rådmannen uttalte:

«Når det gjelder spørsmålet om hvorvidt kommunen har besørget eller bekostet vedlikehold av veien etter 1964 kan dette besvares be-

kreftende, og vedlikeholdet har hovedsakelig vært begrenset til vintervedlikehold idet sommervedlikehold ikke har vært utført regelmessig, men oppgrusing har vært foretatt.

Ifølge Deres brev har kommunen angivelig nektet å betale for snøbrøyting vinteren 1969/70.

På grunnlag av brev av 18. november 1970 fra kommuneingeniøren i — — — til vedkommende som utførte snømåkingen som regningen gjaldt, kan opplyses at begrunnelsen for at regningen ble avvist var at arbeidet var rekvisitert og utført uten på forhånd å være forelagt hverken veiformann, veinemnd eller kommuneingeniøren.

En vil presisere at dette gjaldt snømåking og ikke ordinær brøyting som ble utført for kommunens regning også i 1969/70.

Med henvisning til dette svar skulle det da kanskje ikke være grunn til å berøre Deres spørsmål om — — — (faren) ble varslet på forhånd om at snøbrøyting ikke ville bli betalt.

Med hensyn til formannskapets vedtak av 3. november 1964, jfr. vedtak av 10. november 1970 må vel dette sees på bakgrunn av det vedtak — — — kommunestyre fattet i møte 27. oktober 1962, sak — — — og som er nærmere presisert av — — — formannskap i møte 20. desember 1963.

— — — kommunestyre gjorde vedtak i møte 9. juli 1948 om å overta vedlikeholdet på nærmere betingelser, bl. a. at frigrunnserklæring ble avgitt. Så lenge slik erklæring ikke var avgitt, kan det vel ikke sies at betingelsene var oppfylt.

Så vidt en kan se har ikke — — — kommunestyre fattet noe spesielt vedtak om at veien er overtatt som kommunal vei.

Spørsmålet om vedlikehold av denne og andre veier kom vel i en annen stilling etter at kommunesammenslutningen fant sted fra 1. januar 1964, og en finner grunn til å nevne at vedlikeholdet på andre jordbruksveier er pålagt veiinteressentene. — — —»

Han viste til to tilfeller hvor veginteressentene hadde avgitt skriftlig erklæring om at de påtok seg vegvedlikeholdet, og nevnte videre tre eksempler på at tidligere kommunale veger som nærmest kunne betegnes som gårdsveger, var nedlagt som kommunale veger. Han fortsatte:

«— — — Forøvrig kan nevnes at i — — — kommunestyres møte 9. juli 1970 ble det vedtatt regler om tilskudd til private veier. Etter disse regler vil det bli ytet kr. 1,— pr. m som tilskudd til vedlikehold av veier som er minst 300 m når avstand til grustak er over 20 km. For de første 150 m betales ikke tilskudd. Videre vil en vise til formannskapets vedtak av 10. november 1970 om evt. ekstra bevilgning ut over det faste årlige tilskudd.

Endelig nevner en at beslutningen om at kommunen ikke finner å ville overta vedlikeholdet av denne vei er gjort delvis av rent praktiske hensyn idet praktisk talt samtlige veier i dette distrikt er overtatt av fylket siden denne vei ble bygget. Kommunalt vedlikehold av veien ville derfor bli meget urasjonelt.

De bestemmelser fastsatt av Landbruksdepartementet som formannskapet har vist til er

gjengitt i skjema for «Søknad om statstilskudd til jordbruksvei» side 2.

Spørsmålet om nedleggelse av en kommunal vei avgjøres av kommunestyret.

De beslutninger som er fattet etter kommunesammenslutningen vedrørende veien — — —, er fattet av formannskapet. Da en er av den oppfatning at veien ikke har vært vedtatt opptatt som kommunal vei, har det følgende heller ikke vært spørsmål om nedleggelse av den. Ifølge veilovens § 9 er det formannskapet som er «veistyremakt» i kommunene hvorfor en antar at formannskapet har hatt hjemmel for å fatte de vedtak som er fattet i denne sak.

Forutsetter en at veien var opptatt som kommunal vei, kan kommunestyret iflg. veilovens § 7, «gjøre vedtak om at kommunal vei skal leggest ned».

Jeg underrettet klageren om rådmannens svar. Hun innhentet uttalelse fra svogeren, som opplyste at han var tilsatt til å brøyte vegen for kommunens regning vinteren 1969—70. Første gang det var nødvendig med måking, var før jul 1969. Svogeren innhentet da vegformannens samtykke til arbeidet. Da det i februar 1970 på ny var nødvendig med måking, underrettet han vegformannen først etter at arbeidet var foretatt, hvilket han trodde var tilstrekkelig. Vegformannen hadde da ikke kommentert saken.

Jeg skrev på ny til kommunen og ba saken forelagt for formannskapet. Formannskapet sluttet seg til rådmannens tidligere uttalelse. I rådmannens innstilling til formannskapet, som ble vedtatt, het det spesielt:

«— — — Jeg er av den oppfatning at selv om veginteressentene hadde oppfylt betingelsene om å frafalle krav på erstatning, må kommunen med hjemmel i veglovens § 7 kunne legge ned denne veg i likhet med en hvilken som helst annen kommunal veg, desto mere som kommunen vil yte et fast årlig tilskudd til vedlikehold av vegen. — — —»

I særskilt uttalelse fra kommuneingeniøren ble det bekreftet at det var gjort henvendelse til klagerens svoger om å brøyte vegen vinteren 1969—70. Noen brøytekontrakt var ikke opprettet. Vegformannen hadde fått underretning om arbeidet i februar 1970 først etter at det var foretatt. Vegformannen ville ikke ha gitt tillatelse til arbeidet for kommunens regning uten at dette på forhånd hadde vært forelagt for kommuneingeniøren.

Jeg bemerket:

«— — — Det synes å være på det rene at kommunen etter at bureisingsvegen var meldt ferdig i 1952, faktisk har forestått vedlikehold av vegen. Kommunens overtagelse av vedlikeholdet var en betingelse for statstilskott, jfr. i overensstemmelse hermed vedtaket av 9. juli 1948. — — — herredsstyres vedtak av 22. juli 1961 viser at kommunen anså seg forpliktet til å vedlikeholde vegen.

På denne bakgrunn, og hensett til at det ikke har vært noen reell tvil om at det var gitt fri grunn og at de nødvendige erklæringer ble tinglyst så snart kommunen ga klar beskjed om forholdet, er begrunnelsen for vedtaket av 3. november 1964, at frigrunnserklæringer ikke var tinglyst, etter min mening ikke holdbar.

Jeg kan ikke se at reglene om tilståelse av statsbidrag til bureisings- og seterveger gir kommunen hjemmel for ensidig å fraskrive seg en vedlikeholdsplikt som kommunen har påtatt seg. — — — kommune kan ikke på grunn av kommunesammenslutningen fraskrive seg en plikt som tidligere var påtatt av — — — kommune. Heller ikke kan henvisningen til at vedlikeholdet av andre jordbruksveger er overført til veginteressentene, eller praktiske hensyn, gi tilstrekkelig grunnlag for å fragå vedlikeholdsplikten.

På grunnlag av det foreliggende mener jeg at kommunen fortsatt plikter å vedlikeholde vegen i overensstemmelse med — — — herredsstyres vedtak av 9. juli 1948.

Kommunen har pekt på at kommunestyret under enhver omstendighet etter veglovens § 7 tredje ledd kan nedlegge vegen som kommunal veg. Noe slikt vedtak er imidlertid ikke fattet, og det er derfor ikke nødvendig å gå nærmere inn på spørsmålet. Jeg vil imidlertid bemerke at det etter min mening er meget tvilsomt om et vedtak etter veglovens § 7 om forandring i vegens status vil ha noen betydning for den vedlikeholdsplikt en kommune har påtatt seg i forbindelse med statstilskott til en bureisingsveg. — — —»

Vedrørende den udekkede regning for snømåking fra vinteren 1970 og de utgifter veginteressentene ellers hevdet å ha hatt vedrørende utbedring av vegen, anførte jeg:

«— — — På grunnlag av kommunens vedlikeholdsplikt antar jeg at kommunen bør erstatte interessentene de vedlikeholdskosten de kan dokumentere å ha hatt siden 1964, så langt kommunen ikke kan påvise, eller i det minste sannsynliggjøre, at omkostningene har vært større enn nødvendig.

Med hensyn til spørsmålet om den konkrete udekkede regning for snømåking er jeg enig med kommunen i at utgangspunktet må være at vegmyndighetenes samtykke må innhentes for vedlikeholdskosten eller ekstraordinære utgifter til snømåking pådras. Det bekreftes imidlertid av vegformannen at det ble gjort henvendelse til — — — (svogeren) om å brøyte vegen vinteren 1969—70. Hva oppdraget/avtalen nærmere gikk ut på, synes noe uklart. Det fremgår av — — —s (svogeren) redegjørelse at vegformannens samtykke ble innhentet første gang det var nødvendig med måking, før jul 1969. Så langt det i tilfelle må antas at regningen ville blitt honorert om spørsmålet var forelagt de kompetente vegmyndigheter til godkjenning på forhånd, synes sterke grunner å tale for at kommunen dekker regningen. — — —»

I tilknytning til rådmannens uttalelser om at kommunalt vegvedlikehold ville være urasjonelt og hans henvisning til kommunens tilskott til private vegger, pekte jeg avslutnings-

vis på at det etter min mening neppe kunne være noe til hinder for at kommunen fremtidig oppfyller sin vedlikeholdsplikt ved en refusjons- eller tilskottsordning, og fortsatte:

«— — — Forutsetningen må imidlertid være at veginteressentene ikke av denne grunn stilles dårligere, økonomisk eller med hensyn til vegens vedlikeholdsmessige stand, enn om kommunen utførte vedlikeholdet direkte. Dersom kommunen ønsker en slik omlegging, synes det rimelig å oppta forhandlinger med veginteressentene og deretter forelegge saken for Landbruksdepartementet, som i sin tid stilte vilkåret om at kommunen skulle overta vedlikeholdet.»

Jeg mottok senere underretning om at formannskapet hadde «vedtatt at det blir å forhandle med veginteressenten om å utføre vedlikeholdet av bureisingsvegen — — — ved en refusjons- eller tilskuddsordning».

33.

Etter klage ble det gitt økt kommunalt tilskott til skogsbilveger.

(Sak 405 K/71).

Styrene i to skogsbilvegfellesskap — Løkenvegen og Hestedalsvegen — klaget over det standpunkt kommunestyret hadde tatt til spørsmålet om kommunalt tilskott til vegene. Til hver av vegene var det gitt et statstilskott på kr. 30 000,—. Den vanlige praksis i kommunen var at det ble gitt kommunalt tilskott som svarte til halvparten av statstilskottet. Rådmannen hadde imidlertid i sin innstilling, som kommunestyret sluttet seg til, funnet at det her ikke var rimelig å gi vanlig tilskott og foreslo bevilget bare kr. 10 000,— til hver av vegene. Han begrunnet det med at kommunen i desember 1968 hadde overtatt en privat veg — Dunserudvegen — som både brukerne av Løken- og Hestedalsvegen måtte benytte for å komme fram til hovedvegen, og at skogsvegfellesskapene derved sparte både vedlikeholds- og opparbeidelsesutgifter for denne strekning. Klagerne imøtegikk at kommunens overtagelse av Dunserudvegen hadde ført med seg mindre opparbeidelsesutgifter. På det tidspunkt kommunen overtok vege, hadde skogsbilvegfellesskapene ved skjønn allerede fått medeiendomsrett og bruksrett til Dunserudvegen mot å betale de opprinnelige eiere kr. 18 000,—. De erkjente at kommunen ved overtagelsen fikk vedlikeholdet av denne vegstrekning. De mente imidlertid at denne side av saken var endelig oppgjort ved den avtale som ved overtagelsen ble inngått med kommunen, og at dette forholdet ikke kunne tas i betraktning ved avgjørelsen om kommunetilskott til skogsbilvegene.

Etter å ha gjennomgått saksdokumentene

tok jeg saken opp med kommunen. Jeg anførte at vegfellesskapene ved skjønn av 12. juni 1967 var gitt rett til inntreden i Dunserudvegen som medinteressenter mot å betale et samlet beløp til de opprinnelige eiere av vege. Etter det opplyste var oppgjør skjedd i samsvar med skjønnet, og det var derfor etter min mening mindre dekkende når det i rådmannens innstillinger til søknadene om kommunalt tilskott til skogsbilvegene ble sagt at skogsbilvegene ved kommunens overtagelse «slipper opparbeidelsesutgifter på denne strekning». Den fordel skogsbilvegene fikk ved kommunens overtagelse av Dunserudvegen som ville medføre utgifter for kommunen, var så vidt jeg kunne se, at de ble fritatt for det fremtidige vedlikehold av denne vegstrekningen.

Kommunestyrevedtaket av 13. desember 1968 om å overta Dunserudvegen lød slik:

«— — — kommune overtar fra 1. januar 1969 vege Dunserud—Dunserudhagen. De nåværende eiere av vege v/— — — innbetaler kontant til kommunen kr. 5.000,—.

— — — kommunes andel av skjønnsomkostningene, ca. kr. 3.420,—, refunderes av de nåværende vegeiere.

Eierne av skogsbilvegene Løkenvegen og Hestedalsvegen gis anledning til vederlagsfritt å trafikere vege etter kommunens overtagelse.»

Jeg pekte på at kommunens tilbud, som fremkom etter forhandlinger hvor også eierne av skogsbilvegene hadde deltatt, ga disse en ubetinget rett til vederlagsfri bruk av vege. Som medinteressenter i Dunserudvegen (etter ekspropriasjonen) skulle skogsbilvegeierne også betale sin andel av det beløp kommunen betinget seg for å overta vege. Etter det som forelå, syntes det som om skogsbilvegfellesskapene med grunn måtte kunne gå ut fra at det økonomiske mellomværende var endelig oppgjort i henhold til kommunens tilbud. Jeg anførte videre:

«— — — Spørsmålet om tilskott til skogsbilvegene er formelt en helt selvstendig sak uten direkte sammenheng med denne avtalen. Etter det som foreligger, har det vært fast praksis at kommunen yter et tilskott tilsvarende halve statstilskottet, og skogsbilvegfellesskapene måtte ha grunn til å regne med at denne praksis også ville bli fulgt i dette tilfelle. Når kommunen reduserte det tilskott som ellers uten videre ville blitt ytet, synes dette i realiteten å innebære at skogsbilvegeierne blir belastet med et beløp, tilsvarende reduksjonen, for sin bruk av vege eller for kommunens bistand med å ordne saken. Det kan spørres om det ikke hadde vært naturlig å ta dette spørsmål opp i de forhandlinger som ble ført om overtagelse av vege og om det ikke i alle fall ville vært rimelig å ta forbehold dersom kommunens overtagelse skulle føre med seg at det ville bli gitt mindre kom-

munetilskott enn vanlig til skogsbilvegene.
— — —»

Saken ble behandlet på ny i kommunestyret, og de to vegfellesskap ble hver bevilget ytterligere tilskott på kr. 5 000,—. Klagerne hadde etter dette fått de tilskott de mente å ha krav på, og saken ga ikke grunn til mer fra min side.

34.

Formannskap avsto feilaktig å behandle en sak som refusjonssak etter bygningslovens § 55.
(Sak 245 K/70).

Et interessentskap, bestående av parsell-eiere i tomteområde X., klaget over at Skien formannskap hadde avslått å fastsette refusjonsbeløp etter bygningslovens § 55, da et tilstøtende område ble utbygd og fikk anledning til å knytte seg til veg og kloakk som var betalt av interessentskapets medlemmer.

De faktiske forhold i saken var følgende:

Området X. ble regulert ved reguleringsplan, stadfestet av Kommunal- og arbeidsdepartementet 15. desember 1966. Etter det som forelå, hadde klagerne hver for seg forhandlet med de to grunneiere i området, M. og N., om kjøp av tomter. M. hadde også forhandlet med et entreprenørfirma om utbygging av veg, vann og kloakk i området og om overdragelse av tomter til firmaet. Klagerne gjorde gjeldende at M. hadde gitt dem bindende tilsagn om tomteoverdragelser før han forhandlet med entreprenøren, mens denne hevdet at han skulle stå fritt når det gjaldt spørsmålet om salg av tomter til dem som hadde forhandlet med M. Det var imidlertid på det rene at M. hadde overdratt tomter til dem som hadde forhandlet med ham, direkte og ikke gjennom entreprenøren. Entreprenøren satte seg i forbindelse med den annen grunneier i området, N., som var villig til å la entreprenøren opparbeide området, men betinget seg at de som hadde avtale med ham om tomt, skulle få tomt. Også N. hadde skjøtet tomtene direkte til de nåværende eiere. Tomtekjøpernes avtaler med M. og N. var ikke fremlagt, men etter det som forelå, måtte jeg gå ut fra at det her ikke var sagt noe om tilknytning til veg og kloakk for områder som måtte bli utbygd senere.

M. og N. avga hver for seg den 25. juli 1967 slik erklæring til entreprenørfirmaet:

«Undertegnede gir hermed firma — — — rett til å foreta opparbeidelse av tomtefelt X. i henhold til reguleringsplan.

Arbeidet utføres for regning av tomtekjøper eventuel leiere. Nedhugging av ved og lauvkratt kan gjøres av tomtekjøper, og veden tilfaller den som utfører arbeidet.

Undertegnede erklærer seg samtidig villig til å avstå den nødvendige veggrunn etter foreliggende reguleringsplan og etter pristakst.

— — — (entreprenøren) overtar dermed alle rettigheter og forpliktelser vedr. opparbeidelsen av tomtefelt X. inntil Skien kommune overtar.»

Det var ikke opplyst om disse erklæringer var gjort kjent for tomtekjøperne.

Et par dager senere inngikk entreprenøren kontrakt med hver enkelt tomtekjøper der det het:

«Mellom byggmester — — —, Skien, og — — — er i dag inngått følgende avtale:

Til opparbeidelse av X. i Skien (Solum) innbetaler — — — som sin foreløbige andel kr. 13500,— trettentusenfemhundre kroner til Skien Sparebank. Beløpet sperres på konto nr. — — — og kan bare disponeres av byggm. — — — til opparbeidelse av boligfeltet X. Viser det seg at ovennevnte beløp kr. 13500,—, ikke vil dekke anleggskostnadene, forplikter — — — seg til å innbetale på ovennevnte konto i Skien Sparebank sin forholdsmessige del av merkostnadene. Skulle beløpet, kr. 13500,— overstige — — —s forholdsmessige andel av anleggskostnadene, vil det overskytende bli utbetalt — — — straks anlegget er ferdig. Anleggskostnadene blir å fordele likt på tomteeiere/festere i det regulerte området.»

Etter at arbeidet var avsluttet, ble hver av tomteeierne i 1969 avkrevd ytterligere ca. kr. 1 500,— i henhold til den inngåtte avtale. De tomter som M. og N. ikke hadde kjøper til, ble overtatt av entreprenørfirmaet, og disse tomter hadde på samme måte som de øvrige båret sin del av opparbeidelsesutgiftene.

I uttalelse i klagesaken anførte finansrådmannen:

«Det er riktig at de fremlagte avtaler om «opparbeidelse av X.» ikke inneholder noe om hvorledes det skal forholdes dersom — — — (entreprenørfirmaet) utbygger tilstøtende område. Det er forsåvidt rimelig, idet området på det tidspunkt ikke var regulert for boligformål. At et boligområde senere kan bli utvidet ved regulering og tillatt bebygget, og at utbygging derfor kan komme til å skje etappevis, er imidlertid noe en i alminnelighet må regne med. Det er også det som er skjedd i den foreliggende sak.

Etappevis utbygging av forskjellige boligfelt innen et større område er også vanlig ved kommunal opparbeidelse av tomter. Opparbeidelseskostnadene for utbygging av et felt blir da fordelt på tomteeierne i feltet. Ved utbygging av neste etappe fordeles på samme måte de nye opparbeidelseskostnadene på de nye tomtene. For slik etappevis utbygging ville konsekvensene bli store hvis hvert nytt felt skal være med å betale opparbeidelseskostnadene ved foregående felt. En ville da få stadige etteroppgjør med tomteeierne inntil en kunne si at utbyggingen av området var avsluttet. En ville da komme opp i helt uholdbare situasjoner. Slik fordeling foretas da heller ikke ved kommunal eller privat opparbeidelse og senere utparsellering av tomter.

I regelen er det også det først utbygde feltet i et større område som er enklest og rimeligst å gjøre byggeklart, slik situasjonen også er i den foreliggende sak, jfr. — — —s (entreprenørfirmaets) brev av 24/3.70 hvorav fremgår at kostnadene pr. tomt i første etappe utgjør ca. kr. 15.000,—, mens beløpet er ca. kr. 25.000,— i siste feltet. Tomteeierne i såvel kommunale felt som i felter som opparbeides og utparselleres i privat regi får sine tomter gjort byggeklare for en bestemt pris, uten at de derved blir eiere av vegger og ledningsnett slik at en eventuell senere tilknytning skal være betinget av deres samtykke. Veg- og ledningsnettet overtas av kommunen når opparbeidelse er skjedd forskriftsmessig.

Noen av tomteeierne i X. hadde etter det opplyste fått tilsagn fra de opprinnelige grunneiere om tomt før — — — (entreprenørfirmaet) overtok de resterende tomtene i feltet og påtok seg opparbeidelsen. Av praktiske grunner ble de nevnte tomtene overdratt direkte fra grunneier til fremtidige tomteiere, jfr. — — —s skriv av 24/3.70. Siden — — — (entreprenørfirmaet) dermed ikke var eier av alle tomtene ble det da inngått avtale mellom klagerne i foreliggende sak og — — — om opparbeidelse, og fordeling av anleggskostnadene. Tomteeierne har da som motydelse fått tomtene gjort byggeklare.

De er ikke eiere av veggrunnen, jfr. erklæring av 25/7.67 fra de opprinnelige grunneiere N. og M., og etter min oppfatning heller ikke av ledningsnettet. Kontrakten mellom klagerne og — — — må etter min oppfatning forstås slik at det er — — — som står som den ansvarlige for opparbeidelsen av hele feltet. Den videre utbygging og tilkopling som firmaet har foretatt må da betraktes som en ny etappe i utbyggingen av området.

Spørsmålet om fordeling av opparbeidelseskostnadene må derfor bli å vurdere på samme måte som ved etappevis kommunal opparbeidelse eller opparbeidelse og senere utparsellering i privat regi, jfr. det som er anført foran.

Eventuelle tvistigheter om forståelsen av inngåtte kontrakter hører som kjent under domstolene.»

I min uttalelse anførte jeg at klagerne, etter det som forelå, hadde ervervet sine tomter direkte fra M. og N. og uten at entreprenøren kunne sees å ha vært mellommann. M. og N. hadde riktignok etter avtale med entreprenøren betinget seg at utbygging av veg, vann og kloakk skulle skje i fellesskap og utføres av entreprenøren for tomtekjøpernes regning, men det var inngått særskilte avtaler mellom denne og de enkelte tomteeiere om opparbeidelsen, og forholdet mellom entreprenøren og klagerne måtte antas å være regulert i disse avtaler. Jeg uttalte videre:

« — — — De tomter som nå skal utbygges, og som i 1966 ble holdt utenfor reguleringen på grunn av naboskapet med flyplassen, er skilt ut fra N.s eiendom. Det er ikke tvilsomt at N. overfor dem som i 1966 og 1967 kjøpte tomter av ham, kunne ha betinget seg at det ikke skulle kreves refusjon ved senere utbygging av andre deler av hans eiendom, men det

foreligger ikke noe som viser at N. har gjort dette. Det er heller ikke anført noe som viser hvorledes N. i tilfelle har fått et slikt krav overfor dem som kjøpte tomter av M. Det er derfor etter min mening ikke grunnlag for å anta at N. for tomter som nå utbygges, kan kreve fritak for den refusjonsplikt som måtte følge av bygningsloven.

— — — (entreprenøren) har, som nevnt foran, ikke vært eier av klagerens tomter, og han har ingen annen avtale med dem enn opparbeidelsesavtalen, som ikke kan sees å innebære annet enn at — — — som entreprenør skal utføre opparbeidelsen for alle tomteeiernes regning. Det kan ikke sees at denne avtale skulle være til hinder for at tomteeierne avkrevde grunneiere i tilstøtende områder den refusjon bygningsloven måtte hjemle. — — — (entreprenøren) har vist til at han etter avtale med M. og N. overtar «alle rettigheter og forpliktelser vedr. opparbeidelsen av tomtfeltet X. inntil Skien kommune overtar». Det er som før nevnt, ikke klart i hvilken utstrekning denne erklæring er gjort kjent for tomtekjøperne, men erklæringen kan heller ikke om den skulle være bindende for tomtekjøperne, sees å innebære at — — — (entreprenøren) skulle ha noen rett til vederlagsfri tilknytning for andre områder som han måtte komme til å utbygge. Det foreligger ikke noe som viser at — — — (entreprenøren) i 1967 hadde avtale om å overta noe tilstøtende område, og hvis fritak for refusjon skulle forbeholdes noen, ville det ha vært naturlig om dette gjaldt den som hadde rådighet over grunnen. Det siterte må også sammenholdes med det som er sagt i erklæringen om at arbeidet skulle utføres for tomtekjøpernes regning. Det kan således heller ikke sees at — — — (entreprenøren) har rett til vederlagsfri tilknytning.

De generelle betraktninger i rådmannens brev om fremgangsmåten ved etappevis utbygging er etter min mening ikke dekkende for den foreliggende sak. Det er selvsagt inngenting til hinder for at en kommune eller en privat grunneier opparbeider et område etappevis og selger ferdig opparbeidede tomter, eller som selger fastsetter at det skal betales et nærmere angitt beløp i tillegg til råtomtprisen for en opparbeidelse som selger skal besørge, og at spørsmålet om opparbeidelsesomkostningene dermed skal være endelig avgjort i forhold til den enkelte tomtekjøper. I det foreliggende tilfelle er det imidlertid etter det som foreligger, ikke gått fram på en slik måte at de som i 1966—67 ervervet tomter fra N. og M., er blitt avskåret fra å kreve refusjon fra N. eller den han overdrar tomter til, dersom disse tomter ved utbyggingen fikk «ny eller bedret atkomst eller kloakkforbindelse», jfr. bygningslovens § 46. Det skal tilføyes at et eventuelt refusjonsbeløp først forfalt etter at det ble adgang til å bygge på tomtene, jfr. § 55. Etter det som foreligger, kan jeg ikke se at det kan legges til grunn at bygningslovens refusjonsregler er satt til side ved avtale, og kommunen bør derfor behandle saken etter bygningslovens § 55, jfr. § 46. Det er ikke herfra tatt noe standpunkt til om en vurdering etter disse bestemmelser vil medføre et refusjonskrav fra klagerne. Kommunens avgjørelse av dette spørsmål vil kunne overprøves ved skjønn etter bygningslovens § 57. — — —»

Jeg ba om at saken måtte bli forelagt formannskapet. Formannskapet tok deretter saken opp som refusjonssak etter bygningslovens § 55, men kom til at refusjonsbeløpet måtte settes til kr. 0,—. Formannskapets avgjørelse av dette spørsmål er gjenstand for overprøvelse ved skjønn og ligger utenfor ombudsmannens arbeidsområde.

35.

Husbygger ikke gjort oppmerksom på at kommunens forslag til utgiftsdeling ved øking av vannledningsdimensjon kunne føre til merutgifter for ham.

(Sak 1080 K/70).

En husbygger, A., klaget over at Tromsø kommune avslo hans krav om full refusjon av utgifter ved legging av en 6" vannledning. Han mente at han hadde fått tilsagn om at kommunen skulle dekke utgiftene til vannledningen dersom han i stedet for en 1" ledning, som var tilstrekkelig for hans eget behov, la en 6" ledning.

De faktiske forhold i saken var i hovedtrekk disse:

A. hadde i byggemeldingen søkt om tilkobling av vann til nabo i vest. Både bygningsrådet og vannverket hadde godkjent tilkoblingen, men naboen nektet. Vannverket henviste da klageren til å legge en 180 m lang vannledning til nærmeste kum. Da kommunen var interessert i at det ble lagt et forgreningsrør med større dimensjon enn den 1" stikkledning som var nødvendig for fremføring av vann til huset, tok kommunen opp spørsmålet om å få lagt en 6" ledning. Hva som ble sagt i denne forbindelse, er omtvistet. Klageren mener han fikk tilsagn om at kommunen skulle dekke alle utgiftene til 6" ledningen og at det bare var spørsmål om en forskuttering fra hans side. Fra kommunens side ble det anført at det aldri hadde vært spørsmål om annen ordning enn den som hadde vært praktisert i lignende tilfelle — at kommunen sørget for rørmateriell, mens graving og legging av rør ble dekket av vedkommende byggherrer. Jeg fant ikke at det var grunnlag for å anta at det fra vedkommende funksjonær i vannverket var ment å gi tilsagn utover det at vanlig fremgangsmåte skulle følges. På den annen side syntes det, etter det som forelå, ikke å være grunn til å tvile på at A. oppfattet situasjonen slik at det var vannledningen i sin helhet, ikke bare vannledningsmaterialet, som skulle betales av kommunen, og at dette førte til at han aksepterte kommunens forslag selv om han var klar over at han kunne legge sin egen ledning.

Det ble deretter (september 1968) gravd

grøft og lagt ned 181,5 m støpejernsrør, levert fra kommunens lager.

Da klagen ble forelagt for kommunen, ble det bl. a. spurt om hvilke merutgifter husbyggeren var blitt påført ved å legge 6" ledningen, og kommuneingeniøren uttalte seg om dette.

Jeg anførte i brev til kommunen:

«— — — Etter bygningslovens § 65 må bo-lighus ikke føres opp med mindre det er tilfredsstillende adgang til drikkevann. Utover dette har bygningsloven ingen bestemmelse om legging av vannledning eller om refusjon av utgiftene til slik legging.

A. kunne således ikke pålegges å legge en 6" vannledning og ville heller ikke ha noe krav på refusjon fra kommunen eller fra andre som senere fikk tilknytning til ledningen. For å oppfylle det krav som stilles til tilfredsstillende drikkevann i bygningslovens § 65, var det tilstrekkelig å legge en 1" stikkledning, og større utgifter enn de som ville gå med til legging av slik ledning, hadde A. ingen grunn til å påta seg. Når det likevel ble valgt en annen løsning, var det etter anmodning fra vannverket, som ønsket en større dimensjon med tanke på tilkobling av flere abonnenter en gang i fremtiden. Det var således utelukkende i kommunens interesse at dimensjonen ble økt. A. hadde ingen fordel av økingen. Hvis A. hadde vært klar over at den ordning som ble foreslått av vannverket kunne medført merutgifter for ham, hadde han neppe villet legge annet enn en 1" ledning.

Når vannverket i egen interesse foreslår en ordning som kan tenkes å medføre ekstrautgifter for en byggherre, bør kommunen gjøre det klart for byggherren hva ordningen innebærer og få avtalen nedtegnet, slik at slike misforståelser som i den foreliggende sak kan unngås. Jeg finner den uformelle fremgangsmåte som er fulgt i nærværende sak, uheldig og kritikkverdig.

Når forholdet er at en mangelfull orientering fra kommunens side har ført til ekstrautgifter for A., mens kommunen på sin side, i alle fall på lengre sikt, får fordelene av at en 6" ledning er lagt, synes det rimelig at kommunen overveier om ikke A. bør få hel eller delvis dekning av ekstrautgiftene.

De ekstrautgifter det er spørsmål om, er for det første merutgiftene til rørlegger for legging av rørene, transport, m. v. A.s utgifter her er kr. 4 759,83. Utgiftene til 32 mm plastrør, som beløper seg til i alt ca. kr. 1 100,— inklusive arbeidslønn, jfr. byingeniørens brev av 1. mars 1971, må gå til fradrag.

Det synes for det annet som om A. har hatt ekstrautgifter til graving. I alle fall synes utgifter til sprenging, graving og planering av tre kummer à kr. 800,— pr. stk., tilsammen kr. 2 400,—, å være foranlediget av at det ble lagt hovedledning istedenfor privat stikkledning. Hvorvidt det ellers har vært nødvendig å øke grøftedimensjonen av hensyn til den økte rørdimensjon, er etter det som foreligger for ombudsmannen, ikke helt klart.

— — —»

Jeg ba om at spørsmålet om hel eller delvis dekning av merutgiftene ble forelagt for for-

mannskapet. Teknisk rådmann meddelte senere at klageren er blitt anvist utbetalt i alt kr. 6 059,83 til dekning av utgiftene til legging av 6" ledning, inklusive transport og utgiftene til sprenging, graving og planering av tre kummer. Det er da gjort fradrag med kr. 1 100,— som utgiftene til plastrør ville ha vært. Ytterligere krav har kommunen avvist.

36.

Bygningsråds og kommuneingeniørs behandling av sak om kloakk- og spillvannsutslipp. Unnlattelse av å behandle klager fra nabo.

(Sak 1022 K/70).

A. klaget over at bygningsmyndighetene i — — — gjennom flere år hadde unnlatt å gripe inn mot etter hans mening ulovlig kloakk- og spillvannsavløp fra to eiendommer i kommunen, X. og Y., og spesielt over at det ikke var sørget for at ulovlig installerte vannklosetter var fjernet. Eiendommene var naboeiendommer til en eiendom som opprinnelig tilhørte A.s avdøde mor, senere A. og hans søsken som arvinger. Både en bror av A. og A. selv hadde gjennom flere år rettet henvendelser til kommunen i saken. Det var også rettet henvendelser gjennom en advokat. Klagen omfattet også behandlingen av disse henvendelser.

De faktiske forhold i saken var i hovedtrekk:

Byggemelding for naboeiendommen X. ble godkjent av bygningsrådet 25. juni 1963. Godkjenningen var betinget av at vannklosett ikke ble installert.

Byggemelding for naboeiendommen Y. ble godkjent av bygningsrådet 17. september 1963. Det ble på samme måte tatt forbehold mot installering av vannklosett.

På eiendommen X. ble det likevel installert vannklosett, så vidt skjønnes omtrent samtidig med at huset ble tatt i bruk. Kloakken hadde avløp i en drengroft som umiddelbart inne på klagerens eiendom gikk ut i en åpen bekk og videre over denne eiendom i en lengde av ca. 900 m ut i Øyeren.

På Y. ble vannklosett installert på et senere tidspunkt, men som det vil fremgå av den følgende fremstilling, ble det av klagerens bror allerede i 1966 hevdet at vannklosett var under installering. Avløpsspørsmålene for de to eiendommer ble tatt opp allerede i byggeperioden. I brev av 15. juli 1963 skrev således klagerens bror på vegne av moren til kommunen:

«Min mor, — — —, eier av — — —, har på grunn av fremskreden alder overlatt til meg å ivareta hennes interesser vedrørende ovennevnte gnr. og bnr.

Ved et besøk nylig ble jeg oppmerksom på

at det foregår to byggearbeider i hennes umiddelbare nærhet. Da det ikke foreligger noen henvendelse om tillatelse til å føre kloakkvann inn på hennes eiendom, og om så er tilsett, henstiller jeg til Dem om at De stanser sanitærarbeide ved ovennevnte bygg inn til avtale herom måtte foreligge.»

Så vidt skjønnes, ble brevet ikke forelagt for bygningsrådet eller helserådet. Det er noe uklart hvorvidt det ble sendt henvendelse til de to byggherrer.

I september 1964 ble avløpsordningen tatt opp på ny, denne gang gjennom en advokat, som i brev til kommunen ba om å få opplyst om byggherrene etter den forrige henvendelse hadde ordnet med tillatelse til sine kloakkutslipp og hvordan spørsmålet var løst. Brevet ble ikke besvart, og det ble ikke foretatt noe i anledning av henvendelsen. Den 24. juni 1965 skrev advokaten på ny og anførte at det nå var installert vannklosett og bad i husene. Det ble forlangt at kommunen tok skritt for å sikre at de ulovlige anlegg ikke kunne brukes. Det ble bedt om å få dette bekreftet omgående. Etter det som foreligger ble klagen ikke behandlet av bygningsrådet eller helserådet. Kommuneingeniøren skrev imidlertid til eierne av naboeiendommene den 30. juni 1965 med anmodning til disse om å ordne kloakkutslippet slik at det ikke skadet eiendommen til A.s mor. Det ble anbefalt å ta kontakt med henne for å få tillatelse til å forlenge kloakkledningen slik at utløpet kom på betryggende avstand. Så fremt dette ikke kunne ordnes, måtte det installerte klosett fjernes. De påklagede forhold fortsatte imidlertid, og det ble ikke foretatt ytterligere fra kommunens side.

Den 7. desember 1966 klaget A.s bror på ny på vegne av moren. Han anførte at det aldri var gitt tillatelse til å la utslipp gå over hans mors eiendom, og at det under ingen omstendighet ville bli tillatt da det i fremtiden ville medføre store ulemper. Han opplyste at eieren av eiendommen Y. hadde solgt sitt hus, og at den nye eier hadde begynt å grave i marken for kloakk og installering av vannklosett. Han anså det som bygningsrådets plikt å sørge for at kloakkutslipp på hans mors eiendom ble stoppet snarest og henstilte til bygningsrådet å sørge for at installasjon av sanitærutstyr for vannklosett ikke fant sted.

Etter det som foreligger ble klagen over avløpsforholdene heller ikke denne gang behandlet av bygningsråd eller helseråd, men det ble, som i 1965, sendt brev til eierne av naboeiendommene med anmodning om å ordne kloakkavløpet, m. v. Det het til slutt i brevene, som var datert 9. desember 1966, at så fremt avløpsforholdene ikke ble ordnet innen rimelig tid, ville saken bli anmeldt til — — —

helse råd. Kommuneingeniøren fulgte imidlertid ikke opp saken, og den ble ikke rapportert til helse rådet på tross av at de påklagede forhold fortsatte.

Den 2. mai 1969 søkte eieren av Y. om godkjenning av installert vannklosett på eiendommen. Den 20. mai 1969 fikk eieren skriftlig pålegg om snarest å demontere det allerede monterte vannklosett. Samme dag ble det rørleggerfirma som hadde utført installasjonen, tilskrevet og pålagt uten forsinkelse å demontere vannklosettet. Gjenpart av brevet ble sendt helse rådet. Den 30. mai 1969 ble saken behandlet i bygningsrådet og eierne av X. og Y. pålagt å sette de installerte vannklosetter ut av drift i medhold av bygningslovens § 113 og § 114. Det ble satt frist til 30 dager etter forkynnelse av forelegget, og gitt beskjed om at eierne ville bli anmeldt til politiet hvis de ikke etterkom vedtaket. Forelegget ble forkynt for eierne 15. juli 1969.

Anlegget på eiendommen Y. ble demontert straks. Anlegget på X. ble imidlertid ikke demontert, og det ble klaget på ny 11. desember 1969. Den nye klagen førte ikke til noen reaksjon fra kommunens side, og det ble ikke tatt skritt for å tvangsfullbyrde pålegget. Kommunen arbeidet imidlertid på dette tidspunkt med mulighetene for å lede kloakk fra eiendommene via pumpestasjon til hovedkloakk og rensstasjon, og eierne ble invitert til samarbeid i anledning av en slik løsning.

Da bygningsrådets pålegg bare gjaldt forbud mot de installerte vannklosett, skrev A. til kommunen 20. september 1969 og klaget over at det ikke var nedlagt forbud mot å slippe spillvann på eiendommen.

Bygningsrådet ga uttalelse i møte 26. september 1969. Hva angikk spillvann fra Y., anså bygningsrådet at rett til å lede spillvann var godkjent i og med at eiendommen hadde vært bebygd i meget lang tid. Når det gjaldt X., konstaterte bygningsrådet at fristen for å fjerne vannklosettet var utløpt, uten at det hadde fått melding om at forelegget var effektivt. Vannklosettet ville derfor bli fjernet med politiets hjelp. Bygningsrådet uttalte at det var eierens plikt å innhente tillatelse fra klagerens mor til avløp av spillvann fra X.

Klageren skrev på ny 4. oktober 1969 og viste til bygningslovens § 66 nr. 2, første ledd, hvor det bestemmes:

«Før tomt fraskilles eller oppføring av bygning blir satt i gang, skal bortledning på lovlig måte av skylle- og spillvann o. l. til kloakk, vassdrag e. l. være sikret. Bortledningen skal skje i lukkede ledninger. Ordningen må være godkjent av helse rådet.»

Det ble samtidig klaget til Kommunal- og arbeidsdepartementet.

Departementet avga uttalelse 3. juni 1970. Uttalelsen konkluderte med en anmodning om at saken ble forelagt for bygningsrådet og helse rådet på ny.

27. august 1970 ble det avholdt befarings på eiendommene, og den 1. september 1970 gjorde bygningsrådet vedtak om at spillvann fra eiendommene skulle føres i lukket ledning ca. 150 m i østlig retning langs bekk. Bygningsrådet anså denne avstand fra nærmeste bolighus som betryggende. Så fremt eieren ikke tillot vannledning over sin eiendom, tilrådte bygningsrådet at det ble søkt ekspropriert rett etter vassdragslovens bestemmelser. Med hensyn til fjerning av vannklosettet gjorde bygningsrådet vedtak om at det tidligere forelegg skulle forkynnes for eieren av X.

Jeg uttalte:

« — — — Jeg finner kommunens behandling av klagen over avløpsordningene fra Y. og X. uheldig og beklagelig. Sakene har helt fra begynnelsen fått en behandling som ikke er i samsvar med bygningsloven, og gjentatte klager er ikke blitt behandlet og fulgt opp av rette myndighet.

Jeg finner grunn til å kritisere følgende forhold:

1. I forbindelse med byggemeldingene i 1963 ble det ikke sendt nabovarsel til klageren, og hun fikk ikke anledning til å uttale seg om avløpsordning. I den tidligere bygningslov av 22. februar 1924 er det uttrykkelig foreskrevet at avledning av overvann, og følgelig også skylle- og spillvann, på fremmed grunn ikke må skje uten samtykke av dennes eier.
2. Det ble ikke innhentet erklæring fra helse rådet i forbindelse med at bygningsrådet godkjente annen ordning for avløp for skylle- og spillvann enn den loven foreskrev som hovedregel, nemlig avløp i lukkede ledninger til offentlig kloakk.
3. Bygningsrådet unnlot å følge opp det forbud mot installering av vannklosett som ble satt i byggetillatelsen, på tross av skriftlige og flere muntlige henvendelser gjennom nærmere 6 år.
4. Bygningsrådet unnlot å ta opp til behandling klage over avløpsordningen for skylle- og spillvann. Dette ble først tatt opp etter anmodning fra Kommunal- og arbeidsdepartementet 3. juni 1970. — — —»

I klagesaken anførte bygningsrådet at det i en liten utviklingskommune som — — — med en underbemannet teknisk etat, ikke alltid er så lett å følge opp i ønskelig utstrekning alle avløpssaker. Til dette bemerket jeg:

« — — — Selv om dette kan være riktig generelt, kan det vanskelig anføres som tilstrekkelig begrunnelse i dette tilfelle. Det er ikke klaget over at den tekniske etat i kommunen ikke selv kontrollerte hvorvidt vannklosett ble installert — på tross av forbud mot dette i

byggetillatelsen. Klagen gjelder det forhold at bygningsmyndighetene — etter å ha blitt gjort oppmerksom på det ulovlige utslipp — ikke har forlangt utslippet stanset og det ulovlige vannklosett fjernet og effektivt dette i samsvar med bygningslovens bestemmelser. Det gikk nærmere 6 år før det ble fattet dekkende vedtak av bygningsrådet med hjemmel i bygningslovens §§ 113 og 114. Selv etter at det ble utferdiget forelegg og 30-dagersfristen utløp uten at det for X.s vedkommende ble gjort noe for å stanse kloakktslippet, gikk det mer enn ett år uten at pålegget ble effektivt. Også dette er et forhold som må betegnes som uheldig og egnet til å redusere respekten for bygningsrådets pålegg. — — —»

Bygningsrådet uttalte videre at man hadde håpet på den løsning — som til slutt også kom i stand — at vedkommende grunneiere knyttet seg til offentlig kloakk. Heller ikke dette kunne etter min mening gi tilstrekkelig begrunnelse for at det ikke ble grepet inn på et tidligere tidspunkt. Planene for tilknytning til offentlig kloakk var i dokumentene først nevnt i 1969.

Endelig uttalte bygningsrådet at slike avløpssaker under den tidligere lovgivning hadde vært meget vanskelige å håndtere i landkommuner, og at man etter at lov om vern mot vannforurensing er trådt i kraft, regnet med at bygningsråd og helseråd kunne opptre med langt klarere hjemmel og med sterkere slagkraft. Til dette bemerket jeg:

« — — — Jeg kan ikke se at dette har noen relevans til den foreliggende sak. For begge eiendommers vedkommende er det i byggetillatelsen satt forbud mot installering av vannklosett. Hjemmel til å følge opp et slikt forbud er gitt bygningsrådet både i den gamle bygningsloven av 1924 og i den nye bygningslov av 1965, jfr. henholdsvis §§ 152 og 153 og §§ 113 og 114.

For såvidt angår avløpsordningen for skylle- og spillvann uttalte Kommunal- og arbeidsdepartementet at det måtte ha vært en klar forutsetning for bygningsrådets godkjenning i 1963 at ordningen kunne funksjonere tilfredsstillende uten ulempe. Det ble i denne forbindelse vist til § 60 nr. 2, siste punktum, i bygningsloven av 1924, som fastsetter at overvann ikke må ledes inn på fremmed grunn uten samtykke av dennes eier. Dette må i enda høyere grad gjelde skylle- og spillvann. Det ble også vist til § 89 i bygningsloven av 1965 om at innretninger som ligger under bygningsrådets kontroll, skal holdes i slik stand at det ikke oppstår vesentlige ulemper for person eller eiendom. Etter helseforskriftene for — — — av 22. november 1968 kan helserådet kreve rett forhold ved kloakk- og spillvannsavløp som er anlagt før forskriftene trådte i kraft når disse forhold innebærer hygienisk fare.

Det er således på det rene at bygningsrådet har hatt hjemmel til å forby både kloakktslippet og skylle- og spillvannsavløpet.»

37.

Bygningsråd ga i klagesak misvisende opplysninger til Kommunal- og arbeidsdepartementet om Helserådets behandling av kloakkordning.

(Sak 447 K/71).

A. klaget på vegne av fire setereiere i et utmarksameie over at B. hadde fått byggetillatelse til oppføring av nytt forretningsbygg på tomt, festet av sameiet, og på et tilleggsareal han senere skulle feste. De fire setereiere mente at et nytt forretningsbygg burde få tomt et annet sted. Det var også opprinnelig tilvist annen tomt, men planen ble oppgitt etter at kloakkspørsmålet for denne tomten var vurdert. Fron bygningsråds byggetillatelse ble etter klage opprettholdt av Kommunal- og arbeidsdepartementet.

A. hevdet at det ikke var riktig at det var lettere å løse kloakkspørsmålet på den tomt byggetillatelsen gjaldt, enn på den alternative tomt, og at bygningsrådet hadde gitt Kommunal- og arbeidsdepartementet uriktige opplysninger om kloakkspørsmålet.

Etter at bygningsrådets saksdokumenter var innhentet og gjennomgått, pekte jeg i brev til bygningsrådet på at rådets formann tidligere hadde bedt byggherren om å sende inn detaljert plan over kloakkløsningen, men at slik detaljplan ikke kunne sees å følge dokumentene. Jeg anførte videre:

« — — — I anledning av klagen til departementet ble det av bygningsrådets formann avgitt en uttalelse av 20. oktober 1970 hvor det ble opplyst at kloakkplan var godkjent av helserådet. Dette ble også lagt til grunn av departementet i klageavgjørelsen. Den planen som det her siktes til, bes' oversendt sammen med helserådets vedtak i saken. — — —»

I bygningsrådets svar het det bl. a.:

« — — — Noko skriftleg vedtak frå helserådet ligg ikkje føre, men helserådets ordførar, distriktslegen er fast medlem i bygningsrådet og kunne på møtet bekrefte at han hadde sett på tilhøva og at dette kunne godkjennast på vanlege vilkår. — — —»

Jeg skrev deretter i brev til Kommunal- og arbeidsdepartementet:

« — — — Bygningsrådets formann uttalte i brev av 20. oktober 1970 til departementet:

« — — — Byggemelding kom inn 13.7.70. Etter at detaljert plan for avlaup var godkjent av helserådet, vart tilsagn om bygge-løyve gitt i sak — — — med 4 mot 1 røyst. — — —»

Departementet la så vidt skjønnes denne opplysning til grunn i sin avgjørelse av 22. februar d.å. Etter det som er anført i bygningsrådets brev hertil av 16. juni, har saken ikke vært behandlet i helserådet. — — — Det kan kanskje være tvilsomt om det kan sies å foreligge «detaljert plan for avlaup». Det bes

opplyst om forholdet foranlediger noe fra departementets side.»

Departementet svarte:

«— — — Som anført i departementets brev til fylkesmannen i Oppland av 22. februar 1971, hvortil henvises, skal bortledning av skylle- og spillvann til kloakk, vassdrag o.l. som hovedregel skje i lukket ledning, jfr. bygningslovens § 66 nr. 2 første ledd. I § 66 nr. 2 tredje ledd er det gitt adgang for bygningsrådet med samtykke av helserådet til å gjøre unntak fra bestemmelsen i første ledd, der hvor det etter bygningsrådets skjønn vil være forbundet med uforholdsmessig stor kostnad å gjennomføre bestemmelsen eller hvor særlige grunner ellers tilsier det.

Departementet har forstått unntaksbestemmelsen slik at bygningsrådet skal ta selvstendig standpunkt til spørsmålet om annen ordning enn bestemt i § 66 nr. 2 første ledd skal tillates. Rundskriv av 10. mai 1967 fra dette departement og rundskriv av samme dato fra Helsedirektoratet om spørsmålet vedlegges til orientering.

Bygningsrådet har fattet sitt vedtak etter å ha rådført seg med helserådets ordfører. Det er ingen feil i saksbehandlingen at helserådet ikke har uttalt seg før bygningsrådet fattet sitt vedtak. Uttalelsen fra bygningsrådets formann om at «detaljert plan for avlaup var godkjent av helserådet» før «byggjesamtykke» ble gitt har ikke hatt slik avgjørende betydning for departementet at opplysningen om at alene helserådets ordfører har uttalt seg foranlediger endring i departementets avgjørelse.

Saksdokumentene viser at byggetillatelse er gitt. Byggearbeidet kan imidlertid ikke lovlig iverksettes før helserådets samtykke foreligger, jfr. § 66 nr. 2 tredje ledd. Saken forutsettes derfor forelagt helserådet til vedtak. — — —»

Departementet skrev samtidig i brev til bygningsrådet:

«Som det fremgår av brevet, kan byggearbeider på omsøkt tomt ikke iverksettes før helserådets samtykke til kloakkeringsordningen foreligger og en ber saken foranlediget oversendt helserådet til behandling.»

I brev til bygningsrådet uttalte jeg:

«— — — Selv om bygningsrådet etter det som er anført av departementet, neppe er avskåret fra å ta standpunkt til byggetillatelses-spørsmålet før saken forelegges helserådet, må det anses som en feil at byggetillatelsen ble meddelt søkeren uten at det ble tatt forbehold om helserådets samtykke, og uten at saken ble oversendt helserådet for behandling. Det går ut fra at bygningsrådet nå, i samsvare med departementets brev av 6. august, har forelagt saken for helserådet, og at byggherren er underrettet om at byggetillatelsen er avhengig av helserådets samtykke til kloakkordningen. — — —»

Jeg pekte ellers på at det måtte anses på det rene at det som var uttalt av bygningsrå-

dets formann i brevet til departementet om at «detaljert plan for avlaup» var godkjent av helserådet, ikke var riktig. Forholdet måtte kritiseres.

38.

Bebygdt tomt nektet fradelt i medhold av bygningslovens § 66 nr. 2, fordi kloakk manglet. Vedtaket omgjort under klagebehandlingen.

(Sak 1207/70).

«Eieren av en tomt som var bebygdt med en eldre hytte, klaget over at Trondheim byplanråd hadde nektet fradeling av tomten i medhold av bygningslovens § 66 nr. 2, fordi det ikke forelå noen kloakkordning som kunne godkjennes. Vedtaket var opprettholdt av Kommunal- og arbeidsdepartementet etter klage dit.

I brev til Kommunal- og arbeidsdepartementet pekte jeg på at det sto en hytte på tomten, og ba opplyst om departementet antok at bygningslovens § 66 nr. 2 gjaldt også når den tomt som ble søkt fradelt, var bebygdt. Jeg anførte at dette ikke uten videre var klart, og pekte bl. a. på at overskriften på bygningslovens kap. IX, hvor § 66 er plassert, er «Byggetomta». Departementet svarte:

«Departementet antar at bygningslovens § 66 nr. 2 gjelder i Trondheim ved fradeling av enhver tomt uansett om tomten er bebygget.

En viser i denne forbindelse til at bl. a. § 66 nr. 2 også gjelder ved fradeling av hyttetomt, jfr. vedtekt for Trondheim til § 82, stadfestet 7. november 1967, inntatt i Norsk Lovtidend nr. 39 for 1967.»

I brev til departementet anførte jeg:

«— — — Spørsmålet kan ikke sees å være løst i de vedtekter departementet viser til. Av vedtektene til § 82 følger bare at § 66 nr. 2 også gjelder når tomten aktes bebygdt med hytte. Hvis det ikke foreligger andre vedtekter enn de det er vist til, kan det ikke sees å gjelde noen særregel for Trondheim i spørsmålet om betydningen av at den tomt som søkes fradelt, allerede er bebygdt. Som anført i brev herfra den 9. november d.å. (1970), synes forarbeidene til bygningslovens § 66 nr. 2 å vise at den gjelder for «byggetomter» og ikke for tomter som allerede er bebygdt. I Ot. prp. nr. 1 (1964—65) heter det således på side 109 i spalte 2 at «Bestemmelsen setter som vilkår for å fraskille byggetomter og for å bygge — — —». På side 110 i spalte 1 heter det:

«For å sikre en mer effektiv håndheving av bestemmelsene om tilfredsstillende kloakkavløp enn tidligere, mener departementet at det allerede før byggetomt tillates fraskilt, skal påses at det er sikret en kloakkordning som tilfredsstillende kravene. Dette bør også være et vilkår for å oppføre bygning, slik komiteen har foreslått.

Dette er gjort klart i første ledds første punktum.»

På bakgrunn av dette vil det være av interesse å få angitt nærmere hva departementets forståelse av § 66 nr. 2 bygger på.»

Kommunal- og arbeidsdepartementet forela deretter saken for Justis- og politidepartementets lovavdeling, som uttalte:

«Man antar at det med uttrykket «tomt» i bygningslovens § 66 nr. 2 første ledd siktes til byggetomt. Det vil som utgangspunkt si ubebygdet tomt. — — —»

Kommunal- og arbeidsdepartementet omgjorde deretter sin tidligere avgjørelse og tok tomteierens klage over bygningsrådets avslag til følge.

39.

Søknader om tomtefradeling og byggetillatelse avslått uten at det var nedlagt byggeforbud etter bygningsloven.

(Sak 951 K/70).

En tomteier klaget over at bygningsmyndighetene i Bergen siden 1963 hadde avslått flere søknader fra ham om å få fradele og bebygge to tomter han hadde overtatt av sin fars eiendom. Han mente at det verken formelt eller reelt var tilstrekkelig grunnlag for avslagene, og viste også til at andre hadde fått byggetillatelse i samme område.

Til delingsanmeldelse i 1963 svarte byplansjefen i brev av 30. desember s. å.:

«Under henvisning til Deres delingsanmeldelse av 16. desember 1963 skal en få opplyse at det ikke foreligger godkjent reguleringsplan for strøket.

Da en således ikke har noen oversikt over hvorvidt de to parsellene kan passes inn i en framtidig bebyggelsesplan, finner byplansjefen på nåværende tidspunkt ikke å kunne gå med på at eiendommen deles.»

I uttalelse hertil anførte byplansjefen at avslaget skjedde i medhold av Bergens vedtekt til § 58 i bygningsloven av 1924. I denne vedtekt het det:

- «1. Utstyking av enkelte tomter eller eiendom ved salg, bygges- eller festebrev må ikke finne sted uten byplanrådets godkjennelse.
2. Utstyking må kun foretas etter en delings- og bebyggelsesplan godkjent av byplanrådet. Byplanrådet kan herunder forlange seg forelagt til godkjenning tomtedelings- og bebyggelsesplan for vedkommende kvartal eller for et nærmere bestemt område.
3. Også før annen deling av en eiendom finner sted, kan byplanrådet forlange delings- og/eller bebyggelsesplan innsendt til godkjenning.

4. Enhver som utparsellerer en eiendom eller del av denne, plikter for egen regning å bekoste alle veier som er nødvendige for utparselleringen etter byplanrådets nærmere bestemmelser.»

Jeg anførte at denne vedtekt neppe ga kommunen hjemmel for å nekte deling inntil det forelå «godkjent reguleringsplan for strøket». Det som kunne kreves, var at søkeren før deling kunne finne sted, skulle fremlegge en delings- og bebyggelsesplan for byplanrådet til godkjenning. Byplansjefen anførte til dette:

«En er klar over at det i forbindelse med den innsendte delingssøknad i 1963 skulle vært henvist til at delingen ikke kunne godkjennes på grunn av at det ikke forelå delings- og bebyggelsesplan godkjent av byplanrådet. En beklager at det i vårt svar av 30.12.63 ble nyttet uttrykket «— ikke foreligger godkjent reguleringsplan for strøket». — — —»

Jeg sa meg enig i at forholdet måtte beklages, og pekte på at det som forelå var mer enn en formell feil, fordi reguleringsplanmålet helt ut lå i bygningsmyndighetenes hånd, mens forslag til delings- og bebyggelsesplan kunne ha vært fremlagt av søkeren.

Klageren søkte om byggetillatelse den 12. oktober 1967. Søknaden ble etter det som forelå ikke besvart skriftlig, men klageren ble ved flere besøk på byplankontoret gjort kjent med at strøket var under regulering og at hans eiendommer ville bli foreslått regulert til friareal. Den 8. oktober 1968 mottok byplankontoret fra et entreprenørfirma et byggeprosjekt for en enebolig på den ene av klagerens tomter. Prosjektet ble ikke tatt opp til realitetsbehandling. Entreprenørfirmaet ble i brev av 30. mai 1969 meddelt at eiendommen var forutsatt regulert til friareal og at reguleringsplanene ville bli fremlagt i løpet av noen måneder. Reguleringsplanen ble vedtatt av byplanrådet den 19. september 1969 og i det vesentlige opprettholdt ved ny behandling den 5. desember s. å. Reguleringsplanen ble først i 1971 stadfestet av Kommunal og arbeidsdepartementet.

Byplansjefen anførte i uttalelse i klagesaken:

«— — — En er klar over at det burde vært nedlagt formelt byggeforbud i henhold til bygningslovens § 33 etter at byplankontoret 8.10.1968 mottok firmaet A/S — — —s byggeprosjekt. Eventuelt burde byggeforbud vært nedlagt allerede på grunnlag av — — —s (klagerens) søknad av 12.10.1967. — — —»

Jeg anførte:

«— — — Byplansjefen bemerker i sin uttalelse av 17. september d. å. (1970) at byggeforbud «eventuelt» burde ha vært nedlagt på

grunnlag av — — —s søknad av 12. oktober 1967. Etter det som foreligger, kan ikke dette sees å være særlig tvilsomt. Under enhver omstendighet burde — — — fått et skriftlig svar på sin søknad, ikke bare ved besøk på byplankontoret få vite at «strøket var under regulering og at hans eiendommer ville bli foreslått regulert til friareal i samsvar med den tidligere disposisjonsplan». At strøket var under regulering, var for øvrig heller ikke noen fyldestgjørende grunn for avslag så lenge byggeforbud ikke var nedlagt. — — —»

Byplansjefen beklaget forholdet, men mente at det forhold at det ikke var nedlagt byggeforbud, verken hadde hatt «formell eller praktisk betydning». Til dette bemerket jeg:

«— — — Ifølge bygningslovens § 33 er regelen at et byggeforbud faller bort dersom ikke reguleringsspørsmålet er endelig avgjort senest 1 år etter at forbudet ble nedlagt. Reguleringsplanen er først stadfestet i 1971, og kommunen ville derfor ha måttet søke departementet om forlengelse flere ganger, om forbudet skulle ha vært opprettholdt til planen var stadfestet. — — —»

I det avsluttende brev til Bergen kommune uttalte jeg:

«— — — Det må anses på det rene at behandlingen av — — —s søknader har vært uheldig. På bakgrunn av dette synes det å være rimelig om man søker å komme fram til en løsning slik at klageren kan få en byggeklar tomt, jfr. i denne forbindelse byplanssjefens brev av 18. august 1970 til eiendomsjefen om mulig makeskifte.

Byplansjefen anfører i sin uttalelse av 19. februar d. å. (1971) at han har gått ut fra at — — — kan få overta en av de regulerte tomter lengre syd på gnr. — — — bnr. — — —, som eies av hans bror. Etter det som har vært anført av klageren, har broren hittil ikke vært interessert i å selge, jfr. således vedlagte fotokopi av brev av 24. september 1970 side 3. Spørsmålet om hvorledes situasjonen er nå etter at reguleringsplanen er blitt stadfestet, er ikke tatt opp med klageren herfra, men det er i brev til klageren i dag pekt på at det vel kan være grunn for ham til å ta det opp, og, hvis broren er enig, søke byggetillatelse på en av de regulerte boligtomter. Hvis broren ikke er enig og området skal eksproprieres, vil det være grunn for kommunen til å overveie om ikke klageren bør tildeles en boligtomt av kommunen, selv om bygningsloven ikke gir ham noe krav på å få erstatningstomt når hans tomter eksproprieres.»

Til klagerens anførsler om at det forelå forskjellsbehandling, bemerket jeg:

«— — — Etter det som er anført av byplansjefen i uttalelser av 4. januar og 19. februar d. å., har man vurdert det slik at bebyggelse av Deres tomter vil bryte sammenhengen i det planlagte friområde på en uheldig måte, og at det ikke var samme betenkeligheter ved å be bygge de tomter som er tillatt bebygd. Etter det som foreligger, er det ikke grunnlag for å anta at den ulike behandling av bygge-

søknadene skyldes utenforliggende eller usaklige hensyn, og forholdet gir ikke grunn til ytterligere herfra. — — —»

40.

Kommune kunne ikke gi utenforstående adgang til å nytte privat atkomstveg.

(Sak 544 K/71).

To huseiere som hadde felles avkjørsel til gate, klaget over at Trondheim kommune hadde gitt også en nabo, C., tillatelse til å bruke avkjørselen. De mente at kommunen ikke hadde adgang til dette. De opplyste at avkjørselen var regulert som atkomstveg til deres eiendommer og at de hadde bekostet opparbeidelsen og hadde vedlikehold og snørydding av vegen.

Klagen ble forelagt for teknisk rådmann, og jeg ba i første omgang opplyst på hvilket rettslig grunnlag kommunen hadde gitt naboen tillatelse til å benytte klagerens atkomstveg.

Rådmannen svarte bl. a.:

«— — — Det foreligger ikke noen behandling og avgjørelse verken av byingeniøren eller teknisk rådmann forsåvidt angår C.s søknad om å få sette opp en grind i det gjerde han hadde latt oppføre mot den omstridte vegatkomst til klagerens eiendommer. Som det fremgår av byingeniørens påtegning av 11.3.71 var det en av ingeniørvesenets anleggsingeniører som av C. ble forespurt om han kunne få sette opp en grind i gjerdet og at vedkommende ingeniør samtykket i dette da han vel ikke fant saken av så stor betydning at det måtte avgjøres på høyere hold. Hvis man befærer stedet må en innrømme at en kan forstå ingeniørens vurdering selv om han selvsagt ikke hadde noen myndighet til verken å gi eller nekte å gi et slikt samtykke. Jeg stiller meg forøvrig også tvilende til om kommunen hadde noe grunnlag for å nekte C. å etablere selve gangatkomsten på sin egen eiendom samt anlegge port i gjerdet.

I reguleringsplanen er atkomstvegen regulert til felles atkomst. Om reguleringsplanen viser at vegen er tenkt som atkomstveg til 2 nærmere bestemte eiendommer, kan jeg ikke akseptere det syn at dette reguleringsmessig sett betyr en eksklusiv vegrett for disse 2 eiendommer. Også andre eiendommer må uhindret av reguleringsplanen kunne gis anledning til å benytte vegen dersom den privatrettslige side av spørsmålet blir løst. Konferer veglovens kap. 7, § 54 m. fl.

Klagerne har hele tiden holdt fast på at C. skulle nektes gangatkomst via atkomsten til klagerens eiendommer, og har ikke kunnet godta en løsning basert på at C. betalte en omforenet andel i kostnadene med vedlikeholdet av vegen. Når jeg tidligere har nektet å innnta det standpunkt at C. skulle pålegges ikke å bruke atkomstvegen, har det vært ut fra en realitetsvurdering der jeg bl. a. har lagt vekt på at C. har nedlagt både penger og arbeidsinnsats i tillit til det antakelig uhjemlede tilsagn fra vedkommende anleggsingeniør, samtidig som jeg har ment at atkomsten be-

tyr store fordeler for C. slik husets planløsning er, i forhold til de ulemper dette betyr for klagerne — ulemper som jeg tror rent objektivt må karakteriseres som bagatellmessige.

Dertil kommer som jeg foran har nevnt selve den formelle side av saken. Fordi om kommunen står som hjemmelsinnehaver til selve veggrunnen anser jeg det tvilsomt om kommunen har noen myndighet til og med bindende virkning å avgjøre denne saken.

Når jeg i den foreliggende korrespondanse har nevnt ordet nabokrangel er det ut i fra den overbevisning at angjeldende forhold ikke ville ha vært noen sak overhodet dersom det hadde bestått et normalt forhold de impliserte naboer i mellom. Som jeg i den tidligere korrespondanse har gitt uttrykk for er det grunn til å frykte at det er gått prestisje i saken. Jeg vil fremdeles fastholde at dette er en sak mellom på den ene side eierne av — — — og på den andre side C. Jeg tør derfor antyde for Sivilombuds mannen at det gis C. anledning til å fremkomme med sitt syn på forholdene før det blir tatt standpunkt i saken. — — —»

I brev til kommunen anførte jeg:

«Den veg saken gjelder, er etter det opplyste regulert til felles atkomst for klagerne to eiendommer — — —. Det er opplyst at klagerne bygde vegen og at vedlikehold og brøyting påhviler dem. I brev av 28. august 1970 til — — — (en av klagerne) er også anført at kommunen «alltid betraktet slike felles avkjørsler som private».

På denne bakgrunn finner jeg det klart at kommunen ikke kan gi andre eiendommer tillatelse til å benytte klagerne atkomstveg. Så vidt skjønnes er dette også rådmannens syn. Det er imidlertid på det rene at en av kommunens ingeniører på forespørsel fra C. om «han kunne gå ut på vegen — d.v.s. sette en grind i det gjerdet som C. satte opp», svarte at «han mente det ikke kunne være noe i vegen for dette». Det synes å være denne uttalelsen som er grunnlaget for C.s anlegg av den omstridte gangatkomst. På denne bakgrunn bør Trondheim kommune etter min mening snarest gjøre det klart overfor C. at kommunen ikke hadde adgang til å gi ham tillatelse til å benytte klagerne atkomstveg, og at noen rett til å benytte vegen ikke kan bygges på avdelingsingeniørens uttalelse. — — —»

Rådmannen meddelte senere at kommunen hadde skrevet til C. og bl. a. sagt:

«— — — Bakgrunnen for at denne saken er oppstått synes å være at en av ingeniørvesenets anleggsingeniører i sin tid fikk forespørsel fra Dem om å få sette opp en grind i gjerdet mot den omstridte vegen og at vedkommende anleggsingeniør «samtykket» i dette. Selv om det er kommunen som i sin tid har stilt grunn til disposisjon for atkomstvegen, er vegen opparbeidet av klagerne og vedlikeholdes av disse, og det må derfor antas på det rene at verken anleggsingeniøren eller for den saks skyld noen høyere instans i kommunen hadde hjemmel til å gi et slikt samtykke.

Noen rett for Dem til å benytte klagerne atkomstveg kan derfor ikke bygges på an-

leggsingeniørens uttalelse, selv om kommunen som grunneier ikke vil motsette seg at De bruker vegen.

Fremgangsmåten for Dem må bli at De henvender Dem til — — — (klagerne) med sikte på en minnelig ordning, dersom De fortsatt ønsker å benytte vegen som gangatkomst til Deres eiendom. Om en slik fremgangsmåte ikke fører fram står alene tilbake å begjære skjønn etter veglovens § 53.»

Saken ga etter dette ikke grunn til mer fra min side.

41.

Ugrunnet forskjellsbehandling av søknader om dispensasjon fra vedtektskrav om disposisjonsplan ved hyttebygging.

(Sak 812 K/71).

A. som hadde festet en tomt på et hyttefelt i Vinje, klaget over at han hadde fått avslag på søknad om dispensasjon fra vedtektsbestemmelse om at hyttebygging bare kunne skje i henhold til godkjent disposisjonsplan. Som følge av avslaget fikk han heller ikke byggetillatelse. Han anførte at etter undersøkelser som var foretatt på forhånd, hadde han regnet med dispensasjon. Han pekte på at B. som hadde festet en annen tomt på samme område på omtrent samme tid, hadde fått dispensasjon. Klageren mente at utgangspunktet for dispensasjonssøknadene var det samme, og at det var gjort klar forskjell i avgjørelsene.

I stadfestet vedtekt for Vinje kommune til bygningslovens § 82 er det bestemt:

«Hyttebygging m. v. kan berre gjerast etter disposisjonsplan som er handsama av bygningsrådet og godkjent av fylkesmannen. Fylkesmannen kan etter framlegg frå bygningsrådet fritaka for eller gjeva utsetjing med utarbeiding av disposisjonsplan for visse områder.»

B.s søknad var først avslått av bygningsrådet. Avslaget ble påklaget til fylkesmannen i Telemark som med brev av 25. januar 1971 sendte saken tilbake til kommunen, idet han bemerket:

«Da saka ikkje har vore handsama i samsvaret med bygningslova § 17 — ikkje har vore lagt fram for formannskapet til uttale — sender ein vedlagt saka tilbake.

Ein oppmodar kommunen til å tenkja over om ikkje saka etter samråd med B. bør fremsjast for fylkesmannen som søknad om dispensasjon fra vedtekta til bygningslova § 82 gjeldande for Vinje kommune.»

Bygningsrådet tilrådte deretter at dispensasjon ble gitt, og fylkesmannen ga dispensasjon.

I A.s sak traff bygningsrådet den 17. juli 1971 følgende vedtak:

«Så langt som dispensasjonsplanen er komen i dette høve, finn ikkje rådet å kunne tilrå at det vert gjort fritak frå kravet om disposisjonsplan. Rådet viser her til bygningslovas § 82 med vedtekt. Med røynsle frå andre og liknande søknader, kan rådet ikkje sjå at det er mogleg å oppnå fritak i denne sak.»

Vedtaket ble av søkeren anket inn for fylkesmannen. I brev av 3. august uttalte fylkesmannen:

«Etter § 7 i bygningslova kan fylkesmannen berre gje dispensasjon «når søknaden er anbefalt av bygningsrådet, eller av formannskapet». Slik tilråding ligg ikkje føre — jfr. vedtak i bygningsrådet i sak nr. — — — og i formannskapet i sak nr. — — — og fylkesmannen har difor ikkje høve til å gje dispensasjon.»

Søkeren fikk deretter byggesøknaden i retur med underretning om at saken ikke kunne bli behandlet før det forelå godkjent disposisjonsplan.

Jeg forela først klagen for bygningsrådet. Om grunnen til den ulike behandling anførte bygningssjefen:

«— — — Når det gjeld tomt nr. — — — vart søknaden vedkomande denne først avvisa, men etter ei tilråding (overraskande) av fylkesmannen vart saka tatt opp att, og som førte til dispensasjon. Denne tilråding vart gjort av andre tenestemenn enn dei som før handsama slike saker og som avslørte at kommunikasjonen mellom fylkesmannens tenestemenn kanskje burde vore betre. Denne saka har soleis diverre fått ei noko onnorleis hand-saming enn dei mange andre. — — —»

Saken ble deretter forelagt for fylkesmannen, idet jeg anførte:

«— — — Etter det som foreligger, synes det ikke å være noen vesentlig forskjell på de to saker. Begge byggesøkere har festet tomter på — — — hyttefelt i fjor høst, begge har etter det som er opplyst, fått de samme opplysninger fra bygningsmyndighetene, begge har i tillit til opplysningene kjøpt og kjørt inn materialer til sine hytter, begge har sendt søknad om dispensasjon etter utbyggingsavdelingsbrev av 16. november 1970 hvor reglene ble innskjerpet. Videre er begge søknader avslått ved første gangs behandling i bygningsrådet under henvisning til manglende disposisjonsplan. — — —»

Jeg anførte videre at etter det som var uttalt av bygningssjefen, syntes kommunen å ha funnet de to sakene parallelle, men hadde ansett seg bundet av det som ble antatt å være fylkesmannens syn på dispensasjonsspørsmålet. Siden lovens forutsetning måtte være at bygningsrådet skulle foreta en selvstendig vurdering av dispensasjonsspørsmålet, måtte det være riktig at bygningsrådet be-

handlet dispensasjonssaken på ny, og at også fylkesmannen tok den opp til ny behandling dersom dispensasjon da ble tilrådd.

Fylkesmannen uttalte:

«— — — Bygningsrådet i Vinje har i begge saker opplyst om adgang til å klage etter bygningslovens § 17. I prinsippet må imidlertid bygningsrådets vedtak oppfattes som en uttalelse om de vedtekter som gjelder idet det ikke tilligger rådet verken å godkjenne eller avslå byggesøknader hvor det ikke foreligger plan godkjent av fylkesmannen. Klage ville derfor neppe i noe tilfelle ført frem.

Utbyggingsavdelingen har imidlertid i begge tilfeller antydnet at det kunne søkes om dispensasjon. Dette er gjort av tjenestemenn ved avdelingen som en generell anvisning på formell behandlingsmåte. At denne informasjon ble gitt pr. brev i tilfellet B., men muntlig til A., kan ikke være «forskjell i behandlingen», og fylkesmannen kan ikke innse at denne fremgangsmåte «avslørte at kommunikasjonen mellom fylkesmannens tenestemenn kanskje burde vore betre», som bygningssjefen i Vinje sier.

Fylkesmannen vil dessuten tilføye at han ikke deler bygningssjefens syn at «denne saka har soleis diverre fått ei noko onnorleis hand-saming enn dei mange andre» (B.s sak) idet det neppe ut fra utbyggingsavdelingens brev av 25. januar 1971 kan tolkes at det er «ei tilråding» som gis. — — —»

Fylkesmannen fant det ikke nødvendig å forelegge saken for kommunen på ny.

Jeg skrev deretter slik til bygningsrådet:

«— — — Etter dette har fylkesmannen bare ment å gi anvisning på muligheten for å søke dispensasjon og ikke ment å gi uttrykk for at det var større grunn til dispensasjon i B.s sak enn i A.s. Som anført i brevet herfra til fylkesmannen, må det antas å være lovens forutsetning at bygningsrådet foretar en selvstendig vurdering av dispensasjonsspørsmålet. Hvis det er så at bygningsrådet har ansett seg bundet av det det anså for fylkesmannens syn på dispensasjonsspørsmålet, bør bygningsrådet etter min mening ta saken opp til ny behandling; dette så meget mer som det synes å foreligge en misforståelse av fylkesmannens syn på de to saker.

Fylkesmannen bemerker ellers:

«— — — B.s søknad ble ferdigbehandlet av de kommunale bygningsmyndigheter den 26. februar 1971 mens A.s søknad var ferdigbehandlet den 17. juli 1971, d.v.s. ca. 5 måneder senere.

Fylkesmannen vil anta at denne forskjell i tid har vært avgjørende for kommunen idet det i siste sak var på det rene at forslag til disposisjonsplan på det nærmeste var klar. — — —»

Jeg har i denne forbindelse festet meg ved at bygningssjefen allerede i brev av 23. april 1971 til A. har gitt uttrykk for at det ville være nytteløst å forelegge saken for fylkesmannen som dispensasjonssak. — — —»

Bygningssjefen uttalte i sitt svarbrev:

«Bygningsrådet ser seg sjølvsagt ikkje bunden av Fylkesmannens syn på ei sak, men hans avgjerd i ei rekkje dispensasjonssaker vil likevel vera retningsgjevande for rådet under handsaming av nye saker.

Som nemnt har saka vedkomande tomt nr. — — — (B.s) ÷iverre fått eit anna utfall enn dei mange andre, og vi synest derfor ikkje det er rett å samanlikne med denne.

Er det gjort ein feil, bør den vel ikkje gjenkast? — — —»

Jeg uttalte at det måtte anses på det rene at dispensasjonssøknadene for A.s og B.s tomter saklig sett burde vært behandlet likt, men at de to søknader fikk forskjellig behandling på grunn av en misforståelse av fylkesmannens syn på dispensasjonsspørsmålet vedrørende B.s tomt. Den forskjellsbehandling som således hadde funnet sted, måtte beklages. Jeg var imidlertid enig i at forholdet ikke ga grunnlag for å gi dispensasjon også for A.s tomt.

42.

NSB berettiget til å oppsi festekontrakt fordi festeren hadde gitt opp tanken på å bruke det festede areal slik forutsetningen hadde vært.

(Sak 616/70).

En kjøpmann klaget ved advokat over at Norges Statsbaner hadde sagt opp en feste-kontrakt som var inngått i 1963. Kontrakten var etter klagerens mening ikke tidsbegrenset. Han mente at NSB måtte være uberettiget til å si avtalen opp med tre måneders varsel, slik det var gjort. Det faktiske saksforhold var i hovedtrekkene dette:

Kjøpmannen spurte i brev av 19. juli 1962 til vedkommende distriktsjef om han kunne få kjøpe den tomt det gjaldt, og anførte at tomten i tilfelle skulle brukes til hovedverksted for distriktet for et bilmerke kjøpmannen regnet med å få salget av. Han anførte også at han hadde muligheter for økt omsetning av sykler, mopeder og motorsykler om han fikk bygge verksted på tomten. Til slutt i brevet het det:

«Som De sikkert forstår, kan jeg gi NSB en ganske god årevis økning i fraktinntekter over — — — st. når mulighetene er tilstede for større lokaliteter.»

Saken ble av distriktsjefen forelagt for hovedstyret i brev av 3. august 1962, der det bl. a. ble anført:

«Det regnes med at et verkstedbygg som antyd det vil være egnet til å føre trafikk til jernbanen, og man er derfor interessert i å stille grunnområdet til disposisjon for dette formål.»

I brev til kjøpmannen den 27. november s. å. skrev distriktsjefen:

«Som tidligere nevnt, vil ikke jernbanen selge grunnstykket. Man er derimot villig til å leie bort grunnen på åremål til det formål De har søkt om.»

Det ble inngått leiekontrakt i mars/april 1963 på NSBs skjema, «Kontrakt om leie av tomt tilhørende Norges Statsbaner». I rubrikken «Tomten tillates brukt til» var angitt tomt for verkstedbygg. Det var ikke angitt noe om varigheten av leieforholdet. I § 11 i de trykte kontraktbetingelser het det:

«Om forholdene tillater det, kan kontrakten gjelde utover den avtalte tid, og med 3 — tre måneders oppsigelsesfrist. Ved fristens utløp må tomten være ryddiggjort.»

Den 28. juni 1967 skrev NSBs distriktsjef til klageren:

«Det vises til tomteleiekontrakt 1963. Vi har registrert at tomten er unyttet, og har hatt henvendelser fra tjenestemenn om leie av tomten til boligbygg. Før vi gjør mere med saken tør vi be om uttalelse angående Deres fremtidige behov og planer for utnyttelse av tomten.»

Klageren svarte i brev av 29. august s. å.:

«Det er fremdeles aktuelt for meg å fortsette leieforholdet idet jeg har mine planer for utnyttelsen av tomten.»

Kontrakten ble deretter oppsagt ved brev av 28. oktober 1967. Klageren kom tilbake til saken i brev av 15. januar 1968, og anførte at tomten hadde vært for liten til verkstedbygg og at det han nå ønsket å benytte tomten til, var lagerlokale. Han ba om at oppsigelsen måtte bli trukket tilbake. Oppsigelsen ble imidlertid fastholdt. Etter at klagerens advokat i brev av 2. april 1969 hadde anført at NSB ikke hadde adgang til uten videre å «sette strek over en stadig gjeldende leiekontrakt», anførte distriktsjefen i brev av 9. s. m. at kontrakten var sagt opp etter kontraktens § 11.

I uttalelse i klagesaken anførte NSB, hovedadministrasjonen:

«— — — Ved kontraktsinngåelsen ble benyttet den kontraktsform som er den vanlige for bortleie av tomter tilhørende NSB. Når det ikke er avtalt noen bestemt gyldighetstid, forutsettes det at kontrakten kan sies opp med 3 måneders varsel når Statsbanene selv har behov for tomten eller hvis det finnes mer økonomisk fordelaktig å leie ut tomten til andre kunder. Det har aldri vært forutsetningen at ikke tidsbestemte kontrakter skulle være mer fordelaktig for leieren enn kontrakter med avtalt utløpstid. Tomteleier som har konkrete byggeplaner, sikrer seg der-

for også som regel en bestemt kontraktstid av hensyn til belåning m. v.

Etter Hovedadministrasjonens oppfatning synes det som om kjøpmann — — — ikke kan ha hatt alvorlige planer om å bygge verksted på tomten når han ikke sikret seg lenger leie-tid med tanke på eventuell pantsettelse av bygningen. Såvidt vites gikk salget av — — — (bilmerket) til et annet firma.

Ca. 4 år etter at kontrakten ble opprettet, henvendte så distriktsjefen seg til leieren fordi tomten fremdeles lå unyttet og etter 4½ år ble kontrakten sagt opp. Man må vel da kunne si at kjøpmann — — — har hatt en rimelig betenkings- og planleggingstid på seg. Tomten ble leid bort for bygging av verksted og fra Statsbanenes side var hensikten at dette skulle gi jernbanen økte fraktinntekter. Hensikten var ikke at leieren skulle ha tomten liggende til påkommende tilfelle. — — —»

Jeg bemerket:

«— — — Når tomten etter kontrakten skulle brukes til verkstedbygg, kan kontrakten ikke forstås slik at NSB til enhver tid skulle kunne oppsi leieforholdet med tre måneders frist og kreve tomten ryddiggjort. Det må antas at leieforholdet ikke uten videre kunne oppsies i den tid det med rimelighet måtte ha for — — — (klageren) å realisere sine byggeplaner, og at kontrakten heller ikke kunne oppsies etter § 11 etter at tomten var blitt bebygd. Da kontrakten ble oppsagt i 1967, var det imidlertid gått mer enn 4 år uten at den var bebygd og uten at det forelå noen konkrete planer om bebyggelse. — — — ga selv uttrykk for at hans opprinnelige planer om verkstedbygg var bortfalt, og at det han nå ønsket å benytte tomten til, var et lagerbygg. Det synes også å være på det rene at de økte fraktinntekter som NSB var stilt i utsikt i — — —s henvendelse i 1962, ikke var blitt en realitet. Det må således legges til grunn at de forutsetninger som det fra NSBs side var bygd på ved kontraktens inngåelse, og som — — — var klar over ble lagt til grunn, ikke lenger var til stede da kontrakten ble oppsagt i 1967. Selv om spørsmålet om oppsigelse ikke var løst i kontrakten, finner jeg på denne bakgrunn at det ikke herfra kan reises innvendinger mot NSBs standpunkt.»

43.

Antatt at det ikke var foretatt en forsvarlig vurdering av tillegg for forbedringer ved pristakst over andelsleilighet.

(Sak 1133/70).

A., som hadde byttet andelsleilighet med B., klaget over Oslo prisnemnds og Prisdirektoratets taksering av de to leiligheter. Han anførte bl. a. at B. hadde fått godskrevet et for høyt tillegg for forbedringer på sin leilighet.

B. hadde i sin takstbegjæring i oktober 1969 anført at følgende forbedringer var utført i 1969:

Kjøkken. Nymalt, lagt Porselensfliser over oppvaskbenk. Nytt benkebelegg.
Nye skapbeslag utgifter 340,—

Bad. Teppebelagt gulv	}	1 100,—
Flisbelagte vegger.		
Nymalt tak og vegger		
Badekarpanél.		127,—
Nytt rustfritt sluk og rør for vask		70,—
Stue, malt tak.		100,—
Entré. Nytapetsert vasket og malt tak		150,—
Persienner til alle vinduer		1 000,—
Nye gulvlister i alle rum		65,—

Ved prisnemndas takst ble det gitt tillegg for forbedringer med i alt kr. 2 952,—, som er summen av de beløp B. hadde oppgitt. Prisdirektoratets rådgivende utvalg fant ikke noe å bemerke, og direktoratet fulgte utvalget.

Om tillegg for forbedringer heter det i kgl. resolusjon av 20. november 1959 § 6:

«Dersom det har vært utført særskilte forbedringer av eller i tilknytning til de husrom aksjene gir leierett til, og disse forbedringene ikke er regnet med ved fastsetting av eiendommens verdi, jfr. § 3, kan det gis et rimelig tillegg i prisen. Paragrafene 3, 4 og 5 gjelder tilsvarende.

Det kan også gis et rimelig tillegg i prisen for selskapets aksjer, dersom eiendommen finnes å være bedre vedlikeholdt enn svarende til vanlig standard for tilsvarende eiendommer, eller andre særlige forhold tilsier det.

På tilsvarende måte kan det gis særskilte tillegg i prisen for den enkelte aksje for godt vedlikehold av de husrommene som aksjen gir leierett til.»

I brev til Prisdirektoratet pekte jeg på at det i B.s oppstilling var tatt med flere poster som syntes å måtte regnes som vedlikehold. Prisdirektoratet forela saken for prisnemnda, og nemndas saksbehandler anførte bl. a.:

«De påkostninger som B hadde tilført leiligheten er gjort i 1969 og spesifisert i skjema 10. Maling av tidligere hvittede tak, nytt benkebeslag etc. har en ansett som forbedringer. De påkostninger som B. hadde foretatt ble godkjent uten avskrivning, da arbeidene og tingene var anskaffet samme år (1969).»

Formannen i Prisdirektoratets rådgivende utvalg uttalte:

«Spørsmålet om hva som skal ansees som vedlikehold, og hva som skal ansees som tilleggsutstyr, vil ofte når det gjelder litt eldre leiligheter kunne by på problemer, og ofte vil arbeider som etter vanlig sprogbruk ansees som vedlikehold, gi grunnlag for et visst tillegg. Har man nylig byttet et eldre benkebeslag eller skiftet skapbeslag, vil dette kunne ansees som delvise forbedringer, fordi den forutsatte standard derigjennom blir bedre enn vanlig. En vanlig standard forutsetter i alminnelighet en viss slitasje eller merker etter bruk.

Har tak og vegger opprinnelig vært levert hvittet eller med vanlig komposisjonsmaling, så vil oljemaling av disse vanligvis ansees som en forbedring som det kan gis et rimelig tillegg for.

Det er ellers en rekke momenter som vil være utslagsgivende ved vurderingen av påkostninger og eventuelt vedlikeholdsfradrag, og som det må skjønnes over. Ut fra dette har utvalget ved sin taksering fulgt som vanlig prinsipp å foreta en samlet vurdering av forbedringer og vedlikeholdsmessig fradrag.»

I sine uttalelser i klagesaken anførte Prisdirektoratet at det dreide seg om en skjønnsmessig fastsettelse. Jeg fant derfor grunn til å peke på at spørsmålet om et arbeid skal anses som forbedring eller vedlikehold, som utgangspunkt er et rettslig spørsmål og ikke et spørsmål som er undergitt prismyndighetenes skjønn. Jeg var imidlertid enig med Prisdirektoratet i at det ikke var noe i veien for at et arbeid dels måtte regnes som vedlikehold og dels som påkostning, og i at det i så fall i en viss utstrekning måtte bero på en vurdering fra prismyndighetenes side hvorledes forbedringsandelen skulle ansettes.

Jeg bemerket videre:

«— — — I B.s oppstilling er det tatt med en rekke poster som dels neppe kan regnes som forbedringer, dels bare delvis kan regnes som forbedringer. Jeg nevner maling og tapetsering i flere rom og utskifting av benkebeslag, skapbeslag, nytt sluk i vask og nye gulvlist. Det må derfor etter min mening anses helt på det rene at det ikke kunne gis fullt tillegg for de poster som var angitt i B.s søknad. Prisdirektoratet synes også etter det som er anført i direktoratets brev av 2. juni d. å. (1971), å være enig i dette. Direktoratet bemerker imidlertid:

«For så vidt gjelder spørsmålet vedlikehold — forbedring vil Prisdirektoratet bemerke at den oppgave over påkostninger i — — — (B.s leilighet) som vedligger saken ikke synes å angi totalkostnadene ved de tiltak som er oppregnet, men antas å gjelde materialkostnadene. Fortegnelsen er gitt av selgeren og nærmere bilag mangler, men de anførte priser tyder på at det bare gjelder materialutgifter. Det fremgår ellers av klagerens anførsler at arbeidet er utført av selgeren. — — —»

Det foreligger ingen sikre opplysninger om hvorvidt det bare er oppført materialomkostninger, og det kan ikke sees at prisnemnda eller det rådgivende utvalg har søkt å bringe dette på det rene eller å bringe på det rene verdien av eventuelt eget arbeid. Det kan heller ikke sees å være foretatt noen vurdering av i hvilken utstrekning de oppførte arbeider representerte forbedringer. At arbeidene skulle representere forbedringer med et beløp som nøyaktig tilsvarte materialkostnadene (hvis det er disse B. har oppgitt), synes å ha formodningen mot seg. Etter det som foreligger, kan det derfor ikke sees å være foretatt en forsvarlig vurdering av spørsmålet om tillegg for forbedringer, og taksten kan derfor etter min mening for denne dels vedkommende neppe anses for gyldig. — — —»

Prisdirektoratet anførte i en tilleggsuttalelse bl. a.:

«— — — Etter som overdragelsen har funnet sted vil nye maksimale prisfastsettelser ikke kunne håndheves overfor partene, og når det gjelder det sivilrettslige forhold og oppgjøret mellom dem kan prismyndighetene ikke treffe regulerende bestemmelser vedrørende dette. Etter forskriftenes § 18 slik disse lyder etter bestemmelsene i kongelig resolusjon av 12. februar 1971 er leierettighetene og leierettsdokumentene nå også unntatt fra prisregulering når det gjelder bytte av bolig.

Det gjelder i dag derfor ingen maksimalgrenser som er til hinder for at det kan finne sted en revisjon av oppgjøret mellom partene, men prismyndighetene kan ikke treffe noen bestemmelser vedrørende dette.

— — — — —
En vil for ordens skyld også peke på at fastsettelse av maksimale priser for leierettigheter, heller ikke før endringene ved kongelig resolusjon av 12. februar 1971 var avgjørende for prisoppgjøret mellom partene ved bytte av bolig. Det står enhver fritt å selge under maksimalpris og bestemmelsene har ikke inneholdt noe påbud om at det ved bytte skulle finne sted et oppgjør mellom partene svarende til differansen mellom maksimalprisene. Det vises for så vidt til det som er uttalt i Lønns- og prisdepartementets foredrag til resolusjonen (Pristidende nr. 6/1971 s. 92). Uansett maksimalprisreguleringen hadde partene ved bytte — innenfor rammen av den høyeste maksimalpris — mulighet for selv å fastsette byttevilkårene. — — —»

44.

Sen gjennomføring av vedtak om utvisning fra riket medførte fengsling utover den angitte prøveløslatingsdato.
(Sak 852/71).

En bulgarsk borger var ved dom av 29. august 1970 dømt til ubetinget fengselsstraff i 1 år og 6 måneder. Den 19. juli 1971 ble han besluttet løslatt på prøve. I beslutningen het det:

«— — — Dersom det blir utvisning til Danmark, hvor han formentlig har oppholdstillatelse, skjer prøveløslatelsen fra den dag han kan bli utvist av landet.»

Etter å ha fått underretning om at prøveløslating ville kunne finne sted 16. august 1971, traff vedkommende politimester den 26. juli 1971 beslutning om utvisning fra riket. I utvisningsbeslutningen var bestemt at utvisningen ville bli gjennomført ved løslating på prøve 16. august s. å. Bulgareren klaget i brev av 3. september over at han på grunn av sen gjennomføring av utvisningen, ble holdt fengslet utover den angitte løslatingsdato. For to andre utlendinger, som var domfelt for samme forbrytelse og også var besluttet utvist, var det ikke tatt stilling til tidspunkt for utvisningen, idet disse hadde påklaget utvisningsbeslutningen.

Jeg forela klagen for Statens utlendingskontor 4. oktober etter å ha innhentet sakens dokumenter og en uttalelse fra vedkommende politikammer. Utvisningen var i mellomtiden satt i verk 24. september. Ved oversendelsen skrev jeg bl. a.:

«— — Utvisningsbeslutningen ble truffet 26. juli av politimesteren i — —. Saken ble 30. s.m. oversendt til utlendingskontoret med forespørsel om til hvilket land utvisning skulle iverksettes. I oversendelsesskrivet er angitt løslatingsdato for — — (klageren), og i politikammerets ekspedisjon av 12. august til utlendingskontoret er opplyst at — — ønsket utvisning til Danmark der det er utstedt flyktningepass. Det bes opplyst hvorfor Statens utlendingskontor først sendte saken 6. september tilbake for iverksettelse av utvisning til Danmark.»

Det fremgår at utvisningen, som etter det som foreligger fant sted 24. september, også ble forsinket ved at politiets forespørsel 8. september til de danske myndigheter om — — ville bli mottatt i Danmark, ikke ble tatt stilling til, idet spørsmålet ble bedt forelagt gjennom Statens utlendingskontor. Deres praksis er at fremmede lands myndigheter skal forelegges spørsmålet om utvisning gjennom utlendingskontoret, bes opplyst hvorfor utlendingskontoret ikke allerede fra først av tok kontakt med Tilsynet med Utlændinge i Danmark. — —»

Utlendingskontoret svarte 12. oktober:

«Til det foreliggende spørsmål om utvisningssakens behandling i tidsperioden 12. august til 6. september 1971 tillater en seg å vise til de vedlagte fotostatkopier av korrespondanse med advokat — — av 12., 16., 17., 23. og 26. august 1971. (Dokumentene ble mottatt, fra utlån til advokaten, ved Statens utlendingskontor 30.8.1971).»

En viser også til ekspedisjon herfra til Justisdepartementet av 6.9.1971 hvor spørsmålet om utvisning av — — er behandlet.

De forhold som er nevnt foran har forsinket effektueringen av utvisningsbeslutningen og henvendelsen til Rigspolitichefen, Tilsynet med Utlændinge, Danmark.

Grunnen til at spørsmålet om tilbakesending av — — til Danmark ble forelagt Statens utlendingskontor er hjemlet i Overenskomsten mellom Danmark, Finland, Norge og Sverige om opphevelse av passkontrollen ved de internordiske grenser av 12.7.1957. Til orientering vedlegger man fotostatkopier av et tillegg til møteprotokollen for Det Nordiske Utlendingsutvalg for såvidt angår dets møte 2.2.1960 (tillegg til protokollens § 3). Videre vedlegger man til orientering et eksemplar av Statens utlendingskontors rundskriv nr. 21 til politimestrene, dat. 28.10.1968.»

I avsluttende brev til Statens utlendingskontor anførte jeg:

«— — Utvisningsbeslutning ble truffet 26. juli. Etter det som foreligger, fant — — under forutsetning av at han ble utvist til Danmark, ikke grunn til å påklage politimesterens utvisningsbeslutning, jfr. — — po-

litikammers ekspedisjon av 12. august og utlendingskontorets brev av 6. september til Justis- og politidepartementet. Det fremgår at advokat — — i brev av 16. august til politimesteren i — — formelt påklaget utvisningsbeslutningene vedrørende — — (de to andre utviste) og også påklaget utvisningsbeslutningen for — —s vedkommende «dersom utvisning forutsettes å kunne skjje til annet land enn Danmark». At det først 6. september, ved brev til — — politikammer, ble tatt skritt for å søke utvisningen iverksatt til Danmark, skyldes etter det som er anført, at dokumentene i utvisningssakene for de tre var utlån til advokat — — til 30. august.

Utvisningsbeslutningene er ifølge — — politikammers påtegning 30. juli foretatt under henvisning til at de «antas å kunne effektueres under henvisning til artikkel 33 nr. 2 i Genevekonvensjonen», og klagesakene gjelder etter det som foreligger, i første rekke om denne bestemmelsen kan anvendes overfor de utviste. Siden imidlertid — —s klage bare var aktuell dersom utvisning til Danmark ikke kunne finne sted, burde det etter min mening, parallelt med forberedelsen av klagesakene, ha vært undersøkt om utvisning til Danmark kunne iverksettes. Utlendingskontoret fikk melding om at — — ønsket utvisning til Danmark ved politikammerets ekspedisjon av 12. august, og det var uheldig at det ikke allerede på dette tidspunkt ble rettet forespørsel til de danske myndigheter om — — ville bli mottatt.

Av det tilsendte rundskriv om fremgangsmåten ved tilbakesendinger av ulovlig innreiste utlændinge fremgår at spørsmålet om tilbakesending av utlændinge behandles av den sentrale utlendingsmyndighet (i Norge Statens utlendingskontor) som retter henstilling til motsvarende myndighet i den stat utlændingen ønskes sendt til. Det heter videre i rundskrivet:

«Politiet kommer deretter kun inn i bildet for såvidt angår den tekniske side vedrørende transporten av vedkommende utlænding.»

Det var derfor ikke overensstemmende med disse regler når utlendingskontoret 6. september ba — — politikammer om å iverksette utvisningen uten på forhånd å ha forelagt spørsmålet for Tilsynet med Utlændinge i Danmark. Politiets forespørsel ble ikke tatt stilling til av de danske myndigheter, og det er beklagelig at det først ble klart at — — ville bli mottatt i Danmark etter at utlendingskontoret 22. september pr. telex tok kontakt med Tilsynet med Utlændinge. — —»

45.

Forkynnelse av tiltalebeslutning for varetektsfengslede.

(Sak 2 E/71).

To varetektsfengslede klaget hver for seg over at de var blitt sittende i varetektsfengsel utover fengslingsfristen, uten at denne var forlenget eller tiltalebeslutning forkynt. I begge tilfeller var imidlertid tiltale reist innen fengslingsfristens utløp, og jeg pekte i brev til kla-

gerne på at dette er tilstrekkelig etter loven, og at det ikke kreves at tiltalebeslutning også skal være forkynt innen fristens utløp. Det var likevel forståelig at det kunne vekke misnøye og irritasjon hos de varetektsfengslede når det var satt en frist for fengslingen og den formelle forkynnelse av tiltalebeslutningen først fant sted på et langt senere tidspunkt. Jeg fant derfor grunn til å ta forholdet opp til nærmere undersøkelse.

Etter opplysninger jeg innhentet om praksis, er forholdet, i hvert fall i Oslo, at tiltalebeslutningen blir oversendt vedkommende domstol til berømmelse av hovedforhandling og oppnevning av forsvarer, før forkynnelse for den innsatte finner sted. Den innsatte får bare muntlig underretning fra en tjenestemann i fengselet om at tiltale var reist innen utløpet av fengslingsfristen. Jeg fant det riktig å henlede Riksadvokatens oppmerksomhet på forholdet, og ba overveid om det kunne gjøres noe for å rette på det.

Riksadvokaten forela spørsmålet for førstestatsadvokaten i Eidsivating ved brev av 24. februar 1971. Riksadvokaten uttalte bl. a.:

«— — — Jeg er enig med ombudsmannen i at misnøye og irritasjon hos de varetektsfengslede er forståelig når det fortsatte fengslingsgrunnlag i første omgang bare meddeles dem på en slik uformell måte som nevnt i klagen. Hovedregelen må være at tiltalebeslutningen ikke bare blir uttatt, men også forkynt før fengslingsfristen utløper. Bare i unntakstilfelle bør det skje at varetektsfengslede ved utløpet av fengslingsfristen, eller straks før, uformelt blir meddelt at tiltale er uttatt. Under alle omstendigheter må det i slike tilfelle kunne leveres tiltalte et eksemplar av tiltalebeslutningen, dersom det er umulig straks å få den forkynt for vedkommende.

Jeg ber om at herr førstestatsadvokaten straks tar opp de spørsmål ombudsmannen har reist, og at det blir fastsatt klare retningslinjer for behandlingen og ekspederingen av tiltalebeslutninger i fengslingssaker.»

Førstestatsadvokaten i Eidsivating besvarte Riksadvokatens henvendelse ved brev av 2. mars. Det heter her bl. a.:

«Jeg har undersøkt forholdet, og det er temmelig klart at det vil være vanskelig i alle saker å få tiltalebeslutningen forkynt før fengslingsfristens utløp. For å motvirke grunnlaget for de klager som Stortingets ombudsmann for forvaltningen omtaler i sitt brev av 22. februar d. å., har jeg imidlertid innført følgende ordning:

1. Fengselsbrevet, som tilstilles fengslet før fengslingsfristens utløp, er omredigert, jfr. vedlagte eksemplar av det nye fengselsbrev. Brevet inneholder nå foruten underretning til fengslet også tilkjenne-givende for tiltalte om grunnlaget for den fortsatte fengsling.
2. Fengselsbrevet sendes i 2 eksemplarer, mot

tidligere ett. Det ene eksemplar skal være til fengslets orientering, det andre skal utleveres tiltalte til hans underretning.

3. Ved oversendelsen av fengselsbrevet vedlegges 2 eksemplarer av tiltalebeslutningen, mot tidligere ett. Det ene eksemplar skal overleveres tiltalte til hans orientering, det andre skal som før være fengslets eksemplar.
4. Tiltalte skal kvittere for mottagelsen av fengselsbrevet og tiltalebeslutningen på baksiden av fengslets eksemplar av fengselsbrevet.

Denne ordning settes i verk straks og jeg har tilskrevet Justisdepartementet, Fengselsstyret, om dette, slik som vedlagte gjenpart viser.

Den formelle forkynnelse av tiltalebeslutningen vil bli søkt påskyndet mest mulig.
— — —»

I sitt brev av 4. mars uttalte Riksadvokaten i tilslutning til dette:

«— — — I alle fall ved Eidsivating statsadvokatembeter vil det i mange saker ikke være praktisk mulig å få tiltalebeslutningene forkynt for de tiltalte før fengslingsfristen utløper. Som fremholdt av herr ombudsmannen, er dette heller ikke lovens krav. Den ordning som nå er gjennomført ved Eidsivating statsadvokatembeter ved at fengselsbrevet er omredigert og ved pålegget om at de varetektsinnsatte skal varsles både om at tiltale er uttatt, om tiltalebeslutningens innhold, og at dette gir grunnlag for fortsatt fengsling i inntil fire uker, regner jeg med vil virke fullt tilfredsstillende i praksis. Det er en forutsetning at fengselsbrevet som hittil mottas av fengslet før fengslingsfristens utløp.

Jeg viser ellers til vedlagte fotokopi av førstestatsadvokatens brev av 2. d. m. med vedlegg.

Landets øvrige statsadvokater vil også bli orientert om den praksis som nå er innført ved Eidsivating statsadvokatembeter.»

46.

Spørsmål om innsatt som hadde arbeidet utenfor anstalten, hadde rett til sykepenger, og om et i tilfelle fellaktig tilstått sykepengebeløp kunne kreves tilbake ved trekk i senere krav på sykepenger.

(Sak 102/71).

En innsatt ved Ullersmo landsfengsel hadde i september 1970 fått tillatelse til å ta arbeid utenfor anstalten (frigang) og var i arbeid til han 19. november 1970 ble syk og lagt inn på sykeavdelingen ved Ullersmo. Han ble løslatt på prøve 24. desember og fikk utbetalt sykepenger fra Oslo trygdekontor 6. januar i henhold til sykepengeattest fra lege for tidsrommet 19. november til 31. desember. Han klaget over at trygdekontoret, da det ble klart at klageren sonde dom i sykdomsperioden, anså klageren uberettiget til det utbetalte sykepengebeløp, og over at beløpet ble trukket i klage-

rens senere krav på sykepenger for tidsrommet 1. januar til 16. januar.

Jeg forela klagen for Oslo trygdekontor, som anførte at innsatte til soning i fengselsvesenets anstalter etter gjeldende regler ikke har krav på sykepenger og viste til Rikstrygdeverkets rundskriv nr. 178 S, hvor det på side 3 heter:

«I tidsrom hvori medlemmet er innsatt til soning i fengselsvesenets anstalter eller er anbrakt i privat forpleining etter straffelovens § 39, 1 d eller fengselslovens § 42, antas vilkårene for å yte sykepenger etter sykestrygdlovens § 43 ikke å være til stede, jfr. § 80, punkt 1, litra g og h. Dette gjelder både når medlemmet er syk og oppbærer sykepenger ved innsettelsen m. v., og når medlemmet blir syk og arbeidsufør etter innsettelsen. — — —»

Det ble videre anført at sykepengeattesten for klageren var mangelfullt utfylt og ikke ga opplysning om hans soningsforhold. Sykepenger ble, siden klageren hadde insistert på å få beløpet utbetalt straks, derfor utbetalt med forbehold om tilbakebetaling hvis det skulle vise seg at vilkårene for stønad ikke var til stede. Trygdekontoret antok at det under disse omstendigheter var adgang til å gjøre fradrag for det for meget utbetalte i senere utbetalinger fra trygdekontoret.

Lov om sykestrygd ble opphevet 1. januar 1971 og innarbeidet i lov om folketrygd, men gjaldt for det tidsrom da sykepengebeløpet ble tilstått. I mitt svar til trygdekontoret tok jeg opp spørsmålet om reglene om utbetaling av sykepenger til innsatte fikk anvendelse også for innsatte som under frigang hadde opparbeidet rett til sykepenger. Jeg pekte på at selv om det er på det rene at frigang og innleggelse i fengselssykehus er å regne som soning i fengselslovens forstand, kan det være et spørsmål om det er naturlig å legge den samme fortolkning til grunn ved anvendelsen av sykestrygdlovens bestemmelser. Jeg viste i den forbindelse til det siterte rundskrivs side 6, der det heter at innsatt som er innvilget frigang, som regel vil være trygdet som arbeidstaker etter sykestrygdlovens alminnelige regler. Når innsatte i arbeid utenfor anstalten etter sykestrygdlovens praktisering var å regne som alminnelig trygdet arbeidstaker, syntes det etter min mening å harmonere dårlig med dette utgangspunkt at sykepenger for denne gruppen ikke skulle tilstås når sykdom gjorde det nødvendig å gå tilbake til anstalten, eventuelt å bli lagt inn ved fengselssykehus. Mer naturlig ville etter min mening være å la denne kategori innsatte helt ut følge reglene for trygdet arbeidstaker som får fritt opphold i helseinstitusjon, slik at sykepenger et-

ter den tidligere sykestrygdlovs § 45 utbetales med $\frac{1}{3}$.

Når det gjaldt trygdekontorets beslutning om tilbakesøking, pekte jeg på at det under enhver omstendighet kunne virke urimelig å opprettholde tilbakesøkningskravet, og viste til at det i Ot. prp. nr. 42 (1969—70) er foreslått endringer av reglene om utbetaling av sykepenger til innsatte i fengselsvesenets anstalter. Rikstrygdeverket uttaler på side 75 om sin begrunnelse for endringer på dette felt:

«— — — Da en har ansett det for en utilsiktet tilleggsstraff om en innsatt skulle miste opparbeidede rettigheter i sykestrygden, foreslår Rikstrygdeverket en positiv tilleggsbestemmelse tatt inn, som sikrer at dette ikke skjer.»

Bestemmelse som sikrer de innsatte rett til opparbeidede sykepenger, er nå tatt inn i lov om folketrygd § 3—4 nr. 4 annet ledd og trådte i kraft 1. januar 1972.

Til sist anførte jeg:

«— — — Det kan videre reises tvil om det er rettslig adgang til å trekke det for meget utbetalte i senere utbetaling av sykepenger. Trekk i krav på ytelse fra trygdemyndighetene kan etter sykestrygdlovens § 86 foretas for skyldig premie, men det er ikke hjemmel i loven for å inndrive ansvarsbeløp for uberettiget oppbeåret stønad på tilsvarende måte. Jfr. Ohldieck, Litleré og Rygh, lov om sykestrygd med kommentarer, side 408. — — —»

Trygdekontoret ble bedt om å legge saken fram for Rikstrygdeverket, dersom det ikke fant grunn til å omgjøre sin beslutning.

Trygdekontoret svarte at det på grunnlag av det som var anført, ikke ville fastholde kravet om tilbakebetaling, og klageren fikk utbetalt sykepenger for tiden 1. januar til 16. januar med kr. 406,—.

47.

Behandlingen av yrkesskadetrygdsak ble forsinket fordi saken ble liggende hos lege. Rikstrygdeverket overveier å ta behandlingstiden for legeerklæringer i trygdesaker opp generelt med bl. a. Helsedirektoratet og Den norske lægeforening.

(Sak 401/71).

A. klaget i april 1971 over sen behandling av søknad om yrkesskadetrygd og søknad om bidrag til kjøp av bil. Grunnen til forsinkelsen var at trygdekontoret ikke hadde fått saken tilbake fra en lege, som hadde fått saken tilsendt fra trygdekontoret i mars 1969 for å gi uttalelse om A.s uførhet.

Også i 1970 var det kommet klage over behandlingstiden hos samme lege. Saken gjaldt da søknad om krigspensjon som var blitt liggende siden desember 1968 og først ble be-

handlet og ekspedert i mai 1970 etter at Helsedirektoratet, etter anmodning fra ombudsmannen, hadde tatt kontakt med legen.

Trygdekontoret opplyste over telefon at legen nå (i april 1971) hadde til uttalelse til sammen 8 trygdesaker fra perioden 1967—69. Av disse var A.s sak, sammen med to andre saker, kommet i retur fra ham den 20. april, uten å være behandlet.

Jeg innhentet gjennom Helsedirektoratet uttalelse fra legen om årsaken til forsinkelsene. Legen forklarte at forholdet skyldtes stort arbeidspress og utilstrekkelig kontorhjelp. Jeg skrev deretter til Helsedirektoratet:

«I — — —s (legens) uttalelse av 26. mai 1970 i forbindelse med krigspensjoneringssaken vedrørende — — — (den tidligere sak) er det spesielt vist til utilstrekkelig kontorhjelp som årsak til den lange saksbehandlingstiden. Også i nærværende tilfelle er sakene etter legens uttalelse blitt liggende ubehandlet som følge av for liten hjelp — — —. Det er uholdbart at saker som dem det her gjelder, kan bli liggende hos legen i opptil 4 år, for så å måtte returneres ubehandlet. A.s sak ble oversendt legen i mars 1969. Forholdet må sterkt beklages.»

Jeg ba Rikstrygdeverket om å følge den videre behandling av A.s sak og søke den påskyndet i den utstrekning det var mulig. Søknaden ble avgjort i november etter at legeerklæring måtte innhentes fra trygdekontorets rådgivende lege.

Rikstrygdeverket sendte i 1970 ut et rundskriv om saksbehandlingen etter folketrygdlovens kap. 8. Etter bestemmelsene i rundskrevet er trygdekontoret ved innhenting av legeerklæringer pålagt å følge opp saken dersom det tar uforholdsmessig lang tid. Trygdekontoret skal i slike tilfeller søke kontakt med en annen lege som kan påta seg oppgaven. På spørsmål fra ombudsmannen om hvorfor trygdekontoret ikke tidligere hadde søkt å innhente legeerklæring fra andre leger når det viste seg å oppstå forsinkelse hos legen som hadde saken, anførte trygdekontoret at det i flere lignende saker var gjort forsøk på å få legeerklæring fra leger ved andre sykehus, men at dette på grunn av arbeidssituasjonen ved disse ikke var lyktes.

Spørsmålet om eventuelle tiltak for å hindre at trygdesaker heftes unødig av forsinkelser med legeerklæringer, har ombudsmannen tidligere tatt opp med Rikstrygdeverket (jfr. årsmeldingen for 1970, sak 19 side 43—45). Jeg pekte overfor Rikstrygdeverket på at nærværende sak syntes å gi grunn til å overveie på ny om det var gjort tilstrekkelig på dette området. Jeg ga uttrykk for at Rikstrygdeverket kanskje burde overveie å ta spørsmålet opp med Helsedirektoratet. Rikstrygdeverket svarte i brev av 13. november 1971:

«— — — Når det gjelder de generelle vansker med innhenting av nødvendige legeerklæringer, så angriper Rikstrygdeverket spørsmålet på de måter som anses hensiktsmessige i det enkelte tilfelle. Generelt er spørsmålet diskutert i møter for rådgivende leger der også representanter fra Den norske lægeförening har vært tilstede, i møte for fylkesnemnder/trygdesekretariater der også har deltatt leger fra Helsedirektoratet.

Rikstrygdeverket overveier nå å ta saken opp skriftlig med Sosialdepartementet med henblikk på et møte med deltakelse fra Departementet, Helsedirektoratet, Den norske lægeförening, Rikstrygdeverket og andre som det måtte være hensiktsmessig å trekke inn.»

Jeg har bedt om å bli holdt underrettet om hva som blir foretatt og om resultatet av eventuelle forhandlinger om spørsmålet.

48.

Legcerklæring i uføretrygdsaker, — lang behandlingstid hos distriktslege.

(Sak 7 E/71).

Foranlediget av opplysninger som kom fram under behandlingen av en klage til ombudsmannen over sen behandling av søknad om uføretrygd ved et trygdekontor i Nord-Norge, foretok Rikstrygdeverket i juni 1971 inspeksjon i trygdekontoret. Det viste seg at det på det tidspunkt berodde ca. 50 saker hos distriktslegen for utfylling av legeerklæring. Dette gjaldt krav som var fremsatt i 1970 og 1971. Til Rikstrygdeverket hadde distriktslegen opplyst at restansene skyldtes arbeidsmengden, bl. a. at han hadde bestyrt to legedistrikter, og vanskelige arbeidsforhold ellers. Jeg tok saken opp med Rikstrygdeverket, og spurte om restansene ansås å være ekstraordinært store sammenlignet med forholdene hos distriktsleger i alminnelighet. Rikstrygdeverket svarte i brev av 2. oktober:

«— — — Rikstrygdeverket har ikke innhentet oppgaver over restansene av slike saker hos legene. Av opplysninger en har fått gjennom kontakt med trygdekontorene er det imidlertid helt på det rene at det i enkelte distrikter byr på store vansker med å få avgitt legeerklæringer innen rimelig tid. Rikstrygdeverket antar likevel at restansesituasjonen i — — — er ekstraordinær.»

Jeg fant det riktig å underrette Helsedirektoratet om forholdet.

49.

Plikt til å betale arbeidsgiveravgift til Folketrygden. Spørsmål om det forelå tjenesteforhold.

(Sak 271 K/71).

A. klaget over at kommunekassereren hadde krevd ham for arbeidsgiveravgift til folketrygden for 1969. Bakgrunnen for saken var

at A. på grunn av sykdom hadde leid bort sin lastebil til B. for ervervsmessig kjøring. Det var opprettet skriftlig kontrakt mellom partene, hvor det bl. a. var bestemt at B. skulle betale $\frac{2}{3}$ av brutto innkjørt sum til A. og stå for tilsyn og reparasjoner, mens A. skulle dekke drivstoff, deler, m. v. I kontrakten het det at B. skulle drive og bruke bilen som sin egen og overta bileierens betingelser som selvstendig næringsdrivende.

Saken var først tatt opp av kommunerevisoren som fant at forholdet mellom A. og B. muligens måtte regnes som et tjenesteforhold med plikt for A. til å betale arbeidsgiveravgift til folketrygden. Han forela i brev av 29. april 1970 saken for Direktøren for skattevesenet slik:

« — — — En mann eier en lastebil. Vedkommende eier er syk og har derfor fått en annen sjåfør til å drive sin bil mens hans sykefravær står på. Sjåføren kjører på part, han er ikke innmeldt i trygdekassen og han blir heller ikke trukket forskottstrekk av vedkommende bileier. Sjåføren betaler imidlertid inn til kommunekassen frivillig (trekk) skatt.

Eieren mener at de to deler utbytte og han har derfor ikke funnet at arbeidsgiveravgift skal betales.

Er bileierens vurdering riktig?

Skal bileieren betale arbeidsgiveravgift?

— — —»

Skattedirektøren svarte:

«Skattedirektøren har i lignende tilfeller tidligere inntatt det standpunkt at det foreligger tjenesteforhold når leiesjåføren ikke har ansvar for tap på driften, slik at han i verste fall ikke får utbetalt noe for sitt arbeide. — Ved siden av dette moment har en lagt vekt på om arbeidsgiveren har instruksjonsmyndigheten og bl. a. bestemmer hvilke oppdrag som skal tas og eventuelt ikke tas. Under telefonsamtale den 6. mai d. å. bekreftet revisor — — — at saksforholdet var slik som foran forutsatt. — I henhold hertil vil en anta at bileieren er pliktig til å svare arbeidsgiveravgift av den utbetalte godtgjørelse. — — —»

I klagen til ombudsmannen anførte A. at B. sto fritt med hensyn til oppdrag og arbeidssted, og at spørsmålet om tap ikke hadde vært berørt partene imellom, og heller ikke vært aktuelt.

Jeg forela saken for Skattedirektøren, og pekte på at det syntes å fremgå av kontrakten at partene selv hadde ment å opprette et vanlig leieforhold, ikke et tjenesteforhold. Av saksdokumentene fremgikk det også at spørsmålet om det kunne sies å foreligge et arbeidsforhold, hadde vært forelagt for Rikstrygdeverket, som antok at B. måtte bli å trygde som ikke-arbeidstaker når det gjaldt syketrygd.

I Skattedirektørens svar av 1. april 1971 het det at den tidligere uttalelse var avgitt i

henhold til de opplysninger som da forelå. Skattedirektøren hadde ikke fått seg forelagt kontrakten og kjente ikke Rikstrygdeverkets uttalelse fra 1968. Skattedirektøren anførte videre:

« — — — Kontrakten synes å måtte forstås slik at den bare tar sikte på å opprette et leieforhold mellom partene og at det helt ut er overlatt til leietakeren å disponere bilen og treffe avtaler om kjøring. Konklusjonen antas da å måtte bli at B. ikke står i et slikt underordnet arbeidsforhold til A. at det kan karakteriseres som et tjenesteforhold. Dette støttes også av de opplysninger som er gitt i A.s klage til Dem av 4. mars d. å.

Under disse omstendigheter vil spørsmålet om B.s ansvar for tap på drift av bilen isolert sett være uten betydning.

En har i dag tilskrevet kommunekassereren i — — — og anbefalt at kravet mot A. om arbeidsgiveravgift på det foreliggende grunnlag blir frafalt.»

Saken ble ordnet i samsvar med dette og ga ikke grunnlag for noe mer fra min side.

50.

Fremgangsmåten ved innleggelse i psykiatrisk avdeling. Kritisert av helseråd «overtok» fraseparert hustrus begjæring om innleggelse av hennes mann uten tilstrekkelige undersøkelser. Også kritisert at kontrollkommissjon lot pasientens klage over innleggelsen ligge til observasjon i stedet for å ta den opp til regulær klagebehandling.

(Sak 784/70).

A. klaget ved advokat over en etter hans mening ubegrunnet innleggelse i psykiatrisk avdeling ved Ullevål sykehus.

De faktiske forhold i saken var i hovedtrekk:

Fru A. henvendte seg over telefon til Oslo legevakt den 16. september 1969 og ba om at klageren på grunn av sin sinnstilstand måtte bli tilsett av lege. Om hun allerede i telefonsamtalen tok opp spørsmålet om innleggelse, er ikke klart. Den lege som møtte fram, var ansatt ved Oslo helseråd, men tok ekstrasvakter for Oslo legevakt.

Da legen kom til A.s leilighet, hadde han først en samtale med fru A. Han oppfattet henne slik at ektefellene for mange år siden hadde vært skilt, at de var gift på ny og deretter igjen separert, men at de nå hadde bodd sammen i lengre tid og var å regne som lovlig gifte. Fru A. sa at klageren hadde sterke sjalusiforestillinger og at han mente hun sto i forhold til en annen mann. Hun hevdet at klageren ved to tidligere anledninger hadde skadet henne legemlig, og ga uttrykk for at datteren av frykt for faren hadde låst seg inne på sitt rom. Legen har i klagesaken ikke forklart nærmere hva som var den umiddelbare foranledning til at lege var tilkalt. I en

uttalelse fra overlegen ved psykiatrisk avdeling for menn ved Ullevål sykehus var det imidlertid tatt med noen opplysninger fra fru A.:

«— — — Ca. 4 dager før innleggelsen var pasienten reist opp til sin hytte etter forutgående trette med hustruen. Da han vendte tilbake søndag aften hadde hustruen skrevet på en lapp for ham at han hadde vært uforskammet mot henne og at hans beskyldninger mot henne for utroskap var helt ubegrunnet.

Dagen etter gikk pasienten på kontoret, men ville ikke spise middag med familien. Isteden trakk han seg tilbake på loftet. Utpå kvelden forlot han hjemmet for en stund, i tydelig oppbragt sinnstilstand. Da han noe senere kom hjem, beskyldte han hustruen og dennes kusine som var på besøk, for å ha sammensverget seg mot ham. Han skjeldte ut sin kone for «en — — — som skulle ha barn med en annen mann».

Hun ringte da til legevakten. Men pasienten trodde hun ringte til politiet. — — —»

Legens samtale med klageren ble vanskeligjort ved klagerens meget dårlige hørsel og ved at han, i alle fall etter hvert, ble meget opphisset. Det var ikke full overensstemmelse mellom klagerens og legens fremstillinger. Det måtte imidlertid legges til grunn at klageren i første omgang betvilte at det var en lege som var kommet, og at han mistenkte ham for å stå i ledtog med fru A. Han var så opphisset at legen oppfattet hans oppførsel som truende.

Klageren har opplyst at han ble separert fra hustruen i 1965 ved fylkesmannens bevilling, etter at hustruen var flyttet hjemmefra ca. et år i forveien. I 1966 ba hun om å få flytte tilbake til leiligheten av hensyn til datteren, som da var 6 år. Det ble senere satt opp en skriftlig avtale i denne forbindelse. Klageren anførte at ektefellene levde atskilt, selv om de bodde i samme leilighet. Fru A. hadde i begynnelsen av august 1969 tatt ut skilsmissestevning og der gjort krav på å få leiligheten. Klageren motsatte seg ikke skilsmisse, men hevdet at spørsmålet om leiligheten var løst i hans favør i forbindelse med separasjonen. Etter det klageren anførte, hadde ektefellene noen dager før 16. september hatt et sammenstøt om leilighetsspørsmålet, etter at fru A. hadde sagt at han måtte flytte.

De to ektefellers fremstillinger var sterkt motstridende. Det var likevel ikke grunn til å tvile på klagerens opplysninger om skilsmisse-saken og tvisten om leiligheten, selv om det ikke kunne utelukkes at også andre forhold kom inn. Vurderingen av klagerens opptreden ville avhenge av hvilke forutsetninger man skulle bedømme den ut fra. Selv en temmelig sterk grad av opphisselse syntes å måtte kunne forklares også uten å anta sinnssyk-

dom, dersom det måtte bygges på at klageren kunne ha grunn til å anta at hustruen forsøkte å få løst tvisten om leiligheten ved å få ham innlagt på psykiatrisk sykehus. Det måtte også antas at situasjonen under legebesøket ble særlig tilspisset på grunn av klagerens hørselsvansker. Det kunne på den annen side heller ikke ses bort fra at selve legebesøket hadde satt klageren i en slik affekttilstand at denne i seg selv kunne gi grunn til innleggelse etter lov om psykisk helsevern § 3, selv om det skulle være så at han ikke tidligere hadde opptrådt på en slik måte at det var grunn til å tilkalle psykiater.

Bl. a. fordi fru A. ikke hadde uttalt seg i klagesaken, var det vanskelig å vurdere om det var grunn til å begjære innleggelse, men de opplysninger som forelå, syntes å gi grunn til en viss tvil i så henseende. Jeg fant imidlertid ikke at det kunne reises kritikk mot legen fordi han bedømte situasjonen slik at det var nødvendig å gå til innleggelse.

Etter at innleggelse var foretatt, ble det brakt på det rene at det var uoverensstemmelser i ekteskapet, og Oslo helseråd «overtok» av den grunn innleggelsesbegjæringen. Etter det som er opplyst i helserådets brev av 2. november 1970, bygde helserådets beslutning på innleggende leges opplysninger til sykehuset. Denne var, som allerede nevnt, ansatt ved Oslo helseråd. Det ble så vikt skjønnes ikke foretatt ytterligere undersøkelser. Siden opplysningene om forholdet mellom ektefellene ikke forelå for legen ved hans besøk i hjemmet før innleggelsen, ville det etter min mening ha vært på sin plass med nærmere undersøkelser før helserådet overtok begjæringen. Etter de opplysninger som ble innhentet om kontrollkommissjonens senere behandling av saken, måtte det antas at kommissjonens medlemmer hadde lagt vekt på at begjæringen var overtatt av helserådet. Dette viste at en slik «overtagelse» ble oppfattet som noe mer enn en ren formalitet.

På psykiatrisk avdeling ved Ullevål sykehus stilte overlegen følgende diagnose:

«Alvorlig reaktiv sinnslidelse (sjalusiparanoisk reaksjon) hos hørselsvekket person. Ekteskapsvansker.»

Om grunnlaget for diagnosen anførte overlegen i uttalelse i klagesaken:

«Avdelingens diagnose, d.v.s. overlegens diagnose er basert på personlige undersøkelser av pasienten under dennes opphold i psyk. avd. A i tiden 16/9—30/9.1969 sammenholdt med de øvrige legers iakttagelser og de daglige personalrapporter, alt sammenholdt med overlegens psykiatriske kunnskaper og erfaring.

Det var intet i de foreliggende opplysninger

fra innleggende lege eller fra hustruen som talte i mot diagnosenes riktighet.»

Siden det ikke var opplyst noe verken om hvilke faktiske forutsetninger overlegen hadde lagt til grunn når det gjaldt ektefellenes forhold og gjensidige opptreden forut for innleggelsen, eller om iakttagelsene og undersøkelserne av klageren etter innleggelsen, var det ikke mulig å bedømme verken diagnosen eller om det var grunnlag for å beholde ham i sykehuset. Slik saken lå an, fant jeg det imidlertid hensiktsløst å prøve å bringe disse forhold nærmere på det rene.

A. ble gjort kjent med adgangen til å klage til kontrollkommisjonen og skrev den 17. september 1969 i «pasienterklæring»:

«Jeg ønsker — — å benytte meg av min klagerett.

Jeg — — ønsker ikke fortsatt behandling i avdelingen.»

I et skriv av 18. september begrunnet han klagen nærmere:

«For det første: Jeg er ikke syk.

For det andre: Det var på innleggelsesdagen hverken sagt eller hendt noe som kunne rettferdiggjøre de tvangsforanstaltninger som min fraseparerte hustru (sikkert hjulpet av andre) fikk satt i verk.

Den mest sannsynlige grunn til dette klare overgrep mot meg er vår felles 4-værelses leilighet. Ved å kompromittere meg og isolere meg fullstendig i lengre tid, håpet hun å kunne overta leiligheten for seg selv uten vederlag for meg på det tidspunkt da begge innskuddslånene var betalt av meg.

— — —
 Dette uhyggelige inngrepet i min personlige frihet har skapt en situasjon som, dersom den skal vare lenger, nødvendigvis må forårsake sinnslidelser.»

I kontrollkommisjonens uttalelse i klagesaken for ombudsmannen het det:

«— — — A.s henvendelse av 18.9.69 blev behandlet i avdelingen på møte i kommisjonen 24.9. Kommisjonen som bestod av overlege — — — og statsautorisert revisor — — —, var ledet av førstnevnte. Den øvrige del av kommisjonen var opptatt på Psykiatrisk avdeling for Kvinner i samme bygningskompleks. På kommisjonens fellesmøte straks etter kontrollen på de 2 avdelinger blev møteprotokollene gjennomgått. Når det gjaldt A. fant kommisjonen at det ikke var noe å bemerke til saken i øieblikket, men på vanlig måte blev saken lagt til observasjon.

Kommisjonen mottar i årets løp mange henvendelser og klager fra pasienter. Da disse henvendelser ofte er uklare, er det rutine først å gjennomgå henvendelsene med pasientene for å bringe på det rene hvad pasientene i virkeligheten ønsker, og hvad legene har å uttale seg om mulighetene for utskrivning. I de absolutt fleste tilfeller blir sakene ordnet ved slike samtaler. Det er overmåte sjelden at saken går over til formell klagebehandling

etter Forskriftene av 15. mars 1964. En slik klagebehandling tar oftest adskillig tid, og imens kan pasienten allerede være utskrevet. Særlig gjelder det klinikkene. For A.s vedkommende fester kommisjonen oppmerksomheten ved at A. blev utskrevet allerede 6 dager etter møtet i kommisjonen. — — —»

De to medlemmer av kommisjonen som snakket med A., anførte bl. a.:

«— — — Det første møte med en pasient som har fremsatt en klage er vanligvis av forberedende karakter, og bare hvis pasienten opprettholder klagen, vil der finne sted en formell klagebehandling. I angjeldende tilfelle ble der ført en lang samtale med pasienten hvor — — — førte ordet på vegne av kommisjonen. P.g.a. pasientens svake hørsel, ble der tildels kommunisert skriftlig for å undgå misforståelser. Såvidt vi erindrer var pasienten rolig under samtalen, men kom stadig inn på selve innleggelsen, og måten denne var foregått på. Det vesentlige for pasienten syntes etter vår opfatning å være detaljer med hensyn til innleggende lege. Han gjentok således stadig at denne ikke hadde undersøkt ham, men bare snakket med ham.

Det virket på oss som om pasienten med undersøkelse kun tenkte på en fysisk undersøkelse.

Under vår samtale med pasienten fremkom der etter vår opfatning intet som kunne oppfattes som klage over oppholdet på avdelingen og der fremkom heller ikke noe krav om utskrivning.

For oss fortonet det hele seg som en klage over den måten innleggelsen var foregått på; et forhold som etter vår opfatning må sies å ligge utenfor kontrollkommisjonens virkefelt.

I møteprotokollen av 24. september 1969 er det da også i forbindelse med protokollasjonen vedrørende A. anført:

«Klage fremsatt 18/9-1969 (gjaldt selve innleggelsen).» — — —»

I en tilleggssuttalelse fra kontrollkommisjonen het det bl. a.:

«— — — Kommisjonen får derfor naturlig nok mange klager i årets løp. På tross herav blir det imidlertid praktisk talt ingen formelle vedtektsmessige klagebehandling. Det har mange årsaker som Kommisjonen ikke finner det nødvendig å komme nærmere inn på. Den vil dog peke på at de fleste klager fremkommer like etter innleggelsen da pasienten er opprevet og alt er nytt og fremmed. De fleste faller imidlertid hurtig til ro og ved det første forberedende møte med kommisjonen frafaller pasienten vanligvis klagen eller ber den stillet i bero. Ofte skjer dette etter at legen har gitt uttalelser om prognosen. Det har siden 1961 da Kommisjonen begynte sitt arbeid, ikke vært behov for skriftlig bekreftelse på at en klage skulle opprettholdes. Saken er den at en klage alltid ligger til observasjon så lenge pasienten oppholder seg på sykehuset, selv om den er frafalt. Kommisjonen følger nøye med i utviklingen når det gjelder den bestemte pasient. Kommisjonen vil forøvrig igjen understreke at en klagebehandling etter Forskriftene kan ta lang tid og ofte ikke er i pasientens interesse, særlig når prognosen for pasienten er gunstig.»

Jeg uttalte:

«— — — Det kan etter min mening ikke være tvilsomt at A.s klage av 17. og 18. september 1969 måtte oppfattes slik at han mente at han var frisk, at innleggelsen skyldtes uriktige opplysninger fra fru A.s side, og at han krevde øyeblikkelig utskrivning. Det foreligger ikke noe som kan utlegges slik at han trakk klagen tilbake eller at han begrenset den til bare å gjelde fremgangsmåten ved innleggelsen. Det kan derfor ikke sees at det var noe grunnlag for å legge saken til observasjon istedenfor å ta den opp til regulær klagebehandling. Den rettssikkerhetsgaranti som ligger i ordningen med klage til kontrollkommisjonen, vil i vesentlig grad avsvettes om kontrollkommisjonen henlegger klare klager ut fra en fri vurdering av hva pasientene i virkeligheten ønsker, eller fordi kontrollkommisjonen etter en helt foreløpig vurdering finner at pasienten er best tjent med å la være å reise klagesak. I den foreliggende sak synes det å være meget vesentlig å få brakt på det rene hva som var foregått mellom ektefelle for A. ble innlagt. I hvilken utstrekning det forelå vrangforestillinger fra hans side, kunne man neppe ha noen sikker mening om så lenge man ikke kjente de faktiske forhold. At A. ville bli utskrevet så hurtig, kunne kontrollkommisjonen ikke vite på forhånd. Under enhver omstendighet måtte A. ha krav på at kontrollkommisjonen tok standpunkt til hans klage.»

51.

Bidragsinnfordring ved lønnstrekk når bidragsplikten ikke er misligholdt. Spørsmål om tjenestemann ved bidragsfogdens kontor hadde tatt initiativ for å overta innfordringen. Bidragsfogdens plikt til å bistå med å få bidragspliktens omfang brakt på det rene.

(Sak 98 K/71).

A. klaget over at bidragsfogden i Oslo hadde iverksatt innfordring av bidrag ved lønnstrekk, skjønt bidragsplikten ikke var misligholdt, og over at en tjenestemann ved bidragsfogdens kontor hadde oppsøkt hans fraskilte hustru hjemme og, etter hans mening, oppfordret henne til å kreve offentlig innfordring. Han klaget også over at bidragsfogden ikke hadde villet være ham behjelpelig med å skaffe opplysninger fra bidragsberettigede som han trengte for å vurdere omfanget av bidragsplikten.

De faktiske forhold var i hovedtrekk:

Ved separasjonsdom i 1967 ble A. pålagt underholdsbidrag til sin datter og sine to sønner. Da datteren, som var eldst, fylte 18 år og bidragsplikten overfor henne bortfalt i henhold til lov om born i ekteskap § 13, ble det 26. april 1968 opprettet skriftlig avtale mellom datteren og A. om at A. fortsatt skulle betale bidrag til henne. Beløpet ble satt til kr. 500,— pr. måned. Ifølge avtalen skulle bidragsplikten gjelde «inntil videre så lenge partenes si-

vile status er slik som pr. idag, og partenes inntektsforhold i det vesentlige er uforandret». Bidraget til så vel datteren som til sønnene ble betalt til A.s tidligere hustru, som hadde omsorgen for barna..

I august 1969 mente A. å vite at datteren hadde hatt lønnet arbeid. Han ville ikke fortsette å betale bidrag før datterens inntektsforhold var klarlagt. Han betalte derfor bare kr. 300,— av augustbidraget og holdt bidragene for september og oktober tilbake. Hustruen begjærte bidragene innkrevd gjennom bidragsfogden, men trakk begjæringen tilbake da A. betalte restansene etter at det ved undersøkelse fra bidragsfogdens kontor viste seg at datteren likevel ikke hadde hatt inntekt. Det ble avtalt at A. skulle gis underretning hvis datteren fikk lønnet arbeid.

A. mottok 13. november en kort meddelelse fra sin tidligere hustru om at datteren hadde hatt inntekt den måneden. Han fikk ikke svar på skriftlig henvendelse til datteren om hvilken inntekt hun hadde hatt og ba i brev av 25. november om bidragsfogdens bistand med å få disse opplysninger. Den 9. desember oppsøkte en tjenestemann fra bidragsfogdens kontor A.s hustru i hennes hjem ca. kl. 20.30. Det ble under dette besøk fremsatt begjæring om innfordring ved bidragsfogden.

A., som 8. desember hadde kommet tilbake til sin henvendelse av 25. november, fikk svar fra bidragsfogden den 10. desember. Svaret inneholdt imidlertid ikke opplysning om størrelsen av datterens inntekt. Slike opplysninger fikk han heller ikke under en konferanse med bidragsfogden den 16. desember. 22. desember betalte A. skyldig bidrag direkte til datteren og var da å jour med bidragsinnbetalingen. Bidragsfogden iverksatte innfordring ved lønnstrekk fra 1. januar 1970.

Da jeg forela klagen for bidragsfogden, pekte jeg på at innfordring ved lønnstrekk neppe kunne iverksettes dersom det ikke utoversto bidrag som var unnlatt betalt ved forfall. Jeg viste til § 8 i lov om innkreving av underholdsbidrag m. v. av 9. desember 1955, hvor det heter:

«Blir bidraget ikke betalt ved forfall, skal bidragsfogden uten opphold drive det inn ved utpanting eller ved trekk i arbeidslønn m. v., jfr. §§ 9—15.»

Jeg ba om en uttalelse om grunnlaget for å anse bidragsplikten misligholdt når A. etter det som forelå, ikke var skyldig bidrag da lønnstrekket ble iverksatt. Videre ba jeg opplyst grunnen til at A.s anmodninger om å søke datterens inntektsforhold klarlagt ikke var blitt imøtekommet. Jeg anførte til slutt:

«— — — Etter tvangsfullbyrdelseslovens § 49 siste ledd kan en skyldner klage over pålegg om trekk i lønn til namsretten, som kan oppheve pålegget for så vidt det er ulovlig eller det påberopte pengekrav ikke består. Så vidt skjønnes er klageren ikke gitt annen orientering om overprøving av trekkpålegget enn den som følger av brev av 22. januar 1970, der det anvises adgangen til å bringe trekket inn for fylkesmannen samt til å ta spørsmålet om avtalens innhold og fortolkning opp for domstolene. Den nevnte klageadgang til namsretten syntes etter de innvendinger klageren hadde kommet med, å være den naturligste fremgangsmåte for å få innfordringen rettslig prøvd. Kommentarer på dette punkt imøteses, og det bes for øvrig om slik uttalelse klagen måtte foranledige.»

Om innkrevingslovens § 8 uttalte bidragsfogden i sitt svar bl. a.:

«— — — Herr Ombudsmannen forstår denne paragraf slik at innfordring i lønnstrekk i tillegg til begjæring fra bidragsberettigede, forutsetter at bidrag ved forfall ikke er betalt. Jeg tillater meg i denne forbindelse å vise til samme lovs § 2 om at bidraget kan kreves inn gjennom bidragsfogden, når det forlanges av den bidragsberettigede. Når bare bidragsberettigede har forlangt innfordring, er det opp til bidragsfoged og hans saksbehandlere på hvilken måte bidraget skal innkreves. — — —»,

og dessuten:

«— — — Da innfordring påny ble igangsatt 1.1.1970 mente jeg at det var riktigst at det her ble nedlagt lønnstrekk for å unngå de stadige misforståelser som hadde gjort seg gjeldende i denne sak. At bidragsfogden kan nedlegge trekk i lønn fremgår av innkrevingslovens § 8 — — —.»

Bidragsfogden kom ikke nærmere inn på spørsmålet om mislighold av bidragsplikten som vilkår for lønnstrekk, men la så vidt skjønnes betydelig vekt på at A. tidligere hadde vært skyldig kr. 1 200,— og dessuten først hadde betalt bidrag for desember 1969 den 22. desember.

Når det gjaldt anmodningene om å undersøke datterens inntektsforhold, anførte bidragsfogden bl. a.:

«— — — På det tidspunkt klageren ber om bidragsfogdens bistand til å fremskaffe opplysninger om datteren — — —s inntekter, er saken ikke under innfordring ved fogedkontoret, men arkivert.

Bidragsfogden er ikke pliktig til å fremskaffe opplysninger om saker som ikke er aktuelle ved fogedkontoret. — — —»,

og videre:

«— — — Det er forståelig at klageren gjerne vil ha nærmere rede på datteren — — —s inntekter når han fra fru — — — i brev av 13.11.1969 bare får opplysning om at «— — — har hatt inntekt i denne måned».

Klageren kan bare ikke bebreide bidragsfogden dette idet — som ovenfor anført — saken ikke var under innfordring ved fogedkontoret. — — —»

Bidragsfogden anførte at det i dette tilfelle måtte være unødvendig å henvise klageren til namsretten når trekkpålegget for både sønnene og for datteren uten tvil var innfordringsdyktig. Det ble også pekt på at klageren ikke hadde anmodet om noen veiledning om mulighetene for klage.

Jeg anførte i brev til bidragsfogden:

«Etter § 2 i lov om innkreving av underholdsbidrag m. v. skal bidrag kreves inn gjennom bidragsfogden når det forlanges av den bidragsberettigede. Det er på det rene at bestemmelsen kommer til anvendelse selv om bidragsplikten til enhver tid er oppfylt ved oppgjør direkte overfor bidragsberettigede.

Det spørsmålet gjelder, er imidlertid ikke om bidraget kan forlanges innkrevd gjennom bidragsfogden, men om bidragsfogden kan foreta innfordring ved lønnstrekk, selv om det ikke foreligger mislighold av bidragsbetalingen fra bidragspliktiges side. Etter lovens § 7 skal bidragspliktige ukrevd betale bidraget til bidragsfogden. Først når bidraget ikke ved forfall er betalt, kan og skal beløpet etter § 8 drives inn ved utpanting eller ved trekk i lønn. Det må således være på det rene at bidragsfogden ikke står fritt til å velge den fremgangsmåte han finner mest hensiktsmessig.

Det fremgår at klageren, på den tid innfordring ved lønnstrekk ble iverksatt, ikke var skyldig bidrag, jfr. fogedfullmektig — — —s redegjørelse der det er opplyst at klageren ved innbetalingen 22. desember 1969 var å jour ut året. Når bidragsfogden likevel valgte innfordring ved lønnstrekk, ble det, så vidt skjønnes, bl. a. lagt vekt på at klageren i oktober 1969 i henhold til brev fra advokat — — — hadde vært skyldig kr. 1 200,—. Det er imidlertid neppe adgang til å gå til inndriving ved lønnstrekk fordi bidragsbetalingen i en tidligere periode har vært misligholdt, når bidragspliktige er å jour på det aktuelle tidspunkt. Forholdet i oktober synes under enhver omstendighet å gi et utilstrekkelig grunnlag. Bidragsrestansen ble, da datterens inntektsforhold ved bidragsfogdens mellomkomst var brakt på det rene, straks innbetalt. Innkrevingsbegjæringen fra bidragsberettigede ble også etter det trukket tilbake.

Det er videre vist til at bidraget for datteren for desember først ble betalt 22. desember s. å., og bidragsfogden uttaler på side 6 at «det var riktigst at det her ble nedlagt lønnstrekk for å unngå de stadige misforståelser som hadde gjort seg gjeldende i denne sak». Heller ikke med denne begrunnelse kan lønnstrekk iverksettes, og det er etter min mening ikke grunnlag for å legge klageren de misforståelser det her siktes til, til last. Slik avtalen mellom far og datter var utformet, var bidragsplikten avhengig av datterens inntektsforhold, og bidragspliktige hadde rimelig grunn til å søke disse klarlagt før han betalte, jfr. også fogedfullmektig — — —s brev av 9. oktober 1969, hvoretter fru — — — lovet å

underrette klageren dersom datteren fikk inntekter av noen art.

Det er gjort gjeldende at bidragsfogden ikke er pliktig til å fremskaffe opplysninger om saker som ikke er under innføring ved fogedkontoret, og det heter dessuten på side 6 i bidragsfogdens brev: «Hvorvidt klageren i tiden 11.11.1969 til 1.1.1970 betalte eller ikke betalte fru — — — direkte har bidragsfogden intet med». Det skal i denne forbindelse pekes på at innfordringsbegjæringen ble fremsatt 9. desember, og at det derfor neppe kan sies at saken ikke var til behandling ved kontoret under klagerens konferanse med bidragsfogden den 16. desember. Bidragsfogden kunne derfor ikke vise fra seg klagerens anmodning om bistand til å få datterens inntektsforhold brakt på det rene. Under enhver omstendighet kan bidragsfogden ikke på den ene side, som grunnlag for lønnstrekket, vise til de misforståelser som i denne periode har oppstått vedrørende bidragsbetalingen, og på den annen side hevde at spørsmålet om klagerens betalingsplikt etter avtalen med datteren i den samme periode er bidragsfogden uvedkommende.

Bidragsfogden viser til grunnlaget for klagerens bidragsplikt og konkluderer med at trekkpålegget er innfordringsdyktig, og at det da var nødvendig å henvise klageren til namsretten. Til det er å si at det er nettopp dette spørsmål skyldnere etter tvangsfullbyrdeslovens § 49 siste ledd er gitt anledning til å bringe inn for retten. Klageren er etter min mening ikke gitt tilstrekkelig veiledning på dette punkt. En generell henvisning til domstolsprøvelse er ikke fyldestgjørende orientering om den adgang skyldnere har til ved klage å få prøvd lovligheten av trekkpålegget for retten. — — —»

Klagen over at en tjenestemann ved bidragsfogdens kontor hadde oppsøkt A.s hustru og fått denne til å fremsette begjæring om innføring ved bidragsfogden, var forelagt for vedkommende tjenestemann som bl. a. uttalte:

«— — — Den 25/11-69 kom det brev fra A. til bidragsfogden, bilagt med fotostatkopi av 13/11-69 av brev til A. sålydende: «— — — har hatt inntekt denne måned». Underskrevet: — — — (moren).

Det forelå da ingen innfordringsbegjæring i saken, og saken var for såvidt dette kontor uvedkommende.

Da det så ut til at det kunne bli aktuelt med ny innføring i saken gjennom Bidragsfogden, bestemte undertegnede seg til å avlegge fru — — — et besøk for å høre hvad man skulle foreta seg i anledning av hans brev av 25/11-69 til Bidragsfogden. Slik saken nå lå an, var det jo i grunnen en sak mellom A. og henne.

Besøket ble foretatt 9. desember, og da man kjente til at hun stadig hadde overtidsarbeid, møtte man ved kl. 20.30 tiden. Hun var nettopp kommet hjem. — — —»

Jeg pekte på at resultatet av besøket ble at A.s tidligere hustru begjærte innkreving gjennom bidragsfogden både av bidraget til datteren og til sønnene. Jeg bemerket videre:

«— — — Hvis klagerens forespørsel om datterens inntektsforhold var bidragsfogden uvedkommende, slik det ellers i saken har vært gitt uttrykk for, synes det vanskelig å forstå at det var nødvendig med en personlig konferanse med fru — — —. Det kan heller ikke sees at klagerens henvendelse kunne gi grunn til å anta at det ville bli aktuelt med ny innføring gjennom bidragsfogden. Slik det hele utviklet seg, kan det for klageren lett ta seg ut som begjæringen om innkreving skyldes et initiativ fra fogedfullmektig — — —. Selv om dette ikke skulle være tilfelle, viser dette det uheldige i at fogedfullmektigen uten at det var noen grunn til det, gikk til et så vidt ekstraordinært skritt som å oppsøke fru — — — hjemme om ettermiddagen.

Også spørsmålet om klageren var å jour med bidragsbetalingen pr. 1. januar 1970, burde ha vært undersøkt på annen måte enn ved et tilfeldig ettermiddagsbesøk.»

52.

Forsømmelser ved bidragsinnkreving.

(Sak 1325/70).

En mor klaget over at hun ikke hadde fått de bidrag hun mente å ha krav på til sin sønn, som var født utenfor ekteskap i 1954. Fram til 1. mai 1966 hadde hun fått bidragsforskott av sosialkontoret etter lov om forskottering av oppfostringsbidrag. Da opphørte imidlertid forskottingen fordi sønnen, som var evneveik, var under forpleining ved offentlig skole. Lovens regel er at bidragsforskott ikke gis «når barnet etter annen lov — unntatt lov om sosial omsorg — får fullt underhold av stat, kommune eller trygdekasse», (§ 2 nr. 4). Også etter 1. mai 1966 hadde hun likevel fått sosialhjelp og til dels bidragsforskott når hun hadde sønnen hjemme hos seg i feriene.

Bidrag fra barnefaren hadde hun ikke fått etter at det offentlige forskottering opphørte. Om faren i det hele tatt hadde betalt bidrag mens det offentlige forskotterte, var ikke klart.

I et brev av 4. mars 1970 hadde hun henvendt seg til fylkesmannen og bedt opplyst om det var riktig at barnefaren, som var ilagt bidragsplikt, ikke betalte bidrag, og i tilfelle hvorfor. Hun anførte at hun, selv om sønnen hadde forpleining på skolen, hadde en hel del utgifter til ham. Klageren etterlyste svar i brev av 22. mai s. å. I brev av 31. august 1970 svarte fylkesmannen på henvendelsen ved å vise til en innhentet uttalelse fra lensmannen på hennes bosted, X. Lensmannens uttalelse ga imidlertid ikke svar på det klageren hadde spurt om, og hun tok saken opp igjen med fylkesmannen. Hun ba om at det nå måtte bli ordnet opp i saken. Ved fylkesmannens svarbrev av 5. oktober 1970 ble hun henvist til å oppsøke lensmannen for «å få oppklart mulige misforståelser». Hun skrev 14. oktober s. å.

igjen til fylkesmannen og presiserte at hun ba opplyst «om bidragsplikten er opphevet, og hva som i tilfelle er årsaken til det». Hun mente det måtte være fylkesmannens sak å innhente de opplysninger som var nødvendige for å besvare spørsmålet. Fylkesmannen innskrenket seg i brev av 16. s. m. til å svare at barnefarens «bidragsplikt er ikke opphevet herfra». Hun klaget så til ombudsmannen 2. desember 1970 og ba om hjelp til å få klarhet i saken.

Jeg forela saken for fylkesmannen, innhentet sakens dokumenter og foranlediget at det ble gitt uttalelser både av lensmannen i X. og av lensmannen i Y., der barnefarens bodde. Det viste seg at det i hvert fall ikke var innkrevd bidrag hos bidragspliktige siden mai 1962. I en påtegning i saken hadde lensmannskontoret i Y. sagt om forholdet:

«En har forstått det slik at barnet i denne bidragssak har vært på — — — off. skole siden 1.9.63. Før den tid, fra 11.5.62, var barnet innlagt på epileptikerhjem, og har således ikke vært under barnemorens forpleining. En mener at bidrag ikke skal betales når barnet er i offentlig forpleining. — — —»

I sin uttalelse til klagen anførte lensmannen i Y.:

«Når det fra dette kontor er skrevet i påtegning 21.10.1970 at «En mener at bidrag ikke skal betales når barnet er i offentlig forpleining» så har det nok ikke med dette vært meningen å ta stilling til bidragsplikten, men det burde naturligvis for tydelighets skyld ha vært uttrykt på den måten at bidrag ikke skal utbetales når barnet er i offentlig forpleining.

Vedk. som skrev påtegningen 21.10.1970 har oversett at det er betalt bidrag som forfalt etter 31.8.1960. I en skrivelse til — — — (bidragspliktige) herfra den 21.10.1965 er bl. a. anført:

«Bidraget fra og med 1.9.60 til 11.5.62 da barnet ble innlagt på epileptikerhjem utgjør etter kr. 75,— pr. måned i alt kr. 1.455.—. Herpå har De betalt bidrag med kr. 1.040.— og det skulle således stå en restanse pr. 11.5.62 med kr. 415.—.

Hvordan det vil forholde seg med bidrag til klær etc. etter den nevnte dato, er et spørsmål som kan forelegges fylkesmannen til avgjørelse. Dersom De innbetaler de nevnte kr. 415.— er De iallfall helt a jour fram til barnets innleggelse på sykehus. De øvrige spørsmål kan avgjøres senere.»

Det er fra min side ikke tatt standpunkt til bidragsplikten etter 11.5.1962. Når bidragsinnbetalingen har gått mindre bra, så har det nok sin årsak i — for å si det rett ut — at denne saken ikke har fått den prioritet når det gjelder innfordring som de saker hvor barnemødrene kjører hardere på enn i dette tilfelle.

Dette er ikke fullgod grunn for sakens stilling, men en kan jo opplyse at en ved kontoret har ca. 125 aktuelle bidragssaker. For at bi-

draget skal sikres, vil det nå bli foretatt utpanting.»

I en tilleggsuttalelse anførte han:

«Det er den 28.4.1971 forsøkt utpanting hos — — — (bidragspliktige), men det var ikke noe til utlegg.

Imidlertid har — — — (bidragspliktige) den 26. f. m. betalt avdrag på bidraget med kr. 2.000.— som er sendt lensmannen i X.

Jeg har ikke i min redegjørelse av 26. april 1971 anført at «bidrag ikke skal betales når barnet er i offentlig forpleining».

Bidraget er altså sikret ved forsøkt utpanting, og jeg regner med at det kan inntrekkes ca. kr. 3.000.— årlig inntil restansen er betalt.»

Det er helt på det rene at bidragsplikten etter lov om barn utenfor ekteskap ikke bortfaller eller suspenderes fordi om barnet er i offentlig forpleining. Etter lov om innkreving av underholdsbidrag m. v. skal slike bidrag innkreves gjennom bidragsfogden, og det fastsettes i lovens § 8 at for bidrag som ikke betales ved forfall, «skal bidragsfogden uten opphold drive det inn ved utpanting eller ved trekk i arbeidslønn m. v., jfr. §§ 9—15». Noen adgang til å prioritere innfordringen etter hvor hårdt barnemødrene «kjører på», har bidragsfogden ikke. At lensmannskontoret i Y. helt siden 1962 hadde unnlatt innfordring i klagerens sak, var etter min mening en klar tjenesteforsømmelse, som måtte kritiseres.

Om sin behandling av saken uttalte fylkesmannen:

«— — —s (klagerens) henvendelser hit er dessverre ikke blitt oppfattet som klage. Det er derimot oppfattet som en forespørsel om bistand til å få saken oppklart. En slik oppklaring mente en best kunne skje ved en direkte henvendelse til lensmannen i X.

Når det herfra ikke er foretatt nærmere undersøkelser på innkrevningsstedet, skyldes dette at man her vanligvis retter henvendelser til lensmannen som er bidragsfogd i vedkommende sak, dvs. lensmannen på bidragsberettedes bosted. I dette tilfelle lensmannen i X. Når lensmannen så i påtegning av 27. april 1970 bl. a. uttaler at han samme dag har bedt om at det blir forsøkt avholdt utpanting for restansene, gikk jeg ut fra at saken skulle være i orden, og restansene sikret.

Når barnemora i påtegning herfra av 5. oktober 1970 ble henvist til å oppsøke lensmannen direkte, beror dette på at det oftest er bedre å få klarlagt misforståelser ved personlig konferanse.»

Jeg uttalte:

«— — — Klageren hadde i brev av 4. mars 1970 til fylkesmannen spurt om, og i tilfelle hvorfor, ikke bidragspliktige betalte bidrag til sønnen. Fylkesmannens svar, som for øvrig først ble avgitt 31. august og da etterurring fra klageren, besvarte ikke spørsmålet. Dette

ble også påpekt av klageren i en ny henvendelse av 3. september 1970 til fylkesmannen, og hun ba til slutt i brevet om at det måtte bli ordnet opp i saken. Uansett om fru — — — s henvendelser ikke ble ansett som formelle klager, inntok fylkesmannen etter min mening en altfor passiv hoidning til henvendelsene. Fylkesmannen er administrativ overordnet myndighet når det gjelder bidragsinnkreving gjennom bidragsfogdene og burde på grunnlag av fru — — — s besværing selv ha foretatt undersøkelser også på innkrevingsstedet. En henvendelse til lensmannen i Y. ville allerede da ha avdekket de foreliggende mangler ved bidragsinnkrevingen. Etter min mening bør fylkesmannen nå påse at bidragsinnfordringen i denne saken ikke forsinkes ytterligere. Det er etter det opplyste innbetalt kr. 2 000,— fra bidragspliktige, og lensmannen i Y. har i påtegning av 14. juli opplyst at han regner med at det kan inntrekkes ca. kr. 3 000,— årlig til restansen er betalt. Etter det som er opplyst i påtegning av 7. september d. å. (1971) er det ennå ikke betalt noe utover de nevnte kr. 2 000,—. — — —»

Det beløp på kr. 2 000,— som bidragspliktige hadde innbetalt under klagebehandlingen, ble oversendt lensmannen i X. 26. juni 1971, men først 4. september fikk klageren utbetalt kr. 1 800,— av beløpet. Lensmannen i X. hadde ikke gitt noen forklaring på forsinkelsen, og jeg ga uttrykk for at den — særlig på bakgrunn av den tidligere uheldige behandling av klagerens sak — måtte beklages.

Om grunnen til at klageren bare hadde fått utbetalt kr. 1 800,— av det inntrukne beløp, hadde lensmannen anført:

« — — — Beløpet ble mottatt i juni, og da løpende bidrag skal dekkes først, har jeg funnet det riktig å refundere X. kommune bidraget for denne måned. — — —»

Kommunen hadde i juni betalt klageren bidragsforskott med kr. 200,—. Regelen etter § 12 i forskotteringsloven er imidlertid at « senere innkrevd oppfostringsbidrag først nyttes til dekning av det løpende bidrag for vedkommende måned; deretter dekkes eventuelle bidragsrestanser og til sist kommunens tilgodehavende etter § 11.». Klageren hadde ikke fått bidrag fra bidragspliktige før i september, og det kunne på denne bakgrunn spørres om lensmannens refusjonsberegning var riktig. Jeg ba fylkesmannen se på spørsmålet og eventuelt søke forholdet rettet, dersom overføringen av kr. 200,— til kommunen ikke var i samsvar med lovens refusjonsregler.

I et senere brev til lensmannen i X. uttalte fylkesmannen om spørsmålet:

«Innkrevingslovens § 12 må forstås slik at barnet, som det betales bidrag for, skal være sikret det pålagte bidrag, selv om det ikke blir betalt ved forfall.

For juni 1971 var bidraget i denne sak ikke innbetalt, hvorfor myndighetene har funnet grunn til å utbetale forskott.

Forskotteringen ble foretatt før bidragsinnbetalingen på kr. 2 000 fant sted. Lovens ordlyd synes ikke å gi hjemmel for å foreta refusjonsinnbetaling til kommunen, idet loven forutsetter at samtlige restanser skal dekkes før refundering av forskott kan foretas, unnatt er dog bidragsrestanser som var udekket pr. 1. januar 1964.

Under henvisning til ovenstående bes foranlediget at det inntrukne beløp kr. 200 blir utbetalt til — — — (klageren).»

53.

Utbetaling av bidragsforskott.

(Sak 1 E K/71 og 6 E/71).

I en avisartikkel ble det hevdet at bidragsfogden i Stavanger nektet å utbetale bidragsforskott over postgiro, og at de forskottsberettigede måtte møte personlig på sosialkontoret for å få penger. Det ble i artikkelen sagt at bidragsfogden etter at saken var kommet i søkelyset, hadde sagt seg villig til å vurdere utbetalingsordningen på ny. I brev til bidragsfogden ba jeg om underretning om resultatet av denne revurdering, og fikk tilsendt saksdokumentene etter at saken var ferdigbehandlet i kommunen. Bl. a. etter at det var foretatt undersøkelse blant de forskottsberettigede om hvordan de ønsket utbetaling, gikk sosialstyret inn for at bidragsforskott skulle sendes i posten til dem som ønsket det. Utbetalingsordningen i Stavanger ga etter dette ikke grunn til tiltak fra min side.

En uttalelse bidragsfogden i Stavanger hadde fått fra bidragsfogden i Bergen, viste imidlertid at de forskottsberettigede også der måtte møte personlig for å få forskott. Det kunne være grunn til å anta at også andre kommuner praktiserte samme utbetalingsordning, og jeg tok derfor saken opp generelt med Sosialdepartementet. Jeg anførte bl. a.:

« — — — Ombudsmannen vet ikke om departementet har noen oversikt over hvordan bidragsforskott utbetales av kommunene, men hvis det er en utbredt ordning at forskottsberettigede må hente sine penger på sosialkontoret, er det etter ombudsmannens mening grunn til å overveie om det ikke fra sentralt hold bør tas skritt for å få rettet på forholdet. Bl. a. på bakgrunn av det tidsspillemøte på sosialkontoret medfører — jfr. også det som kom fram ved den foretatte undersøkelse i Stavanger om at så mange synes det var pinlig å møte på kontoret — bør etter ombudsmannens mening de forskottsberettigede som ber om det, kunne få tilsendt beløpet. Det er heller ikke klart at loven gir hjemmel til å kreve personlig oppmøte som vilkår for å få forskott. Ombudsmannen kan ikke se at det som er anført av sosialmyndighetene i Stavanger til fordel for utbetaling ved personlig møte, kan gi tilstrekkelig grunnlag for å holde fast ved en slik ordning overfor bidragsberettigede som ikke ønsker det. — — —»

I brev av 18. oktober 1971 uttalte Sosialdepartementet:

«Det er ikke i lov eller forskrift fastsatt nærmere hvorledes forskott skal utbetales, og departementet er kjent med at praksis er noe forskjellig ved bidragsfogdkontorene.

Spørsmålet om utbetalingsmåten har i noen tilfelle blitt reist overfor departementet, og en har da fremholdt at ønske fra de bidragsberettigede om å få forskott tilsendt i posten i størst mulig utstrekning bør imøtekomes, jfr. f. eks. vedlagte kopi av brev til Telemark fylke av 12. november 1963.

Av departementets rundskriv nr. 7 om forskotteringsloven, se side 3—4, må nærmest utledes at forskott bør sendes de berettigede enten ved postanvisning eller over postgiro. En legger ved et eksemplar av rundskrivet, sammen med kopi av brev av 14. september 1970 til bidragsfogden i Trondheim.

Departementet er enig med herr Ombudsmannen i at det er grunn til å instruere bidragsfogdene om utbetalingsmåten. En vil nå sende et rundskriv hvor en henstiller at bidragsforskott blir sendt gjennom posten i den utstrekning mottakerne ønsker det.

En gjør i denne sammenheng oppmerksom på at en ikke tidligere har henstilt til bidragsfogdene å opprette postgirokonto, slik brevet til bidragsfogden i Trondheim nevner, vesentlig fordi den nye regnskapsordningen for lensmenn forutsetter slik konto. En har likevel funnet det hensiktsmessig nå å ta det med i rundskrivet.»

54.

Sen saksbehandling ved kommuneingeniørkontor. Misvisende opplysninger gitt ombudsmannen.

(Sak 1035 K/70 og 945 K/71).

Et ektepar klaget i brev av 27. september 1970 over at kommuneingeniøren i en mindre kommune ikke hadde ferdigbehandlet en søknad om oppmåling og fradeling av hyttetomt. I klagen opplyste de at de hadde fått regning for kart- og oppmålingsforretningen i november 1968. De hadde en rekke ganger henvendt seg til kommuneingeniørkontoret uten at saken var ordnet.

Det ble gjort en telefonhenvendelse til kommuneingeniørkontoret om saken. I brev til klagerne av 30. september 1970 refererte jeg de opplysninger vedkommende tjenestemann hadde gitt, slik:

«Ved telefonhenvendelse til — — — kommune, kommuneingeniørkontoret, har jeg fått opplyst at oppmålingen nå skulle være i orden fra de kommunale myndigheters side, men at saken må forelegges for fylkeslandbruksstyret for å få dettes samtykke til fradelingen. Slikt samtykke er nødvendig etter jordlovens § 55. Saken var nå sendt fylkeslandbruksstyret, og man regnet med at dettes standpunkt ville foreligge i alle fall innen årets utgang. Siden delingen ikke kan gjennomføres uten fylkeslandbruksstyrets samtykke, må De henvises til å avvente resultatet av fylkeslandbruksstyrets behandling av saken.

Det ble opplyst at grunnen til at saken hadde tatt så lang tid, var at både friluftsrådene og bygningsrådet opprinnelig hadde gått mot hyttebygging i det område det gjelder. Saken var også blitt komplisert ved at De hadde oppført en hytte på tomten uten å ha byggetilatelse.»

Gjenpart av brevet ble sendt kommuneingeniørkontoret.

Klagerne etterlyste saken i brev hit av 26. januar 1971, idet de viste til uttalelsen om at man ved kommuneingeniørkontoret regnet med at fylkeslandbruksstyrets avgjørelse ville foreligge innen årets utløp. Brev med forespørsel om hvorledes saken sto ble sendt kommuneingeniørkontoret den 29. januar 1971. I brevet het det avslutningsvis:

«— — — Hvis det ikke er kommet svar fra fylkeslandbruksstyret, bes opplyst når saken ble oversendt.»

Kommuneingeniørkontoret ble minnet om saken i brev av 11. mars 1971. Da det heller ikke nå kom svar, sendte jeg den 3. mai 1971 nytt pureskriv til kontoret, hvor jeg anførte:

«Under henvisning til brev herfra av 29. januar d. å. og av 11. mars s. å. bes uten ytterligere opphold opplyst når saken ble oversendt fylkeslandbruksstyret, om fylkeslandbruksstyrets svar foreligger og for øvrig hvorledes saken står.»

Først den 27. mai 1971 kom slikt svar fra kommuneingeniørkontoret av 26. mai 1971:

«Vedlagt oversendes godkjenning fra — — — fylkeslandbrukstyre om godkjenning av 2 stk. tomter fradelt 21/5 i — — —, eier — — —.

Saken vil bli sendt til sorenskriveren i — — — for tinglysing.»

Saken var behandlet av fylkeslandbruksstyret i møte 19. mai 1971, men det fremgikk ikke av utskriften av fylkeslandbruksstyrets protokoll når saken var mottatt der.

Jeg underrettet klagerne om svaret. I brev til kommuneingeniørkontoret av 28. mai 1971 beklaget jeg den sene behandling av henvendelsene herfra.

Klagerne kom tilbake til saken i brev av 29. juli 1971. De opplyste at de to uker tidligere hadde vært på sorenskriverkontoret, men at kart- og oppmålingsforretningen til da ikke var innkommet dit. Jeg tilskrev igjen kommuneingeniørkontoret den 2. august 1971. Jeg viste til kommuneingeniørkontorets brev av 26. mai 1971 og ba opplyst hva som var grunnen til at dokumentene ikke var levert til tinglysing og når saken kunne ventes brakt i orden. Da svar ikke kom, ble det purret på saken i brev av 6. september 1971. I brev av 21. september 1971 opplyste kommuneingeniøren:

«Vedr. Tinglysing.

En viser til Deres brev av 2. august 1971, og sender vedlagt kopi av Sorenskriverens påtegning.»

I tinglygingsdommerens påtegning, datert 17. september 1971, het det:

«Nærværende Kart- og oppm. forretning avvises fra tinglysing idet eiendommen er under tvangsforfølgning. 1. gangs tvangsauksjon er avholdt, men budet ble ikke stadfestet. 2. gangs tvangsauksjon er nå begjært.

Kartforretningen kan ikke tinglyses før eiendomsforholdet er bragt i orden.»

Da det ikke var opplyst noe om når kart- og oppmålingsforretningen var innlevert til tinglysing, ble det gjort henvendelse herfra direkte til sorenskriverkontoret, som opplyste at dokumentet var dagbokført den 16. juli 1971. Det var blitt liggende på sorenskriverkontoret i påvente av avklaring av tvangsforfølgningen.

Fra fylkeslandbruksstyret fikk jeg over telefon opplyst at fradelingssaken var mottatt der den 11. januar 1971.

Jeg fant å burde underrette formannskapet om saken. I brev til formannskapet av 7. oktober bemerket jeg bl. a.:

«— — — Det var i så fall uriktig når det fra kommuneingeniørkontorets side i telefonsamtale i slutten av september 1970 ble sagt at saken var ekspedert. At det blir gitt uriktige opplysninger til ombudsmannen, må anses meget graverende.

Jeg går ut fra at det ellers var riktig når det ble sagt at oppmålingen var i orden fra de kommunale myndigheters side, men det må da legges til grunn at fradelingssaken uten rimelig grunn lå i kommunens kontorer i over 3 måneder før den ble oversendt til fylkeslandbruksstyret. Da samtykke til fradeling forelå, gikk det over 1½ måned før kart- og oppmålingsforretningen ble oversendt sorenskriverkontoret for tinglysing. Den sene saksbehandling må sterkt beklages.

Ingeniørkontorets sene behandling av og dels manglende besvarelse av brev herfra er også meget beklagelig. Det dreide seg om enkle forespørsler som ikke kunne foranledige tid- og arbeidskrevende svar. Etter ombudsmannsloven plikter forvaltningsorganene å gi de opplysninger ombudsmannen ber om. Jeg kan ikke se å ha fått fyldestgjørende svar fra ingeniørvesenet verken på brevet av 29. januar d. å. eller på brevet av 2. august d. å. — — —»

Klagerne ble gjort kjent med brevet til formannskapet. Samtidig orienterte jeg dem om at de hadde anledning til å klage til Justis- og politidepartementet over dommerens avvisning av kart- og oppmålingsforretningen fra tinglysing til Justis- og politidepartementet.

Jeg mottok senere brev fra kommuneingeniøren av 15. oktober 1971 med redegjørelse

for saken. I tilknytning til mitt brev til formannskapet av 7. oktober 1971 uttalte han:

«Det vises i brevet til at Kommuneingeniørkontoret fikk klage på sen saksbehandling i brev av 27. sept. 1970, fra — — —.

Som det vil fremgå av vedlagte dokumenter ble det fra Bygningssjefen i — — — svart til hjemmelsinnehaveren den 6/9-67, at hyttebygging på ovennevnte eiendom øyeblikkelig stoppes inntil det var utarbeidet plan som kunne godkjennes av — — — Bygningsråd, i henhold til bygningslovens § 82.

Det ble videre satt frem tilbud fra Kommunens side at det nødvendige kartgrunnlag kunne fås hos Bygningssjefen.

For å understreke alvoret i den etter Bygningslovens ulovlige hyttebygging som foregikk, vises det i brevet til Bygningslovens straffansvar § 110, kap. XV.

En bad om svar omgående og en tilbød rimelig tidsfrist for fremming av saken i lovlige former i — — — Bygningsråd, før oversendelse av saken til politiet med anmodning om påtale.

I Bygningsrådsak nr. — — —: — — —, ble vedr. byggeommeldelse for hytte på — — —, gjort følgende vedtak: «Oversendes Friluftsrådet for uttalelse.» — — — Friluftsnemnd gjorde følgende vedtak på møtet 30/3-67: «Friluftsnemnda kan ikke uttale seg før vanlig reguleringsplan for området foreligger.»

På tross av disse vedtak i — — — Bygningsråd og — — — Friluftsnemnd, fortsatte tidligere påtalte hyttebygging til sin fullførelse.

Og videre på tross av dette, mottar tidligere komm. — — — et skriv 23/10-68, fra — — — (tomteselger og klager) datert 17/10-68, med følgende innhold:

«Meddeler herved at jeg har overtatt hele tomten av — — —. Tomtens størrelse er

. Skylddeling og oppmåling av tomten er derfor skylddelingsrett, da den gamle oppmåling og skylddeling har sin gyldighet.

Jeg venter derfor at Tinglysingen kan foreligge straks, hvis ikke ser jeg meg nødsaget til å oversende saken til Fylkesmannen. Eiendommens navn er — — —.» — — —»

Kommuneingeniøren opplyste at det tidligere var rutine i kommunen at oppmåling ble foretatt før det ble fremmet søknad om utskilling og godkjenning i bygningsrådet, og fortsatte:

«— — — Dette var også tilfelle for ovennevnte sak. Det vises videre til telefonsamtale med Kommuneingeniørkontoret den 28. sept. 1970, der vi skulle ha opplyst om: «At oppmålingen var i orden fra de kommunale myndigheters side.»

Dette er en misforståelse som klart skulle fremgå av forannevnte behandling av saken i — — — Bygningsråd og — — — Friluftsnemnd. Begge disse organer avviser saken da fremgangsmåten fra motparten er i strid med Bygningsloven.

Når det blir påstått at en har uttalt at oppmålingen var i orden betyr dette bare at oppmåling var foretatt, og på ingen måte at utskilling på — — — av 2 stk. hyttetomter var i samsvar med Bygningsrådsvedtak.

Videre blir det uttalt at «Friluftsnemnda og Bygningsrådet opprinnelig hadde gått mot hyttebygging i området det gjelder».

Her kan det opplyses om at dersom det menes med ovennevnte sitat at det senere er gjort positivt vedtak for utskillelse av 2 hytte-tomter for hyttebygging, på et senere tidspunkt, er dette uten grunnlag.

Det etterlyses videre svar på brev av 29. januar d. å. der det heter blant annet: «Hvis det ikke er kommet svar fra fylkeslandbruksstyret, bes opplyst når saken ble oversendt.»

Ved direkte telefonsamtale med Ombudsmannens kontor om saken, antok en at disse opplysninger skulle være fyldestgjørende.

For ytterligere opplysning kan en nevne at saken er gjennom — — — Jordstyre og Fylkeslandbruksstyre, fremmet som en ren jordstyresak. En har fått opplyst at den ble ekspedert fra — — — Jordstyre 7/1-1971. Det er således ikke Kommuneingeniørkontoret på vegne av — — — Bygningsråd som videre-ekspederer slike saker.»

Jeg kunne ikke se at kommuneingeniørens redegjørelse på noe vesentlig punkt rokket ved grunnlaget for kritikken mot kommuneingeniørkontoret og bemerket i avsluttende brev til formannskapet av 26. oktober 1971:

«— — — Spørsmålet om hyttebyggingens lovlighet og bygningsrådets behandling av denne side av saken har ikke vært behandlet her. Min kritikk mot kommuneingeniørkontoret gjelder behandlingen av henvendelser fra ombudsmannen og behandlingen av fradelingssaken etter 28. september 1970.

Kommuneingeniøren hevder nå at det foreligger misforståelser i telefonsamtale den 28. september 1970 mellom ombudsmannens kontor og kommuneingeniørkontoret. Nettopp for at mulige misforståelser skulle bli oppklart, ble gjenpart av brev herfra av 30. september til — — — sendt kommuneingeniørkontoret, som imidlertid ikke har reagert på de opplysninger som ble gitt videre til klagerne.

Det kan ikke erindres at det er kommet noe svar over telefon på brev herfra av 29. januar. At ombudsmannen ikke anså brevet for besvart, skulle ellers klart fremgå av at det ble purret på saken 11. mars og 3. mai — — —»

søknaden med gebyr ville umiddelbart bli oversendt Justis- og politidepartementet. Siden det dreide seg om en så langvarig forsinkelse, fant jeg å burde undersøke saken nærmere og ba lensmannen om en skriftlig uttalelse om hvorfor saken var blitt liggende så lenge på lensmannskontoret. Jeg pekte på at selv om lensmannen opprinnelige hadde forstått det slik at klageren skulle skaffe til veie attester vedrørende søknaden, burde det ha vært undersøkt om det kunne foreligge en misforståelse når det gikk så lang tid uten at klageren kom tilbake til saken. Jeg viste til at klageren også hadde innbetalt gebyr for behandling av søknaden. Det ble videre bedt opplyst hva som var foranledningen til at attestene nå var innlevert.

I svaret fra den lensmannsbetjent som hadde behandlet søknaden, het det:

«Det er riktig at A. innlevte til lensmannskontoret en søknad om å få anta navnet — — — i stedet for A. Han betalte samtidig gebyret på kr. 80,—.

Det viste seg imidlertid at det manglet et par attester til søknaden, og det ble gitt beskjed til søkeren at han måtte skaffe disse til veie.

Det gikk imidlertid lang tid før en fikk disse, noe som antagelig skyldes en misforståelse. Etter at A. hadde purret på saken, fikk han beskjed om å skaffe disse attester, noe som ble gjort.

Det beklagelige er at saken etter dette ble forlagt ved kontoret uten å bli ekspedert. Da A. senere purret på saken er det enda mer beklagelig at han fikk til svar at den var ekspedert. Noe en mente var riktig da svaret ble gitt.

Det beklagelige er at saken ble liggende så lenge hos oss, og at A. ikke ble kontaktet og gjort oppmerksom på forholdet.

Noen annen forklaring på forholdet er ikke å gi, og en må dypt beklage forholdet.»

I brev til lensmannen ga jeg uttrykk for at forholdet var sterkt beklagelig.

55.

Urimelig sen behandling av navnesøknad ved lensmannskontor.

(Sak 847/71).

A. anførte at han hadde søkt navnebevilling for ca. tre år siden og samtidig betalt forskudd på gebyr med kr. 80,—. Han klaget over at han ennå ikke hadde fått svar.

Søknad var innlevert til lensmannen på hjemstedet for videre oversendelse til Justis- og politidepartementet via fylkesmannen, men det viste seg under klagebehandlingen at den fortsatt lå på lensmannskontoret. Lensmannen opplyste over telefon at søknaden hadde ligget i påvente av attester som klageren skulle skaffe. Attestene var nå mottatt, og

56.

Behandlingstid ved forberedelse av uføresak i trygdekonto, mangelfull registreringsordning.

(Sak 408/71).

En mann som led av sukkersyke, klaget i april 1971 over at han ikke hadde fått svar på søknad om grunnstønad som ble sendt trygdekontoet i en liten kommune i begynnelsen av 1970. På telefonhenvendelse fra ombudsmannen til trygdekontoet ble det opplyst at saken fortsatt lå der, men at den ville bli ekspedert til trygdesekretariatet med det første. I brev til trygdekontoet ba jeg opplyst hva som var årsaken til at saken først nå var klar for viderekspedisjon. I trygdesjefens svar het det:

«Saksdokumentene ble mottatt i retur fra legen 8/5-70 og videreekspertert til trygdesekretariatet 20/4-71.

Årsaken er at det er trygdesjefen som også er saksbehandler så det er kun spørsmål om tid.»

Jeg underrettet Rikstrygdeverket om saken. Jeg pekte på at det ikke fremgikk av trygdesjefens uttalelse om behandlingstiden for denne sak ga et generelt bilde av situasjonen ved kontoret, men at dette eventuelt burde undersøkes nærmere med sikte på tiltak for å bedre forholdet. Henvendelsen førte til at Rikstrygdeverket foretok inspeksjon på trygdekontoret. Om resultatet av inspeksjonen opplyste Rikstrygdeverket i brev av 13. august 1971:

«— — — Når det gjaldt forholdene omkring den aktuelle sak vedrørende — — —, beklaget trygdesjefen den uheldige behandling saken hadde fått, men fremholdt at det hele skyldtes et rent arbeidsuhell. Han beklaget også det ufullstendige svar som ble gitt i trygdekontorets brev av 14. mai 1971 til Ombudsmannen.

En fant at arbeidsfordelingen i kontoret var lite hensiktsmessig. Dette ble inngående drøftet, og i samråd med funksjonærene ble det foretatt en endring av arbeidsfordelingen.

Pensjonsarkivene og registrene var lite formålstjenlig ordnet og kunne medføre arbeidsuhell som i den aktuelle sak. Dette ble endret.

Rikstrygdeverket vil gjennom distriktsrevisor bli holdt underrettet om hvordan de nevnte tiltakene virker i praksis.

På bakgrunn av nevnte forhold finner en grunn til å godta at det her er tale om et arbeidsuhell. Etter at endringstiltakene er gjennomført, skulle faren for slike arbeidsuhell være betydelig redusert.»

I brev til Rikstrygdeverket av 19. august 1971 beklaget jeg den sene behandling av klagerens sak. Etter det som var opplyst om endring i arbeidsfordeling, arkiver og registrering, ga saken ellers ikke grunn til mer fra min side.

57.

Kritisert at lærerskoleelev ble nektet oppflyttet fra 2. til 3. klasse. Mangelfull saksbehandling.

(Sak 193/71).

En lærerskoleelev, A., som etter opptaksprøve hadde begynt i 2. klasse ved skolens 4-årige linje høsten 1969, klaget i februar 1971 over at han ikke ble flyttet opp i 3. klasse etter det første skoleår, men først fra høsten 1971. Saksforholdet var i hovedtrekk:

I brev av 27. juni 1970 fra rektor ble A. underrettet om at skolerådet i møte 22. s. m. hadde gjort vedtak om at «A. — som ble flyttet direkte opp i 2. klasse (etter opptakings-

prøva i 1969) — flyttes ikke opp i 3. klasse før høsten 1971». I brevet gjorde rektor oppmerksom på at dette ikke betydde at A. var nødt til å gå 2. klasse om igjen, men at han fikk 1 års «permisjon» fra skolegangen. Han kunne likevel få adgang til å gå om igjen i 2. klasse, dersom han ønsket det. Grunnen til «permisjonen» var oppgitt å være «stort fråver, særleg i somme fag, og for dårleg innsats. Ein ventar betre av dei som får det privilegiet å bli tatt direkte opp i 2. klasse». Etter en del korrespondanse med rektor bestemte A. seg for å begynne i 2. klasse igjen høsten 1970. I brev henholdsvis av 8. og 10. september 1970 til rektor ba Landslaget for norske lærerstudenter og studentrådet ved skolen om at A.s sak måtte bli tatt opp til ny vurdering, slik at han likevel fikk fortsette i 3. klasse. Skolerådet avslo anmodningen i møte 23. september 1970. A. hadde da fått forklare seg muntlig for rådet.

Landslaget og studentrådet anket deretter ved brev av 1. oktober 1970 skolerådets avgjørelse til Kirke- og undervisningsdepartementet. Det ble i anken pekt på at A. hadde begynt skoleåret i 2. klasse, og at det derfor var nødvendig med «en rask saksbehandling». I et brev av 17. november 1970 til lærerskolen gjorde departementet rede for de bestemmelser som kunne hjemle vedtak om å nekte en student videre skolegang og ba skolerådet klargjøre grunnlaget for vedtaket. Departementet føyde til at «dersom skolerådet stopper en student etter første skoleåret, har ikke departementet mulighet for å overprøve skolerådets skjønn». Skolerådet behandlet saken på ny i november 1970 og fattet da slikt vedtak:

«I samsvar med § 7, første lekken i lova, misser A. sin status som elev etter det første året sitt ved skolen. Trass i åtvaring har han i høg grad forsømt undervisninga, særleg i enkelte fag, og ein finn derfor at han ikkje har den mognad og den forståing for sine elevplikter som må vere ein føresetnad for å halde fram med lærarutdanninga.

A. har denne hausten, etter eige val, gått inn i 2. klasse igjen og oppfylt sine plikter som elev på ein bra måte. Ein vil derfor tilråde at departementet (gjennom Lærarutdanningsrådet) tar han opp igjen som elev etter søknad, — helst i 3. klasse frå hausten 1971, subsidiært at han får halde fram i 2. klasse, der han har gått denne hausten.»

I et brev av 4. januar 1971 meddelte departementet at det godkjente at A. ble tatt opp som elev i 2. klasse på 4-årig linje fra høsten 1970. Noe standpunkt til studentorganisasjonens anke over at A. var nektet oppflytting, ble ikke tatt i brevet.

A. gjorde gjeldende at han hadde forstått lov og reglement slik at det bare var 1. klasse som var prøveår, og at regelen i lærerskolelovens § 7 første ledd ikke kunne anvendes ved vurderingen av spørsmålet om oppflytting fra 2. til 3. klasse. Han hadde ikke på noe tidspunkt under skolegangen fått beskjed om at 2. klasse for hans vedkommende ble betraktet som prøveår, og om at han i så måte sto i en annen stilling enn klassekameratene. Flere av disse hadde større fravær enn han, uten at det hadde fått følger med hensyn til oppflytting. Han hadde 13. februar 1970 fått brev fra skolen om for stort fravær, men heller ikke i dette brevet var sagt noe om at 2. klasse var et prøveår. Han pekte dessuten på at skolerådet etter lovens § 7 første ledd hadde valget mellom oppflytting i 3. klasse eller utvisning fra skolen, og ikke hadde adgang til å gi ham 1 års «permisjon» fra skolegangen.

I uttalelse til klagen anførte departementet:

«Departementet er av den mening at et skolerådsvedtak bl. a. må oppgi hvilke bestemmelser vedtaket er fattet på. Departementet gjorde derfor i skriv 17. november 1970 skolen merksam på dette forhold. I sitt svar viser da skolen til lovens § 7, 1. ledd, som gir skolerådet fullmakt til å avgjøre om en elev skal få fortsette lærerutdanningen eller ikke. Fordi denne avgjørelsen må bygge på skjønn, er det ikke mulig for departementet å overprøve avgjørelsen. Dessuten må avgjørelsen bygge på vurdering av en oppflyttingsprøve og det kjennskap skolen ellers har fått til eleven.

Når ombudsmannen nevner at departementet i sitt skriv ikke har tatt standpunkt til skolerådets vedtak, vil en uttale at vi ikke har sett det som vår oppgave å vurdere eventuelt overprøve vedtaket.

På ombudsmannens spørsmål om departementets syn på bruken av forvaltningslovens § 28 i det tilfelle at «grunnen til oppflytting nektes ikke er svake prestasjoner, men andre forhold som f. eks. fravær fra undervisningen», vil en nevne at praksis i lærerskolen har vært at en har fulgt lærerskolelovens bestemmelse om obligatorisk frammøte. Selv om disse bestemmelser i den seinere tid ikke er fulgt så strengt som tidligere, er det fremdeles nødvendig at elevene i lærerskolen er til stede i et rimelig antall timer dersom læreren skal få mulighet til å foreta en vurdering som skal meddeles skoleråd når spørsmål om oppflytting avgjøres.

Det må understrekes at undervisningen ved lærerskolene veksler mellom forelesninger, kollokviegrupper og gruppearbeid med diskusjoner. I alle disse timene er lærerne til stede både for å gi rettleiding og for å få nødvendig kjennskap til elevene i forskjellige situasjoner. Dersom elevene uteblir i timer der de etter egen vurdering har nødvendige kunnskaper — slik det kan synes å være tilfelle i denne saken — vil den arbeidsformen en har i lærerskolen, bli umuliggjort. Den enkelte elev kan således ikke selv avgjøre om han vil møte eller ikke. Det må i tilfelle skje etter avtale.

Det kan nevnes at elevene ved lærerskolene lenge har kritisert at det har vært for mange katetertimer, og for lite selvstendig arbeid, gruppearbeid og diskusjoner. De har således fått for liten øving i de arbeidsformene de selv skal praktisere når de blir lærere. Lærerskolene har nå søkt å rette på dette, men en må da kunne stole på at elevene møter og går inn i skolens opplegg.

Spørsmålet om skolerådet kan avgjøre at en elev skal vente et år, er også tatt opp av ombudsmannen. Etter departementets syn kan et skoleråd ikke vedta dette. Vi ser det slik at A. selv har valgt å gå om igjen. Betingelsen for at det kunne skje var imidlertid at han hadde elevstatus ved skolen, men den var fratatt ham i skoleråd. Siden slik status bare kan gis tilbake av departementet, ble det meldt fra om denne siden av saken i skriv 4. januar 1971. Departementet mente imidlertid det var liten hensikt i at A. gikk hele skoleåret om igjen, og pekte derfor på at skolerådet måtte ta spørsmålet om fritaking opp i samsvar med § 14, 2. ledd nr. 3 og § 6, 4. ledd.

Departementet mener skolerådets uttrykk «permisjon» er misvisende, og en har gjort merksam på det. Når dette uttrykket er nytet, har nok skolen tenkt på at eleven på det tidspunkt da vedtaket ble fattet, ikke hadde «den mognad» som skulle til, dvs. at han ikke fulgte de vanlige regler om frammøte til grupper m. v. som er en forutsetning for opplæring, gruppediskusjoner m. v. A. har utvilsomt evner, men kanskje ikke vilje til å gå inn i skolens opplegg. Loven har imidlertid ikke forutsett at noen starter på en lærerutdanning uten å nyttiggjøre seg undervisningen. Da loven ble utformet, tenkte en nok bare på at det kunne opptre tilfeller der enkelte ikke hadde den modenhet som skal til. I loven står også nevnt uttrykket «låk framferd», men etter vårt syn er dette uttrykket brukt — og ment — om forhold som ikke kan komme på tale i dette tilfelle fordi det vanligvis nyttes om alkoholisbruk, tyveri m. v. Som konklusjon, vil departementet uttale at det her ikke egentlig kan være tale om en disiplinærforføyning, men — etter skolens vurdering — spørsmål om modenhet (eventuelt vilje) til å følge de opplegg som hører med i lærerutdanningen. Diskusjon og samvær i klasser/grupper/kollokvier hører med, men en forutsetning må være at elevene deltar. Skal enkelte fritas i visse timer, må det være etter avtale med faglærer eller rektor på forhånd.

Når det gjelder spørsmålet om anvendelsen av § 7, første ledd, på elever som blir tatt direkte opp i 2. klasse, mener departementet at lovens hensikt her er klar idet den må være gitt for å kunne ha mulighet for å stoppe elever som skolerådet ikke mener bør fortsette. Vi ser derfor på denne bestemmelsen slik at den også må gjelde for elever som tas inn i 2. klasse. Etter departementets mening er teksten ikke knyttet til «utgangen av 1. klasse». Dette står ingen steder i lov eller reglement, og departementet er derfor av den mening at det må være etter første skoleår (første år ved skolen) dersom hensikten med bestemmelsen skal ha noe verd.

Ombudsmannen sier at «Etter det som foreligger synes ikke A. å ha fått noe forhåndsvarsel om skolerådsvedtaket 22. juni 1970, og så vidt sees er han heller ikke gitt anledning til å uttale seg før rådet gjorde vedtak i saken».

Departementet skrev 17. november 1970 til skolen og ba om at saken ble tatt opp på ny. Skolerådet vedtok da:

«I samsvar med § 7, første lekken i lova, misser A. sin status som elev etter det første året sitt ved skolen. Trass i åtvaring har han i høg grad forsømt undervisninga, særleg i enkelte fag, og ein finn derfor at han ikkje har den mognad og den forståing for sine elevplikter som må vere ein føresetnad for å halde fram med lærerutdanninga.»

Departementet vil peke på at skriftlig advarsel ble gitt i januar av rektor. Noe annet varsel om hvilket vedtak skolerådet kom til å fatte ville være vanskelig å gi, idet det ikke er noe «forberedende skoleråd» der sakene blir forhåndsdrøftet. Vedtakene gjøres i skoleråd. Departementet er likevel enig i at vedkommende bør få høve til å uttale seg før vedtak blir gjort. Skolerådet ved — — — lærerskole har imidlertid fulgt den framgangsmåte som har vært vanlig praksis i slike saker. Departementet vil innskjerpe overfor skolene forvaltningslovens regler slik at adgangen til å uttale seg m. v. — som ombudsmannen omtaler — blir gitt i de saker i lærerskolen som omfattes av bestemmelsene.»

I første omgang tok jeg opp med departementet det forhold at det ikke hadde tatt realitetsstandpunkt til studentorganisasjonens klage til departementet over skolerådsvedtaket. Jeg anførte bl. a.:

«I departementets uttalelse av 25. mai sies det bl. a. at «vi ikke har sett det som vår oppgave å vurdere eventuelt overprøve vedtaket». Det kan imidlertid neppe være tvilsomt at skolerådets beslutning om å nekte A. oppflytting i 3. klasse må anses som enkeltvedtak i relasjon til forvaltningsloven — jfr. definisjonen i lovens § 2 b). Utgangspunktet er da at beslutningen kunne påklages til overordnet forvaltningsmyndighet — jfr. forvaltningslovens § 28 første ledd. Unntak fra klageretten måtte som nevnt i brev herfra av 14. april d. å. (1971) i tilfelle søkes i kgl. resolusjon av 5. desember 1969 pkt. VI 2 a), der det i medhold av lovens § 28 tredje ledd er bestemt at § 28 første ledd, med mindre vedkommende forvaltningsorgan bestemmer noe annet, ikke får anvendelse «ved bedømmelse av prøve eller eksamen eller andre prestasjoner ved skole eller annen undervisningsinstitusjon eller ved særlige prøveorgan». Som påpekt er det imidlertid i denne saken ikke spørsmål om å bedømme prøve eller eksamensprestasjoner, men om å behandle en klage over at elevene var nektet oppflytting fordi de hadde forsømt undervisningen i skoleåret. I studentrådet og studentorganisasjonens brev av 1. oktober 1970 var det uttrykkelig anført at avgjørelsene ble innanket for departementet, slik at det ikke kunne være tvil om meningen med brevet. Departementet har anført at det ikke var mulig å overprøve avgjørelsen fordi den måtte bygge på skjønn. Det er imidlertid ikke så at skjønsmessige avgjørelser er unntatt fra klageadgangen etter forvaltningsloven. Ankeinstansen kan prøve alle sider ved underinstansens vedtak, så vel

vedtakets rimelighet og hensiktsmessighet som rettsanvendelsen og saksbehandlingen — jfr. bl. a. Forvaltningskomitéens innstilling side 293—294 og Frihagen Forvaltningsrett del II, 1. hefte § 17 side 21. Skolerådets vedtak av 22. juni 1970 lød slik: «A. — som ble flyttet direkte opp i 2. klasse (etter opptakingsprøva i 1969) — flyttes ikke opp i 3. klasse før høsten 1971». I rektors brev til eleven av 27. s. m. er bl. a. anført: «Grunnen til «permisjonen» er stort fravær, særleg i somme fag, og for dårleg innsats. Ein ventar betre av dei som får det privilegiet å bli tatt direkte opp i 2. klasse». Ved skolerådets fornyede behandling av saken ble også henvist til at klageren hadde fått advarsel. Både advarselen og den faktiske forsømmelse av undervisningen må uten vanskelighet kunne dokumenteres overfor ankeinstansen, som dermed vil få det nødvendige grunnlag for å vurdere om lovens vilkår for å nekte oppflytting var til stede og om oppflytting burde nektes.

Når det gjelder realiteten i saken, pekes på det A. har fremhevet — at han ikke var klar over at 2. klasse ved lærerskolen var å betrakte som et prøveår for hans vedkommende. Han har, som det vil sees, anført at han ikke, verken ved den advarsel han fikk eller senere, ble informert om at han var inntatt på prøve og sier at flere i hans klasse hadde større fravær enn han, uten at det fikk konsekvenser med hensyn til oppflytting. Han anfører også at «jeg synes det er noe betenkelig uten videre å sette likhetstegn mellom lav modenhet og «dårlig» fremmøte når dette er et direkte resultat av feil, innrømmet og beklaget fra skolens side. Dessuten fikk jeg gode karakterer og god attest fra lærerposten året før, noe som vel må inngå i «skolens kjennskap til eleven»».

Selv om skoleåret nå er omme, må klageren etter min mening ha krav på at departementet tar realitetsstandpunkt til vedtaket av 22. juni, jfr. det fornyede vedtak i skolerådet 23. september 1970. — — —»

Til dette svarte departementet:

«Departementet er enig med Ombudsmannen i at forvaltningsloven heimler klagerett til Kirke- og undervisningsdepartementet, og at departementet kan prøve såvel vedtakets rimelighet og hensiktsmessighet som rettsanvendelsen og saksbehandlingene. Det må imidlertid understrekes at skolerådets grunnlag for å stoppe en elev etter lærerskolelovens § 7, 1 bl. a. er «det kjennskapet skulen elles har fått til elevane», og at skolerådet skal avgjøre «um elevane er so mogne... og også elles har fyresetnad for å halda fram med lærerutdanninga».

Departementet anser det på det reine at advarsel er gitt. Klageren har sjøl i sitt skriv 9. juni 1971 til Ombudsmannen opplyst at han fikk advarselen 15. februar 1970.

Videre finner departementet at stort fravær fra undervisningen er dokumentert i skriv 15. oktober 1970 (dokument nr. — — —) til Kirke- og undervisningsdepartementet fra fungerende rektor — — —.

Departementet er derfor enig med skolerådet i at det er grunnlag for å stoppe klageren, jfr. skolerådets vedtak av 22. mai og 23. november 1970. Spørsmålet er så om klagerens påstand om at han ikke kjente til at læ-

erskolelovens § 7 første ledd om oppflyttingsprøva etter første skoleår også gjelder for en student som har sitt første skoleår i 2. klasse, kan føre til et annet resultat.

Det er opplyst at ved gjennomgåing av reglementet ble førsteklasingene gjort merksam på at første året er et prøveår. I brev av 8. juli 1970 til A. uttaler rektor at «ein har opplyst bådtt tidt og ofte om at første året som ein elev går på lærarskolen, er eit prøveår. Klassestyrarane har også fått pålegg om å opplyse om dette».

Klageren har i sitt skriv 9. juni 1971 hevdet at når han ble tatt opp i 2. klasse, må han også ha den modenhet som kreves. Dette er en misforståing. Etter lærerskolelovens § 4 første ledd er det bare stilt krav om at den opptatte skal ha de kunnskaper og den dyktighet som er målet med opplæringa i 1. klasse. Om vedkommende har de nødvendige forutsetninger forøvrig, kan skolen vanskelig konstatere før eleven har gått et år på lærerskolen.

Siden det bare er høve til å stoppe studenten for manglende modenhet eller manglende forutsetninger for å holde fram med lærerutdanninga etter første skoleår, anser departementet at skolerådets vedtak 26. november 1970 er korrekt. Klagen gis derfor ikke medhold.

Departementet har forøvrig oppfattet A.s brev av 25. november 1970 slik at hans søknad om subsidiært å få fortsette i 2. klasse innebar en aksept fra hans side av skolerådsvedtaket 23. november. I brevet av 4. januar 1971 (hvis innhold A. ble gjort kjent med før jul 1970) har departementet derfor innskrenket seg til å ta standpunkt til A.s søknad.»

I avsluttende brev til departementet anførte jeg om saksbehandlingen:

«— — — Det er etter min mening ikke tvilsomt at skolerådsvedtaket om å nekte A. oppflytting, må anses som et enkeltvedtak etter forvaltningsloven. Til tross for dette er en rekke av de saksbehandlingsregler som er påbudt i forvaltningsloven, ikke fulgt. Skolerådsvedtaket av 22. juni 1970 ble således truffet uten at A. ble gitt varsel på forhånd og uten at han fikk anledning til å uttale seg om oppflyttingsnektelsen, til tross for at § 17 i loven fastsetter at en part — før vedtak treffes — skal varsles og gis anledning til å uttale seg innen en nærmere angitt frist. Det må sterkt beklages at en så viktig saksbehandlingsregel ble tilsidesatt i en sak som gjaldt et så vesentlig spørsmål som å nekte en elev oppflytting. Forsømmelsen medførte bl. a. at skolerådet ikke var kjent med A.s påstand om at han ikke var klar over at 2. klasse var å betrakte som prøveår, og at dette forholdet ikke var belyst da rådet gjorde vedtaket av 22. juni. At A. forklarte seg for rådet i møte 23. september og rådet også da opprettholdt vedtaket, gjør det ikke klart at rådet ville sett saken på samme måte dersom A. hadde fått gjort rede for sitt syn før det i det hele var truffet vedtak i saken.

Etter at A. hadde fått underretning om rådsvedtaket, ga han i brev av 11. juli 1970 til rektor uttrykk for at de «aller fleste i min situasjon ville ha sett det som en selvfølge å få mer konkrete opplysninger om i hvilke fag

fraværet har vært spesielt stort, i hvilke fag innsatsen har vært slett og hva det er som underbygger denne antagelsen». Det fremgår ikke at dette brevet foranlediget noen supplerende begrunnelse fra skolens side, noe det etter min mening hadde vært all oppfordring til — jfr. forvaltningslovens § 24 annet ledd. Den knappe og helt generelle formulering i rektors brev av 27. juni om «stort fråver, særlig i somme fag, og for dårleg innsats», kunne neppe anses som fyldestgjørende begrunnelse etter forvaltningslovens § 25.

I rektors melding av 27. juni om vedtaket er det heller ikke gitt underretning om klageadgangen, slik forvaltningslovens § 27 bestemmer.

Departementet har i brev av 25. mai 1971 gitt uttrykk for at «vi ikke har sett det som vår oppgave å vurdere eventuelt overprøve vedtaket». På bakgrunn av brev herfra av 30. juni d.å. (1971) har departementet imidlertid sagt seg enig i at det er klagerett til departementet over et vedtak om å nekte oppflytting, og i at departementet kan prøve så vel vedtakets rimelighet og hensiktsmessighet — som rettsanvendelsen og saksbehandlingen. Det er etter min mening ikke tvilsomt at det var klagerett til departementet i saken, og at departementet kunne overprøve alle sider ved vedtaket. Departementet har i brev av 2. september d.å. anført at det «oppfattet A.s brev av 25. november 1970 slik at hans søknad om subsidiært å få fortsette i 2. klasse innebar en aksept fra hans side av skolerådsvedtaket 23. november». Brevet hadde følgende ordlyd:

«Jeg søker herved om å få begynne i 3. klasse 4-årig linje fra høsten 1971, eller subsidiært at jeg får fortsette i 2. klasse hvor jeg har gått denne høsten.»

Som A. har pekt på, måtte imidlertid søknaden sees på bakgrunn av at skolerådets vedtak i november gikk ut på helt å utelukke ham fra skolen. Vedtaket forutsatte at han måtte søke dersom han ville fortsette. Søknaden sier intet om klagespørsmålet, og i den situasjon A. var, kunne brevet etter min mening ikke med rimelighet forstås som en godtakelse av rådsvedtaket. Dersom departementet mente den kunne oppfattes som en frafallelse av klagen, burde forholdet under enhver omstendighet vært søkt klarlagt ved henvendelse til klagepartene. Det må sterkt beklages at departementet uten nærmere undersøkelse bare lot saken ligge og først tok standpunkt til klagen ved brev av 2. september d.å. Skal klageretten i en sak som denne ha reell betydning, er det nødvendig at klageinstansen behandler saken hurtig.

Departementet har i brev av 25. mai d.å. meddelt at det overfor lærerskolene vil innskjerpe forvaltningslovens bestemmelser. Det bes opplyst hva som her er foretatt. Kopier av de brev, rundskriv e.l. som er sendt ut om spørsmålet, bes oversendt. — — —»

Om realiteten i saken bemerket jeg:

«— — — Skolerådets vedtak om å nekte oppflytting er bygd på regelen i lærerskolelovens § 7 første ledd, der det heter:

«Ved slutten av det fyrste skuleåret vert det halde ei oppflyttingsprøve. På grunnlag av denne prøva og av det kjennskapet skulen elles har fått til elevane, tek skulerådet avgjerdsle um elevane er so mogne og har den dugleik i dei elementære faga og ogso elles har fyresetnad for å halda fram med lærarutdanninga.»

Det er etter min mening ikke uten videre klart at denne bestemmelse, slik departementet har lagt til grunn, også kan anvendes ved spørsmålet om oppflytting fra 2. til 3. klasse av elever som har begynte direkte i 2. klasse. At elevene i 2. klasse generelt står i en annen stilling med hensyn til oppflytting enn de i 1. klasse, synes å være forutsatt i lærerskolereglementets § 8. I bestemmelsens tredje ledd, som omhandler oppflytting etter første skoleår, er således gjengitt regelen i lovens § 7 første ledd om at oppflytting beror på en helhetsvurdering av elevene. Spørsmålet om oppflytting fra 2. til 3. klasse (og fra 3. til 4.) er imidlertid behandlet i fjerde ledd, og slik oppflytting synes etter reglementet utelukkende å bero på en vurdering av oppflyttingsprøven. Jeg går imidlertid ikke nærmere inn på lovforståelsen. Slik loven er formulert, måtte det under enhver omstendighet være forsvarlig å gå ut fra, slik A. gjorde, at 2. klasse ikke var noe prøveår og at elever som begynte direkte i 2. klasse, ikke sto i noen annen stilling med hensyn til oppflytting enn de andre i klassen. A. har også uimotsagt anført at han ikke fikk noen beskjed fra skolen om at 2. klasse for hans vedkommende var å betrakte som prøveår. Slik melding er etter det opplyste gitt førsteklasingene, og rektor har opplyst at «ein har opplyst både tidt og ofte om at første året som ein elev går på lærarskolen, er eit prøveår. Klassestyrarane har også fått pålegg om å opplyse om dette». (Brev av 8. juli 1970). Etter det som foreligger, er det imidlertid intet holdepunkt for å anta at rektors oppfatning ble brakt videre til A. Heller ikke i det brev som A. fikk i februar om det store fraværet i januar, er det nevnt noe om dette.

Jeg vil videre peke på at det i lovens § 7 første ledd er bestemt at skolerådet ved vurderingen av spørsmålet om oppflytting, skal bygge både på resultatet av oppflyttingsprøven og på det kjennskap skolen ellers har fått til elevene — jfr. Ot. prp. nr. 39 for 1937, der det i kommentaren til § 7 bl. a. sies at «foruten utfallet av prøven skal og så skolens kjennskap til elevene for øvrig veie med ved skolerådets avgjørelse av om elevene skal kunne fortsette». Utfallet av årsprøven for A. er i det hele ikke nevnt i de to skolerådsvedtakene. I rektors brev til A. av 8. juli 1970 er det bare henvist til stort fravær og dårlig innsats som grunn til «permisjonen», uten at resultatet av årsprøven er berørt. Det skaper tvil om skolerådet i saken har foretatt en vurdering av begge de faktorer som etter loven skal telle med ved avgjørelsen etter § 7 første ledd.

I og med at skolerådet i vedtaket av 22. juni bestemte at A. skulle få fortsette på lærerskolen fra høsten 1971, men at han måtte vente et år, ligger det — som nevnt i brev herfra av 14. april d. å. — for øvrig nær å oppfatte vedtaket som en disiplinærforføyning, truffet på grunn av stort fravær og dårlig innsats, og ikke som uttrykk for at hans

forutsetninger for å holde fram med lærerutdanningen, ikke holdt mål. Bestemmelsen i lovens § 7 første ledd tar imidlertid sikte på å skille ut elever som ikke har forutsetninger for å fullføre lærerutdanningen, og bestemmelsen gir neppe hjemmel for å nekte oppflytting eller gi 1 års «permisjon» som reaksjon mot dårlig innsats og forsømmelse av undervisningstimer.

Det er for øvrig grunn til å feste seg ved at skolerådet i møtet i november 1970 skjerpet reaksjonen mot A. Rådet vedtok da at A., i samsvar med § 7 første ledd, mister sin status som elev fordi han hadde forsømt undervisningen. Rådet slutter med å tilrå at departementet tar ham opp igjen som elev etter søknad. I vedtaket av 22. juni hadde skolerådet begrenset «permisjonen» til 1 år og bestemt at han «flyttes ikke opp i 3. klasse før høsten 1971». Det var da ikke spørsmål verken om søknad eller ytterligere prøve.

Det er ikke opplyst noe forhold som kunne gi skolerådet adgang til å skjerpe reaksjonen mot A. ved den nye behandling av saken i november, og fragå den vurdering av hans skikketet som vedtaket av 22. juni gir uttrykk for.»

A. reiste senere krav om erstatning for tap ved at skolegangen ble forlenget, men kravet ble avslått av departementet. Etter henvendelse fra klageren er han orientert om ordningen med fri sakførsel og om den fremgangsmåte som måtte følges ved søknad om dette.

58.

Ombudsmannens kompetanse overfor styret for sluttvederlagsordningen.

(Sak 796/71).

En arbeidstaker som var sagt opp fra sin stilling på grunn av innskrenkninger ved en bedrift, hadde søkt Styret for sluttvederlagsordningen om sluttvederlag. Han klaget over sen behandling av søknaden.

Sluttvederlagsordningen, som trådte i kraft 1. oktober 1966, er opprettet ved avtale mellom Norsk Arbeidsgiverforening og Landsorganisasjonen i Norge. Etter overenskomst mellom organisasjonene og Rikstrygdeverket forestår trygdemyndighetene den ekspedisjonsmessige administrasjon av ordningen. Et frittstående styre, som består av to representanter fra hver av hovedorganisasjonene, avgjør om vilkårene for sluttvederlag er til stede.

Trygdeadministrasjonen skal utføre følgende, jfr. vedlegg 2 til Rikstrygdeverkets rundskriv nr. 212 S:

- a) Registrering av arbeidsgivere som skal være tilsluttet ordningen.
- b) Motta bedriftenes premieinnbetaling.
- c) Foreta utbetaling av uteløst etter anvisning fra styret for ordningen med sluttvederlag.

- d) Regnskapsføring og revisjon.
e) Utarbeide statistikk.»

Klagerens søknad hadde allerede vært behandlet i styret og var avslått der, men klageren hadde bedt om fornyet behandling. Jeg fant at sluttvederlagsordningen lå utenfor ombudsmannens arbeidsområde og oversendte klagen til styret som rette vedkommende.

59.

Utenfor ombudsmannens kompetanse å behandle klage over rapport, avgitt til bruk under verserende rettssak i Danmark.

(Sak 1054 F/71).

En far klaget over en rapport, avgitt av et fylkeskommunalt familievernkantor til bruk under verserende rettssak i Danmark om foreldremyndigheten til ektefellenes to fellesbarn. Klageren hevdet bl. a. at de samtaler som hadde funnet sted og de undersøkelser som var foretatt, var så mangelfulle at de ikke ga tilstrekkelig grunnlag for å gi uttalelser av den karakter og med den konklusjon som her var tilfelle.

Jeg fant at det lå utenfor ombudsmannens kompetanse å behandle klagen. Når rapporten var avgitt til bruk i en sak som var under domstolsbehandling, var det rettens sak å vurdere rapporten. Klagerens innvendinger mot rapporten måtte i tilfelle fremsettes for den domstol som behandlet saken. Hvis det trengtes supplerende bevismateriale fra Norge, kunne domstolen foranledige bevisopptak. Jeg pekte på at domstolens virksomhet ved uttrykkelig lovbestemmelse er unntatt fra ombudsmannens arbeidsområde, og at det ville ligge klart utenfor ombudsmannens kompetanse å behandle klagen dersom rapporten hadde vært avgitt til bruk for norsk domstol. Selv om domstolen var dansk, kunne ombudsmannen ikke ta opp til undersøkelse en rapport hvis bevisverdi det hørte under retten å vurdere.

60.

Avslag på søknad om fritak for elektrisitetsavgift fordi det var utdelt utbytte til aksjonærene, ga ikke grunn til innvendinger.

(Sak 1298/70).

En wallboardfabrikk klaget over at Departementet for industri og håndverk hadde avslått fabrikkens søknad om fritak for elektrisitetsavgift for 1966—68. Det ble anført at det var urimelig når departementet hadde lagt avgjørende vekt på at det i de år det gjaldt, var utdelt utbytte til bedriftens aksjonærer. At det var utdelt utbytte, ga ikke nødvendigvis uttrykk for at driftsresultatet var tilfredsstillende. Det ble pekt på at det utdelte utbytte

bare tilsvarte 0,35 pst. av omsetningen. Klageren mente at det ville være riktigere å legge vekt på bedriftens kostnadsstruktur og inntjeningssevne, enn på bedriftens likviditet og mulighet for å utbetale utbytte i de enkelte driftsår. Bedriften anførte at den hadde høyere omkostningstall enn de fire andre norske wallboardfabrikker, og at det forelå ugrunnet forskjellsbehandling når to av disse hadde fått avgiftsfritak.

Klagen ble forelagt for Industridepartementet, som i sin uttalelse bl. a. anførte:

«I medhold av § 3 i mellombels lov om avgift på forbruk av elektrisk energi av 29.6.1951 nr. 14 — som for øvrig er opphevet pr. 31.12.1970 — kan departementet «i serlege høve» innrømme fritagelse for elektrisitetsavgift til staten.

I forbindelse med de dårlige konjunkturer innen treforedlingsindustrien mottok departementet fra 1966 en rekke søknader om dispensasjon for elektrisitetsavgiften. Fra dette år og frem til lovens opphevelse er det i alt behandlet ca. 90 saker, i det vesentlige fra treforedlingsbedrifter. Av disse sakene er vel 50 bedrifter innrømmet fritagelse og resten avslått. 3 saker er påklaget til Kongen. Dette ser departementet som uttrykk for at det ikke har vært vesentlige innvendinger mot de kriterier som man har lagt til grunn ved vurderingen av sakene.

Departementets avgjørelse i disse saker har vært truffet etter en helhetsvurdering av de offisielle regnskaper og opplysninger gitt i og i forbindelse med de enkelte søknader. Det har vært lagt stor vekt på betalingsevnen. Departementet har bl. a. praktisert loven slik at det ikke er gitt fritagelse for år hvor det er utbetalt utbytte. Ved vurderingen har departementet videre lagt vekt på kriterier som driftsresultat, endringer i fonds m. m.

Stortinget har i et fåtall av tilfelle gitt tilsagn om fritagelse i forbindelse med oppstarting av bedrifter som man antok ville få særlig vanskelig innkjøringstid de første driftsår.

Departementets brev av 6. januar og 19. november 1970 med avslag på søknad fra ——— (klageren) om fritagelse for elektrisitetsavgiften for 1966—68 var begrunnet med at det var utbetalt utbytte i disse år. Avgjørelsen var således i samsvar med gjeldende praksis for behandlingen av slike saker. Dersom departementet hadde innrømmet fritagelse til — — —, ville det ha vært en forskjellsbehandling i forhold til de bedrifter som har fått avslag på sine søknader, fordi utbytte er utbetalt. — — —»

I brev til klageren anførte jeg bl. a.:

«— — — Loven gir ikke nærmere retningslinjer for når avgiften skal kunne frafalles etter § 3, og jeg finner ikke at det herfra kan reises innvendinger mot at departementet under den helhetsvurdering som foretas, legger stor vekt på bedriftenes betalingsevne. Når dette er så, må det etter min mening være saklig grunnlag for departementets praksis, ikke å innrømme fritak i år da bedriften selv vurderer den økonomiske situasjon slik

at det er grunn for utbetaling av utbytte.
— — —»

Jeg tilføyde at det ikke kunne sees å foreligge vilkårlighet eller usaklig begrunnet forskjellsbehandling. Selv om man så bort fra «utbytteprinsippet» — som i seg selv dannet et forsvarlig grunnlag for avslaget — fremgikk det av den redegjørelse departementet hadde gitt om avgjørelsene, at bedriftenes økonomiske forhold ikke uten videre var sammenlignbare.

61.

Klage over overtredelse av støyforebyggende regler for Oslo lufthavn.

(Sak 1347/70).

Foreningen til Fornebo's Vel klaget ved advokat over at Samferdselsdepartementets støyforebyggende regler for Oslo lufthavn på Fornebu ble overtrådt i stadig økende grad. Den direkte foranledning til klagen var Flystøykommisjonens rapporter om støymålinger for august, september og oktober 1970, som viste henholdsvis 315, 293 og 369 overskridelser av den fastsatte støygrense. Det het i klagen at «Fornebo Vel vil anmode Ombudsmannen om å bistå befolkningen rundt Oslo Lufthavn med å få gjennomført Stortingets forutsetninger for bruk av lufthavnen. Det vil medføre 1) at man i første omgang håndhever forbudet mot flystøy over 112 PNdB i nærmeste bebodde område, 2) at denne grense tas opp til revisjon under hensyntagen til de nye og støyreduerte flytyper som måtte forefinnes og til den økende flyfrekvens, 3) at bestemmelsene om forbud mot start og landing mellom kl. 2400 og 0700 håndheves».

Klagen ble forelagt for Samferdselsdepartementet, som etter å ha innhentet uttalelse fra Flystøykommisjonen og Luftfartsdirektoratet, bl. a. anførte:

«— — — Klagen fra Fornebu Vel gjelder tre hovedtema:

1. Støygrensen på 112 PNdB håndheves ikke.
2. Revisjon av støygrensen under hensyntagen til nye og støyreduerte flytyper som måtte forefinnes og til den økende flyfrekvens.
3. Stengetiden på Fornebu 2400—0700 håndheves ikke.

Samferdselsdepartementet vil bemerke følgende til de enkelte klageposter:

1. Støygrensen på 112 PNdB håndheves ikke. Antall registrerte overskridelser av støygrensen på 112 PNdB har hittil i 1971 vært følgende:
januar 43 (derav 40 ved post 1)
februar 27 (alle ved post 1)
mars 10 (derav 7 ved post 1, som var ute av drift i 14 dager)
april 9 (derav 8 ved post 1).

Om forklaringen på målingen og spørsmålet om årsakene til de store variasjoner i antall overskridelser vises til brevet av 8. februar fra Flystøykommisjonen.

I april 1971 er det av Luftfartsdirektoratet fastsatt nye regler om såkalte «minimum noise routings» for Oslo lufthavn, Fornebu, med sikte på en bedring av den samlede støybelastning i områdene omkring lufthavnen. Disse regler vil imidlertid neppe få betydning for støynivået i lufthavnens umiddelbare nærhet og således ikke ved de måleposter hvor overskridelser av støygrensen ofte forekommer.

Som det vil fremgå av de foreliggende dokumenter, vil det måtte bli en betydelig variasjon i støynivået i en viss avstand fra flyene, blant annet på grunn av vekslende meteorologiske forhold. Det har derfor ikke vært aktuelt å fastsette absolutte maksimale støygrenser, idet disse i så fall måtte settes så høyt at de ville være av liten betydning. Den grense på 112 PNdB som er fastsatt i reglene av 6. oktober 1964, er derfor ment som rettleidende.

Det vil fremgå av de foreliggende redegjørelser at det er lagt ned et stort arbeid i å skaffe en effektiv registrering av overskridelse av grensen med sikte på straks å kunne varsle flyene om dette. Det er også etablert et omfattende samarbeid med brukerne av flyplassen for å oppnå at det blir tatt størst mulig støymessige hensyn. Det anses ikke mulig å innføre straffereaksjoner ved overskridelse av støygrensen på 112 PNdB.

Samferdselsdepartementet vil ellers peke på at overskridelsene av støygrensen stort sett bare har forekommet ved den ene målepost som står særlig nær startbanen. Det er nå under installasjon 2 nye måleposter i det tilstøtende boligstrøk for å få avklart omfanget av det område som er utsatt for de høyeste støynivåer.

2. Revisjon av støygrensen under hensyntagen til nye og støyreduerte flytyper som måtte forefinnes og til den økende flyfrekvens. I klagen henvises til innstillingen fra Flystøyutvalget av 22. mars 1962 som i forbindelse med tilråding om en støygrense på 112 PNdB på øst/vest banen uttalte m. a. følgende:

«Det er en forutsetning at støykommisjonen i sin senere anbefaling tar denne grense opp til revisjon under hensyntagen til de nye og støyreduerte flytyper som da måtte forefinnes og den eventuelt økende flyfrekvens.»

Kommisjonen har vurdert de muligheter som foreligger for endring av støygrensen, men antar at dette ikke kan gjøres uten at det leder til at Fornebu må stenges for de fleste arter jettfly. Noen praktisk mulighet for å senke støygrensen foreligger derfor ikke i dag.

Samferdselsdepartementet deler denne oppfatning og vil minne om at den flytype som Flystøyutvalget la til grunn for anbefalingen av grensen 112 PNdB, Caravelle, fortsatt opererer på Fornebu. Nyere flytyper har ikke vesentlig bedre støyegenskaper, som kan gjøre det mulig å senke støygrensen.

Når det foreligger resultater av de nye målinger som er nevnt til slutt i avsnitt 1 i dette brevet, vil imidlertid Samferdselsdepartementet ta opp til vurdering om det kan være hensiktsmessig å senke støygrensen ved å bestemme at kontrollmålinger skal finne sted i noe større avstand fra startbanen enn den nåværende post 1 er plassert. I denne forbindelse vises til at det ved andre lufthavner regnes med støynivåene i langt større avstand fra rullebanene og til dels langt inn i bebygget område. Av den grunn blir det ofte gitt misvisende sammenlikninger mellom støynivået ved Fornebu og ved andre lufthavner.

3. Stengetiden på Fornebu 2400—0700 håndheves ikke.

De støyforebyggende regler for Fornebu fastsetter i punkt 1 som hovedregel et forbud mot start og landing mellom kl. 2400 og kl. 0700. I punkt 2 og 3 er det fastsatt en del unntak fra denne regel.

Flyging i.h.t. punkt 2 a (ambulanseflyging) og b (ettersøknings- og redningsaksjoner) forekommer i meget liten utstrekning. Tilførelse til landing og avgang av rutefly i stengetiden med godkjent ruteplan i punkt 2 c og d, har av trafikale grunner vært gitt, særlig av hensyn til flyforbindelsene med Nord-Norge og for å oppnå nødvendige korrespondanser med andre trafikkmidler der. I inneværende sommerprogram er slike dispensasjoner meddelt SAS for landing på følgende flyginger fra Nord-Norge:

SK 375 daglig hele perioden 1. april—31. oktober 1971 kl. 06.40

SK 377 4 dager i uken i tiden 6. juni—4. september kl. 0640.

Ruteselskapene har fått beskjed om at slike dispensasjoner ikke kan påregnes for senere programmer. Samferdselsdepartementet har påbegynt arbeid med å justere rutetidene for korresponderende trafikkmidler for å kunne få alle rutetabeller for Fornebu opsatt utenfor stengningstiden om natten.

En del trafikk foregår i stengetiden med hjemmel i punkt 2 e om forsinkede rute-fly. Man står her overfor en vanskelig avveining av hensyn til trafikkavviklingen og hensyn til lufthavnens naboer. Løsningen er på dette punkt truffet i samsvar med de prinsipper som er trukket opp ved Stortingets behandling av støyspørsmålene. En går ut fra at dette punkt vil bli gjenstand for fornyet vurdering i forbindelse med planer for avvikling av flytrafikken i overgangsperioden før en ny lufthavn for Oslo kan bli ferdig.

Landing av charterfly etter punkt 2 f regnes å ha forekommet i større utstrekning enn forutsatt da denne unntaksregel ble utformet. Dette er blitt påtalt overfor vedkommende charterselskaper. Samferdselsdepartementet overveier å skjerpe reglene på dette punkt.

Samferdselsdepartementet har innført en streng praksis m.h.t. støyreglenes punkt 3 a og b. Her gis praktisk talt ingen dispensasjoner. Dispensasjoner etter punkt 3 c for start av forsinkede charterfly har vært gitt i ikke liten utstrekning. Departemen-

tet overveier å stryke dette punkt i reglene. Samferdselsdepartementet må hevde at støyreglene er blitt gjennomført. Det er misvisende når flybevegelser om natten i samsvar med gjeldende bestemmelser omtales som overtredelser av nattforbudet.

Den økende flytrafikk har medført en øking i flygingen om natten med hjemmel i dispensasjonsreglene. Samferdselsdepartementet er oppmerksom på dette, og overveier, som nevnt, en viss tilstramning av reglene. Foruten de endringer som er nevnt ovenfor, blir det tatt sikte på å skyve stengningstiden om natten noe fram, slik at man kan unngå den sterke trafikk sent på kvelden. På grunn av at ruteplanleggingen må skje lang tid i forvegen, og en omlegging er en komplisert sak særlig for internasjonale ruter, vil det ennå ta noen tid før slike endringer kan settes i verk.

Spørsmålet om en ytterligere skjerpning av støyreglene for Fornebu henger også nøye sammen med spørsmålet om overføring av trafikk til Gardermoen i en interimsperiode før en ny hovedflyplass kan fullføres.

Dette er en sak som har så store økonomiske konsekvenser, at den neppe kan avgjøres før det er klart hvor en ny hovedflyplass skal bygges og hvor lang anleggstid det må regnes med.»

I min uttalelse behandlet jeg de enkelte klagepunkter for seg.

Overskridelser av støygrensen

I Samferdselsdepartementets støyforebyggende regler av 6. oktober 1964 er fastsatt at «ved avgang og landing på bane 06 og 24 må støynivået i boligstrøkene ikke overskride 112 PNdB». Velforeningen gjorde gjeldende at «man har hittil hatt rett til å tro at det var en forutsetning at en støygrense på 112 PNdB målt i nærmeste bebodde område nettopp var en maksimumsgrense som man ikke burde tildele overskredet» og at «luftfartsmyndighetene har en forpliktelse til å hindre overskridelser av den fastsatte støygrense».

Om forståelsen av støygrensen og håndhevelsen av den anførte jeg:

«— — Bakgrunnen for støygrensen på 112 PNdB er et forslag fra Flystøyutvalget om at «for øst/vest-banen fastsettes det en maksimal støygrense på 112 PNdB i nærmeste bebodde område. Dette er en grense som tillater bruk av de Caravelle-fly som SAS nå har, og andre flytyper med samme eller lavere støynivå». (St. meld. nr. 84 1961—62 side 2). I Luftfartsdirektoratets merknader til dette punkt i forslaget heter det bl. a. (side 4 i St. meldingen):

«Etter støykartene — gjengitt i bilag 7 til innstillingen — ligger grensen for 112 PNdB under start med Caravelle betenkelig nær f. eks. Langodden som er et av de nærmeste bebodde områder. På annet sted

i innstillingen er det redegjort for at støyen kan fluktuere — også i ugunstig retning. Man går ut fra at utvalgets forslag ikke er slik å forstå at trafikken må opphøre om atmosfæriske forhold m.v. medfører at støynivåene unntagelsesvis overskrider den nevnte grense, men at grensen er ment som en norm til vurderingen av hvorvidt en bestemt flytype skal få adgang til å anløpe Fornebu i fremtiden.»

Ordføreren for saken uttalte i Stortinget om den fastsatte støygrense bl. a.:

«Komiteen mener at det bør være en maksimal støygrense. Den er fastsatt til den støy Caravelle-flyene frembringer. Det vil si at alle fly, bortsett fra de store interkontinentale fly med full last, kan anløpe Fornebu. Først hvis det skulle komme flytyper som frembringer enda mer støy enn Caravelle, vil disse fly bli nektet anløp. Her skjer det således ingen endring i de forhold som eksisterer.»

(Tidende S. 1961—62 side 4053).

Etter det som foreligger, synes det å ha veid med ved fastsettelsen av støygrensen til 112 PNdB at denne grense «tillater bruk av de Caravelle-fly som SAS nå har — — —». Luftfartsdirektoratet hadde som nevnt presisert at støynivået kan variere, også i ugunstig retning, og at atmosfæriske forhold m.v. «unntagelsesvis» kunne medføre at den fastsatte grense ble overskredet. Det må således legges til grunn at den fastsatte støygrensen ikke kunne være ment som en grense som skulle være absolutt under alle forhold, men en grense som skulle være den maksimale, med mindre særlige forhold nødvendiggjorde overskridelser.

Jeg finner det lite dekkende når Samferdselsdepartementet betegner støygrensen som «rettledende». Etter min mening er det en bindende maksimal normalgrense, som det må være luftfartsmyndighetenes oppgave å søke overholdt, så lenge grensen står uendret. Som en maksimal støygrense ble grensen også betegnet av Flystøyutvalget og Samferdselskomiteens formann under behandlingen av saken i 1962.

En faktisk vanskelighet synes å være at det ikke har latt seg gjøre å klarlegge årsakene til det betydelige antall støygrenseoverskridelser som fant sted i siste halvår av 1970. Om forholdet har Flystøykommissjonen bl. a. anført:

«Av dette vil det framgå at noe av forklaringen på det økte antall overskridelser synes å ligge i forbedret registreringsapparat. Kommisjonen må imidlertid understreke at dette ikke er hele forklaringen. Selv med det tidligere skriverutstyr har man hatt en markant øking av støygrenseoverskridelsene. Man måtte vente øking i antall overskridelser med økt trafikk. Den gradvise overgang fra propellerfly til jetfly vil også ha virket inn. Støynivåene vil også være fluktuierende med varierende meteorologiske forhold (helt opp til 10 PNdB). Etter all sannsynlighet vil slike fluktuasjoner spille en vesentlig rolle på støvoverskridelsenes antall, uten at kommisjonen er i stand til verken å forutsi utviklingen framover

eller gi et entydig svar på årsaken til variasjonene i den enkelte tidsperiode. Man kjenner fra forskningen en rekke faktorer som påvirker støyforplantningen i atmosfæren, men det er ikke mulig å klarlegge årsaksforholdene i de enkelte perioder uten meget omfattende og langvarige forskningsprogrammer som ligger utenfor kommisjonens arbeidsmessige muligheter. Kommisjonen kan heller ikke utelukke at operative forhold under flyavgang kan være en medvirkende årsak til høyere støynivåer. Kommisjonen undersøker for tiden disse forhold.»

Luftfartsdirektoratet har anført at det «har hatt flystøysituasjonen under stadig observasjon. Det er blitt utarbeidet visse endringer i flyprosedyrene med sikte på å bedre støybilledet. Det har vært gjort henvendelser til flyselskapene om det store antall overskridelser av støynivået på 112 PNdB. Disse bestrebelsler må få virke en stund før man får oversikt om det er blitt varige bedringer i støybilledet.»

Det som foreligger, gjør det ikke klart om det kunne vært grepet inn tidligere mot støygrenseoverskridelsene. Så stort som antallet av overskridelser har vært, synes det imidlertid klart at man ikke har med slike unntakstilfeller å gjøre som Luftfartsdirektoratet omtalte i 1962.

Etter Samferdselsdepartementets opplysninger er det nå skjedd en vesentlig forbedring med hensyn til støygrenseoverskridelser.

Flystøykommissjonens fyldige redegjørelse viser for øvrig at det er lagt ned et omfattende arbeid for å oppnå en kontinuerlig og sikker registrering av flystøy i boligstrøkene rundt flyplassen, og forholdet er etter det opplyste at flyene straks blir varslet dersom støygrensen på 112 PNdB overskrides ved et av måleapparatene. — — —»

Revisjon av støygrensen

Flystøyutvalget hadde ved sitt forslag om en støygrense på 112 PNdB i boligstrøkene forutsatt at denne grense ble tatt opp til revisjon «under hensyntagen til de nye og støyreduerte flytyper som da måtte forefinnes, og til den eventuelt økende flyfrekvens». Som departementet hadde pekt på, var dette spørsmålet vurdert av Flystøykommissjonen, som i et brev av 5. november 1970 bl. a. hadde anført:

«— — — Flystøyutvalget anvendte 1960-trafikken som vurderingsgrunnlag for støygrensen 112 PNdB. Det trafikk tall som denne støygrense baseres på er i innstillingen oppgitt til 46 flybevegelser pr. døgn. 1966-trafikken er oppe i 133 flybevegelser pr. døgn i toppsesongen.»

Anvendes vektallene fra U.S.A.: 10 logN burde støygrensen bli senket til 107,4 (avrundet 107) PNdB.

Anvendes de engelske vektall: 15 logN vil en komme frem til at støygrensen burde senkes til 105 PNdB dersom støybelastningen skulle være konstant i forhold til 1960.

Kommisjonen har vurdert de muligheter som foreligger for endring av støygrensen i samsvare med foranstående, men antar at dette ikke kan gjøres uten at det leder til at flyplassen må stenges for de fleste arter jettfly. Noen praktisk mulighet for senking av støygrensen foreligger således ikke i dag.

Den eneste mulighet som antas å foreligge for å bibeholde en konstant støybelastning i forhold til 1960 er således reduksjon av trafikken på plassen ved overføring av trafikk til andre flyplasser. Dette er imidlertid et trafikalt og økonomisk spørsmål som kommisjonen ikke kan ta standpunkt til.»

Departementets standpunkt til spørsmålet om revisjon av støygrensen ga ikke grunn til noen forføyning fra min side.

Start og landing mellom
kl. 2400 og 0700

Klagerne påsto ikke at det ble foretatt nattflyginger i strid med gjeldende regler, men hevdet at de dispensasjoner som var gitt i medhold av reglene, innebar en krenkelse av de opprinnelige forutsetninger om «nattforbud» slik de var kommet til uttrykk i St. meld. nr. 84 for 1961—62. Stortinget hadde imidlertid i 1964 uttrykkelig vedtatt å lempe på de strenge restriksjoner som ble vedtatt for nattflyging i 1962. I Innst. S. nr. 255 for 1963—64 heter det således bl. a.:

«Komitéen vil anbefale følgende endringer i restriksjonene på Fornebu:

Ruteopplegg med landing i den første og siste time av natt-tiden godtas når det fører med seg betydelige trafikkmessige fordeler, og det dreier seg om flytyper og fremgangsmåter som fører med seg lite støy. Komitéen vil videre anbefale, når særlige grunner kan anføres for det, at det gis adgang til ruteopplegg også utenom foran nevnte tid i natt-tiden.

Det tillates ekspedisjoner av rutefly som etter sin reiseplan skulle ha landet eller startet før natt-tiden inntreer, og for charterfly som etter sin reiseplan skulle ha landet før natt-tiden inntreer.

Det gis adgang til dispensasjon for start i natt-tiden under trafikktopper på spesielle forhold hindrer avviking av trafikken i den ordinære tid.»

Jeg kunne ikke se at det var påvist at gjeldende regler om nattflyging og luftfartsmyndighetenes håndheving av dem, var i strid med de forutsetninger som her er kommet til uttrykk.

Samferdselsdepartementet meddelte senere at det 17. september 1971 var gitt nye støyregler for Oslo lufthavn. Etter de nye reglene inntreder bl. a. nattflygeforbudet allerede kl. 2330 — en halv time tidligere enn før.

62.

Fordeling av tjenestegjøring i Sivilforsvaret på kvinnelige tjenestepliktige.

(Sak 10 E/70).

En kvinnelig tjenesteplikting klaget over at hun ble innkalt til tjeneste i Sivilforsvaret oftere enn hun fant rimelig. Den tjeneste hun var pålagt, gikk ikke utover det som fulgte av sivilforsvarsloven, og jeg fant heller ikke ellers at tjenesten var så omfattende eller byrdefull at hennes sak ga grunn til tiltak fra ombudsmannens side. Etter min mening ga imidlertid de opplysninger som var fremkommet i saken, grunn til tvil om hvorvidt tjenesteplikten ble fordelt på en rimelig måte på de tjenestepliktige. Forholdet syntes å være at en meget stor del av de tjenestepliktige kvinner ikke ble pålagt tjeneste, mens de som var tatt ut til tjeneste, måtte regne med å gjøre tjeneste i en årrekke. I brev til Sivilforsvarets sentralledelse, som nå er avløst av Direktoratet for sivilt beredskap, anførte jeg:

«— — — Etter det som er opplyst i sentralledelsens brev av 3. november 1969, er Sivilforsvarets behov for kvinnelig personell ca. 10—15 pst. av et samlet personellbehov på 150 000, dvs. at behovet for kvinnelig personell er omkring 20 000. Tjenestepliktinge i Sivilforsvaret er etter sivilforsvarslovens § 23 kvinner mellom 18 og 65 år. Etter kgl. resolusjon av 11. februar 1955 er gravide og kvinner med barn under 10 år unntatt. Sentralledelsen opplyser at i praksis unntas kvinner med barn under 15 år. Trøndelag sivilforsvarsdistrikt opplyser at man der gir fritak for mødre med barn under 18 år. Det skal i denne forbindelse innskytes at det ikke foreligger noe som viser at det er grunn til å praktisere forskjellige aldersgrenser, og at det vel kunne være grunn for sentralledelsen til å vurdere om 18-årsgrensen eller 15-årsgrensen har de beste grunner for seg.

Selv om 18-årsgrensen for barn skal praktiseres og selv om hensyn tas til andre fritaksgrunner, synes imidlertid antall tjenestepliktinge som kan innkalles, å måtte være av en helt annen størrelsesorden enn det foreliggende personellbehov på ca. 20 000. Som tidligere påpekt, kan de undersøkelser som er foretatt av Trøndelag sivilforsvarsdistrikt, ikke anses som noen klar indikasjon på det motsatte.

Selv om tjenesten etter første gangs opplæring er maksimalt 20 timer pr. år, kan det neppe være tvilsomt at den må føles som en byrde for den tjenestepliktinge. Etter min mening tilsier klare rettferdsgrunner at slike byrder, så langt det er forenlig med praktiske hensyn, fordeles på de tjenestepliktinge. Man kan vel for øvrig heller ikke se bort fra at det kan bli færre søknader om helt fritak fra sivilforsvarstjeneste hvis tjenestepliktinge som innkalles i relativt ung alder, vet at de ikke behøver regne med tjeneste til de er 65 år, og at en begrensnng derfor for så vidt også kan være i Sivilforsvarets interesse.

Det er vel så at en hyppigere skifting av personell vil medføre større opplæringsutgifter, men det er etter min mening tvilsomt om

dette bør anses som tilstrekkelig grunn til å beholde de mannskaper man har, lengst mulig. At de sikkerhetsmessige hensyn skulle gjøre det nødvendig å beholde personell ved stabene lengst mulig, synes heller ikke tilstrekkelig underbygd i det som foreligger.

Det vil etter min mening være grunn for Sivilforsvarets sentralledelse til å undersøke omtrent hvor mange kvinner som antas å kunne innkalles til Sivilforsvaret etter gjeldende bestemmelser og fritakspraksis, og sammenholde dette med det aktuelle personellbehov og deretter vurdere om det ikke kunne være grunn til å fastsette retningslinjer om i hvor lang periode de tjenestepiktige normalt bør innkalles til de årlige øvelser. Jeg vil be om underretning om hvorledes sentralledelsen ser på dette.»

Direktoratet for sivilt beredskap uttalte i brev av 25. november 1971:

«— — — Under utredningen av utdannelsessystemet har direktoratet lagt vekt på at man må oppnå både en forsvarlig utdanning og en rimelig grad av beredskap innenfor den bevilgningsramme som det er grunn til å regne med for årene fremover.

Som direktoratet tidligere har gitt uttrykk for, finner en at det ikke vil være riktig å innføre forskjellige tjenestetidsbestemmelser for menn og kvinner. Det tilstrebes derfor å gi mannlige og kvinnelige tjenestepiktige mest mulig lik behandling forsåvidt angår rettigheter og plikter. Det er direktoratets inntrykk at de kvinnelige tjenestepiktige setter pris på dette.

Ettersom rekrutteringsgrunnlaget er vesentlig større når det gjelder kvinner enn menn, kan uttaket av kvinner som pålegges tjenesteplikt virke noe tilfeldig.

Helt rettferdig vil tjenestepliktbestemmelsene imidlertid neppe kunne bli. Eksempelvis avgis det hvert år et antall rekrutter med sesjonsskjennelse Arbeidsdyktig B fra Forsvaret til Sivilforsvaret. Disse får maksimalt 75 dagers tjeneste. En del med kjennelse Arbeidsdyktige A overføres til Heimevernet og får da 3 måneders sammenhengende grunnopplæring + repetisjonsøvelser, og en del arbeidsdyktige gjør vanlig tjeneste i forsvaret med 12 måneders førstegangstjeneste + eventuelle repetisjonsøvelser.

En annen gruppe vernepliktige overføres fra Forsvaret til Sivilforsvaret ved de såkalte årlige fellesuttak. Det dreier seg om vernepliktige i alderen 35—44 år som har gjennomført førstegangstjeneste og ofte 1—2 repetisjonsøvelser i Forsvaret, men som ikke er mobiliseringsplassert der, og derfor kan stilles til disposisjon for Sivilforsvaret.

Endelig har Sivilforsvaret siden begynnelsen av 1950-årene innkalt til tjeneste en del vernepliktige som er ferdige med sin tjeneste i Forsvaret i fred, og som i en alder av 44 år overføres til krigsforsterkningen. Etter hvert som tilgangen av arbeidsdyktige og vernepliktige overført ved fellesuttak har øket, har Sivilforsvaret redusert innkallingene til tjeneste av menn fra krigsforsterkningsårsklassene.

Ser man situasjonen i Sivilforsvarets oppsetninger under ett, er de fleste mannskaper

i fjernhjelpkolonnene (ca. 10 000 befal og mannskaper) under 44 år. Antakelig er ingen mannskaper over 50 år, men vel en del befalingsmenn. I de lokale utrykningsstyrker (ca. 50 000 befal og mannskaper) er alderssammensetningen mer uheldig grunnet vanskelige rekrutteringsforhold. Man søker å holde den øvre grense på 58 år for dem som kalles inn til øvelser, og tar sikte på å presse denne faktiske aldersgrense nedover etter hvert som tilgangen av yngre mannskaper øker.

Når det gjelder kvinner, skjer en del av rekrutteringen fra aldersgruppen 18—20 år. For disse viser erfaringen at den gjennomsnittlige effektive tjenestetid er meget kort. Mange gifter seg og får barn før de har fylt 25 år. Som kjent skriver Sivilforsvaret også ut kvinner i noe høyere aldersgruppe, 30—40 år. Omkostningene med å utdanne de yngre kvinner blir uforholdsmessig store i forhold til den gjennomsnittlige tjenestetid før de må fritas for tjenesteplikten fordi de har små barn. Dette tilsier at Sivilforsvaret i fremtiden bør konsentrere utskrivningen av kvinner mer om de høyere aldersgrupper som er nevnt ovenfor.

Beredskapsmessig sett vil det være betenkelig å innskrenke tjenesteplikten til et begrenset antall år. De lokale styrker gjennomfører repetisjonsøvelser (avdelingsøvelser) hvert 3. år, fjernhjelpkolonnene hvert 4. år. En begrensning i år av tjenesteplikten ville innebære at det ble meget vanskelig for Sivilforsvaret å gjennomføre en tilfredsstillende periodisk øvelsesvirksomhet for beredskapsoppsetningene.

Hvis man fastsatte en maksimal tjenesteplikt i fred slik at all tjeneste skulle være gjennomført i løpet av eksempelvis 10 år, ville dette innebære at unge menn og kvinner som utskrives til Sivilforsvaret i tyveårsalderen ble fri tjenesteplikten i trettiårsalderen. Menn som overføres til Sivilforsvaret i 40—44 årsalderen etter at de har gjennomført sin militære verneplikt, ville bli ferdige med sin sivilforsvarstjeneste i fred når de er 50—54 år. Når Sivilforsvaret av beredskapsmessige grunner ikke kan gjennomføre vesentlige lettelsers i tjenesteplikten for alle tjenestepiktige, finner direktoratet at man bør prioritere lettelsers for dem som først overføres til Sivilforsvaret i satt alder, og som allerede har avtjent sin militære verneplikt.

Etter å ha vurdert alle sider av saken finner direktoratet ikke at man kan ta ansvaret for å foreslå en maksimal tjenesteplikt i fred uttrykt i antall år. I så fall måtte grensen settes så høyt at den ikke ville få synderlig stor praktisk betydning.

Derimot er direktoratet kommet til at det bør fastsettes en øvre grense for tjenesteplikten, eksempelvis 50 dager for menige og spesialister, og 75 dager for lagførere og befal. Man vil legge vekt på å presse den effektive aldersgrense ned for mannskapene i utrykningsstyrkene. Det vil innebære en stor fordel hvis Sivilforsvaret kan unnlate å kalle inn personell til øvelser i utrykningsstyrkene etter at de har fylt 55 år.

I brev av 28. mai 1970 peker ombudsmannen på at gravide og kvinner med barn under 10 år er unntatt fra tjeneste i Sivilforsvaret ifølge kgl. resolusjon av 11. februar 1955, at Sivilforsvarets sentralledelse opplyser at kvinner

med barn under 15 år unntas i praksis, og at Trøndelag sivilforsvarsdistrikt opplyser at man der gir fritagelse for mødre med barn under 18 år. Ombudsmannen fremholder at det ikke foreligger noe som viser at det er grunn til å praktisere forskjellige aldersgrenser og at det vel kunne være grunn til å vurdere om 18-årsgrensen eller 15-årsgrensen har de beste grunner for seg.

Den kgl. res. av 11. februar 1955 inneholder bestemmelser om fritaking for tjenestegjøring i sivilforsvaret. Den bestemmelse som har interesse i denne forbindelse lyder:

«§ 1. Følgende personer fritas for tjenestegjøring i sivilforsvaret, herfra dog unntatt tjeneste i husvernet, industrivernet, jernbanevernet og andre tilsvarende egenbeskyttelsestiltak:

.....

b. ....

Gravide kvinner og kvinner med barn under 10 år. Disse kvinner kan dog pålegges tjeneste i krigsutflyttingstjenesten i tilflyttingsområdene.»

«Forskrifter for krigsutflytting» ble første gang fastlagt ved kgl. res. 21. september 1951. Det het i forskriftenes § 4 bl. a.:

«Krigsutflytting skal forberedes for disse befolkningsgrupper:

1. Små barn til og med 10 år, sammen med moren eller annen kvinnelig foresatt.»

Det var således samsvar mellom aldersgrenseangivelsene i fritaksbestemmelsene og krigsutflyttingsforskriftene.

Krigsutflyttingsforskriftene ble endret ved kongelige resolusjoner 19. mars 1954, 2. juni 1956 og 5. juli 1963. I 1954 ble aldersgrensen

for krigsutflyttingspliktige barn hevet til 14 år, 1956 til 15 år, og i 1963 til 18 år.

Direktoratet antar at det bør være samstemmighet mellom aldersangivelsene for barn i de to relasjoner.

Håndboken «Personellbestemmelser for sivilforsvaret» ble utgitt av Direktoratet for sivil beredskap i april 1971. I Personellbestemmelsene er det også inntatt retningslinjer om utskrivning av kvinner til utrykningsstyrkene. Fotostatkopi av retningslinjene er vedlagt dette brev. Det fremgår av disse at det normalt skal skrives ut ugifte barnløse kvinner i alderen 19—20 år. Det kan også skrives ut kvinner av eldre årsklasser, f. eks. barnløse kvinner i alderen 30—40 år eller kvinner med barn over 18 år. Kvinner over 40 år skal ikke kalles inn til grunnopplæringskurs i leir.

Justisdepartementet har under arbeid forslag til reviderte fritaksbestemmelser for tjenestegjøring i sivilforsvaret. Direktoratet vil foreslå for departementet at fritaksbestemmelsen for kvinner endres slik at den omfatter gravide og kvinner med barn under 18 år.

For ordens skyld vil Direktoratet ha nevnt at spørsmål av den art — — reiser bør kunne løses innenfor rammen av gjeldende tjenestetidsbestemmelser ved at det utvises fornuftig konduite.

Direktoratet beklager at besvarelsen av Ombudsmannens henvendelse er blitt sterkt forsinket. Spørsmålet om fordeling av tjenestegjøring i sivilforsvaret på kvinnelige tjenestepiktige måtte som nevnt ses i sammenheng med den nye langtidsplanen for utdanning i sivilforsvaret. Denne ble først fastlagt 19. oktober dette år.»

Saken ga etter dette ikke grunn til mer fra min side.

Register over saker, referert i meldingene for 1963—71.

(Henvisningene angir år og side i de trykte meldinger.)*

- Adopsjon*, praksis ved — av stebarn, 70/73.
Advarsel, se *Påtaleummatelse*.
Alderstrygd, se *Trygdeordninger*.
Almenningsrett, for nedlagt småbruk, 65/89.
Anbud,
 anbyders oppfyllelse av vilkår for å kunne inngi —, 68/88.
 brudd på kontrakt inngått etter —, 66/29.
 ikke til hinder for at gjenstanden ble gitt bort, 69/72.
 ombudsmannens kompetanse i anbudssaker, 68/88, 68/93, 69/72.
 prisstignings betydning for anbudspris, 64/16.
Andelskraftlag, Industridepartementets adgang til å oppnevne interimsstyre i, 66/73.
Ankerrett, se *Klagerett*.
Anmeldelse, se *Påtalemyndigheten*.
Ansettelse, se *Tjenestemenn*.
Arbeidshus, se *Tvangsarbeid og Fengselsforhold*.
Arbeidsløsetrygd, se *Trygdeordninger*.
Arbeidsulykke, påtalemyndighetens forhold ved straffeforfølgning etter, 65/34.
Arrestant,
 midler fratatt — brukt til inndekning av ilagt bot, 65/22.
 politiets forvaring av —'s verdisaker, 63/24.
Arveavgift, se *Avgifter*.
Attføring, se *Trygdeordninger*.
Avgifter,
 arveavgift, fradrag for betalt — i utlandet, 65/59.
 bensinavgift,
 refusjon av — for jordbrukstraktorer, 69/78, jfr. 70/14.
 refusjon av — for motorsager tilhørende innsatte, 69/62.
 elektrisitetsavgift til staten, fritagelse for, 71/93.
 kosmetikkavgift, 68/98.
 motorvognavgifter,
 avgiftsinnfordring og avskilting, 63/15.
 ettergivelse av,
 biloppbyggingsavgift, 67/53.
 kilometeravgift, 66/68.
 feil utbetaling av registreringsavgift, 66/68.
 omsetningsavgift,
 av billedhoggerarbeid, 65/89.
 av fraktbeløp, 63/36.
 ettergivelse av, 63/36.
 oversittelse av klagefrist, 65/53.
 på ukeblad, 65/59.
 refusjon av — for skolebygg, 63/51.
 refusjon av etterberegnet — for arbeid utført på vegvesenet, 63/77.
Barnebidrag, se *Underholdsbidrag*.
Barnevernsnemnd,
 kompetanse ved krav om besøksrett for besteforeldre, 67/71.
 mangelfull saksbehandling i, 65/27, jfr. 66/10, 67/73.
 omsorg for barn som overføres til åndssvakeheim, 65/70.
 overtakelse av omsorg for barn, 63/54, jfr. 64/10, 67/73.
Behandlingstid, se *Saksbehandling*.
Bergelønn, etter lov om stranding og vrak, 65/41.
Beslag, se *Politiet og Påtalemyndigheten*.
Besøksrett, for besteforeldre, 67/71.
Bot,
 for beruselse under permisjon eller prøveløslatelse fra tvangsarbeidshus, 65/22, 66/58.
 inndrivelse ved trekk i sykepenger, 67/39.
Brannslukningssvann, ansvar for kommune som følge av pålegg om —, 70/87.
Brevsensur, se *Sensur*.
Bureisingsveg, se *Veg*.
Bygnings saker,
 ansvar for kommune som følge av pålegg eller forslag om,
 utvidelse av vannforsyningsanlegg for brannslukningsformål, 70/87.
 øket vannledningsdimensjon, 70/90, 71/61.
 byggeavstand,
 hjemmel for å dispensere fra reglene om —, 69/52, jfr. 70/14.
 med samtykke fra naboer, 68/73.
 bygge- og delingsforbud forsømt nedlagt, 71/66.
 bygning i strid med lovens formelle regler kan ikke kreves revet, 63/14.
 dispensasjon fra krav om disponeringsplan for hyttebebyggelse, 70/112, 71/68.
 dispensasjonssak behandlet av formannskap istedenfor av bygningsråd, 70/98.
 forskjellsbehandling ved — etter strandloven, 67/69.
 fradeling av bebygget tomt kan ikke nektes på grunn av manglende kloakk, 71/65.
 kloakk ikke godkjent av helserådet da byggetillatelse ble gitt, 71/64.

*) De tidligere meldinger er: 1963, Dok. nr. 7 (1963—64), 1964, Dok. nr. 6 (1964—65), 1965, Dok. nr. 9 (1965—66), 1966, Dok. nr. 8 (1966—67), 1967, Dok. nr. 7 (1967—68), 1968, Dok. nr. 4 (1968—69), 1969, Dok. nr. 4 (1969—70), og 1970, Dok. nr. 4 (1970—71).

- kloakk- og spillvannsutslipp, mangelfull behandling av klager fra nabo, 71/62.
 nabovarsel unnlatt, 68/73.
 refusjonskrav for veg og kloakk, ikke beregnet etter bygningslovens regler, 71/37.
 ved senere utbygging av tilstøtende områder, 71/59.
 vanntilknytningsavgift i strid med avtale om opparbeidelse av boligområde, 70/92.
- Delegasjon,*
 av innstillingsmyndighet etter yrkesskoleloven fra fylkesskolestyre til skoleutvalg, 66/11.
 av myndighet fra Forbrukerrådet til sekretariatet, 66/24, jfr. 67/12.
 av myndighet fra politimester til fullmektig, 63/29.
- Dispensasjon,*
 forskjellsbehandling ved — etter lov om byggeforbud i strandområder, 67/69.
 fra ansettelsesregler, 66/23, 69/33.
 fra reglene i husleiereguleringsloven, 67/58.
 fra reglene om byggeavstand etter bygningsloven, 68/73, 69/52, jfr. 70/14.
- Distriktsleges tjenesteforhold,* 64/73.
- Drosjebevilling,* se *Samferdselssaker.*
- Eget tiltak,* enkelte saker tatt opp av —, adgang for ungdom under 18 år til ilandføring av rusdrikk, 69/71.
 ankeordning ved godkjenning av farmasøytiske preparater, 63/27, jfr. 64/10.
 ankerett,
 — etter jordlovens § 7, 65/92.
 — for leievognbevillingshavere ved utvidelse av bevillingsantallet, 66/83.
 ansettelse av lektorer i lærerskolen, Kirke- og undervisningsdepartementets kompetanse, 71/17.
 barnevernsnemndas omsorg for barn som anbringes i åndssvakehjem, 65/70.
 behandling av ankesaker etter jordloven, 67/41.
 bidragsforskott, utbetaling av, 71/84.
 billighetspensjon for tjeneste under krigen, 70/43.
 bygningsrådenes hjemmel for å dispensere fra reglene i bygningslovens § 70 om minsteavstand til nabogrense, 69/52, jfr. 70/14.
- fengselsforhold,*
 ansvar for skade på innsattes eiendeler, 64/45, jfr. 65/9.
 behandling av saker om utvisning og prøveløslatelse, 69/64.
 brev- og besøksforbud etter fengselslovens § 54, 65/70.
 enromsinnsattes adgang til gudstjeneste i anstalten, 70/59.
- forkynnelse av tiltalebeslutning, for varetektsfengslede, 71/73.
 innsattes,
 aversan som vilkår for — permisjon, 70/63.
 — adgang til å disponere private midler utenfor anstalten, 64/78.
 — anonymitet, 68/46.
 registrering av — eiendeler, 67/46.
 — rett til å bruke arbeidspenger, opp-tjent i annen anstalt, 69/61.
 — ukontrollerte korrespondanse med pårørende, 69/55.
 koordinering av refselsesmyndighet og formen for underretning om refselsesbeslutning, 63/57, jfr. 64/11.
 mottakelse av pakker til de store høytider, 65/60, jfr. 66/10.
 «sniffing» i fengselsvesenets anstalter, 66/56.
 varetektsfengslede rettigheter, 68/42.
 varetektsfradrag,
 — etter fengselslovens § 41 og løsgjengerlovens § 28, 69/62.
 — i forbindelse med bruk av rettsmidler, 66/58.
- forkjøpsrett etter konsesjonslovene brukt til utenforliggende formål, 71/49.
 fri tannbehandling, aldersgrense etter lov om tannrøkt, 67/67.
 innfordringsgodtgjørelse for underholdsbidrag, foreldelse av og underretning om, 68/62.
 Justisdepartementets adgang til å forlenge inndragningstiden for førerkort, inndratt av politiet, 66/85, jfr. 68/11.
 klagebehandling i kontrollkommisjon etter at pasient i psykiatrisk sykehus er utskrevet, 65/91, jfr. 67/12.
 konfirmasjonsforberedelse, lovens vilkår for —, 69/73.
 konsesjonssaker, spørsmål om et sikrere grunnlag for bedømmelse av søkerens jordbruksfaglige kvalifikasjoner, 71/48.
 kontroll med brev til og fra pasienter,
 — i psykiatriske sykehus, 65/78, jfr. 70/13.
 — i åndssvakehjem, 66/13.
 omkostninger ved appell-legeundersøkelse av sjømenn, 64/73.
 politiets bruk av opplysninger fra tystere, 65/14.
 påtaleunnlattelse i forseelsessaker der tilståelse ikke foreligger, 65/36, jfr. 67/11.
- saksbehandling,*
 behandlingstiden for saker i kommunalforvaltningen, 70/116.
 behandlingstiden for trygdesaker hos distriktslege, 71/76.

- behandlingstiden ved anke til Trygderetten, 68/57, jfr. 69/14.
 endring av skjema ved rekvisisjon til Sivilforsvaret, 65/71.
 habilitet for ankeinstans som ga uttalelse til underinstans, 65/76.
 journalisering av og kontroll med eksedisjon av saker, 64/75 jfr. 65/9, 66/9, 67/10.
 underretning om klageadgang etter tvangslovens § 49, 68/67.
 Sivilforsvaret, fordeling av tjenesten på kvinnelige tjenestepliktige, 71/97.
 skattelettelse for ungdom under utdanning, 69/97.
 skrevne regler om,
   beregning av kjøreansiennitet ved kjørebrevillinger, 63/55.
   Lønns- og prisdepartementets praksis ved søknad om lønnsforbedring, 67/13.
   praksis i konsesjonssaker, 65/80, jfr. 69/13.
   prinsipielle retningslinjer ved førerprøve for invalide, 64/68.
 straffeporto ved underfrankert tjenestepost, 64/74, jfr. 65/9.
 støtte fra Feriefondet, fordelingen av —, 68/97.
 søkerlister, offentlighet for —, 71/31.
 tjenestemenn,
   ansettelsesmyndighetens undersøkelsesplikt, tjenestemannslovens § 11, 63/48.
   delegasjon av innstillingsmyndighet etter yrkesskolelovens § 13, 66/11.
   fribilletter ved NSB for kvinnelige funksjonærs familie, 64/52, jfr. 66/9.
   partsoffentlighet ved søknad om avansementsstilling, 65/68, jfr. 68/11.
   representasjon i ansettelsesråd, 64/37.
   tillegg i ansiennitet for,
     — militær utdanning, 63/22, jfr. 64/10.
     — videreutdanning som lærer, 63/61, jfr. 64/11.
 undersøkelse av forholdene ved Statens spesialskoler for evneveike, 67/78.
 vandelskrav for skipsmaskinistsertifikat, 68/64.
 yrkesskadetrygd ved plassering i arbeidshjem etter lov om sosial omsorg, 67/61.
- Eksamen,**
 besvarelse bortkommet, 70/33.
 nektet å gå opp til — i pedagogikk for faglærer, 64/21.
 spørsmål om gyldighet av, 66/10.
 vitnemål for — hvor besvarelse bortkommet, 70/33.
- Eksportrett,**
 for frossen fisk, 68/76.
 for kunstig tørket fisk, 64/12.
 saksbehandling ved omlegging av eksportordningen for iset vintersild, 70/78.
- Ekspropriasjon,**
 besittelsettagelse før rettskraftig skjønn, 63/37.
 om ulemper ved avståelse av fri grunn, 70/95.
 statens ansvar for ekspropriasjonerstatning etter oreigningsl. § 25,4 — senbehandling av krav om utbetaling, 71/43.
- Enslige,** Husbankens stønadsregler for leilighet til, 64/53.
- Entreprenører,** utferdigelse av autorisasjonsdokument før vilkårene forelå, 68/88.
- Erstatning,**
 etter feilaktig utmålsforretning, 66/16.
 etter isgang i regulert vassdrag, 70/46.
 for anlegg av kraftlinje, 71/45.
 for behandlingen av lærersak, 65/29.
 for beslag av fiskegarn, 65/63.
 for eiendomsskade påført ved Forsvarets arbeider, 64/15.
 for forvaringsansvar, 63/24, 64/45 jfr. 65/9, 65/66, 68/49.
 for hårdhendt behandling ved anholdelse, 66/14.
 for kort avviklingsfrist ved oppsigelse av kontrakt om betjening av garderobe, 71/36.
 for naturskade, 69/45.
 for nektelse å heve minstepris i garantiavtale, 69/90.
 for råteskader på hus oppført etter Boligdirektoratets tegninger, 65/38.
 for skade ikke medtatt i skjønnet, 70/46.
 for tap av sau p. g. a. slagbjørn, 70/81.
 for tapt inntekt under befalskurs i Sivilforsvaret, 68/15, jfr. 69/13.
 for uberettiget avskilting av motorvogn, 63/15.
 for uberettiget oppsigelse, 68/36, jfr. 69/14.
 for ulovlig slaktet rein, 68/75.
 for utenforliggende hensyn i ansettelses-sak, 69/88.
 for utvidelse av veg, 69/95.
 for vannskade etter oppfylling av vegbane, 64/71.
- Erstatningskrav,** avslag på — ikke enkeltvedtak, 71/35.
- Fangeerstatning,** for politiske fanger, 64/34.
Fanger, se *Fengselsforhold*.
- Farmasøytiske preparater,** godkjenning av, 63/27, jfr. 64/10.
- Fartsområde,** begrensning av — for sjømenn, 63/33.
- Fengselsforhold,** se også *Tvangsarbeid*,
 enromsinnsattes adgang til gudstjenester, 70/59.
 fengselsmyndighetenes svar på brev fra innsatte i utenlandske fengsler, 70/57.
 forkynnelse av tiltalebeslutning for varetektsfengslede, 71/73.
 fullbyrding i Norge av dansk dom, 65/67.

gudstjeneste for enromsinnsatte, 70/59.
innsatte,

anonymitet overfor utenforstående,
besøk i fengslet, 68/46.
fotografering av —, 67/51.
arbeidslønn,
rett til bruk av — opptjent i annen
anstalt, 69/61.
trekk i — til betaling av fjernsyns-
apparat i forlegning, 67/46.
aversan/antabus som vilkår for permi-
sjon, 70/63.
besøksforbud,
på lørdager og søndager, 65/87, jfr.
67/12.
varigheten av — etter rettens beslut-
ning, 65/70, jfr. 67/11.
brevkurs, støtte til, 69/59.
felleskapsbehandling, 63/39.
gaver fra innsatte til deres nærmeste,
67/45.
hygieniske forhold, 63/39, 65/72, jfr.
67/12.
klagerett til ombudsmannen, 66/71.
korrespondanse,
med innsatte i andre anstalter, 70/57.
med ombudsmannen, 63/20.
ukontrollert med pårørende, 69/55.
tilbakeholdelse av brev til innsatt,
69/56.
kosthold, (kaffe) 64/44.
lufting av — på Fængselspsykehusets
vaktstal, 65/45.
medisinske forhold,
legekontroll, 67/50.
medisintildeling, 67/48.
smittefare, 65/72, jfr. 67/12.
overføring til arbeidshus, 64/44.
pakker, adgang til å motta, 65/60, jfr.
66/10.
portoutgifter, 66/70.
private eiendeler,
erstatning for skade på, 64/45, jfr.
65/9.
manglende registrering, 64/46, 67/46.
penger bortkommet under transport,
68/49.
private midler, bruk av — til formål
utenfor anstalten, 64/48, 65/78, 67/45.
refselsler, direktørs utøvelse av refselses-
myndighet, koordinering med Fængsels-
styrets avgjørelse, underretning til inn-
satte, 63/57, jfr. 64/11.
rusdrikk, tilintetgjort, 68/50.
sikkerhetstiltak, bevegelsesfrihet og iso-
lasjon, 63/39, 64/43.
«sniffing» i anstaltene, 66/56.
søknader,
endring av sikringsform, 65/77.

prøveløslatelse fra Ungdomsfengslet,
68/47.
underretning ikke gitt om avslag på
søknad om prøveløslatelse, 64/50.
tidsskrifter m. v., adgang til å motta,
70/57.
tilsagn, betydning av tidligere — om
innleggelse på sykehus uten vakthold,
65/88.
tobakksrøyking, adgang til fyrstikker og
røykesaker, 64/47.
underretning,
om Fængselsstyrets avgjørelse i klage-
sak, 65/81.
om refselsesbeslutning, 63/57, jfr. 64/11.
prøveløslatelse av utlending — forhold til
utvisningssak, 69/64.
soningsavbrudd, forhold som kan betinge,
68/48.
tjenestemenn,
oppsigelse av vaktmester ved hjelpefeng-
sel, 64/18, jfr. 66/8.
tjenestemann gitt valg å søke avskjed
eller bli avskjediget, 66/61.
tjenestemanns taushetsplikt, 64/44.
varetektsfengslede, se også *Varetektsfra-
drag*.
dødsfall etter varetektsopphold, 67/47.
fengslet ut over fastsatt frist, 67/44.
innkjøpsordningen for, 65/90, 68/42.
tipping for, 68/42.
varigheten av besøks- og brevforbud etter
fængselslovens § 54, 65/70, jfr. 67/11.
Fængslingskjennelse, når sak er sendt forhørs-
retten til pådømmelse, 64/48.
Feriefondet, støtte til turer for pensjonister,
68/97.
Festekontrakt, oppsigelse av, 71/70.
på statsgrunn i Finnmark, 64/17, jfr. 65/8.
Fiskeeksport, se *Eksportrett*.
Fiskefartøy, kondemneringstilskott for, 63/11,
63/49.
Flyktninger, reisebevis for — og politisk asyl,
70/68.
Flyplass, se *Lufthavn*.
Flystøy, se *Lufthavn*.
Forbrukerrådet,
adgang til å gi uttalelser om juridiske spørs-
mål i partstvist, 66/24.
delegasjon av myndighet og instruks til
sekretariatet, 66/24, jfr. 67/12.
Foreldelse, innsigelse om — frafalt, 70/77.
Foreldremyndighet, se *Barnevernsnemnd*.
Forelegg,
etter folkeskoleloven utenfor ombudsman-
nens kompetanse, 70/37.
omgjøring av —, etter lov av 9. juli 1948
nr. 3, 63/63.
Forkjøpsrett,
etter jordloven, se *Jordlovssaker*.

- etter konsesjonslovene, se *Konsesjon*.
etter lov 25. 6. 1965 nr. 4 forspilt ved passivitet, 71/52.
- Forpleiningsgodtgjørelse for sinnssyke*, 64/66.
- Forskjellsbehandling*, se *Saksbehandling*.
- Forsvarets skoler*, ansiennitetstillegg i sivil stilling for utdanning ved, 63/22, jfr. 64/10.
- Forvaltningsvedtak*, se også *Omgjøring og Utenforliggende hensyn*.
annullering av — gitt i strid med lovens betingelser, 67/40.
- bevillingshavers oppsigelse av drosjebevil-
ling tilbakekalt for sent, 69/46.
- betydning av forhåndstilsagn, 65/56, 65/88.
- byggningsråds pålegg om nedrivning stiftet
ikke rett for nabo, 63/14.
- forsvarlig vurdering ikke foretatt, 71/71.
- spørsmål om fremtidig godkjenning av fylke
av reguleringsplan som vilkår for konse-
sjon, 70/49.
- virkning av uklarhet i, 65/43, 69/18.
- Forvaringsansvar*, se under *Erstatning*.
- Fribillett*, ved Norges Statsbaner for kvinne-
lige funksjonærers familie, 64/52, jfr. 66/9.
- Frihetsberøvedes*, rett til ukontrollert brev-
veksling med ombudsmannen, 63/20.
- Fri sakførsel*,
etterbevilling nektet i farskapssak etter
frifinnelse, 68/99.
- i sak om gyldighet av oppsigelse, 64/18, jfr.
66/8.
- i sak om omgjøring av vedtak om billig-
hetspensjon, 70/108, jfr. 71/15.
- Fylkeslandbruksstyre*, se også *Jordlovssaker*,
adgang til å avgi ikke foreskrevet uttalelse
i konsesjonssak, 64/25.
- ankerett over vedtak av, 65/92.
- medvirkning til å få i stand kjøp av tilleggs-
jord, 66/83.
- om adgangen til å omgjøre eget vedtak,
67/42, jfr. 68/12, 69/48.
- underretning til parter om vedtak i jord-
fordelingssak, 65/92.
- Førerkort*, se *Motorvogn*.
- Godkjenning*, inkompetanse ikke avhjulpet ved
senere —, 64/29.
- Habilitet*, se *Saksbehandling*.
- Handelsbrev*, frigivelse av, 63/19.
- Herredsaagronom*,
irettesettelse og advarsel for tjenestefor-
sømmelse, 68/76, jfr. 69/14, 69/78.
- Heimevernsbladet*, kompetanseforholdet mel-
lom redaktøren for — og Generalinspektø-
ren for HV, 65/47.
- Hjemfallsrett*, kollisjon mellom — og avtalt
tilbakefallsrett, 70/45.
- Husleieregulering*, se også *Pristakst*,
fordeling av leien på lokaler i to byggetrinn,
67/54.
- partsoffentlighet i sak om —, 67/58.
- spørsmål om garasjeleie var unntatt fra hus-
leiereguleringsloven, 63/99.
- vurdering av renteutgifter, 67/54.
- Håndverksbrev*,
oppbevaring av, 63/37.
- overføring til annen kommune, 63/37.
- Inndragning*, av ulovlig merpris,
til fordel for kjøper, 63/63.
- til fordel for staten, 67/30.
- Innsatte*, se *Fengselsforhold*.
- Invaliditet*, betydningen av — ved førerkort
for offentlig personbefordring, 64/68.
- Jorddyrkingstilskott*, i strid med regler for,
70/84.
- Jordlovssaker*,
ankerett ved vedtak om tildeling av tilleggs-
jord, 65/92.
- forkjøpsrett,
anke over forkjøpsvedtak bør forelegges
for motpart, 67/41.
- bare hvis frivillig avtale ikke kommer
i stand, 65/82.
- fristen for forkjøpsvedtak etter lovens
§ 13,
bør tilsi behandling av forkjøps sak før
fristen går ut, 65/91.
- er bindende også for Landbruksdepar-
tementet, 67/42, jfr. 68/12.
- utgangspunktet for beregning av —,
65/91, 66/83, 71/51.
- omgjøring av eget vedtak om — hadde
ikke fylkeslandbruksstyre adgang til,
67/42, jfr. 68/12, 69/48.
- rasjonaliseringstiltak,
fylkeslandbruksstyres og jordstyres plikt
til medvirkning til å få i stand rasjo-
naliseringssalg på frivillig basis, 66/83.
- ikke hindret av klausul i skjøte, 63/70.
- jordsøkers alder og familieforhold av
underordnet betydning, 66/83.
- underretning til parter om vedtak i jord-
fordelingssak, 65/92.
- Juridisk bistand*, utgifter til — i forvaltnings-
sak, 63/26, 65/29, 69/91.
- Kgl. resolusjon*,
fornærmedes klagerett til Kongen over av-
gjørelse av Riksadvokaten, 64/18.
- ordning istandbrakt ved —, brakt til opphør
ved beslutning i regjeringskonferanse,
65/57.
- Kirke*, forbud mot bebyggelse nær —, 67/37.
- Kirkegård*, urnenedsettelse etter omregulering
av, 67/63.
- Klagefrist*,
etter strandlovens § 4, 69/54.
- Klagerett*,
over vedtak av fylkeslandbruksstyre, 65/92.
- over vedtak om øking av bevillingsantall,
66/83.

- til Kongen,
 over Justisdepartementets unnlattelse av
 å gjøre ansvar gjeldende overfor advokat,
 64/18.
 over Riksadvokatens henleggelse av anmeldelse,
 64/18.
- til ombudsmannen,
 for saksbehandler hvis forslag ikke er fulgt,
 69/32.
 fra kommuner, 69/67, 69/69, 69/77.
- Kommunale tjenestepensjoner*, se *Pensjonsordninger*.
- Kommunesammenslutning*, tjenestemenns stilling ved —, 71/29, 71/30.
- Kommunevalg*, fremgangsmåten ved stemmegivning, 64/25.
- Kompensasjon*,
 i krav på stats- og kommunetilskott, 70/106.
 i lønn, 65/86, 70/32.
 i skattetilgodehavende, 69/96, 71/37.
- Kompetanse*,
 manglende — ikke avhjulpet ved senere godkjenning av rett myndighet, 64/29.
 se også *Ombudsmann*, *Saksbehandling*.
- Kompetanseforhold*, mellom redaktøren for Heimevernsbladet og Generalinspektøren for HV, 65/47.
- Kondemneringstilskott*, for fiskefartøyer, 63/11, 63/49.
- Konfirmantforberedelse*,
 forholdet mellom det obligatoriske kurs og frivillig tilleggsundervisning, 66/64, 69/73, jfr. 71/14.
 lovens vilkår for omlegging av undervisningen, 69/73, jfr. 71/14.
- Kongen*, klage til — etter regjeringsinstruksens § 5, nr. 2, 64/18.
- Konsesjon*, se også *Samferdselssaker*,
 avslag på søknad om — omgjort etter selgerens død uten at saken var forelagt arvingene, 66/66.
 avslått på mangelfullt grunnlag, 65/24, jfr. 66/10.
 forkjøpsrett etter konsesjonslovene brukt til utenforliggende formål, 71/49.
- hjemfallsrett,
 kollisjon mellom — og avtalt tilbakefallsrett, 70/45.
- kjøpesummens betydning i konsesjonssak om jordbrukseieendom, 71/48.
- overdragelse av resteieendom som vilkår for å opprettholde konsesjon på den øvrige del av eiendommen, 71/46.
- praksis i konsesjonssaker som gjelder dyrket mark, skog eller fjellstrekninger, 65/80, jfr. 69/13.
- på dyrket mark til hyttetomt, 64/25.
 på heistrekning, 64/26.
 på jordbrukseieendom, 63/53, 65/24, jfr. 66/10, 66/66, 69/50, 70/49, 70/54, 71/48.
- salg av søkerens andre eiendommer uten betydning for —, 69/50.
 spørsmål om fremtidig godkjenning av fylke av reguleringsplan som vilkår for —, 70/49.
- yrkesmessig tilknytning og kvalifikasjoner som grunnlag for avgjørelsen i konsesjonssaker om jordbrukseieendommer, 71/48.
- Kontrakt*,
 brudd på — p. g. a. misforståelse av anbud, 66/29.
 fortolkning av — med kommune, om interessenttilskott til veg, 70/103.
 om oppføring av forstøtningsmur, 70/93.
 oppsigelse av — med kommune om betjening av garderobe, 71/36.
- Kontrollkommisjoner*, se *Psykisk helsevern*.
- Kraftlag*, se *Andelskraftlag*.
- Kraftledning*,
 ansvar for ulemper, 70/95.
 erstatning ved anlegg av —, 71/45.
 valg av trasé, 63/37.
- Krigsmedalje*, ordning med utdeling av —, ved kgl. resolusjon, opphørt ved beslutning i regjeringskonferanse, 65/57.
- Krigsskole*, ansiennitet for befal utdannet ved, 63/22, jfr. 64/10.
- Legehonorar*,
 etterbetalt tross delvis foreldelse, 70/77.
- Legeundersøkelse*,
 dekning av omkostninger ved — av sjømenn, 64/73.
 pasients krav på opplysninger, 63/23, 63/33, 63/53, 68/59.
 pasients krav på tilbakelevering av egne opptegnelser etter psykiatrisk observasjon, 63/53.
 ved innleggelse i psykiatrisk sykehus, 63/79, 63/80.
- Leievognbevilling*, se *Samferdselssaker*.
- Lufthavn*, støyregler for Oslo lufthavn ikke overholdt, 71/94.
- Leisemann*, se *Politi*.
- Los*,
 fartstidsberegning for kyst-, 63/35.
 søkeres alder ved opptak av -lærlinger, 69/35.
- Lotteritillatelse*, ikke gitt til fritidsvirksomhet, 68/94.
- Lovendring*,
 ved avgjørelse om fritak for arveavgift, 65/59.
 ved avgjørelse om skattenedsettelse av billighetsgrunner, 63/13.
- Lærere*, se også *Tjenestemenn* og *Skole*,
 ansettelse,
 av lektor uten kunngjort fagkrets og ikke innstilt, 70/39.

- av lektorer i lærerskolen, Kirke- og undervisningsdepartementets kompetanse, 71/17.
- av lektorer ved teknisk skole — kompetansefordelingen mellom Kirke- og undervisningsdepartementet og skolens styre, 71/19.
- av skoleinspektør etter kommunesammenlutning, 71/29,
- av søker med mindre enn 4 års tjeneste ved annen skole, 70/16.
- av timelærer i ungdomsskolen, 68/23.
- engasjement som timelærer ved høyskole ikke fornyet, 68/68.
- etter 1. juni i ansettelsesrådet, 70/16.
- innstillingsmyndighet ved — i yrkesskole, 66/11.
- i adjunktstilling av søker til lektorstilling, 71/15.
- krav om erstatning p. g. a. behandling av ansettelsessak, 70/41.
- mangelfull orientering til søker av midlertidig faglærerstilling, 71/20.
- mangelfullt faktisk grunnlag for —, 69/84.
- om lærer ved spesialskole var fast ansatt eller konstituert, 65/43.
- om lærer ved ungdomsskole var tilsatt som faglærer i full post, 70/26.
- om reservasjoner og forbehold ved søknad, 68/20.
- oversett at søknad omfattet to stillinger, 71/19.
- partsoffentlighet i sak om —, 70/20.
- spørsmål om forbigåelse ved — i yrkesskole, 65/29, 68/20.
- teologers — i lektorstillinger i lærerskole, 70/34.
- utenforliggende hensyn ved —, 69/84.
- avskjedssak, skoledirektørs behandling av, 70/37.
- disiplinærsak,
lærer kritisert på utilstrekkelig grunnlag, 65/29.
- saksbehandlingen i — mot lektor, 69/29.
- faglærerkompetanse, spørsmål om forskjellsbehandling, 70/14.
- feriegodtgjøring for,
i yrkesskolen, 69/22.
ved sentralskole, 69/81.
- flyttegodtgjøring for lærer i yrkesskole, 68/71.
- godtgjøring,
for ekstraundervisning uten at det var gitt bevilgning til slike utgifter, 69/93.
- for samlingsstyrere for flytting av samling, 70/117.
- for skolestyrers inspeksjon og undervisning, 67/18.
- kandidat nektet å gå opp til eksamen for faglærere, 64/21.
- lønnsansiennitet,
betingelsene for opptjening av — i gymnas, 68/17.
- for lektors tjenestetid i privat virksomhet, 69/20.
- ved overgang fra annen statsstilling, 63/66, 65/51.
- under videreutdanning, 63/31, jfr. 64/11.
- utgangspunktet for beregning av —, 67/14.
- lønsberegning,
for faglærer i full post uten fullt timetall i faget, 70/26.
- hjelpelærers ekstratimer ved universitet etter bistillingsregulativet, 71/24.
- for søker til lektorstilling som var blitt ansatt i adjunktstilling, 71/15.
- for timelærere etter bistillingsregulativet, 66/32.
- overtidsbetaling for rektor ved navigasjonsskole, 63/36.
- skoledirektørs plikt til medvirkning, 64/23.
- under videreutdanning, 63/61, jfr. 64/11.
- ved endring av lønnsregulativet før tiltredelsen, 63/73, 66/36.
- lønsendring,
betydningen av — før tiltredelse, 63/73, 66/36.
- manglende underretning om, 64/22.
- tidspunktet for omberegning,
av godtgjøring for ekstratimer ved Luftkrigsskolen, 66/35.
- ved tilstått bedret lønnsstatus, 67/13, 70/28.
- oppsigelse,
fra midlertidig stilling ved spesialskole, 68/25.
- i prøvetid av midlertidig ansatt faglærer ved yrkesskole; kompetansefordelingen mellom departementet og skolens styre, 71/21.
- lønn under militærtjeneste for lærer uten godkjent utdanning, 71/27.
- oppsigelsesfrist for,
midlertidig realskoletimelærer, 66/41.
- midlertidig stilling ved spesialskole, 68/25.
- stipend,
for videreutdanning, 63/71, 69/80, 71/28.
- tilbakebetaling av — for lærer som sluttet, 69/80.
- timelærergodtgjøring ved Sjøkrigsskolen etter bistillingsregulativet, 66/32.
- tjenestefrihet for videreutdanning,
opptjening av alderstillegg under, 63/61, jfr. 64/11.
- utbetaling av alderstillegg under, 71/26.

- undervisningskompetanse, krav om — p. g. a. uklarhet i skoleplan og mangelfull orientering fra Lærerutdanningsrådet, 68/65, jfr. 70/13.
- meddelt på grunn av forhåndstilsagn av Lærerutdanningsrådet, 65/56.
- som faglærer i ungdomsskolen, 68/65, jfr. 70/13.
- spørsmål om — og lønn som lektor, 66/37.
- undervisningsplikt for hjelpeleærer ved universitet, 71/24.
- utdanningsopprykk, etter tilsagn som bygget på feil fra departementet, 70/18.
- Motorvogner,*
- avgiftsinnfordring og avskilting, 63/15, 66/68.
- avskilting og borttauing av parkert bil, 63/65.
- ettergivelse av kilometeravgift, 66/68.
- fører kort,
- annullering av, 67/40.
- behovsattest for døve, 66/86.
- inndragning av, 63/29, 66/85.
- inndragningstiden forlenget etter klage, 66/85, jfr. 68/11.
- invalids — for offentlig personbefordring, 64/68, jfr. 67/10.
- spørsmål om utgifter ved borttauing av — kunne belastes eieren, 65/64.
- Motregning,* se *Kompensasjon.*
- Musikklærere,* gruppering av — i telefonkatalogen, 63/30.
- Nabovarsel,* ikke gitt av kommune ved oppføring av søppelforbrenningsanlegg, 70/99.
- Navn,*
- bevilling for barn av fraskilte foreldre til å anta stefars —, 67/72.
- valg av slekts—, 65/55.
- Nedsettelse,* se *Ettergivelse.*
- Norges Statsbaner,*
- fribillett for kvinnelige funksjonærers familie, 64/52, jfr. 66/9.
- reklameavtale ikke fornyet, 69/70.
- Offentlighet i forvaltningen,* søkerliste, 71/31.
- Ombudsmann, Stortingets — for forvaltningen,* se også *Klagerett,*
- brevveksling med innsatte, 63/20.
- forholdet til Ombudsmannen for Forsvaret, 69/7.
- klage til — ikke oppsettende virkning, 63/48, 64/26.
- kompetanse, overfor,
- avgjørelse av kommunalt organ, 67/18, 67/69.
- barnevernkontors rapport til utenlandsk domstol, 71/93.
- domstolene, 64/26, 64/48, 67/51, 70/37.
- fylkeskommune, 65/61.
- Landbruksdepartementets avgjørelse av klage fra kommune om plassering av bolig for tjenestemann, 69/77.
- Reisetrafikkforeningen for Oslo og Omegn og Turistsjefen i Oslo, 69/70.
- Riksrevisjonen, 68/88, 68/93, 69/72.
- saksbehandler har ikke klagerett over forvaltningsorgans avgjørelse, 69/32.
- Sosialdepartementets avgjørelse av tvist mellom kommuner etter lov om sosial omsorg, 69/69.
- Stortinget, 63/18, 63/21, 63/24, 63/39, 63/51, 64/11, 64/12, 64/28, 64/53, 68/55, 70/43.
- Styret for sluttvederlagsordningen, 71/92.
- kritikk over klage til—,
- fra fengselstjenestemann over innsattes, 66/71.
- fra kommunekontorsjef over lærers, 71/28.
- fra polititjenestemann over anmelders, 64/50.
- fra skoledirektør over lærers, 64/23.
- uriktige opplysninger til —, 71/85.
- Omgjøring,*
- av ansettelse etter,
- at melding var mottatt, 70/40.
- tiltredelse, 64/35.
- av avslag på søknad om konsesjon etter selgerens død uten at saken var forelagt arvingene, 66/66.
- av begunstigende forvaltningsavgjørelse, 66/89, 67/61, 68/12, 69/48, 69/94.
- av forelegg etter lov av 9. juli 1948 nr. 3, 63/63, 67/30.
- av førerkort utferdiget i strid med lovens betingelser (annullering), 67/40.
- av inndragningstid for førerkort, 66/85, jfr. 68/11.
- av samtykke til dobbeltstilling, 67/21.
- av tilsagn om leilighet, 69/94.
- av tilsagn om utdanningsopprykk for faglærer, 70/18.
- av vedtak om billighetspensjon, 70/108, jfr. 71/15.
- av vedtak om kloakkanlegg, 69/53.
- av vedtak om krigspensjon, 67/60.
- fylkeslandbruksstyres adgang til — av eget vedtak, 67/42, jfr. 68/12, 69/48.
- overordnet forvaltningsorgans vedtak om —, omgjort etter klage, 68/12.
- Omkostninger,*
- til juridisk bistand, 63/26, 65/29, 69/91, 71/51.
- ved appell-leges undersøkelse, 64/73.
- ved takstforretning etter reindriftsloven, 66/15.
- Omsetningsavgift,* se *Avgifter.*
- Opplysningsvesenets fond,* frafallelse av klausul på eiendom kjøpt av —, 67/64.
- Oppsigelse og ordensstraff,* se *Tjenestemenn.*
- Partsoffentlighet,* se *Saksbehandling.*
- Passnektelse,* 67/37, jfr. 68/12.
- Passivitet,* kommunes — i forkjøpssak, 71/52.

Pensjonsordninger,

- duplikatkort når postgirokort er kommet bort, 67/53.
- kommunal pensjonsordning, utilstrekkelig grunnlag for å holde en tjenestemann utenfor, 70/109.
- Krigspensjoneringen, omgjøring av vedtak om pensjon, 67/60.
- pensjoner av statskassen, godskrivning av krigstjeneste, 70/43. utenfor ombudsmannens kompetanse, 68/55, 70/43.
- Pensjonsordningen for statens arbeidere, forskjellsbehandling ved beregning av pensjonsgivende tjenestetid, 64/56. mangelfulle opplysninger om pensjonsgivende tjenestetid, 64/57.
- Pensjonstrygden for sjømenn, beregning av fartstid for kystlos, 63/35. etterbetaling ved endring av pensjonsgrunnlaget, 63/14.
- Pensjonstrygden for skogsarbeidere, frist for krav om godskrivning av premieuker, 63/26, 68/54.
- samordning, av tjenestepensjoner, 63/20, 64/56. av tjenestepensjon og alderstrygd, 63/20.
- Statens pensjonskasse, etterbetaling av pensjon ved omregning etter nye regler, 65/87. godskrivning av midlertidig tjeneste i innlemmet stilling, 68/55. karenstid, utgangspunkt for, 64/57. overføring til — av pensjonist fra annen pensjonsordning, 69/39. pensjonsinnskott, spørsmål om tilbakebetaling etter pliktjeneste, 63/11. vedtak om billighetspensjon kunne ikke omgjøres, 70/108, jfr. 71/15.
- Pliktjeneste*, for tannleger, innskott i Statens pensjonskasse, 63/11.
- Politiet*, se også *Påtalemyndigheten* og *Tjenestemenn*, anholdelse, hårdhendt fremgangsmåte ved —, 66/14, 67/35. mangelfull registrering ved —, 70/65. personforveksling ved —, 66/14. anmerkning om irettesettelse av tjenestemann på rullebladet som ordensstraff, 66/50. avansementskurs som vilkår for opprykk til førstebetjent, 67/33, jfr. 68/12. avskilting av motorvogn, 63/15, 63/65. begrunnelse av uttalelser i skjenerettsaker, 66/78. behandlingsregler ikke fulgt ved inndragning av kjøreseddel, 69/65. beslag uten rettens samtykke, 65/63, 66/62, 68/51. beslaglagte penger, bortkommet, 66/53. disponert av politiet, 68/52. borttauing av feilparkert bil, 63/65, 65/64. bot, dekket ved trekk i sykepenger, 67/39. inndekket av penger fratatt bøtelagte ved arrestasjon, 65/22. bruk av opplysninger fra tystere, 65/14. delegasjon av myndighet fra politimester til politifullmektig, 63/29. fastsettelse av tidligere avslutningstid for forestillinger m. v. enn fastsatt i politivedtekter, 69/67. forvaring, av gevær, 65/66. av rusdrikk tilhørende innsatt, 68/50. av verdisaker tilhørende arrestant, 63/24. inndragning av førerkort, 63/29, 66/85. innfordring av idømt erstatning i straffesak, 67/37, 68/52. lensmanns plikter etter lov om stranding og vrak, 65/41. omgjøring av forelegg etter prisloven, fristen for — oversittet, 67/30. tilbakebetaling av ulovlig merpris til kjøperen, 63/63. passnektelse, 67/37, jfr. 68/12. påbud om flytting av kiosk manglet hjemmel, 67/37. salg underhånden av ting utlevert til dekning av fornærmedes erstatningskrav, 68/52. taushetsplikt, 65/56, jfr. 66/10 og 67/11, 69/68. underretning om avgjørelser i prissaker, 67/30. uriktige opplysninger fra polititjenestemann, 66/53.
- Politilege*, ansettelse av, 64/20.
- Politisk asyl*, se *Flyktninger*.
- Postsparebanken*, sperring av konto og tilbakeholdelse av innskuddsbok, 66/62.
- Postverket*, omgjøring av stillinger til fordel for innehaverne gjennomført også hvor vedkommende mistet stillingen, 70/25. straffeporto for underfrankert tjenestepost, 64/74, jfr. 65/9.
- Prestegård*, vegrett og gjerdeplikt for, 63/26.
- Pris*, forhåndsopplysning om — ved skoleinternat ikke til hinder for forhøyelse i skoleåret, 65/61. inndragning av ulovlig merpris, til fordel for kjøper, 63/63. til fordel for staten, 67/30.
- Prisrådsvedtak*, overtredelse av forutsetningene for —, 68/94.

Pristakst,

avgjørelse av kjøpers anke over — ikke til hinder for senere anke fra selger, 65/19.
for leilighet, 63/21, 65/19, 70/75.
ikke lovhjemmel for praksis ved overdragelse av andelsleilighet, 70/75.
kan ikke kreves ved ikke takstpliktig salg, 66/77.
mangelfull vurdering av grunnlaget for tillegg for påkostninger, 71/71.
Prisdirektoratets rettelse av feil ved eller opphevelse av — av eget tiltak, 65/19, 66/77, 67/54.
rett til å begjære takst og til å anke, 66/77.
Pristilskott, på råfisk, 63/51.

Psykisk helsevern,

brevsensur i psykiatrisk sykehus, 65/78, jfr. 70/13.
etter utskrivning mot sykehusets råd, 70/71.
ettervern for frivillig innlagte pasienter, 70/71.
klagebehandling i kontrollkommisjon etter at pasient er utskrevet fra psykiatrisk sykehus, 65/91, jfr. 67/12.
klage til kontrollkommisjon ikke realitetsbehandlet, 71/77.
kontrollkommisjoner, 63/80, 65/91, jfr. 67/12, 68/59.
legeundersøkelse og legeopplysninger ved tvangsinnleggelse i psykiatrisk sykehus, 63/80, 70/70, 71/77.
lovlig stedfortreder for sinnslidende som ikke kan ivareta sitt tarv, 66/78.
partsoffentlighet ved, dokumenter fra rettspsykiatrisk observasjon, 63/53.
innleggelsesdokumenter, 63/23.
tvangsinnleggelse i psykiatrisk sykehus, 63/79, 63/80.
underretning ikke gitt om, klagerett til kontrollkommisjon, 63/79.
kontrollkommisjons kjennelse, 68/59.

Påtalemyndigheten, se også *Politiet*,

beslag ikke forelagt for retten, 65/63, 66/62, 68/51.
brev- og besøksforbud etter fengselslovens § 54, varigheten av, 65/70.
fornærmedes klagerett til Kongen, 64/18.
henleggelse av anmeldelse, 64/50, 70/65.
manglende bestemmelse om varetektsfradrag, 66/59.
manglende svar på søknad om løslatelse fra varetektsfengsel, 64/49.
påtaleunntatelse i forseelsessaker når tilståelse ikke foreligger, 65/36, jfr. 67/11.
underretning ikke gitt, om at søknad om prøveløslatelse var avslått, 64/50.

om prøvevilkår, 65/55.

til anmelder om henleggelse, 63/12, 63/39.
til skadelidte om henleggelse av straffesak etter arbeidsulykke, 65/34.

Påtaleunntatelse, i forseelsessaker når tilståelse ikke foreligger, 65/36, jfr. 67/11.

Regjeringskonferanse, uformell beslutning i — brakte til opphør ordning istandbrakt ved kgl. resolusjon, 65/57.

Reindrif, administrasjonens stilling overfor privat reindrifslag, 68/82.

Reindrifsfondet, erstatning av — for ulovlig slaktet rein, 68/75.

Reisebyrder, kontroll med —, 69/69.

Reiseutgifter, refusjon av — i Sivilforsvaret, 63/21.

Rekvisisjon,

oppretholdelse av krigstidsrekvisisjon for kontorlokaler, 63/58.
til Sivilforsvaret, 65/71.

Rettspsykiatrisk observasjon, pasients krav på å bli kjent med grunnlaget for psykiatrisk erklæring, 63/53.

Revisjonsrapport, firmas krav på å få se — til departement om sine regnskaper, 64/17.

Revisor, registrering som, 65/62.

Riksadvokaten, se *Påtalemyndigheten*.

Riksrevisjonen, kompetanseforholdet mellom — og ombudsmannen, 68/88, 68/93, 69/72.

Riksskattestyret, spørsmål om plikt til å gi forhåndsuttalelse i skattesak, 65/37.

Sakkyndige,

ombudsmannens bruk av —, 65/38, 67/78.
partsoffentlighet ved uttalelse fra —, 64/17, 67/40.

Sosialdepartementets — råd ved innkjøp av utstyr til åndssvakehjem, 67/67.

uttalelser fra — som grunnlag for avgjørelser, 63/37.

Saksbehandling,

begrunnelse, 66/49 (i disiplinærsak), 63/33 (i helsesak), 71/88 (i sak om oppflytting av lærerskoleelev), 66/78 (i skjenkerettsak), 69/37 (i svenneprøvesak).

behandlingsregler, tilsidesatt,

av bygningsmyndigheter i sak om kloakkutslipp, 71/62.

av forberedende instans (ved ansettelse) 64/39.

av kommune ved naturskadeerstatnings-sak, 69/45.

av politiet for oppbevaring av penger, 66/53.

av skoledirektør (ved ansettelse), 68/23.
i barnevernssaker, 65/27, jfr. 66/10, 67/73.

i fengselssak, 67/44.

behandlingstid, 63/15, 63/44, 63/56, 63/68, 64/23, 64/24, 64/32, 64/61, 64/64, 64/72, 65/49, 65/56, 65/63, 65/77, 66/40, 66/42, 66/46, 66/62, 67/52, 67/62, 67/73, 68/55,

- 68/56, 68/57, jfr. 69/14, 68/70, 68/71, 68/82, 69/20, 69/43, jfr. 70/14, 69/67, 69/78, jfr. 70/14, 69/81, 70/43, 70/116, 71/32, 71/43, 71/85, 71/87, 71/87.
- feilprotokollering, 65/10.
- feilutbetaling av refusjonsbeløp, 66/68.
- forhåndsvarsel,
mangelfullt — i oppsigelsessak, 71/21.
unnlatt, 69/65, 71/80.
- forskjellsbehandling,
ansiennitetsberegning, 63/66.
boliggodtgjørelse for utenriktjenesten, 68/28, jfr. 69/14.
dispensasjon fra lov om byggeforbud i strandområder, 67/69.
dispensasjon fra vedtektskrav om disposisjonsplan, 71/68.
faglærerkompetanse, 70/14.
fremgangsmåten ved opptak i eksport-sammenslutning ga ikke sikkerhet mot —, 70/78.
gruppering av abonnenter i telefonkatalog, 63/30.
konsesjonssak, 64/25, 65/80, jfr. 69/13.
lærerstipend, 63/71.
lønnsansiennitet ved overgang fra annen statsstilling, 63/11.
opptak i gymnas, 70/35.
pensjonsgivende tjenestetid, 64/56.
permisjon til lærer for videreutdanning, 63/61, jfr. 64/11.
sikkerhetstiltak i fengsel, 64/43.
- habilitet,
for Fiskeridepartementets tjenestemenn som medlemmer i Frionors råd og som sekretærer i eksportutvalg, 68/76.
for jordstyremedlemmer ved tilrådinger i egne saker, 70/84.
for konkurrerende firmaer ved opptak i eksportsammenslutning, 70/78.
for tjenestemann i ankeutvalg når han utførte sekretærarbeid for 1. instans, 70/78.
i innstillings- eller ansettelsesråd, 64/37, 68/29.
spørsmål om — for ankeinstans som tidligere har uttalt seg om saken, 65/76.
virkningen av inhabilitet i ansettelsesråd, 63/32.
- henvendelser ubesvart, 63/44, 64/23, 64/24, 64/34, 64/46, 64/49, 64/50, 64/52, 64/69, 64/71, 66/45, 68/59, 68/68, 69/20, 69/78, jfr. 70/14, 69/86, 69/101, 70/115, 71/62, 71/85.
- journalisering unnlatt, 64/75, jfr. 65/9, 66/9 og 67/10, 69/78, jfr. 70/14.
- klage ikke behandlet, 71/77, 71/88.
- kommunisering av avgjørelse,
i klagesaker, 65/81.
i refselsessaker, 63/57, jfr. 64/11.
- kompetanse,
for personale ved barnevernsnemnds kontor, 65/27, jfr. 66/10.
for samferdselskonsulent, 64/29.
- kontroll med ekspedisjon av saker, 64/75, jfr. 65/9, 66/9, 67/10, 68/55, 69/78.
- kunngjøring av,
endringer i pensjonsregler, 65/87.
stilling, 63/39, 64/20, 65/85.
stipend, 63/71.
- mangelfull kontakt mellom forvaltningsorganer, 64/17, 67/37.
- mangelfullt grunnlag for avgjørelse, 63/30, 64/12, 64/18, 64/32, 65/10, 65/24, jfr. 66/10, 65/29, 65/36, 66/82, 67/41, 67/54, 68/76, 69/84, 70/100, 70/112, 71/39.
- partsoffentlighet,
etter endelig avgjørelse i ansettelsessak, 70/20, 71/32.
i ankesak etter lærlingloven, 69/37.
i ansettelsessak hvor en attest ikke var i samsvar med senere uttalelse fra attestutstederen, 69/27.
i barnevernssak, 70/73.
i byggesak, 68/73.
i disiplinærsak mot lektor, 69/29.
i husleierereguleringssak, 67/58.
lege-erklæringer, 63/23, 63/33, 63/53, 68/59.
opplysninger til sinnslidendes advokat, 68/59.
revisjonsrapport, 64/17.
sakkyndig uttalelse innhentet av Vegvesenet om virkningen av vegtrafikk, 67/40.
uttalelser avgitt av forvaltningsorgan hvis avgjørelse er innbrakt for overordnet organ, 67/54, 69/65.
ved anke,
i jordlovssak, 67/41.
i samferdselssak, 66/82.
over inndragning av kjøreseddel, 69/65.
ved oppsigelse av yrkesskolelærer, 71/21.
ved ordensstraff, 66/50.
ved søknader om opprykksstillinger i staten, 65/68, jfr. 68/11 og 71/13.
- saksdokumenter bortkommet, 66/43.
- underretning ikke gitt om,
anke i ansettelsessak, 64/35.
at konsesjonssøkers salg av andre eiendommer ikke ville endre konsesjonsavslag, 69/50.
at langvarig engasjement ikke ble fornyet, 68/68.
at tilleggstudanning for lærer ikke ga kompetanse i ungdomsskolen, 68/65, jfr. 70/13.
at tjenesten i sivilforsvarskurs var frivillig, 68/15.

- avgjørelser, 63/12, 63/39, 63/71, 64/22, 64/23, 64/50, 65/92, 70/99.
 endring av fastsatt vegtrasé, 70/103.
 klagerett etter forvaltningsloven, 71/88.
 klagerett til kontrollkommisjon, 63/79.
 prøvevilkår, 65/55.
- underretning om,
 ankeadgang etter lov om enke- og mors-trygd, 65/78.
 fylkeslandbruksstyres vedtak i jordfordelingssak, 65/92.
 innfordringsgodtgjørelse for bidrag, 68/62.
 klageadgang etter tvangslovens § 49, 68/67.
 politiets avgjørelse i prissaker, 67/30.
 vedtak til advokat, 68/70.
- undersøkelsesplikt,
 bidragssak, 70/100.
 drosjebevilling, 64/32.
 konsesjonssak, 65/24, jfr. 66/10.
 oppsigelse, 64/18.
 ordensstraff, 63/48, jfr. 64/11, 65/29.
 stipend, 63/71.
- uriktige opplysninger fra bygningsråd til departementet i klagesak, 71/64.
- Saksomkostninger*, se *Omkostninger*.
- Samferdselsaker*,
 ankerett ved øking av bevillingsantallet, 66/83.
 befordringsvedtekter om ekstraavgift for passasjerer uten gyldig billett, 69/100.
 behandlingsregler ikke fulgt ved inndragning av kjøreseddel, 69/65.
 bilrute, forlengelse av, 63/83.
 drosjebevilling,
 ankebehandling, 66/82.
 ansiennitetsberegning ved fravær fra yrket på grunn av sykdom, 63/55.
 bevillingshavers oppsigelse av — tilbakekalt for sent, 69/46.
 dokumentasjon av ansienniteten, 64/32.
 kontrakt med drosje-eier om sykekjøring ikke i strid med samferdselsloven, 65/40.
 leievognbevilling, 63/68, 65/10, 70/56.
 skolerute,
 behandling av sak om overtagelse av — i strid med avtalte forutsetninger, 63/45.
 midlertidig kjøreordning i — godkjent av samferdselskonsulent uten bemyndigelse til det, 64/29.
 saksbehandling i sak om skolerute, 63/45, 64/29.
- Samferdselsnemnd*,
 behandling av ankesak, 63/68, 66/82, 66/83.
 uheldig saksbehandling, 65/10.
- Samordning*, av pensjoner og trygder, se *Pensjonsordninger*.
- Sensur*,
 brev,
 i psykiatriske sykehus, 65/78, jfr. 70/13.
 i åndssvakehjem, 66/13.
 innsattes rett til ukontrollert korrespondanse med pårørende, 69/55.
 frihetsberøvedes rett til ukontrollert korrespondanse med ombudsmannen, 63/20.
- Sikringsanstalt*, se *Fengselsforhold*.
- Sivilforsvaret*, tjenesteplikt for kvinner, 71/97.
- Sjømenn*,
 helseerklæring for, 63/33.
 hjemsendelse av hyre for, 63/34.
 omkostninger ved appell-leges undersøkelse av, 64/73.
 pensjonstrygd for, se *Pensjonsordninger*.
 udyktighetserklæring, varigheten av, 66/43.
- Skatt*, se også *Skattetrekk*,
 beskatning av,
 arbeid på eget boligbygg, 71/41.
 beløp nyttet til feriereise for ansatte, 70/102.
 inntekt av eget hus, 70/102.
 pensjon som tilfalt ektefeller i fellesskap, 71/40.
 tilbakebetalt husleibeløp («husleiebo-nus»), 63/10.
- ettergivelse av skatt,
 ved endringer i skatteloven, 63/13.
 for skatt opptjent i utlandet, 63/25, 69/99.
 for sjømenn, 69/42.
 for påstått uriktig ligning, 63/73, 71/40.
 for å få samsvar med avgiftsmyndighetenes syn, 63/73.
 for selvforsørgende ungdom under utdanning, 69/97, 71/41.
- selvangivelse, formen på purrebrev ved manglende —, 71/42.
- skjønnsmessig ligning når regnskap er godkjent for beregning av omsetningsavgift, 63/73.
- skog, skattefri avvirkning av, 63/62.
- uføreattest som vilkår for klassefradrag, 67/52.
- underretning om klageadgang etter tvangslovens § 49, 63/67.
- utenlandsopphold, skatteplikt under, 63/25, 69/99.
- Skattetrekk*,
 anvendelse til dekning av ektefelles restskatt, 71/39.
 for meget trukket skatt anvendt til dekning av,
 kommunalt boliglån, 69/96.
 refusjonskrav etter bygningsloven, 71/37.
 sosiallån, 70/100.
 trekkprosent ikke nedsatt ved forlengelse av trekkperioden, 66/18.
- Skjenkerett*, begrunnelse av politiets uttalelser i skjenkerettssaker, 66/78.

- Skjønn*, helhetsvurdering ved —, betydning av feil ved enkeltposter, 63/21.
- Skogsarbeidere*, pensjonstrygd for, se *Pensjonsordninger*.
- Skogsbilveg*, se *Veg*.
- Skole*, se også *Lærere*,
alkoholservering ved klassetilstelling på restaurant, 69/29.
delegasjon av myndighet fra fylkesskolestyre til skoleutvalg, 66/11.
eksamen,
gyldighet av —, 66/10.
nektelse av å gå opp til —, 64/21.
forelegg mot foreldre utenfor ombudsmanens kompetanse, 70/37.
innlosjeringstilskott for skolebarn, 68/100.
inspeksjon, betaling for skolestyrers —, 67/18.
kostpenger, forhøyelse av — ved internat, 65/61.
opptak i gymnas, 70/35.
saksbehandling,
  ankeordning ved nektelse av permisjon for lærere til videreutdanning, 63/61, jfr. 64/11.
  i ansettelsessak, 70/41.
  i skoleutvalg for fylkesyrkesskole, 65/29.
  skolebarnkjøring, godtgjørelse for —, 69/87.
  skolebygg, refusjon av omsetningsavgift for —, 63/51.
  skoledirektørs forhåndsstandpunkt i avskjedssak, 70/37.
  skoledirektørs plikt til medvirkning ved beregning av lønn, 64/23.
  skolerute, 63/45, 64/29.
  skoleskyss, betaling for å følge barn på skolevegen, 71/46.
  skolestreik, lønn under — for pedell, 69/83.
  Statens spesialskoler for evneveike, forholdene ved —, 67/78, jfr. 71/14.
  utvisning av elev fra —, 65/49, 66/89.
  årskaraktér, sendreiktig etterkommelse av påbud om å fastsette —, 66/40.
- Skylddeling*,
annullasjon av feilaktig skylddelingsforretning, 66/17.
feil ved utmålsforretning over statsgrunn i Finnmark, 66/16.
utmål av statsgrunn i Finnmark, 66/16.
- Sluttvederlagsordningen*, styret for — utenfor ombudsmannens arbeidsområde, 71/92.
- Spesialskolene*, forholdene ved — for evneveike, 67/78, jfr. 71/14.
- Statens*, salg av varer, handelslovens § 4, 65/54.
- Statens arbeidere*, se *Pensjonsordninger* og *Tjenestemenn*.
- Statens lånekasse for utdanning*,
fradrag ved inntektslikning for avdrag på lån i, 65/21.
opplysninger i søknader om inntekts- og formuesforhold, 68/66.
- Statens pensjonskasse*, se *Pensjonsordninger*.
- Statsadvokat*, se *Påtalemyndigheten*.
- Statsgrunn*, feste av — i Finnmark, 64/17.
- Statsråd*, parts krav om behandling i, 64/18.
- Straffeporto*, ved underfrankering med tjenestemerker, 64/74, jfr. 65/9.
- Strandområder*, dispensasjon etter lov om byggeforbud i —, 67/69, 69/54.
- Svenneprove*, saksbehandling i ankesak, 69/37.
- Syketrygd*, se *Trygdeordninger*.
- Tannleger*, pensjonsinnskott under pliktjeneste, 63/11.
- Tannrøkt*, aldersgrense for rett til fri —, 67/67.
- Taresanking*, kondemneringstilskott for fartøy, 63/11.
- Taushetsplikt*, se under *Tjenestemenn*.
- Telefonkatalog*, gruppering av abonnenter i yrkesliste, 63/30.
- Telefonnummer*, abonnents rett til å få beholde, 70/85.
- Telefonregning*, telefonanleggets rett til å bygge på tellerutstyrets registreringer, 67/70.
- Tilbakebetalingskrav*,
for uriktig utbetalt kunstgjødseltilskott frafalt, 68/76, jfr. 69/14.
ved uriktig betalt syketrygdpremie, 67/52.
ved uriktig utbetalt lønn, 65/86.
- Tiltalebeslutning*,
sen forkynnelse av, 64/49, 71/73.
som grunnlag for varetektsfengsling, 64/49, 71/73.
- Tjenestemenn*, se også *Lærere* og *Politiet*,
adgang til å se tjenstlige uttalelser om opprykksstillinger, 65/68, jfr. 68/11 og 71/13.
ansettelse,
  alders betydning,
    ved ansettelsen i høyere stilling, 63/13.
    ved opptak av loslæringer, 69/35.
  av lærer med mindre enn 4 års tjeneste ved annen skole, 70/16.
  behandlingsregler for —, fraveket i forberedende instans, 64/39.
  beregning av tjenesteansiennitet, 65/52.
  dispensasjon fra ansettelsesregler, 66/23, 69/33.
  endelig fra hvilket tidspunkt, 64/41.
  etter fravikelse av kunngjorte krav, 64/28, jfr. 66/9 og 70/13, 70/39.
  etter ny kunngjøring, 64/20, 70/113.
  forbehold og reservasjon ved søknad om —, 68/20.
  habilitetsspørsmål for innstillingsråd, 64/37.
  innstilling fra uriktig sammensatt ansettelsesråd, 63/32.
  innstilling fraveket uten at saken ble forelagt innstillingsmyndigheten, 70/39.

- i ny stilling etter kommunesammenslutning, 71/29, 71/30.
- krav av religiøs art som vilkår for — ved aldershjem, 69/88.
- kunngjøring av ledig stilling burde vært unnlatt, 65/85.
- om ny kunngjøring når ansatte trekker seg, 70/113.
- omgjort etter,
at melding var mottatt, 70/40.
tiltredelsen, 64/35.
- partsoffentlighet i sak om ansettelse, 70/20, 71/32.
- spørsmål om fast — eller konstitusjon, 65/43.
- søkers,
— andre muligheter for avansement er utenforliggende hensyn ved —, 67/31, jfr. 68/11.
— uunnværlighet i stilling gjør i alminnelighet ikke forbigåelse berettiget, 66/21, 69/15, 70/16.
- ulovlig vilkår satt for —, 67/33, jfr. 68/12.
- uten lovbestemt utdanning ga adgang til oppsigelse, 69/26.
- utilstrekkelig grunnlag for innstilling, 69/27.
- vikartjenestes betydning, 63/56, 69/84.
- ansettelsesråd,
dispensasjon fra ansettelsesregler, 66/23, 69/33.
- habilitetsspørsmål, 63/32, 68/29.
valg av tjenstemannsrepresentant til, 68/29.
- ansiennitet,
fastsettelse av — ved statens overtakelse av ligningskontorene, 70/31.
fortolkning av tilsagn om bestemt —, 67/14.
godskrivning av tidligere statstjeneste for lærer, 65/51, 68/69.
tillegg for militær utdanning, 63/22, jfr. 64/10.
tillegg for videreutdanning som lærer, 63/61, jfr. 64/11.
- attest,
søker bør orienteres når — er i strid med senere uttalelse fra —utstederen, 69/27.
ved søknad om ny stilling, 64/36.
- avskjed, gitt valget mellom — etter søknad eller avskjedigelse, 65/61, 66/61.
- bistilling ikke tillatt for ligningsfunksjonær, 66/48.
- bolig, omgjøring av tilsagn om —, 69/94.
- boliggodtgjøring for utenriktjenesten, 68/28, jfr. 69/14.
- boligplikt, spørsmål om — i funksjonærbolig i NSB, 67/19.
- flyttegodtgjøring,
— for lærer i yrkesskole, 68/71.
— ved bruk av ikke-rutegående transportmiddel, 69/25.
- fribilletter ved NSB for kvinnelige funksjonærs familie, 64/52, jfr. 66/9.
- lønnsforhold, se også ansiennitet,
akkordavsavn under sykefravær etter skade i tjenesten, 63/59.
alderstillegg til midlertidig ansatt sykepleier i halv stilling, 71/34.
avspasering av overtid forutsetter krav på overtidsbetaling, 69/88.
bestyrertillegg etter utenriksinstruksen, 66/25.
for bruvokter i Vegvesenet, 68/40, jfr. 69/14.
for pedell under skolestreik, 69/83.
fradrag i lønn,
for renter av boliginskudd i strid med avtale, 70/32.
når det tidligere er utbetalt for meget, 65/86.
- gjennomføring av normerings- og justeringsresultatet i Forsvaret, 66/29, 68/30.
- godtgjøring,
for hjelpelærers ekstratimer ved universitet etter bistillingsregulativet, 71/24.
for timelærere etter bistillingsregulativet, 66/32.
som sensor ved eksamen, 68/13.
lønn i oppsigelsestid, 64/22.
- lønnsreduksjon hjemlet ved oppsigelsesadgang, 69/26.
- lønnstrekk for renter av boliginskudd, 70/32.
- overgang til nytt lønnsregulativ, 63/73, 66/36, 67/16.
- overtidsbetaling,
ikke — for kommuneingeniør, 69/88.
— ut over fastsatt grense, 63/36, 69/91.
- personlig lønnsordning,
p. g. a. uklarhet om lønnskrav var godtatt, 69/18.
p. g. a. bl. a. uttrykkelige forutsetninger da tjenstemannen ikke ble innstilt til stilling han hadde søkt, 71/32.
- sykelønn for kommunal tjenstemann, 69/93.
- tidspunktet for omberegning etter lønnsendring,
av godtgjøring for ekstratimer, 66/35.
ved overgang fra høyere til lavere stilling og deretter opprykk til ny høyere stilling, 65/50.
ved tilstått bedret lønnsstatus, 66/35, 67/13, 70/28.
under permisjon, 68/12.

- vederlag for oppdrag utenfor det ordinære arbeid, 67/22.
- offentliggjørelse av privat brev etter omstendighetene berettiget, 67/77.
- opplysninger til pressen, 65/56, jfr. 66/10 og 67/11.
- oppnormering, spørsmål om krav på — kunne fratras tjenestemenn ved senere forhandlinger, 70/29, jfr. 71/14.
- opptrykk, avansementskurs som vilkår for — i politiet, 67/33.
- etats interesse i å beholde en tjenestemann, ikke relevant ved — etter kvalifikasjoner, 69/15.
- etter justerings- og normeringsforhandlinger, 66/29, 68/30, 69/15, 70/29.
- om det forelå rettskrav på —, som ikke ny avtale kunne endre, 70/29.
- oppsigelse, gyldigheten av, beregning av tjenestetid etter tjenestemannsloven § 19, 67/27.
- etter klage fra arbeidslag i Vassdragsvesenet, 68/38.
- for feltpoståpner p. g. a. omgjøring av stillingen, 70/25.
- for rengjøringshjelp ved bytte av kontorlokaler, 68/36, jfr. 69/14.
- fra midlertidig stilling ved spesialscole. 68/25.
- fravær fra tjenesten ikke ansett som egen oppsigelse, 68/27.
- hvor formelt vedtak ikke forelå, men var underforstått, 68/35.
- hvor utdannelsesvilkår ikke forelå ved ansettelse, 69/26.
- på grunn av straffbart forhold utenfor tjenesten, 64/60.
- ved nedleggelse av stilling p. g. a. innehaverens forhold, 64/18, jfr. 66/8.
- oppsigelsesfrist, for midlertidig realskoletimelærer, 66/41.
- for midlertidig spesialscolelærer, 68/25.
- lønn ved fratreden før utløpet av —, 68/35.
- spørsmål om — når avskjedsgrunn forelå, 65/61.
- opptreden, tjenestemanns, 63/34, 66/87, 69/78.
- ordensstraff, anmerkning på rulleblad som —, 66/50.
- ansettelsesmyndighetens undersøkelsesplikt, 63/48, jfr. 64/10.
- begrunnelse av vedtak om —, 66/49.
- for beruselse i tjenesten opphevet, 63/48.
- overflytting til lavere tjenestestilling, 66/49.
- tjenestemannens rett til å gjøre seg kjent med sakens dokumenter, 66/50.
- utenforliggende forhold nevnt i beslutning om ileggelse av —, 66/50.
- permisjon, for å delta i valgkamp, 67/17.
- pliktjeneste, pensjonsforhold under tannlegers, 63/11.
- privat handelsvirksomhet, ligningsfunksjonær pålagt å avvikle, 66/48.
- rengjøringshjelp, oppsigelse av —, 68/36, jfr. 69/14.
- skyss- og kostgodtgjørelse, etterbetaling av godtgjøring for eget skyssmiddel, 67/24.
- på grunnlag av tilsagn ved ansettelse, 63/50.
- stillingskombinasjon, hvorvidt meddelt samtykke kunne tilbakekalles, 67/21.
- taushetsplikt, fengselsfunksjonærers, 64/44.
- gir ikke tjenestemenn rett til å gi uriktige opplysninger, 65/56, jfr. 66/10 og 67/11.
- i farskapssak, 69/68.
- ikke brudd på — ved offentliggjørelse av privat brev, 67/77.
- tjenestebolig, beskatning av husleiebonus, 63/10.
- leie av garasje tilknyttet, 63/19.
- spørsmål om det forelå — med boligplikt, 67/19.
- tilsagn om — omgjort, 69/94.
- tjenestetid, beregning av — ved oppsigelse, 67/27.
- uriktige opplysninger, fra polititjenestemann, 66/53.
- om at sak var ekspedert, 69/78.
- på grunn av taushetsplikt, 65/66, jfr. 66/10 og 67/11.
- utdanning, gjennomgåelse av kurs som vilkår for opptrykk i politiet, 67/33.
- vikartjeneste, nektet av utenforliggende hensyn, 64/51.
- søkers fordel av — ved ansettelse, 63/56, 69/84.
- Toll,*
- adgang for ungdom til tollfri ilandføring av rusdrikk, 69/71.
- fritaksregel for medisinsk utstyr gjelder ikke utstyr til fotpleie, 68/96.
- søknad om refusjon avslått, 68/98.
- Trygdeordninger,*
- arbeidsløsetrygden, vilkår for dagpenger, 64/42.
- behandlingstid, hos lege, 68/56, 71/75, 71/76.
- i fylkesnemnd, 64/64.
- i kassenemnd, 64/61, 66/46.
- i Rikstrygdeverket, 67/62.
- i trygdekontor, 71/87.
- ved anke til Trygderetten, 68/57, jfr. 69/14.

duplikatkort når postgirokort er kommet bort, 67/53.

enke- og morstrygd,
holdt tilbake uten vedtak av Rikstrygdeverket, 67/62.

underretning om ankeadgang, 65/78.

etterbetaling av ytelser for tiden før søknaden, 63/60, 66/12.

folketrygden,
Arbeidsgiveravgift til —, 71/76.

informasjonsplikt for trygdekasse, 69/41.

klasseføring i trygdekasse og refusjon av alders- og uføretrygdpremie, 63/64, jfr. 66/8.

kommunal tilleggstrygd redusert i strid med stortingskomité's intensjoner, 70/112.

registrering av saker i trygdekontor, 71/87.

saksdokumenter bortkommet, 66/43.

syketrygd,
dekning av utgifter ved overføring av pasient fra et sykehus til et annet, 64/62.

for innsatte som har arbeidet utenfor fengselsanstalt, 71/74.

for sjømenn bosatt i Norge, men forhyrt på svenske skip, 64/59.

kontrakt om sykekjøring gav ikke drosjeeier kjøremonopol, 65/40.

krav om tilbakebetaling av syketrygdpremie, 67/52.

premieberegningen for ikke-arbeidstaker, opplysning om inntektsgrunnlaget, 66/13.

premiefritt medlemskap som arbeidstaker under sykdom, 65/28.

tidspunkt for endring av klasseføring for ikke-arbeidstaker, 65/58.

trekk i sykepengen til dekning, av bot, 67/39.

av sykepengebeløp som ble ansett uberegtiget oppebåret, 71/74.

underretning om klageadgang etter tvangslovens § 49, 68/67.

trygdedes krav på å bli kjent med legeerklæringer i skadesaker, 63/23.

uføretrygd,
attest om uførhet etter skattelovene, 67/52.

attføringspenger i ventetid, 64/64.

attføring som vilkår for uførepensjon, 66/79.

erhvervsmessig uførhet etter uføretrygdloven, 65/46, 66/79, 66/81.

fra hvilken tid, 64/63, 68/54.

grunnstønad og hjelpestønad for diabetiker, 63/64.

hjelpestønad under offentlig forpleining, 64/66.

legeerklæring fra spesialist, 68/56.

medisinsk uførhet etter uføretrygdloven, 64/64, 66/79.

søkerens inntekt skyldtes hustruens og barnas arbeid, 66/81.

uførhet bedømt i relasjon til søkerens arbeidsevne som arbeidstaker, ikke som husmor, 65/62, 66/81.

ulykkestrygd for sjømenn, kontanterstatning forsømt utbetalt, 64/55.

yrkesskadetrygd,
arbeidsgivers plikt til å sende skademelding, 68/59.

nektelse av å gjenoppta sak, 66/80.

ved plassering i arbeidshjem etter lov om sosial omsorg, 67/61.

Tvangsarbeid,
behandlingen av overtredelser av løsgjengerloven begått,
under permisjon fra, 65/22.
under prøveløslatelse fra, 65/23, 66/58.
se også *Fengselsforhold.*

Tystere, se Politiet.

Uføretrygd, se Trygdeordninger.

Ulykkestrygd for sjømenn, se Trygdeordninger.

Underholdsbidrag,
bidragsfogds,
mangelfulle innfordring av —, 64/72,
jfr. 65/9, 66/45, 71/82.
saksbehandling kritisert, 71/80.

bidragsforskott, 71/82.

bidragsforskott, utbetaling gjennom posten, 71/84.

endring p. g. a. nye opplysninger, 70/100.

innfordringsgodtgjørelse,
foreldelse av —, 68/62.

prioritet foran bidragsrestanse, 69/101.

underretning om — til bidragspliktige, 68/62.

underretning om klageadgang etter tvangslovens § 49, 68/67, 71/80.

vilkår for innkreving ved lønnstrekk, 71/80.

Underfrankering, av offentlig tjenestepost, 64/74, jfr. 65/9.

Underretning, se Saksbehandling.

Undersøkelsesplikt, se Saksbehandling.

Universitetslærere, se Lærere.

Utenforliggende hensyn, ved avgjørelse, 64/51, 66/21, 67/28, 67/31, jfr. 68/11, 67/33, jfr. 68/12, 69/15, 69/88, 71/49.

Utmålsforretning, se Skylddeling.

Utenlandsopphold, skatteplikt under, 63/25.

Utenriksstasjon,
lønnstillegg for bestyrelse av, 66/25.
medvirkning ved hjemsendelse av hyre, 63/34.

Utvisning,
av skole-elev, 65/49, 66/89.
etter fremmedloven av utlending, 69/64, 70/66, 70/67, 71/72.

- etter fremmedloven, sen iverksettelse, 71/72.
spørsmål om omgjøring av vedtak om — for
spionasje, 70/66.
- Vandel*, krav til —, for skipsmaskinister,
68/64.
- Vanføre*, øvelseskjøring for, 64/67.
- Vanntilknytningsavgift*, i strid med tidligere
avtale om opparbeidelse av tomteområde,
70/92.
- Varetektsfengsel*, se ellers *Fengselsforhold*,
erstatningskrav for uberettiget — uriktig
behandlet, 70/64.
- Varetektsfrådrag*, se ellers *Fengselsforhold*,
for tiden etter at tvangsanbringelse er be-
sluttet, 66/59.
når prøveløslatt gis ny prøve, eller ved
prøve før anbringelse, 69/62.
- ved domfeltes bruk av rettsmidler, 66/58.
- Veg*,
bureisingsveg, kommunes plikt til vedlike-
hold, 71/55.
privat veg, kommune kunne ikke gi utenfor-
stående adgang til å benytte —, 71/67.
skogsbilveg, kommunalt tilskott til —, 71/58.
- Vrakgods*, lensmanns behandling av, 65/41.
- Åndssvakeomsorgen*,
barnevernsnemnds stilling til, 65/70.
brevsensur, 66/13.
innkjøp av tannlegeutstyr til privat ånds-
svakehjem med statsbidrag, 67/67.
underretning til foreldre om flytting av
umyndig pasient innen institusjonen,
67/74.
-

Lovregister.

I. Lover.

17.5.1814 Grunnloven		14.12.1917 nr. 16 om erverv av vannfall, bergverk m. m.	
§ 97	64/56	§ 13	70/45
1.7.1887 nr. 5, straffeprosessloven		15.2.1918 nr. 1, tjenestemannsloven	
§ 85	65/36, jfr. 67/11	§ 2.3	63/56
§ 86	65/34	§ 19	67/27, 68/25, 69/26
§ 91	65/34	§ 20	68/35
§ 215	65/63, 68/51	§ 21.2 c	63/48, 66/49
§ 239.5	64/48, 64/49, 71/73	§ 22	65/61, 66/61
§ 244	67/44	§ 23	63/48, 66/61
§ 471	70/64	10.12.1920 nr. 3 om erverv av dyrket mark	
§ 475	66/58	§ 1	65/24, 65/80
20.7.1893 om stranding og vrak		§ 11	64/25
§ 6	65/41	§ 28	71/49
§ 7	65/41	9.2.1923 om personnavn	
§ 10	65/41	§ 2	65/55
3.8.1897 nr. 1, om kirker og kirkegårder		22.2.1924 nr. 2 om bygningsvesenet	
§ 24	67/37	§ 153.2	63/14
31.5.1900 nr. 5, løsgjengerloven		10.7.1925 nr. 6, om kommunevalg	
§ 16	65/22	§ 27	64/25
§ 18	65/22, 65/23, 65/55, 66/58	§ 41, nr. 3	64/25
§ 20	68/50	20.2.1926 nr. 2, motorvognloven	
§ 27	65/22	§ 10 a	63/65
§ 28	66/59, 69/62	§ 15	64/68, 66/86, 67/40
22.5.1902, straffeloven		§ 18	63/29, 66/85
§ 28	65/22, 67/39	§ 35 b	63/65, 65/64
§ 80	65/34	5.4.1927 alkoholloven	
8.4.1905 om arveavgift		§ 8	69/71
§ 1	65/59	§ 17	66/78
20.8.1909 om skylddeling		§§ 21, 24	66/78, 69/29
§ 14	66/17	24.6.1931 om ulykkestrygd for sjømenn	
18.9.1909 om erverv av skog		§ 11.2	64/65
§ 21	64/26	§ 24 nr. 2	64/65
§ 29	71/49	12.5.1933 om reindrift	
15.8.1911 om konfirmantforberedelse		§ 17	68/75
§ 1	66/64, 69/73, jfr. 71/14	§ 58	66/15
18.8.1911 nr. 8, landsskatteloven		§ 83	66/15
§ 17	63/25, 69/99	§ 84	68/75
§ 21	63/13	§ 84.6	68/82
§ 36	63/62	8.3.1935 om handelsnæring	
§ 37 a	63/62	§ 4	65/54
§ 42	63/10, 70/102, 71/41	§ 32.2	63/19
§ 44	70/102	13.3.1936 politiloven	
§ 70.2	64/35	§ 17	67/33
§ 75.9	67/52	§ 18	66/50
§ 85	63/73	16.7.1936 om hjelp til blinde og vanføre	
18.8.1911 nr. 9, byskatteloven		§ 12	63/60
§ 11.4	71/40	11.2.1938 om lærarskuler og prøver for lærarar i grunnskulen	
§ 12	63/25, 69/99	§ 7	71/88
§ 16	63/13	§ 11	70/34, 71/17
§ 36	63/10, 70/102	24.6.1938 nr. 12 om innførsel av apotekvarer og gifter	
§ 38	70/102	§ 3	63/27, 64/10
§ 78	63/73	17.2.1939 om deponering	
25.7.1913 nr. 11, håndverksloven	63/37	§ 1	66/68
13.8.1915, nr. 7, tvangsfullbyrdelsesloven		§ 4	66/68
§ 49	68/67, 71/80		
§ 148	64/26		

12.5.1939 nr. 3 lotteriloven	§ 56.4	63/63
§ 4	§ 59.1	63/63
1.3.1940 om yrkesskoler	17.7.1953 nr. 9 om sivilforsvaret	
§ 13	§ 23	71/97
§ 18	§ 30, siste ledd	65/71
21.3.1947 nr. 2 om skattlegging av sjømenn	17.7.1953 nr. 14, barnevernsloven	
§ 1	§ 5	67/73
§ 2	§ 8	65/27
11.7.1947 om samferdsla	§ 9	65/27
§ 3.3	§ 11	65/27, 67/73
§ 5	§ 16, 18, 19	67/73
9.7.1948 nr. 3, prisrettergangsloven	§ 48	63/54
§ 14	17.7.1953 nr. 25, sjømannsloven	
§ 15	§ 19.3	63/34
4.11.1948 om reisebyråer	§ 26	63/33, 66/43
§§ 3, 4, 5	3.12.1953 nr. 12 om skogsarbeiderpensjon	
3.12.1948 nr. 7 om pensjonstrygd for sjømenn	§ 49	63/26
§ 1	12.11.1954 om styret i kommunene	
10.12.1948 om distriktsveterinærer	§ 16	64/41
§ 17	§ 44	64/41
28.7.1949 nr. 26 om Statens pensjonskasse	§ 60	64/41
§ 19	19.11.1954 brannloven	
§ 24	§ 46	70/87
§ 27	18.3.1955 nr. 2, jordloven	
§ 33	§ 1	63/70, 65/82
§ 47	§ 2	65/91
28.8.1949 nr. 10, om folketannrøkt	§ 6	66/83
§ 1	§ 7	65/92
14.7.1950 nr. 5 lærlingloven	§ 10	65/82, 65/91, 69/48
§ 16 a	§ 13	65/91, 67/41, 67/42, jfr. 68/12, 71/51
29.6.1951 nr. 14, om avgift på elektrisk energi	§ 14	63/70
§ 7	§ 19	65/91
23.11.1951 om spesialskoler	30.6.1955, fiskeeksportloven	
§§ 1, 2, 3, 5, 7	§ 2	68/76, 70/78
§ 9	§ 3	64/12, 70/78
§§ 12, 14, 16, 22	§ 6	64/12
3.12.1951 om pensjonstrygd for skogsarbeidere	9.12.1955 innkreving av bidrag	
§ 39	§§ 2, 7 og 8	71/80
§ 41	§ 24	68/62, 69/101
§ 49	2.3.1956 nr. 2, syketrygdloven	
14.12.1951 om viltstellet m.m.	§ 1	64/59
§§ 32, 61	§ 2 c	64/59
24.10.1952 om entreprenører	§ 14	67/52
§§ 9, 10	§ 20	65/58
21.11.1952 nr. 2 skattebetalingsloven	§ 23	64/59
§ 24	§ 27	64/59, 65/58, 66/13
§ 32	§ 38	64/62
§ 41	§ 39	64/62
§ 42	§ 43	65/28
12.12.1952 nr. 11 endr. til landsskatte- loven	§ 48	65/28
26.6.1953 nr. 4, prisloven	§ 57.1	64/62, 65/40
§ 14	§ 80	65/28, 71/74
§ 23	§ 82.1	64/59
	§ 106	66/46
	§ 111	64/59
	27.7.1956 fremmedloven	
	§ 2	70/68
	§ 13	69/64, 70/66, 70/67

7.12.1956 arbeidervernloven		23.10.1959, urreigningsloven	
§ 25	69/91	§ 25	63/37, 71/43
§ 40	65/86, 70/32	22.1.1960 nr. 1, uføretrygdloven	
§ 41.b	68/25	§ 2	64/64, 66/79
§ 42	69/83	§ 3	63/64
§ 43	68/36	§ 4	63/64, 65/46, 66/79, 66/81
§ 45	64/36	§ 6	64/63, 68/54
21.12.1956 ektebarnloven		4.2.1960 om borettslag	
§ 14, jfr. §§ 8 og 9	70/100	§ 16.3	64/53
26.4.1957 nr. 4 om oppfostringsbidrag		2.6.1960 om skipsmaskinister	
§ 2	71/82	§ 13	68/64
§ 5	66/45	16.12.1960 nr. 4 om endring i skatte-	
§ 6	71/84	loven	
§ 11	71/82	II	65/21
28.6.1957 nr. 20 om husleieregulering		28.4.1961 nr. 2 om psykisk helsevern	
§ 5	67/54	§ 2	65/78, jfr. 70/13
§ 17	63/21	§ 3	63/79, 63/80
§ 20	67/54	§ 5	63/80
§ 23	65/19	§ 9	65/91, jfr. 67/12, 68/59, 71/77
6.7.1957 nr. 26, samordningsloven		§ 13	70/71
§ 7	63/20, 64/56	9.6.1961 nr. 24 om naturskader	
§ 19	63/20	§ 29	69/45
§ 27.2	63/20	16.6.1961 nr. 14 om utdanningskrav for	
18.7.1958 nr. 2, tjenestetvistloven	64/37	lærarar	
12.12.1958 nr. 7 om fengselsvesenet		§§ 3 og 5	70/14
§ 1	64/11	§ 4	68/23
§ 6	66/61	§ 5 nr. 7	66/37
§ 7	64/44	16.6.1961 nr. 15 om rettshøve	
§ 12	64/44	mellom grannar	
§ 16	64/43	§ 6	70/99
§ 17	68/42	22.6.1962 nr. 8, ombudsmannsloven	
§ 19	70/57	§ 3	69/32, 69/69, 69/77
§ 24	69/56	§ 4 ...	63/21, 63/39, 64/26, 64/48,
§ 26.4	63/57, 64/11		67/51, 68/88, 68/93
§ 26.5	63/57, 64/11	§ 5	66/71
§ 30	68/50, 69/56	§ 6	66/71, 69/32, 69/69, 69/77
§§ 33, 34	68/48	§ 11	63/27, 65/91
§ 41	69/62	15.11.1963 om fullbyrding av nordiske	
§ 44	65/23	dommer	
§ 45	65/23, 69/62	§ 6	65/67
§ 49	68/42	14.3.1964 om revisjon og revisorer	
§ 51	65/90, 68/42	§ 18	65/62
§ 54	65/70, jfr. 67/11	29.5.1964, om personnavn	
12.12.1958 nr. 10 om yrkesskadetrygd		§ 1	67/72
§ 1	67/61	5.6.1964 nr. 2, om sosial omsorg	
§ 34	68/59	§ 3 b	67/61
§ 40, 5. ledd	65/76	§ 17	69/69
§ 42	65/34	12.6.1964 om realskoler og gymnas	
10.4.1959 om folkeskolen		§§ 11, 12	70/35
§ 2 nr. 6	68/100	§ 14	65/49
§ 12	70/37	§ 16	66/41
§ 18 nr. 4	68/23	§ 33	65/49
§ 21	70/37	19.6.1964 om avgift på arv og gaver	
§ 24 nr. 1	68/100	§ 1	65/59
§ 32 nr. 3	64/23	20.6.1964 nr. 1, om enkje- og mors-	
19.6.1959 om avgifter vedrørende		trygd	
motorvogntrafikken		§ 19	65/78
§ 4	66/68	§ 22	67/62
§ 5	66/68	§ 28	65/78

20.6.1964 nr. 5, om legemidler og gifter	
§ 2	64/10
§ 3	64/10
§ 7	64/10
20.6.1964 nr. 7, om regulering av husleie	
§ 17	67/58
§ 19	67/58
9.4.1965 om unge lovbrytarar	
§ 23	68/47
18.6.1965 nr. 4, om vegtrafikk	
§ 24.2	67/40
§ 39.a	66/85, jfr. 68/11
18.6.1965 nr. 7 bygningsloven	
§ 7	68/73, 70/98
§ 17	68/73
§ 33	71/66
§ 48	71/37
§ 55	71/59
§ 65	70/87
§ 66	71/64, 71/65
§ 70	68/73, 69/52, jfr. 70/14
§ 82	70/112, 71/68
25.6.1965, om byggeforbud i strand- områder	
§ 4	67/69, 69/54
25.6.1965 om forkjøpsrett for kommunen	
§ 8	71/52
7.6.1966 nr. 12, folketrygdloven	
§ 16.3	71/76
10.2.1967 om behandlingsmåten i forvaltningssaker	
§ 1	70/73
§ 2	71/35
§ 6	70/78, 70/84
§ 17	71/88
§ 18	70/20, 70/73, 71/32
§ 19	71/32
§ 20	70/20
§§ 24, 25, 27 og 28	71/88
§ 36	71/51
7.7.1967 om regulering av leie for husrom	
§§ 17, 22 og 23	70/75
19.6.1970 nr. 69, offentlighetsloven	
§ 6 nr. 5	71/31

II. Stortingsvedtak.

1.7.1948 om lønnsregulativ for offent- lige tjenestemenn m. v.	
§ 1	68/69
§ 2	65/50, 65/51, 68/69
§ 3	68/17
5.7.1951 om ansiennitet for befall	63/22, 64/10
29.1.1962 (jfr. 15.6.1962) skyss- og kostregulativ for offentlige tjeneste- menn	63/50
22.6.1962, lønnsregulativ for lærere	
§ 2.2	63/73

§ 3	63/61, 63/66
§ 4	63/61
8.11.1962, instruks for Stortingets ombudsmann for forvaltningen	
§ 2	65/31
§ 3	63/21, 65/31
§ 4	63/20
§ 5.3	64/11, 64/28, 64/53
§ 6	64/12, 64/26, 64/34
§ 11	63/11, 63/48, 63/64, 65/71
7.12.1962 om omsetningsavgift	
§ 9.2 nr. 3	63/36
§ 12	63/51
31.5.1963 om regulativ for offentlige bistillinger m. v.	66/32, 71/24
7.12.1964 om omsetningsavgift	
§ 8	65/59

III. Kgl. resolusjoner.

23.3.1909, regjeringsinstruksen	
§ 5 nr. 2	64/18
14.12.1934, påtaleinstruksen	
§ 8	65/34
§ 24	65/34
§ 24.1	63/69
26.5.1939, ansettelsesreglement for fengselsvesenet	
§ 6	63/32
15.7.1949, anbudsforskrifter	
§ 23	68/88
10.2.1950, anvendelse av Feriefondets overskott	
II	68/97
9.6.1950 om beregning og oppkreving av omsetningsavgift	
§ 13, 2. ledd	65/59
16.6.1950, forskrifter for behandling av søknader om konsesjon m. v. etter lov om samferdsla	
§ 11.3	64/29
16.6.1950, regler om samferdselsnemn- denes organisasjon og virksomhet	
§ 3, pkt. 3	64/29
§ 5	64/29
2.10.1953, forskrifter om legeunder- søkelse av sjømenn	64/73
§ 9	63/33
§ 10	66/43
15.10.1954 om prisbestemmelser for fast eiendom	
§ 7	66/77
§ 9	66/77
3.2.1956 om eksport av fisk	64/12
5.10.1956 om skattlegging av sjømenn	64/74
26.4.1957 om trafikkregler	
§ 17, pkt. 4	65/64
§ 31, 1. ledd	65/64

6.7.1957 om retningslinjer for fastsettning av basisleie for husrom	§ 45.3	66/59, 69/62
Kap. II 2 a og 3	§ 45.8	66/59
20.11.1959, forskrifter etter husleiereguleringsloven	§ 53.2	64/43, 70/59
§ 6	§ 55.2	70/59
1.7.1960 om statsstønad til elektrisitetsforsyningen	§ 58	68/42
§ 6	§ 59	68/48
2.9.1960 om kondemneringstilskott for fiskefartøyer	§ 61.4	64/45
§ 2	§ 61.7	64/47
21.4.1961 om pensjonstrygd for skogsarbeidere	§ 62.2	65/45
16.6.1961 om psykisk helsevern pkt. 3	§ 62.6	67/48
	§ 63.3	65/60
	§ 63.6	69/61
	§ 63.8	64/48, 65/78, 67/45, 68/42
	§ 64.1	66/70, 70/57
	§ 64.3	69/55
	§ 64.5	69/56, 70/57
	§ 64.6	66/70
	§ 66.2, 3. ledd	65/88
	§ 83	65/90
	§ 89.4	67/44
IV. Andre reglementer og vedtekter.		
25.1.1957 Forskrifter om utlendingers adgang til riket		
§ 82		70/68
11.3.1960 Instruks for utenriktjenestemenn	15.3.1964 Kontrollkomisjoners saksbehandling	
Kap. 14, §§ 1 og 2	§ 1	71/77
Kap. 16, § 9	§ 7.3	68/59
12.12.1961 Reglement for fengselsvesenet (gitt av Fengselsstyret)	15.4.1964 Regulativ for offentlige tjenestemenns flytningsgodtgjørelse	
§ 22.7, 2. ledd	§ 2	68/71
§ 22.8, siste ledd	18.12.1964 Reglement for ligningskontorene	
§ 31.2, 3. ledd	§ 4	66/48
§ 31.2, 4. ledd	24.11.1965 Regler om skattelettelse for selvforsørgende ungdom under utdannelse	69/97, 71/41
§ 42.2		
§ 43.4		
§ 43.8		

